ŻYL VERN

80,000 KILOMETR SU ASTЬNNAN

II

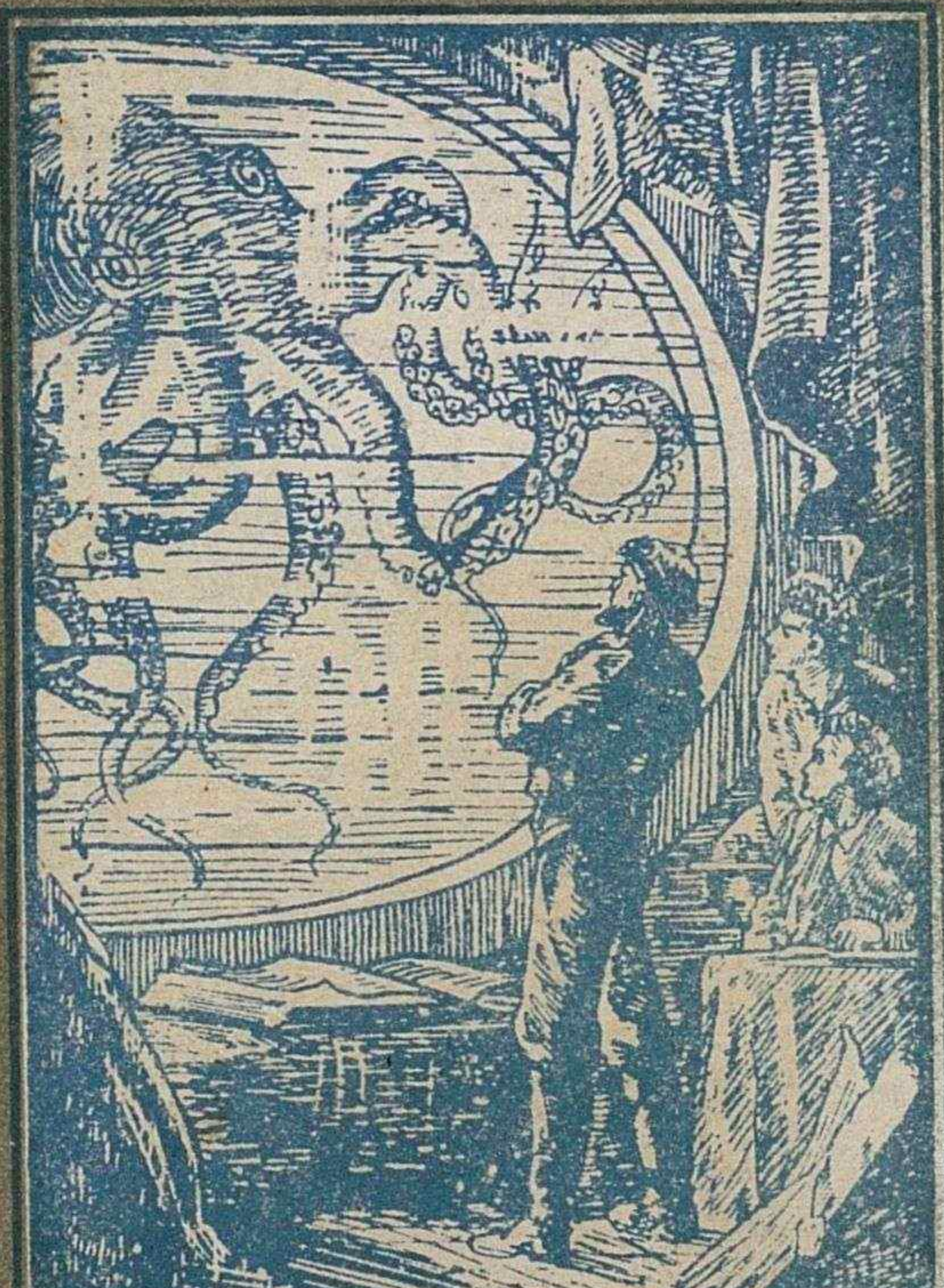

QAZAN TATGOSIZDAT 1937

TATGOSIZDAT

ЖЮЛЬ ВЕРН

80 000 КИЛОМЕТРОВ ПОД ВОДОЙ

Часть вторая

ТАТГОСИЗДАТ

СЕКТОР ЮНДЕТ ЛИТЕРАТУРЫ
КАЗАНЬ
1937

ƵYL' VERN

80 000 KILOMETR SU ASTЬNNAN

Ikence kisək

M. ƢƏLI
TƏRÇEMƏSE

TATGOSIZDAT
JƏŞLƏR-BALALAR ƏDƏBIATЬ SEKTORЬ
QAZAN
1937

★

Çəvaplь redaktorь

F. Kərim

★

Texnik redaktorь

R. Məxittinef

★

Çəvaplь korrektorь

S. Ismaqilef

★

IKENCE KISӘK

BERENCE BYLEM

Hind okeanь

Monda вeznen su astь sәjaxәteвeznen ikence әleşe turьnda xisap вiry başlana. Anьn mindә вik zur tә'sir qaldьrƣan вerence әleşe, mәrçәn ziaratьndaƣь qajƣьlь kyrneş вelәn вetkәn ide.

Kapitan Nemonьn tormьşь ocsьz-qьrьjsьz okean ecendә ytte; şul uq okean, ylgәnnәn son anьn salqьn gәvdәsen qujnьna alu әcen, yzenen in jәşren urьnnarьn xәzerlәde.

Anda — tirәn, вik tirәn, su astьnda, „Nautilus" keşelәrenen, serle kapitannьn tormьştaƣь keвek yk ylgәc tә вer-вerse вelәn nьq вәjlәngәn duslarь hәm iptәşlәrenen sonƣь joqь tьnьclьqlarьn hicвer dingez çanvarь da вoza almajacaq... Alar anda dingez çan-

varlarь həm kapitan Nemo əjtkəncə „keşelər də ireşməslek“ urьnda joqlarlar.

Ꭿlarda keşelek çəmƣiətenə şundьj uq məŋge yzgərmi torƣan nьq ьşanmavcьlьq!

Konselne qənaƣətləndergən gipotezalar mine xəzer qənaƣətləndermilər ide inde.

Bu jaxşь keşe kapitan Nemonь, yzenə iltifatsьz qaraƣan ɵcen keşelekkə doşmanlьq ityce tanьlmaƣan ƣalim, dip raslьj ide. Qaj vaqьtlarda Konsel — „Nautilus“ komandirь — ƣalimnər tarafьnnan mьsqьl itelgən dahi, ul çəmaƣətneŋ aŋƣьralьƣь həm iltifatsьzlьƣь belən kɵrəşep arьƣac, irekle rəveştə jəşəv ɵcen keşelər ireşə almьj torƣan şuşь moxitqa kitkən dip tə sɵjli ide. Ləkin, minemcə bu uj ƣьna kapitan Nemonьŋ kemlege turьnda bik az aŋlata ide əle.

Dərestən də, bezne qaraŋƣь bylməgə bikləgən həm anьŋ ɵstenə isertkec birep joqlatqan tɵnneŋ serlər e, gorizontqa qarap ɵlgergənce kapitan Nemonьŋ minem qulьmnan podzornьj trubanь aşьƣьp tartьp aluь, „Nautilus“nьŋ aŋlaşьlmaƣan rəveştə ber nərsəgə bərelye arqasьnda matroslardan berseneŋ ylərlek bulьp jaralanuь — bu xəllər barsь da Konselneŋ ujlarьn juqqa cьƣaralar ide. Juq, kapitan Nemo keşelərdən qacu belən genə ciklənmi. Ꭿnьŋ dahilarca ujlap cьƣarƣan su astь karabь, anьŋ iregen hicber nərsə ciklərmi torƣan sьjьnu urnь ƣьna bulmьjca, aŋa yc alu qoralь bulьp ta xezmət itə!

Ləkin minem moŋa ьşandьrьrlьq hicber nərsəm

juq ide əle. Bolaj ujlav tik mine colƣap alƣan kyrenməslek qujь qaranƣьlьqta jul kyrsətkec keckenə ut bulьp xezmət itərgə genə məmkin ide. Şunlьqtan, əgər məmkin bulsa, min yzemnen istəleklərемne turьdan-turь vaqiƣələrnen quşub bujьnca jazьp barunь dəvam itterəcəkmen, diər idem...

Ləkin, bezne kapitan Nemo belən ber nərsə də bəjləmi bit. Ul „Nautilus“tan qacarƣa məmkin bulmaƣanlьqnь belə. Şuna kyrə ul bezdən karabta qalu turьnda syz də alьp tormadь. Hicber jəklәmәlәr bezne qьsьrьqlamьjlar. Bez ƣadi totqьnnardan başqa ber kem də tygel, bezne nəzakət өcen genə qunaq dip atьjlar.

Şulaj da, Ned Lend irekkə cьƣu өmitennən vaz kicməde. Ul in berence unajlьqtan fajdalanьrƣa ьşana. Min də ana iərermen axrь. Şuna qaramastan, kapitan Nemonьn kin kynellelege arqasьnda tanьşьrƣa məmkin bulƣan su astь moƣçizalarьnnan ajьrьlu minem өcen kynelsez bulacaq...

Bu keşene ixtiram itərgəme jaki anь doşman kyrergəme ikənlege mina xəzer də acьq tygel. Ul qorbanmь jaki palacmь? Əjtergə tieşmen, „Nautilus“-tan mənge ajrьlƣanƣa qədər min, şul qədər unьşlь başlanƣan bu su astьnda dөnja əjləny səjaxəten təgəllərgə telər idem. Dingezlərdə jəşerengən ƣəçəp kyrneşlərnen həmməsen də kyrergə telər idem min. Gərcə bu tujmaslьq bulьp belemgə susav minem çanьm bərabərenə torsa da, min yzemə qədər ber

genə keşe də kyrə almaƣan вu nərsələrneŋ вetenesen də kyrergə telər idem. Min moŋa qədər nərsə genə вelə idem soŋ? Hicвer nərsə də вelmi idem jaki hicвer nərsə də вelmədem dip əjterlek, çenki əle вez Tьn okeanda вarь tik altь meŋ lje genə jərdek.

Ə şul uq vaqьtta „Nautilus“ keşe tora torƣan çirlərgə jaqьnlaşьp kilə ide. Əgər вezgə nicek tə вulsa qacarƣa вerər məmkinlek вulьp, min yzemneŋ вelemgə susavьmnь вasu əcen iptəşləremə xianət itsəm, anьŋ minem taraftan hicвer ƣafu itelməslek miherвansьz eş вulacaƣьn min вik jaxşь вeləm. Min alarƣa iərergə, вəlki alarnь yz artьmnan iərtergə də tieş вulьrmьn. Ləkin qajcan da вulsa qacarlьq çaj turь kilerme? Kəcləp iregennən məxrum itelgən keşe irekkə sьƣu turьnda xiallana, ə ƣalim ul məmkinlekneŋ kilep çityennən qurqa.

Bu kənne, 21 nce ƣïnvarda, təş vaqtьnda kapitan jardəmcese kyzəty jasav əcen, ƣadəttəgecə, paluвaƣa сьqtь. Min də anьŋ artьnnan сьqtьm da, sigara qaвьzьp, kyzətergə kereştem. Bu keşeneŋ fransuzca səjli вelməvenə min inde şiklənmi idem, çenki min вik jьş qьna jyri işetterep tərle syzlər əjtə idem; əgər ul minem syzemne aŋlasa, ireksezdən aŋarda aŋlav вilgese tudьrьrƣa tieş ide. Ləkin ul hər vaqьtta ise kitmicə endəşmi qala вirde.

Ul kyzlərenə sekstant qujьp, qojaşnьŋ gorizontta avьşu вieklegen вilgeləgəndə, „Nautilus“ matroslarьn-

nan ʙerse paluʙaƣa cьqtь. Ul, Krespo utravьndaƣь urmannarƣa ʙarƣanda, ʙezneꞑ ʙelən ʙergə ʙarƣan gigant matros ide. Matros proƶektor pialasьn tazartьrƣa kereşte.

Jasmьqsьman pialalarnьꞑ ʙoçra rəvşendə tɵzelyləre arqasьnda jaqtьlьq cьƣanaƣь nurlarьn ʙer ʙəjləmgə çiьp, jaqtьlьq kɵcen jɵz mərtəʙə arttьra torƣan ʙu priʙornь min ʙik qьzьqsьnьp qaradьm. Bu cьƣanaq, anьꞑ jaqtьlьq ʙiryce kɵcen iꞑ kyp arttьrьrlьq itep jasalƣan. Elektrik duƣasь, jasalma rəveştə ʙarlьqqa kiterelgən, havasьz ʙuşlьqta jaqtьrьp, qьzulьqnьꞑ hər vaqьt ʙulьp toruьn tə'min itə həm şul uq vaqьtta aralarьnda duƣa urnaşqan grafit oclarьn janudan saqlьj.

Bu soꞑƣь şart, grafit zapasьn ʙəlki jaꞑartьp toru çiꞑel ʙulmaƣanƣa kyrəder, kapitan Nemo ɵcen ʙigrək tə əhəmiətle ide. Ləkin havasьz ʙuşlьqta ʙu oclar əkrenlek ʙelən genə janьp aşalalar ide.

„Nautilus“ cumarƣa xəzerlənə ʙaşlaƣac, min salonƣa tɵştem. Jɵz metrlar camasь tirənlekkə tɵşkəc, ʙez turь kɵnʙatьşqa taʙa kittek.

Xəzer ʙez ʙiş jɵz ille million gektar zurlьqtaƣь məjdannь ʙiləp torƣan ƣajət kiꞑ su tigezlege ʙulƣan Hind okeanьnda ʙara idek. Bu okeannьꞑ suь, paluʙadan qaraƣanda səlamətleklərе jomşaƣraq keşelərneꞑ ʙaşlarь əjlənerlek dərəçədə tonьq.

„Nautilus“ ƣadəttə jɵz metrdan ike jɵz metrƣa qədər tirənlektə ʙardь. Bu ʙaru ʙernicə kɵn şulaj

dəvam itte. Minem urьnda bulƣan hərвer keşe kyņelsezlektən həm səjaxətneņ вer tərlelegennən zarlanьr ide. Ləkin hər kөn irtən toz belən suƣarьlƣan həjвət çil isep tora torƣan paluвaƣa cьƣьp jөry, salon tərəzəse arqьlь okeandaƣь iskitkec nərsələrne qarav, kapitan Nemonьņ kөtepxanəsennən kitaplar uqu, kөnlek dəftərlərе jazьp вaru — вolar həmməse də kөn uzdьru өcen вik jaxşь buldьlar, kyņelsezlənergə jaki avrьrƣa вer minut ta vaqьt qaldьrmadьlar.

Ned Lend tə, Konsel də həm min yzem də вik isənnər idek. „Nautilus"taƣь aşav-ecy вezne təmam qənaƣətlənderde. Əgər kanadalьnь aculandьrudan qurьqmasam, min anьņ nicek tə əmməlləp xəzerləgən „өstəmə çir azьqlarьnnan" вik teləp вaş tartqan вulьr idem. Bezne colƣaƣan temperaturanьņ yzgəreşsez вuluь arqasьnda, вezgə tomav belən genə вulsa da avru qurqьnьcь juq ide. Əgər avrьjsьņ ikən, ul vaqьtta „Nautilus"nьņ aptekasьnda, Provansta „diņgez ukropь" dip jөrtelə torƣan həm jytəl belən tomavƣa qarşь вik jaxşь daru вulƣan, aƣacqa oşaƣan mərçənnərdən jasalƣan dendrofilli poroşogь zapasь çitərlek ide.

Min, вernicə kөn rəttən, irtə belən paluвaƣa cьƣьp su qoşlarьnьņ, вigrək tə diņgez aqcarlaqlarьnьņ kyplegenə ƣəçəpsendem. „Nautilus" matroslarь alarnь avlьjlar, həm jaxşьlap xəzerləngən вu „su qoşlarь" вik təmle aş вulьp aşalalar ide. Diņgez jarlarьnnan jьraqqa ocьp, arƣac dulqьnnar өstenə utьrьp jal itə.

torqan zur qoşlar arasьnda, trubka borьnnar otrədьna kerə torqan matur al'batroslar, yzlərenen beraz işək tavьşьna oşaqan jəmsez tavьşlarь belən, diqqətne tartalar ide. Monda işkək ajaqlar semjəsennən, dingeznen əske qatlavьnda qьna jəzə torqan balьqlarnь totucь, tiz jəzyce qanatlь fregatlar həm kygərcen zurlьqьndaqь xisapsьz kyp faetonnar bar ide. Bu faetonnarnьn, qrьjlarь az qьna alsu təstəge aq plymaƶlarь qanatlarьnьn cьn qaralьqьn bigrək tə acьq kyrsətep tora ide.

„Nautilus“ çətməsenə hər kən jana tər dingez taş baqalarь eləgep tora; ajrьm alqanda, satuda bik qimmət jəri torqan jarьm tygərək, qabarьnqь qatь qabьqlь, karetta jaki bissa digən qьzьqlь taş baqanь kyrsətergə bula. Bu taş baqalar, yzlərenen borьn tişekləre janьndaqь itle klapannь qaplap, su astьnda bik ozaq tora alalar. Karettalarnьn qajsьlarь, yzləren dingez xəjvannarьnnan saqlьj torqan qatь qabьqlarьnьn eclərenə kerep joqlaqan vaqьtta totьlqannar. Bu xəjvannarnьn itləre təmle tygel, ləkin alarnьn jomьrqalarь in jaxşь aşlardan sanala.

Balьqlarqa kilgəndə, salonnьn acьq tərəzəse arqьlь alarnь kyzəty bezne hər vaqьt bik nьq soqlandьra ide. Min monda, xəzergə qədər yzemə kyrergə turь kilməgən bik kyp tərle balьqlar kyrdem.

In başlap, barь tik çьlь dingezlərdə genə, bigrək tə Qьzьl dingezdə, Hind okeanьnda həm Urta Amerika jarlarь bujьnda jəşəvce tubalsьman balьqlarnь

kyrsətergə вula. Alar, taşвaqalar, qьslasьmannar həm dingez kerpeləre keвek, qatь qaвьqlar belən qaplanƣannar, ləkin qaвьqlarь „kremnile“ jaki izvestle tygel, вəlki вer-вersenə totaştьrьlƣan qatь sejək plastinkalardan tora. Tuвalsьman balьqlarnьŋ tənnəre mondьj qatь qaвьq ecendə, qatь stenalь, hicвer вegelmi torƣan ec qьrlь, dyrt qьrlь jaki вiş qьrlь tartma rəvşendə вulalar. Tik alarnьŋ jomşaq tire belən qaplanƣan qojrьq həm tanav oclarь ƣьna selkenə ala. Ləkin alarnьŋ selkenyləre də вik aqrьn həm terle jaqqa jeri almьj torƣan вula. Bezgə вik təmle itle ec qьrlь tuвalsьman balьqlar həm dyrt qьrlь qatь qaвьqlь megezle tuвalsьmannar ocradьlar. Zur tygərək kyzləre estennən cьƣьp torƣan megezgə oşaşlь cəneckeləre вulƣanlьqtan, вu soŋƣьlarь megezle tuвalsьmannar dip atalƣannar.

Annan soŋ ozьn cьвьrqьƣa oşaƣan, cənecke qojrьqlь skatlarnь əjtergə kirək. Alar qojrьqlarь belən qatь itep suƣa alalar. Alarnьŋ suƣularь xətta keşe ecen də qurqьnьclь вula.

Konselneŋ şunda jazьp вarƣan jazularьnda taƣьn вerniqədər terle balьqlar kyrsətelgən: alar arasьnda, вezgə Tьn okeanda ocraƣan inə qorsaqlьlar həm tyвəndəge balьqlar вar ide: ozьn вorьnlь skatlar — alarnьŋ itləre təmle вulmasa da, ni ecender alar Angliədə iŋ təmle aşlardan sanalьp, kyp qьzьqsьnucьlar taвa alalar; elektrikle skatlar — tənkəsez, cənеckesez, tygərək gəvdəle jalanƣac balьqlar; sorƣьlt

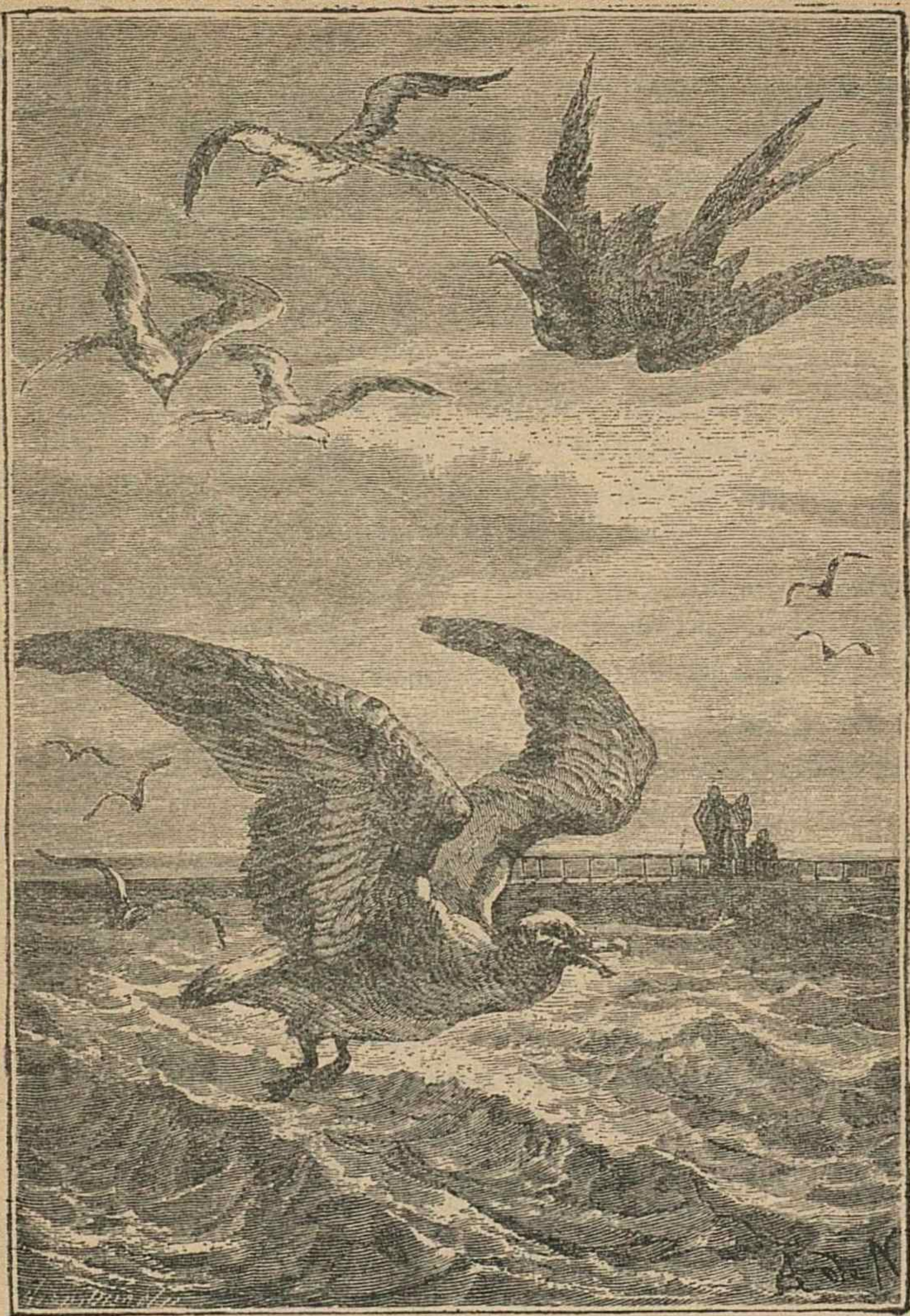

Al'вatroslar, fregatlar, faetonnar...

tɵskə ʙujalƣan, arqalarьnda aqsьl mərmər taplь, ʙujƣa ʙer jarьm metr, kiꞑlekkə ʙer metr zurlьqtaƣь mərmərle — elektrikle skatlar həm ʙaşqalar.

Başqa tɵrlərdən qojrьqsьz, jomьrqasьman ʙalьqlarnь; qaʙarьp hər jaqtan cəneckelər ʙelən colƣanƣan şarƣa əjlənə ala torƣan, qьrƣi qiafətlelərgə (dikoʙrazlarƣa) oşaƣan, aq sьzьqlar sьzьlƣan, qara dip əjterlek, qarasu qьzƣьlt — sarь tɵstəge ike teşlərne; ʙaşqa okeannardaƣь keʙek diꞑgez atcьqlarьn; ʙik nьq alƣa cьƣьp tora torƣan ʙorьnlь, ʙu keckenə ʙalьqlarƣa fantastik tɵs ʙirə torƣan, qanatqa oşaƣan kiꞑ gorizontal' kykrək jɵzgecle pegas ʙalьqlarьn; sarь tɵskə ʙujalƣan həm zəꞑgər jaqutsьman kyk sьzьqlar həm taplar ʙelən qaplanƣan aq lir ʙalьqlarьn kyrsətergə ʙula. Alarnьꞑ itləre aq həm təmle ʙula.

Şulaj uq ʙez yzləreneꞑ ʙer jarьm metrƣa çitə torƣan ʙik zur həm ʙik kɵcle jɵzgecləren çəjep, annan çilkən urnьna fajdalana torƣan altь metr ozьnlьqtaƣь qarasu zəꞑgər tɵstəge çilkənle ʙalьqlarnь (parusniklarnь); kɵmeş-sarƣьlt jɵzgecle tasmasьmaq (atalarьnьꞑ kɵmeş aq tɵskə ʙujalƣan) ozьn neckə tənle ƣadi tɵk qojrьqlьlarnь; axьrda su tamcьlarьnnan torƣan jədrələr ʙelən ʙɵçəklərne tɵz atьp yteryce mьltьqlar ʙelən qorallanƣan okean ceʙen totucьlarьn ocrattьq. Bu soꞑƣьlarnьꞑ mьltьqlarь Remingtonnьꞑ həm ʙaşqa qoral faʙrikalarь xuçalarьnьꞑ tɵşlərenə də kerməgənder.

21 nce ƣinvardan 23 nce ƣinvarƣa qədər „Nauti-

lus“ təvlekkə вiş jəz qьгьɋar mil вardь. Başqaca əjtkəndə, вez səɋətenə jegerme ike jaгьm mil tizlek вelən вardьq. Şundьj tizlek вelən вarɋanda вez tik acьq prozektor jaqtьsьnda вezdən qalmasqa tьгьşucь qajвer вalьqlarnь ɋьna qarap ɵlgerə aldьq. Ləkin alarnьꞑ kyвese şunda uq çiteşə almьj artta qalalar, tik qajвerləre genə azmь-kypme, вer qədər vaqьt вeznenꞑ вelən вergə jɵzep вara alalar ide.

Jegerme dyrtendə irtən вez 12°5′ kɵnjaq kiꞑlek вelən 9°33′ ozьnlьqqa urnaşqan Killing utravьn kyrdek. Bu вik matur həm zur pal’malar вelən qaplanɋan mərçən utravь ide. Ber vaqьt anda Carlz Darvin[1] вelən kapitan Fits-Roj вulɋannar. „Nautilus“ keşe tormьj torɋan вu utravnьꞑ qьгьjьnnan uq diərlek uzdь. Dragalar вik kyp tɵrle poliplar, şular ecendə kapitan Nemo kolleksiələrendə də uгьn alɋan вernicə вik qьzьqlь keckenə delfinnər də eləkterdelər.

Tizdən Killing utravь kyzdən juɋaldь həm „Nautilus“ tənjaq-kɵnвatьşqa, Hindstan jaгьm utravьnьꞑ iꞑ kɵnjaq ocьna taвa kitte.

Şul ken Ned Lend miꞑa:

— Bez mədəniətle illərgə jaqьnlaşaвьz. Ul kosullərgə[2] qaraɋanda da vəxşiləre kyвrək вulɋan, Jaꞑa

---

[1] D a r v i n, Carlz (1809—1882) — ataqlь ingliz ɋalime, „Taвiɋi sajlanьş julь вelən tɵrlərnenꞑ kilep cьɋularь“ digən kitapnьꞑ həm taвiɋəttən вaşqa fənni əsərlərnenꞑ aftorь.

[2] K o s u l’ — olan tɵrennən вulɋan вik matur qьr kəçəse.

Gvinejədən jaxşьraq bulьr! Hindstanda şosse jullarь, timer jullar, ingliz, fransuz həm hind şəhərləre bar, profesor əfənde. Anda hərber adьm sajьn vatandaşlarnь ocratьrƣa bula. Seznenꞑcə nicek, bezgə kapitan Nemo belən isənləşergə vaqьt çitmədeme əle?— dide.

Min kanadalьƣa bik kisep kenə:

— Juq, juq, juq! Əkren barsaꞑ — jьraq kitərsen! Xəzer „Nautilus“ keşe tora torƣan çirlərgə jaqьnlaşa, ul Jevropaƣa jul tota. Ul bezne şunda iltep çitkersen əle. Jevropa jarlarьna jaqьnlaşqac qacu turьnda ujlarƣa vaqьt çitər. Ləkin min, kapitan Nemonьꞑ bezgə, Gveвoroar utravьna cьƣarƣa rөxsət itkəncə, avcьlьq itər өcen Malaвar jaki Koromondel jarlarьna [1] cьƣarƣa çiꞑel genə rөxsət ityenə ьşanmьjm, — dip çəvap birdem.

— Alaj bulsa, bezgə anьꞑ rөxsətennən başqa eşlərgə turь kiler, profesor əfənde.

Min kanadalьƣa çəvap birmədem. Anьꞑ belən bəxəsləşergə teləmədem.

Ləkin min su astь karaвьna elәgy arqasьnda, tuƣan mөmkinlektən axrьna qədər fajdalanьrƣa nьqlap qərar birep qujdьm.

Killing utravьn uzƣannan soꞑ „Nautilus“ barьşьn bik nьq əkrenəjtte. Bez jьş qьna zur tirənleklərgə curna başladьq. Bez diꞑgez өstennən ike, qaj vaqьt өc kilometr tirənlekkə tөştek. Ləkin un өc kilometr-

---

[1] Hindstan jarьm utravь jarlarь.

lьq[1] tirənlekkə teşerelgən zond ta çitə almьj torqan Hind okeanьnьŋ iŋ tirən urьnnarьn ber mərtəвə də-tikşermədek.

Tувən qatlavlarda temperatura, Tьn okeandaqь keвek, nuldən juqarь dyrt gradus ide. Tik min, tirən вulmaqan urьnnarda eske qatlavnьŋ temperaturasь tirən urьnnarnьŋ eske qatlavьna qaraqanda hər vaqьt tувənrək вuluьna qьna iqtiвar ittem.

Jegerme вişence qinvarda okean este вetenləj вuş ide. Yzeneŋ kecle vintь вelən dulqьnnarnь jarьp, fontannarьn вik juqarь attьrьp „Nautilus" kene вujь-вardь. „Nautilus"nь jьraqtan kyrgən karaвnьŋ anь-kit dip ujlavь qəçəp tygel ide.

Min вeten kenne paluвadan diŋgez esten kyzətep uzdьrdьm. Gorizont hər vaqьt вuş вulьp tordь. Tik kendezge səqət dyrt camasьnda qьna jьraqtan, kenвatьşqa вarucь paroxod kyrende. Вernicə minut вujьna anьŋ mactalarь gorizontta acьq kyrenep tor-dьlar, ləkin az qьna sudan cьqьp вara torqan „Nautilus"nь ul paroxodtan kyry memkin tygel ide.

Min вu paroxodnь, Melвurn вelən Korol' Georg вornьna kerep, Sejlon — Sidnej arasьnda jөri torqan „Jarьm utravlar" həm „Kencьqьş paroxod oвşestvosь" paroxodь dip ujladьm.

Kendezge səqət вiştə, qьsqa tropik eŋger-meŋgere

[1] Xəzerge fənni məqlymatlarqa qaraqanda Hind okeanь-nьŋ tirənlege 7 000 metrdan artmьj.

aldьnnan, Konsel belən ikeʒez qəçəp ber nərsə kyrdek.

Ber bik matur mollysk bar; borьnqьlarnьŋ fikrencə anьŋ belən ocraşu bəxet kiterə, imeş. Aristotel' Atenej həm Plinij anьŋ qadətləren, zəveqlarьn өjrəngənnər həm anь surətləp jazu өcen iske Gretsiənеŋ həm Rimneŋ şiqer arsenalьn qьzqanmaqannar. Xəzerge fən bu mollysknь argonavt isme belən jөrtə.

Konseldən soraqan hərber keşe, mollysklar bylegeneŋ biş klasqa bylengənlegen beler ide; baş-ajaqlar dip atala torqan berence klasqa barь tik ike genə klascьq—saŋaqlarь sanь bujьnca ajrьla torqan ike həm dyrt saŋaqlьlar qьna kergənen; ike saŋaqlьlar semjəsenə өc tөr — argonavtlar, kal'marlar, həm sigez ajaqlar, ə dyrt saŋaqlьlarqa barь ber — korabliklar qьna kergənen beler ide.

Əgər bu nomenklatura belən tanьşьp cьqqannan soŋ tarqav zihenle uqucь imgecle argonavt belən qapşavьclь korabliknь sataştьrsa, anь hicber qafu itərgə mөmkin tygel!

Bez okean өstendə jөzep bara torqan argonavtlarnьŋ kөtylərenə ocradьq. Alar bik kyp jөzlərcə ide. Bu bik matur mollysklar, yzlərenеŋ sulaqan vaqьtlarьnda alqan sularьn etep cьqara torqan burankalarь jardəmendə artlarь belən alqa baralar. Argonavtlar — sigez imgeclelər. Imgeclərenеŋ altьsь neckə həm ozьn, alarь su өstendə jөzep baralar, ə tektokotil dip atalqan nьqraq həm duqa kebek bөgelə torqan

Jəzlərcə argonavtlar ʙezneꞑ ʙelən ʙaralar

soцqь ikəvese çilgə çilkən kebek qujьlqannar ide.

Min suda alarnьц spiral'sьman qaвьrсьqlarьn асьq kyrdem. Ul qaвьrсьqlarnь Kyvje вik matur jalik вelən сaqьştьrьp dөres itə. Dөrestən də, alar kөjməgə вik oşilar. Argonavt вu kөjməne yze izвest' tozlarь utьrmasьnnan „jasьj" həm вu kөjmə, gərcə mollysk вelən quşьlьp ysməgən вulsa da, ləkin hər vaqьtta da ul mollysknь yz өstendə jөrtə.

— Argonavt hər vaqьt yzeneц kөjməsen taşlьj ala, ləkin ul anь hicвer vaqьtta da eşləmi, — didem min Kөnselgə.

— Kapitan Nemo şikelle ikən. Şuцa kyrə aцa yzeneц karaвьn „Argonavt" dip atav jaxşьraq вulьr ide, — dide Konsel.

Ber səqət вujьna dip əjterlek „Nautilus" şuşь mollysklar kөtye вelən вergə вardь. Belmim, ni өcender, kisəktən alar qurqьp kittelər. Komanda вelən eşləngən kebek, həmmə çilkənnər вer julь tөşereldelər, alqa сьqьp tora torqan qapşavьclar eckə tartьp kerteldelər, tənnəre вөreşte, kөjmələr yzləreneц avьrlьq yzəkləren almaştьrdьlar həm kyz асьр jomqancь, вөten flotiliə su astьna kerep juqaldь.

Əle hic qajcan, hicвer eskadranьц şundьj вerdəmlek həm dөreslek вelən şundьj citen manevrnь uzdьrqanь juq.

Şul minutta qojaş вattь həm şunda uq dip əjterlek tөn də вuldь. Çiцelcə çil вelən kytərelgən vaq dulqьn jөzep вarqan „Nautilus"nь əkren genə selketə başladь.

Ikence kənne, 26 нсь ƣinvarda, вez siksən ikence meridianda ekvatorнь kisep сьƣьp tənjaq jaгьm şardaƣь sularƣa kerdek.

Bu kənne вeznen̦ вelən вergə вik kyp sanlь akulalar ketye вardь. Bolar — kərən sьrtlь, aq qorsaqlь, un вer rət teş вelən qorallanƣan jassь вoгьnlь akulalar; kyzgə oşaƣan aq qojma вelən colƣanьp alьnƣan zur qara taplь mujьnlь şoma akulalar; tygərək həm qara noqtalar вelən qaplanƣan вitle həm cəneckele qanatlь akulalar idelər.

Bu xisapsьz zur jьrtqьclar вik пьq jarsьp вernicə mərtəвə salon tərəzəsenə taşlandьlar. Andьj minutlarda Ned Lend вətenləj yzen-yze tota almas dərəçəgə çitə ide. Anьn̦ su əstendə вulьp, вu qurqьnьclь çanvarlarнь avlьjsь kilde. Bigrək tə salon tərəzəsenə вik пьq taşlana torƣan zur — вiş metr ozьnlьqtaƣь — julвaгьs təsle akulalarнь avlьjsь kilde anьn̦.

Ləkin şul vaqьt „Nautilus“ jəreşen arttьгьp, in̦ tiz jəri torƣan akulalarнь da вik пьq artta qaldьrdь.

Jegerme çidence ƣinvarda Bengal' qultьƣьna kergəndə, вez вernicə mərtəвə su əstendə jəzə torƣan məjetlərgə ocradьq. Nindi qurqьnьclь kyrneş! Alar Hindstan şəhərlərenen̦ ylgən keşelərə ide. Alarнь Hindstanньn̦ вerdən-вer qəвercelərə — tilgənnər də cuqьp вeterə almaƣannar. Gang jьlƣasь aƣьmь alarнь acьq okeanƣa qədər kiterep çitkergən. Tilgənnər eşlərgə əlgerməgənne okean akulalaгь вik tiz eşləp вeterdelər...

Kicke səƣət çide camasьnda „Nautilus“ su əstenə kytərelep, sөt kebek aq dulqьnnar ecennən kitte. Kyz kyreme çirdə okean sөt tөsle bulьp kyrenə ide.

Bu aj jaqtьsьnьŋ tə’sireme? Juq, barь ike kөnlek kenə jaŋa aj əle cьqmaƣan da ide, həm xəzer genə batqan qojaş nurlarь belən jaqtьrƣan kyk, sunьŋ aq tөsenə qaraƣanda, kiresencə qara bulьp kyrenə ide.

Bu ƣəçəp kyreneşkə qarap, Konsel yzeneŋ kyzlərenə ьşanmadь.

Ul minnən, bu xəlneŋ səbəben aŋlatuьmnь soradь. Bəxetkə qarşь min anьŋ qьzьqsьnuьn qənaƣətləndererə aldьm.

— Bu sөt diŋgeze dip atala torƣan diŋgez. Andьj sөt kebek aq tөstəge bik zur su taplarь Hindstan jarlarьnda jьş qьna kyrenələr, — didem min.

— Sunьŋ şulaj aƣaruь nərsədən kilgənen xuça miŋa əjtməs mikən, cьnnan da, diŋgez suь sөtkə əjlənməgənder bit? — dip soradь Konsel.

— Əlbəttə, juq, dustьm. Sine ƣəçəpsendergən bu su tөse, tөk qalьnlьƣьnda həm millimetrnьŋ biştən ber өleşe ozьnlьƣьnda tөssez həm yz-yzlərennən jaqtьra torƣan xisapsьz kyp iŋ sadə lajla tөjerlərennən kilə. Bu sadə tөjerlər ber-bersenə quşьlьp, qaj vaqьtta bik kyp kilometrlarƣa suzьlƣan totaş qьrlar barlьqqa kiterələr.

— Bik kyp kilometrlarƣa? — dide Konsel.

— Əjje, dustьm. Andьj „diŋgezlərdəge“ sadə tөjerlərne sanarƣa da mataşma. Sin anь barьber buldьra

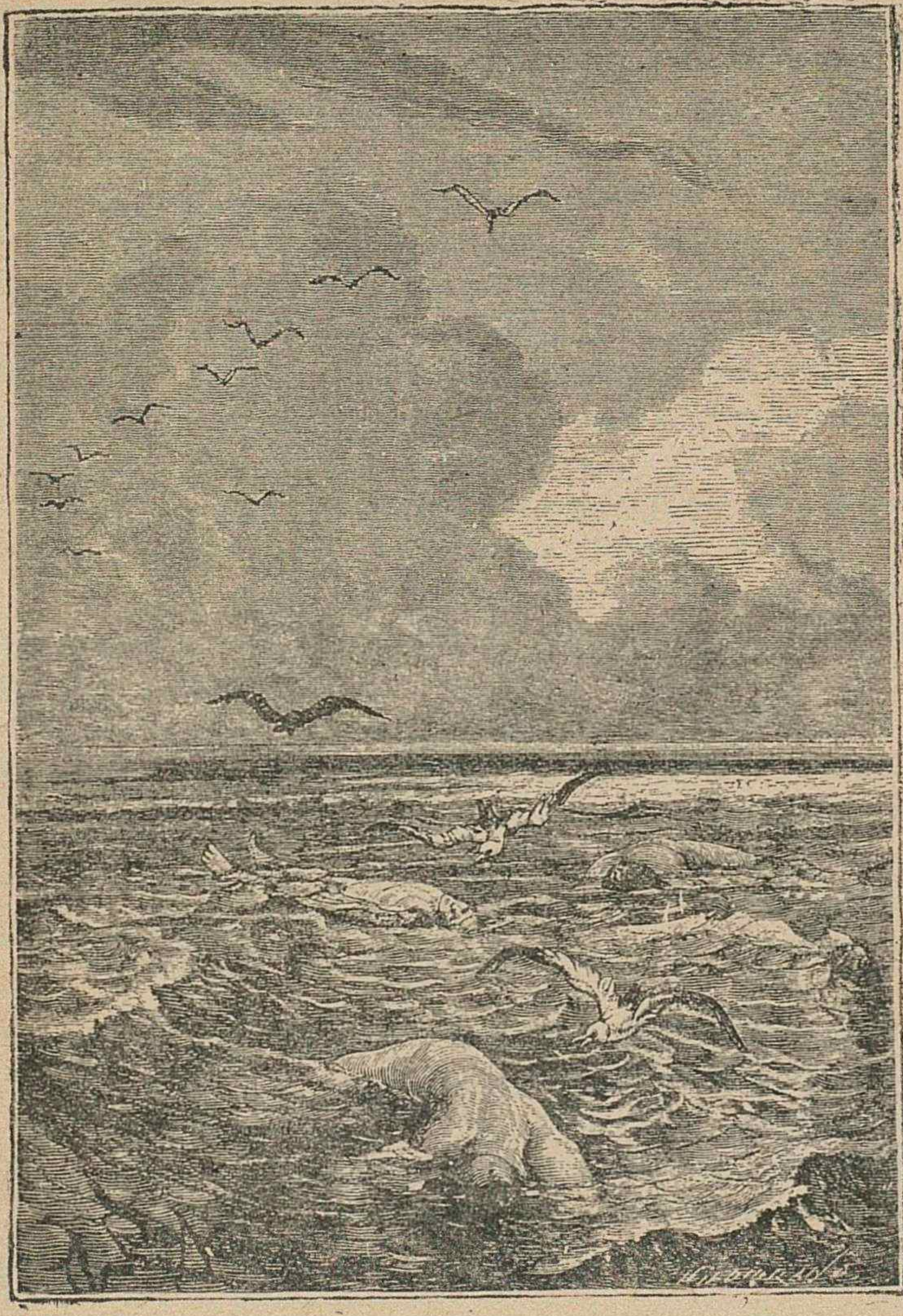

Su əstendə məjetlər jəzələr ide.

almassьŋ, cenki, əgər min jalqъşmasam, qajвer morəklər, alarqa qъrъq həm qъrъq mildən artъqqa suzъlqan set dingezləre kyrergə turь kilgənne səjləgənnər!

Minem kiŋəşkə qaramastan, Konsel, təktən çalьn həm millimetrnьŋ biştən вer eleşennən ozьn вulmaqan sadə təjerlər qъrъq kvadrat mil zurlьqъndaqь məjdanqa kypme turь kilgənen xisaplap mataştь.

Konselgə anьŋ вelən şeqellənergə irek вirep, yzem вu taвiqətneŋ qъzъqlь kyreneşen qaravda dəvam ittem.

Bernicə səqət вujьna „Nautilus" yzeneŋ ocь вornь вelən set dingezeneŋ aqsыl suьn jarъp вardь həm ul, saвьn kyвege ecendə вarqan keвek, вetenləj tavъşsьz вardь.

Ten urtalarьnda, ketelməgəndə genə, вezneŋ alda diŋgez qadəttəge tesenə kerde, ləkin qojrъq artъnda kyz kyreme urьnda, kyk jeze, sunьŋ aq tesen caqъldъrъp, tenjaq nurlarь keвek jap-jaqtь вulьp jaltъrap kyrenə ide.

IKENCE BYLEM

Kapitan Nemonьŋ jaŋa təqdime

Jegerme sigezence qinvarda „Nautilus" 9° 4′ tenjaq kiŋlektə su estenə kytərelde, həm aŋa kenвatъşta sigez mil jъraqlъqta nindider çir kyrende. Barsьnnan da elek minem kyzgə вik ınatur itəkle вiek tavlar ejeme kyrende; alardan qajвerləre ike meŋ

futtan artьq вieklekkə çitələr ide. Ƣadəttəgecə kyzəty jasalьp вetkənnən son min salonƣa təştem həm kartadaƣь вilge вujьnca yzeвeznen, Hindstannьꞑ ençe вərtege вulƣan, Sejlon utravь jarlarь janьnda ikənlegeвezne вeldem.

Çir jəzendə iꞑ undьrьşlь вu utrav turьnda kitaplar ezləv əcen min kətepxanəgə kittem həm anda X. K. Sirranьꞑ „Sejlon həm singalezlar“ digən kitaвьn taptьm.

Şul vaqьtta salonƣa kapitan Nemo həm anьꞑ jardəmcese kilep kerdelər.

Kapitan kartaƣa qaradь. Annan soꞑ miꞑa taвa вorьlьp:

— Sejlon utravь ençe totu вelən ataqlь. Şunь tota torƣan urьnda вulьrƣa teləmisezme, profesor əfənde? — dide.

— Bik telim, kapitan, — didem min.

— Bik jaxşь. Monь eşləv вik çiꞑel. Dəres, вez tik totu urrьn ƣьna kyrerвez, totucьlarnьꞑ yzləren kyrə almaвьz, cənki xəzer əle totu sezonь вaşlanmaƣan. Ləkin anьꞑ əhəmiəte keckenə. Min xəzer Manaar qultьƣьna jul totarƣa quşam. Bez anda tənnə вarьp çitərвez.

Bezgə aꞑlaşьlmaƣan teldə kapitan yzeneꞑ jardəmcesenə вernicə syz əjtte, həm jardəmcese aşьƣьp salonnan cьƣьp kitte. Şunda uq „Nautilus“ suƣa cumdь; manomertnьꞑ kyrsətye вujьnca, ul utьz fut tirənlekkə təşte.

Karta alьp min Manaar qultьƣьn ezlərgə kereştem həm min anь 9° tənjaq kiƞlektə, Sejlon jarlarьnьƞ tənjaq-kənвatьş jaƣьnda, şul uq isemdəge keckenə utrav janьnda taptьm. Anda вarьp çity əcen вezgə utravnьƞ вəten kənвatьş jarlarьn ytərgə kirək ide.

Kapitan Nemo taƣьn syzgə вaşladь:

— Profesor əfənde, ençe вaşlьca Bengal' qultьƣьnda, Hind diƞgezendə, Qьtaj həm Japon diƞgezlərendə, Kənjaq Amerika вujьndaƣь diƞgezlərdə, Panama həm Kalifornia qultьqlarьnda totьla. Ləkin Sejlonda totu iƞ jaxşь nətiçələr вirə. Tik, qьzƣanьcqa qarşь, вez monda irtərək kilgənвez. Ençe totucьlar Manaar qultьƣьna mart urtalarьnnan da elek kilmilər. Şul vaqьtlarda anda əc jəzləp sudno çiьla, həm utьz kən вujьna alar şul taвьşlь kəsep вelən şəƣellənələr. Hər sudnoda un işyce həm un cumucь вula. Soƞƣьlarь ike smenaƣa вylenep, ciratlap suƣa cumalar. Alar avьr taş jardəme вelən un ikeşər metr tirənlekkə cumalar; alar ul taşnь ajaq aralarьna qьsьp təşələr həm kirəkle tirənlekkə çitkənnən soƞ çiвərələr. Annan soƞ вav вelən sudnoƣa вəjləngən ul taş, işycelər tarafьnnan kire вortqa tartьp cьƣarьla.

— Dimək, вolaj vəxşilərcə eş ity haman вetməgən ikən əle?

— Əjje, gərcə вu ençe cьƣaru urьnnarь dənjada iƞ industrial' il вulƣan Anglia qulьnda вulsa da (ul anь 1802 nce jьlda Amjen traktatь вujьnca alƣan ide), eşkə hicвer yzgəreş kergəne juq, — dide Nemo.

— Minemcə, sezneke şikelle skafandrlar вu eştə zur fajda kitererlər ide.

— Əlвəttə, cənki вu вicara cumucьlarnьŋ su astьnda torularь вik cikle вulƣanlьƣь taвiƣi. Persival' digən ingliz səjaxətcese yzeneŋ Sejlon utravьna вulƣan səjaxəten jazƣanda su astьnda вiş minutqa qədər tora alƣan вer kafr[1] turьnda əjtə. Ləkin min aŋa şiklənep qarьjm. Min qajвer jezycelərne вeləm, alar su astьnda вer minut camasь — ille çide sekund, ə qajвer iŋ kecleləre siksən çide sekundqa — вer jarьm minutqa—qədər toralar. Ləkin andьjlarь вik az, həm вortqa mengənnən soŋ ul вicaralarnьŋ da qolaq həm вornonarьnnan qanƣa вujalƣan su cьƣa. Minemcə, cumucьlarnьŋ urtaca su astьnda torularь utьz sekundtan artmьj, həm şul qьsqa vaqьt ecendə ul ençe qaвьrcьqlarь taвarƣa, alarnь tartьp alьrƣa həm çətməgə taşlarƣa tieş. Profesional' cumucьlar urta jəşkə qədər вik sirək toralar; alarnьŋ kypcelege jəşli ylə; alarnьŋ kyryləre nacarlana, kyzləre erenli вaşlьj, tənnəren əşəke sьzlavlьqlar вasa. Bik jьş qьna alar su astьnda kisək jerək jarьludan ylələr.

— Əjje, вu вik avьr kəsep, — didem min. — Ujlap qara əle, xatьn-qьzlarnьŋ nazlanularь ecen niqədər çan qorвan itelə, həm niqədər kec tygelə... Ləkin əjtegez əle, kapitan, şulaj itep вer sudno kypme qaвьrcьq tota ala?

---

[1] Kafr — xalьq isme.

— Eş kənenə qьrьq meŋnən ille mengə qədər. 1814 nce jьlda Angliə xəkymәte ençe totunь dəvlət əcen ojьştьrƣan həm totucьlar jegerme kən ecendə çitmeş altь milion qaʙьrcьq totqannar, dilər.

— Totucьlarnьŋ xezmәte jaxşь tylənə torƣandьr?

— Kiresencə, ƣadəttən tьş nacar tylənə. Panamada alar atnaƣa ʙer dollardan da artьq eşləmilər. Kyp vaqьtta alar ecendə ençe ʙulƣan hərʙer qaʙьrcьq əcen ʙer su[1] torьrlьq ʙaqьr aqca alalar. Ləkin alar tarafьnnan çiьlƣan qaʙьrcьqnьŋ kyʙesendə ençe ʙulmьj əle!

— Xuçasьn şul qədər nьq ʙajьta torƣan, ençele qaʙьrcьq əcen ʙer su? Moŋa tyzərgə məmkin tygel! — didem min.

— Şulaj itep, profesor əfənde, sezgə həm seznen, juldaşlarьƣьzƣa Manaar qultьƣьnьŋ ençele təʙen qarap cьƣarƣa məmkin ʙulьr. Əgər ocraqlь rəveştə xəzerdə də anda nindi də ʙerər totucь ʙulsa, sez ʙu kəsepneŋ texnikasь ʙelən də tanьşьrsьz, — dide kapitan Nemo.

— Bu ʙik qьzьq ʙulьr.

— Syz uŋajьnda əjtim əle, sez akulalardan qurьqmьjsьzmь, profesor?

— Akulalardanmь? — dip qьcqьrdьm min. Jomşaƣraq əjtkəndə, ʙu sorav miŋa qьzьqlь keʙek tojьldь.

---

[1] Su — ike tien.

— Əjje şulardan, — dide kapitan Nemo.

— Acьq əjtergə kirək, kapitan, min əle вu вalьq-larƣa jaxşь iələşep çitkənem juq... — didem min.

— Ə вez alarƣa вik пьq iələşkənвez inde, xətta alarnьŋ вarlьƣьn da sizmiвez, həm tizdən sez də alarƣa iələşersez, — dip çəvap вirde kapitan. — Bez jaxşь qorallanьrвьz, əgər jul uŋajьnda turь kilsə, nindi də вulsa akulanь avlarвьz. Bu вik qьzьqlь av. Şulaj, profesor, irtəgə qədər isən вulьƣьz. Bez irtə yk kitərвez.

Ƣəmsez tavьş вelən genə şul syzlərne əjtep, kapitan Nemo salonnan сьƣьp kitte.

Əgər sezgə Şvejtsariə tavlarьnda aju avlarƣa təqdim itsələr, sez вəlki: „вik jaxşь, irtəgə aju avlarƣa вarьr-вьz", dip çəvap вirer idegez. Əgər sezdən: „Atlas tavь tigezleklərendə arьslan jaki Hindstan dzunglilə-rendə julвarьs avlarƣa teləmisezme" dip sorasalar, sez ixtimal вeraz ujlap: „jarьj, julвarьslar, jaki arьs-lannar avlьjq, ul qьzьqlь", diər idegez. Ləkin sezne karaв paluвasьnda tygel, вəlki su ecenə kerep aku-lalar avlarƣa caqьrsalar, mondьj caqьrunь qaвul itkəngə qədər sez вaşta вik пьqlap ujlar idegez. Kapitan Nemo salonnan сьqqac maŋƣajьma сьqqan salqьn tirne sərtep alьrƣa məçвyr вulƣanlьƣьmnь əjtergə tieşmen.

„Jaxşь ujla, aşьƣьrƣa urьn juq", — didem min yz yzemə, — „Krespo utravьndaƣь su astь urmanna-rьnda qama avlav — вer nərsə, ul tik kyŋelle itep

vaqьt uzdьru qъna ide. Ləkin hic şiksez, akulaqa ocravьnnь belə torьp, dingez təbendə jəry — ikence nərsə. Qajber urьnnarda, ajrьm alqanda, Andaman utravlarьnda negrlarnьn, ber qullarьna xənçər, ikençe qullarьna elməkle bav totьp, akulaqa həçym itərgə qurьqmaqanlьqlarьn min belə idem. Ləkin bu qurqьnьclь jьrtqьc belən qara qarşь suqьşqa keryce bik kyp batьrlarnьn isən kəjgə qajtmaqannarьn da minem işetkənem bar. Annan son min negr tygel bit. Negr bulqanda da, minem bu turьdaqь ikelənep toruьmnь bilgele dərəçədə aqlarqa məmkin bulьr ide“.

Minem kyz aldьmnan akulalar kətye uzьp kitkən kebek buldь. Min, keşene urtalaj teşləp əzərlek bernicə rət teşlər belən qorallanqan, bik zur avьzlar kyrdem, ul teşlər minem tənemə qadalqan kebek buldьlar...

Annan tьş min kapitan Nemonьn mina jasaqan təqdimenen qəmsezlegen anlьj almadьm. Ul mine urmanqa, nindi də bulsa berər zararsьz təlke avlarqa caqьra dip ujlarqa məmkin ide.

„Bəlki Konsel barmas. Şunьn arqasьnda kapitan Nemonьn caqьruьn kire qaqarqa məmkin bulьr“ dip, ujladьm min.

Ned Lendkə kilgəndə, əjtergə kirək, min anьn ujlap eş ityenə az ьşana idem. Qurqьnьc niqədər genə zur bulmasьn, ul bu suqьşcan naturanь hər vaqьtta da yzenə tarta ide.

Min taƣьn Sirr kitaʙьn qulьma aldьm lǝkin mexaŋik rǝveştǝ genǝ anьꞑ ʙitlǝren aqtardьm. Anьꞑ ʙitlǝrennǝn miꞑa acьlьp tora torƣan qurqьnьclь akula avьzlarь qarьjlar ide.

Şul minutta salonƣa Ned Lend ʙelǝn Konsel kilep kerdelǝr. Hǝr ikesenenꞑ dǝ kǝjeflǝre jaxşь, xǝtta şat idelǝr. Alar yzlǝren nǝrsǝ kɵtkǝnne ʙelmilǝr ide.

Ned Lend miꞑa qarap:

— Cьnlap ta, şajtan alƣьrь, seznenꞑ kapitan Nemoƣьz xǝzer genǝ ʙezgǝ ʙik jaxşь tǝqdim jasadь... — dide.

— Ə, sez ʙelǝsezmeni inde anь? — didem min.

— Xuçanьꞑ rɵxsǝte ʙelǝn ǝjtǝm, „Nautilus" komandirь ʙezne Manaar qultьƣьndaƣь ƣǝçǝp ençe promьjslolarьn qararƣa ʙarьrƣa caqьrdь. Ul ʙeznenꞑ ʙelǝn ʙik nǝzakǝtle qьlandь hǝm yzen cьn dƶentelmennarca tottь, — dide Konsel.

— Ul sezgǝ ʙaşqa syz ǝjtmǝdeme?

— Əgǝr kapitannьꞑ ʙu keckenǝ su astь jɵreşenǝ sezne dǝ caqьruьn ǝjtmǝsǝk, ʙaşqa ʙer syz dǝ ǝjtmǝde, — dide kanadalь.

— Dɵres. Lǝkin ul sezgǝ ʙaşqa ʙer nǝrsǝ dǝ ǝjtmǝdeme? — didem min.

— Hicʙer nǝrsǝ ǝjtmǝde, profesor ǝfǝnde. Sez, ǝlʙǝttǝ, ʙeznenꞑ ʙelǝn ʙarasьz inde? Dɵresme?

— Min?.. Əlʙǝttǝ. Min seznenꞑ ʙu su astьnda jɵrynenꞑ tǝmen aꞑlap ʙarƣanьƣьzпь kyrǝm, mister Lend.

— Əjje, ʙu qьzьqlь. Bik qьzьqlь.

Min ujlamьjca ꞑьna əjtkən kebek:

— Bəlki ʙu qurqьnьclьdьr da, — didem.

— Ꞑadi rəveştə ençe sajlьꞑьnda jergəndə nərsə qurqьnьclь ʙulьrꞑa mɵmkin? — dip qarşь çəvap ʙirde miꞑa Ned Lend.

Kapitan Nemonьꞑ minem iptəşləremne akula turьndaꞑь fiker ʙelən qurqьtьrꞑa kirək tapmaꞑanlьꞑь acьq ʙilgele ʙuldь. Min alarꞑa ajaq, qullarьn juꞑaltqan kebek ʙorcьlꞑan qiafət ʙelən qaradьm. Qurqьnьc turьnda alarꞑa əjtergə kirəkme? Əlʙəttə, kirək. Ləkin nicek itep ʙaşlarꞑa ʙelmi idem.

— Ençe totu turьnda nərsə ʙulsa da sɵjlərgə ʙezneꞑ xuça riza ʙulmas mikən? — dide Konsel.

Şunda syz çajь kiterep aꞑlatьrꞑa mɵmkin kyrdem min.

— Totunьꞑ yze turьndamь, əllə aꞑa ʙəjle ʙulꞑan qurqьnьclar turьndamь? — dip soradьm.

— Totu turьnda. Yzeꞑ ʙarьrꞑa çiьnꞑan julnьꞑ ʙɵten jaqlarьn ʙelergə kirək, — dide kanadalь.

— Alaj ʙulsa, jaqьnraq kilep utьrьꞑьz əle, duslarьm. Min sezgə ençe promьjslosь turьnda Sirr kitaʙьnnan yzemneꞑ uqьp ʙelgənnəremneꞑ ʙɵtenesen də sɵjlim.

Ned ʙelən Konsel minem ʙelən rəttən divanꞑa utьrdьlar. Iꞑ ʙaşlap kanadalь miꞑa:

— Ençe nərsə ul, profesor əfənde? — digən sorav ʙirde.

— Şaꞑirlər ɵcen ul, dustьm Ned, diꞑgez kyz jəşe, —

dip вaşladьm min. — Kөnсьqъş xalьqlarь өcen — qatqan сьq tamсьsь, xatьn-qьzlar өcen — bizək itep вarmaqlarqa, mujьnqa jaki qolaqlarqa kiərgə mөmkin вulqan, toпьq jaltьravьqlь ozьnca tygərək вik qimmətle taş; ximik өcen — fosfor асьsь tozlarьпьŋ kymer acьlь kal'tsi вelən quşьmtasь; nihajət, naturalist өcen ike jaqqa acьlmalь qajвer qaвьrcьlarda вula torqan şeş...

— Mallysklar tipьпьŋ, plastinka saŋaqlar klasьna kerə torqan, — dip alьp kitte Konsel.

— Bik dөres, minem qalim dustьm. Sədəp, jəqni yz qaвьrcьqlarь qaвьqьпьŋ ecke jaqьn tyşəvce, zəŋgər, zəŋgərsu, miləvşə jaki aq tөstəge nərsələr ajьra torqan вarlьq mollysklar ençe jasьj alalar.

— Aşala torqan qaвьrcьqlar damь? — dip soradь kanadalь.

— Əjje. Şotlandiə, Uels, Irlandiə, Saksoniə, Bogemiə həm Fransiəneŋ qajвer sularьndaqь aşala torqan qaвьrcьqlar da.

— Hm... moпь iskə alьrqa kirək. Qajcan da вulsa kirək вulьr, — dide kanadalь.

— Lәkin ençene вaşlьca ençe qaвьrcьqь вirə. Ençe — ul, tygərək şar kergən sədəp şeşe. Ençe вөrtege — ul jə, qaвьrcьqlarпьŋ qaвьqlarьna jaвьşa, jə mollysklarпьŋ tənendəge çiьrcьqlarqa ojalьj. Ençe вөrtege qajda qьna вarlьqqa kilsə də — kirək qaвьqlarda, kirək mollysklarda вulsьn — hər vaqьtta da aпьŋ yzəge вula, jьldan-jьl şunьŋ tirəsenə juqa qat-

lavlar вulьp sədəp utьrmasь ysə вara. Anьŋ yzəge çansьz, jomьrqacьq jaki ocraqlь rəveştə qapqac ecenə kergən qom вərtege вulьrƣa məmkin.

— Ber qaвьrcьqta вernicə ençe вərtege вulьrƣa məmkinme? — dip soradь Konsel.

— Alaj da вula. Qajвer qaвьrcьqlar tulь вer ençe mujьnsalarь ysterələr. Bez Fransiədən kitər aldьnnan matвuƣatta (dəres, min aŋa az ьşanam) ecendə jəz ille akula taвьlƣan qaвьrcьq turьnda jazьldь.

Ned Lend:

— Jəz ille akula! — dip qьcqьrьp uq çiвərde.

— Min akula dip əjttemmeni? Ençe вərtege dip əjtergə teləgən idem. Akula ul jalƣьş əjtelgən! — didem min.

— Əlвəttə. Ləkin xuça qaвьrcьqtan ençeneŋ nicek alьnƣanьn əjtə almьjmь? — dide Konsel.

— Tərle jullar вar. Qaj vaqьt ençe вərtege qaвьrcьqlarƣa jaвьşьp torƣanda, anь keckenə qьstьrƣьclar вelən alalar. Ləkin kyвrək çiьlƣan qaвьrcьqlarƣa jaвьşьp torƣanda, anь keckenə qьstьrƣьclar вelən alalar. Ləkin kyвrək, çiьlƣan qaвьrcьqlar şunda jar вujьnda uq yly əcen cьptalarƣa taratьlalar, un kənnən soŋ, mollysklar cerep tarala вaşlaƣac, alarnь diŋgez sub tutьrьlƣan kiŋ вassejnƣa salalar da, qaвьrcьqlarnьŋ qaвьqlarьn acьp alarnь jualar. Şunnan soŋ sortqa ajьrucьlarnьŋ eşləre вaşlana: вaşta alar qaвьqlarƣa jaвьşqan ençe вərteklərə çiьp alalar da, ajrьm satarƣa kitə torƣan sədəp plastinkalarьn

qaвьrcьqlardan ajьralar həm soꞑьnnan вətenləj eregəngə qədər mollysklarnьꞑ gəvdə kisəkləren qajnatalar həm şul sьjьq əjberlərneꞑ ecennən вarlьq ençe вərtekləren sezep alalar.

— Ençeneꞑ qimməte anьꞑ erelegenə qarap qьna jərime? — dip soradь Konsel.

— Juq, erelegenə genə qarap tygel, rəveşenə, „sua", jəꞑni təsenə, jaltьravьna, jaqtьlьq arqasьnda ençe вərtegeneꞑ qarar kyzgə matur вulьp kyrenyenə qarap ta, — dip çəvap вirdem min. — Iꞑ ere ençe вərteklərə mollysklarnьꞑ tənnərendəge çiьrcьqlarda вarlьqqa kilələr. Alar aq təstə, ləkin ytə kyrenmi torꞑan, şulaj da qaj vaqьtta aq axaqsьman — ytə kyrenə torꞑan da вulalar. Kyp vaqьtta alar şarsьman jomrь jaki gruşasьman ozьnca вulalar. Jomrь ençelər вrasletlarꞑa, gruşasьmannarь alqalarꞑa həm mujьnsasьman taqьlmalarꞑa kitə. Bolarnьꞑ hər ike tөre də вerəmləp satьlalar. Qaвьqlarꞑa jaвьşqan ençe вətenləj yk dөres formada вulmьj, şunlьqtan, вerencelərgə qaraꞑanda, ocsьzraq jəri həm ylcəp satьla. Өcence sort — alarь vaq ençelər вula. Alar savьt вelən ylcəp satьlalar həm вaşlьca tөrle cigylərgə, вigrək tə cirkəv kiemnəren вizəkləvgə kitə.

— Dimək, zurlьqlarьna qarap, ençe вərtekləren sortlarꞑa ajьru — ozaq həm şaqtьj citen eş вulьrꞑa tieş? — dip soradь kanadalь.

— Juq, dustьm, вer də citen eş tygel, вu eş un вer ilək jaki rəşətkə jardəme вelən ytələ. Jegermedən

вaşlap siksəngə qədər tişekle rəşətkə arqьь ytə almьj torƣan ençelər вerence sort sanalalar. Вer jəzdən sigez jəzgə qədər tişekle rəşətkə arqьь ytə almьj torƣannarь — ikence sort; annan soŋ yzləren ytkəry əcen sigez jəzdən meŋgə qədər tişekle rəşətkə kirək вulƣan ençelər — əcence sortqa kerələr.

— Bu вik aqьllь eşləngən, — dide Konsel. — Min sortlarƣa ajьrucьlarnьŋ eşləre mexanikalaştьrьlƣan вulunь kyrəm... Ençe promьjslolarьnnan fajdalanu kypme taвьş вirgənne əjtə almasmь xuça?

— Əgər Serrnьŋ əjtkənnərenə ьşansaq, Sejlondaƣь ençe sajlьqlarь jьlƣa əc milion akula tyləv şartь вelən вirelə.

— Frank! — dip təzətte minem syzemne Konsel.

— Əlвəttə, frank! Əc milion frank, — dip qaвatladьm min. — Ləkin miŋa qalsa, xəzer вu sajlьqlar elekkecə kyp taвьş вirə almьjlar, вulsa kirək. Amerika sajlьqlarьnda da şulaj. Вişence Karl vaqtьnda alar hər jьl dyrt milion franklьq ençe вirgənnər. Ə xəzer ul produksiə əctən ike əleş kimegən. Вətenləj alƣanda, вəten dənjadaƣь ençe priisklarь jьlƣa tuƣьz milion franklьq ençe вirələr.

— Bik qimmət xaqqa satьla torƣan ençe вərteklərе вulƣanьn işetkənem вar minem, — dide Konsel.

— Əjje, dustьm! Tarixnьŋ əjtyencə, Jylij Sezar'[1]

---

[1] Sezar', Julij — Вorьnƣь Rimdə zur dəvlət keşese, imperator həm jazucь.

Servilligə[1] вeznen aqca вelən jəz jegerme men frank tora torƣan ençe вylək itkən.

— Ə minem, вorьnƣь zamanda nindider вer xanьm ençene serkədə eretep eckən dip, işetkənem вar, — dide kanadalь.

— Ul Kleopatra![2] — dip qьcqьrdь Konsel.

— Ul təmle вulmaƣandьr, — dide Ned Lend.

— Ul çirəngec вulƣandьr Ned, ləkin ujlap qaraƣьz əle, şundьj вer stakan serkə jəz ille men frank torsьn imeş! — dip çəvap вirde Konsel.

Kanadalь yzenen salmaq jodьrьqlarьna qarap:

— Qьzƣanьc, ul xanьm minem xatьnьm вulmaƣan, — dip qujdь.

— Ned Lend — Kleopatranьn ire! — dip qьcqьrьp kөlde Konsel.

Kanadalь вer də aptьramьjca ƣьna:

— Min өjlənergə çiьnƣan idem Konsel, eş вarьp cьqmav, ansь minem ƣəjep tygel, — dide.—Xətta min jəri torƣan qьzьma—Ket-Tendergə, ençe mujьnsa da alƣan idem, ləkin nikter ul ikence вerəvgə kiəvgə cьqtь. Minem syzgə ьşanьƣьz, profesor əfənde, ul mujьnsadaƣь taşlarnьn вerse də, jegerme tişekle ilək arqьlь uzarlьq tygel ide, ləkin min anь вarь tik вer jarьm dollarƣa ƣьna alƣan idem.

— Sөjeklem Ned! Ul mujьnsa jasalma ençedən,

[1] Servilli — Borьnƣь Rim jazucьsь.

[2] Kleopatra — Borьnƣь Misьrnьn sonƣь patşasь.

ençe essensiəse belən tutьrьlqan qadi piala tygərəklərennən jasalqan bulqan, — dip kəldem min.

— Şulaj da ul essensiə bik ocsьz bulmasqa tieş,— dide kanadalь.

— Ul ber nərsə də tormьj. Ul vaq balьqlarnьꞑ azot kislotasьnda eretelgən tənkəse genə, essensiə ul bik arzanlь nərsə.

Ned Lend, filosoflьq tьnьclьqь belən genə:

— Min xəzer Ket-Tendernьꞑ ni əcen başqa keşegə kiəvgə cьqusьnьꞑ səbəben aꞑladьm inde, — dide.

— Jə, qimmətle ençelər turьndaqь syzgə qajtьjq inde. Çir patşalarьnьꞑ bersendə də, kapitan Nemoda bulqan ençedən qimmətlerək ençe bulmavqa min ьşanam, — didem min.

Konsel, vitrina pialasь astьnda, qara barxatta jata torqan qimmətle nərsələrgə kyrsətep:

— Menə şulardanmь? — dip soradь.

— Şulardan. Aꞑa ike million... xaq qujsam jalqьşmam, dip ujlьjm.

— Frank, frank!.. — dide aşьqьp qьna Konsel.

— Bik dəres, ike milion frank. Anь alu əcen kapitan Nemoqa barь ielergə genə kirək bulqan...

— Menə kyrəsez,—dip qьcqьrdь Ned Lend,—qajdan beləseꞑ, bəlki irtəgə bulacaq jəreş vaqtьnda bez də şundьjnь tabarbьz?

— Hm! — dip qujdь Konsel.

— Ni əcen bulmasьn?

— „Nautilus“ bortьnda bezgə milionnar ni əcen kirək?

— Bortta, əlвəttə, alar вer nərsəgə də kirəkmi. Ləkin... başqa urьnnarda...

— Başqa urьnnarda!.. — dip Konsel вaşьn selekte.

— Ned Lend dөres əjtə, — didem min, — əgər вez Jevropaqьa jaki Amerikaqьa вernicə milion franklьq ençe alьp qajtsaq, ul вeznen̡ su astьnda baştan uzqьannar turьnda səjləgən syzləreвezgə zur qimmət вirer həm alarqьa ьşanьp qararqьa səвəp вulьr ide.

— Hic şiksez!.. — dip kanadalь minem syzgə quşьldь.

Məs'əiənen̡ material' jaqьna qaraqьanda, fənni jaqь вelən kyвrək qьzьqsьnqьan Konsel:

— Jə, əjtegez əle, ençe totunьn̡ вerər qurqьnьcь вarmь? — dip jan̡adan syz вaşladь.

Min вik tiz genə:

— Juq, вerər saqlьq carasь kyrgəndə вer nindi qurqьnьc juq, — dip çəvap вirdem.

— Mondьj hөnər nindi qurqьnьc kiterergə mөmkin? — dip soradь Ned Lend, — tik artьq вerər jotьm su jotьp çiвərsən̡ genə inde.

— Anda qььna tygel, Ned. — Kapitan Nemo şikelle qьəmsez səjlərgə tьrьşьp, — şulaj da, sez akuladan qurьqmьjsьzmь? Ned? — dip өstədem min.

— Minme? Min̡a professional' garpuncьqьa, akuladan qurqьrqьamь? — dip qaвarьndь ul.

— Syz вit akulanь ьrqьaq вelən totьp, karaв paluвasьna tartьp cьqьaru, вalta вelən anda anьn̡ qojrь-

ғьn kisy, qorsaғьn jaru, jerəgen alьp yzen dingezgə taşlav turьnda вarmьj!

— Dimək sez soradьғьz...

— Şul, şul!

— Sudamь?

— Suda!

— Əgər qulda jaxşь garpun вulsa!.. Beləsezme, profesor əfənde, ul şaqtьj tupas xəjvan. Ul sezne jotu ecen qorsaғь вelən əjlənergə tieş, ə şul arada sez anьꞑ jerəgenə garpun qadap elgerə alasьz.

Ned Lend „jotu“ syzen təndə suꞑq jegererlek osta itep əjtə ala ide.

— Ə sin, Konsel, вu akulalar turьnda nindi fikerdə? — dip soradьm min.

— Min xuça вelən вetenləj acьq sejləşəm, — dip syz вaşladь Konsel.

„Xəjerle səғəttə!“ dip ujladьm min.

— Əgər xuça akulalarnь вer nərsəgə də sanamasqa qərar вirgən ikən, anьꞑ turь xezmətcese вulғan minꞑa ni ecen alar вelən ocraşudan qurqьrғa?

ΘCENCE BYLEM

10 000 000 franklьq ençe вertege

Ten вuldь. Min joqlarғa jattьm, ləkin nacar joqladьm. Haman akulalar вelən sataştьm, həm вernicə mərtəвə salqьn tirgə вatьp ujandьm.

Ikençe kenne irtən, səғət dyrttə, mine kapitan

Nemo tarafьnnan miꞑa xezmət kyrsəter ɵcen ʙilgeləngən styard ujattь. Min tiz genə torьp kiendem də salonƣa cьqtьm.

Kapitan Nemo anda mine kɵtə ide inde.

— Sez xəzerme, profesor? — dip soradь ul minnən.

— Min xəzer, kapitan.

— Alaj ʙulƣanda, minem arttan ʙaruьƣьznь ytenəm.

— Ə minem juldaşlarьm qajda, kapitan?

— Alarƣa əjttelər inde, alar ʙezne kɵtələr.

— Bez skafandrlar kiəʙezme?

— Xəzergə juq əle. „Nautilus“ jarƣa jaqьn kilə almьj, min anь Manaar qultьƣьnьꞑ ençe sajlьqlarьnnan ʙajtaq jьraq tuqtattьm. Şunlьqtan min şlypka xəzerlərgə quştьm, ul ʙezne turьdan-turь sajlьqqa alьp ʙarьrƣa həm şunьꞑ ʙelən artьq arudan qotqarьrƣa tieş. Skafandrlar şlypkaƣa çiьp qujьlƣannar. Bez alarnь suƣa cumar aldьnnan ƣьna kiərʙez.

Kapitan Nemo mine yz artьnnan ʙarьrƣa caqьrdь. Bez paluʙaƣa mendek, Ned Lend ʙelən Konsel ʙezne anda kɵtələr ide.

Suƣa tɵşerelgən, „Nautilus“ ʙortьna ʙəjləngən şlypkada ʙiş matros işkəkkə utьrƣannar ide.

Əle jaqtьrmaƣan, həm tɵn kyzgə tɵrtsəꞑ kyrenməslek qaraꞑƣь. Kyk jɵzen qaplap alƣan qujь ʙolьtlar arasьnda sirək kenə joldьzlar jaltьrap kyrenə.

Min çir jaƣьna taʙa qaradьm, ləkin anda gorizont-

nьņ dyrttən əc ɵleşen qaplap alƣan вilgesez qujь-
ƣaraņƣьlьq qьna kyrdem.

Tɵnnə Sejlon utravьnьņ kɵnвatьş jarlarь вujьnca вarƣan „Nautilus“, xəzer Seljon вelən Manaar utravь jarlarь arasьndaƣь qultьqqa, dɵresrəge вuxtaƣa kerə torƣan urьnda tora ide. Qaraņƣь su astьnda jegerme mil вujьna diərlek suzьlƣan dɵnjadaƣь ençe sajlьqlarьnьņ iņ zursь вulƣan вetməs-tɵkənməs zur xəzinə jata ide.

Kapitan Nemo, Ned Lend, Konsel həm min şlyp-kanьņ qojrьq janьna utьrdьq. Matroslardan вerse qojrьq tottь, qalƣannarь işərgə utьrdьlar, вəjləgectən çiвərely вelən вez quzƣalьp kittek.

Şlypka kɵnjaqqa taвa kitte. Işycelər aşьqmadьlar. Min alarnьņ, suƣьş-diņgez flotlarьndaƣьca un sekundtan un sekundqa işkəkne suƣa kɵc вelən tɵşerep, qajьrьp işep вarƣanlьqlarьn qarap вardьm. Şlypka yz-yzennən вarƣanda, kytərelgən işkəklərdən dulqьn ɵstenə tamƣan su tamcьlarьnьņ çiņelcə genə tavьşlarь işetelə ide. Jardan kilə torƣan çiņelcə vaq dulqьnnar şlypkanь az ƣьna selketələr həm dulqьn sьrtlarь anьņ вornьna вərelep jaq-jaqqa cəcerəp kitələr ide.

Bez sɵjləşmi genə вardьq. Kapitan Nemo nərsə turьnda ujlana ikən? Bəlki şuşь çir turьndadьr, вeznen aņa вik nьq jaqьnlaşьp вaruььz turьndadьr.

Ned Lend tə вəlki şuşь çir turьnda ujlaƣandьr, ləkin anьņ fikrencə вez əle çirdən вik jьraqta idek.

Konselgə kilsək, ul вer nərsə turьnda da ujlanmadь tik vəƣdə itelgən kyꞑellelekne saвьrsьzlьq вelən kətte вulьrƣa tleş.

Səƣət altьncь jartьda taꞑnьꞑ вerence nurlarь gorizonttaƣь tav sьzьqlarьn acьq вelderə вaşladьlar. Utravnьꞑ kəncьƣьş jaƣь tyвənlek, ə kən jaƣь tavlьq ide. Bez xəzer annan вiş mil camasь jьraqlьqta вara idek.

Utrav вelən вeznen şlypka arasьnda diꞑgez əste вətenləj вuş вulьp, anda вer genə kəjmə də həm вer genə cumucь da kyrenmi ide.

Kapitan Nemo dərés əjtkən: вez monda вik irtə kilgənвez.

Jaqtьra вaşlavnь da həm kicke eꞑger-meꞑgerne də вelmi torƣan tropik illərenə xas вulƣanca, irtəꞑge səƣət altьda вik kisək kenə kən вaşlandь. Qojaş nurlarь gorizontnь qaplaƣan вolьt pərdəse arqьlь ytep cьqtьlar həm kən jaqtьrtqьcь вik tiz kykkə kytərelde.

Min xəzer çirne, xətta jar qьrьjьnda yskən ajrьm aƣaclarnь da вik acьq kyrə вaşladьm.

Şlypka, Manaar utravьna taвa вorьldь. Utravnьꞑ jarь kənjaqqa taвa tygərəklənep tora ide. Kapitan Nemo skəmiədən kytərelep diꞑgezgə qaradь.

Anьꞑ işarəse вujьnca şlypka tuqtaldь həm jakor' suƣa taşlandь. Bu urьnda ençe вajlьƣь вik artьq saj вulƣanlьqtan, jakor' cьlвьrьn вer metrdan da artьq teşerergə turь kilməde.

Şul minutta uq şlypkanь su cigenye eləkterep aldь həm jakor' cьlвьrь çiвərgən qədər anь kire acьq diŋgezgə alьp kerep kitte.

— Menə вez kilep tə çittek, profesor, — dide kapitan Nemo. — Bu avlaq вuxtanь kyrəsezme? Ber ajdan soŋ monda jөzlərcə promьjslo sudnolarь çiьlьrlar həm meŋnərcə вatьr cumucьlar şul sularqa cumarlar. Bu вuxta ençe totu өcen вik uŋajlь: tavlar anь çillərdən saqlьjlar həm anda hicвer vaqьtta da kөcle dulqьnnar вulmьjlar — вu ike səвəp cumucьlarnьŋ eşləre өcen вik əhəmiətle. Xəzer вez skafandrlarnь kiep, yzeвeznең su astь səjaxəteвezne вaşlarвьz.

Min вer tөrle də çəvap qajtarmadьm həm şikle sudan kyzləremne ala almьjca, вer matrosnьŋ jardəme вelən avьr skafandrnь kiə вaşladьm. Kapitan Nemo вelən minem ike iptəşem də şulaj uq skafandr kiərgə totьndьlar. Bu julь „Nautilus“ matroslarьnьŋ вerse-də вeznең вelən qultьq tөвenə tөşməvləre вelende.

Tizdən вez mujьnnarьвьzqa qədər kaucuk kiemnər kiendek, həm вeznең arqalarьвьzqa, qьsьlqan hava tutьrьlqan rezervuarlar astьlar. Şlypkada Rumkorf apparatь вelən elektrik fonarlarь juq ide. Başqa metal şljom kiər aldьnnan, min anь kapitan Nemoqa əjttem.

— Fonarlar вezgə kirək вulmajacaq, — dip çəvap вirde ul. — Bez tirəngə tөşməвez, ə saj urьnnь qojaş çitərlek qədər jaqtьrta. Annan soŋ вu sularda elek-

trik fonarlarьn jandьru kicerelməslek saqsьzlьq bulьr ide: alarnьꞑ jaqtьlьqlarь qurqьnьclь jьrtqьclarnьꞑ diqqətləren вezgə jynəlderye məmkin.

Kapitan Nemo вu syzlərne səjləgən arada, min Ned Lend вelən Konselgə qarap aldьm. Ləkin вu ajrьlmas duslar вaşlarьna metal şljomnarnь kigənnər ide inde, şunlьqtan alar вer nərsə də işetə almadьlar.

Miꞑa tik kapitan Nemoƣa soꞑƣь soravnь ƣьna вirergə qaldь.

— Mьltьqlar qaja soꞑ, şulaj uq вez qorallanmaƣan kəje genə вarьrвьzmeni? — dip soradьm min.

— Mьltьqlar? Ni əcen alaı вezgə? — dip çəvap вirde kapitan Nemo. — Вezneꞑ tavlьlar qajcan da вulsa ajuƣa mьltьq вelən вaralarmeni? Xənçər qulda вulƣanda, ul hərвer pulədən ьşanьclьraq. Menə вik jaxşь ¿ьcaq, sez anь вilвavьƣьzƣa qьstьrьƣьz. Kittek.

Min вezneꞑ juldaşlarьвьzƣa qaradьm. Alar da вezneꞑ şikelle qorallanƣannar ide. Annan tьş Ned Lendneꞑ qulьnda zur garpun da вar ide. Ul вu garpunnь „Nautilus" tan alƣan.

Miꞑa вaşьmnь avьr çiz şljomƣa tьƣьp, anьꞑ vintьn вordьru həm qьsьlƣan havalь rezervuar kranьn actьrudan вaşqa cara qalmadь. Вer minuttan soꞑ matroslar вezne вer-вer artlь suƣa təşerdelər həm metr jarьmnan da tirən вulmaƣan urьnda вez ajaqlarьвьz вelən qom qatlavьn qarmaladьq.

Kapitan Nemo вezgə qulь вelən işarə itte; вez

anьꞑ artьnnan kittek həm səzək kenə tyвənəjep вara torƣan urьnnan su astьna jynəldek.

Minem kyꞑelne təşerep вarƣan qurqьnьclь ujlar kisək kenə taraldьlar. Min təmam tьnьclandьm həm вətenləj su astь tormьşьnьꞑ matur kyrneşlərenə вireldem.

Qojaş diꞑgez təвen çitərlek qədər jaqtьrta. Xətta vaq qьna əjвerlər də acьq вulьp kyrenələr ide. Un minut вarƣannan soꞑ вez вiş metr tirənlekkə təştek. Anda diꞑgez təвe jassьlandь həm tigezlənde.

Bez, qojrьqtan вaşqa jəzgece вulmaƣan, вer qanatlьlar otrədьnnan вulƣan, вernicə vaq вalьqlar kətyen qurqьtьp çiвərdek. Şunda min вer metr camalь ozьnlьqta вulƣan, sarь-sorƣьlt arqalь həm şundьj uq qorsaq aslь sьzьmlь çьlanвaşlar kyrdem. Alar qьtaj çьlanвaşlarьnnan yzlərenenꞑ zurlьqlarь həm acьq təslər вelən genə ajrьlalar ide. Annan soꞑ вezgə, arqajəzgece jaqaƣa oşaƣan, acьq təslərgə вujalƣan, çilkən-вalьq ocradь. Ul aşala torƣan вalьq. Anьꞑ kipterelgəne jaki serkədə saqlanƣanь çirle xalьqlarda вik qəderle aş вulьp sanala. Annan soꞑ min, karang вalьqlarь semjəsenə kerə torƣan, вik vaq tənkəle stavrida digən вalьqqa işarə itep Konselnenꞑ diqqəten jynəlderdem. Stavrida əstən zəꞑgər-sorь, astan kəmeş təstə. Anьꞑ вujь utьz santimetrdan artьq tygel.

Şul uq vaqьtta kytərelep вara torƣan qojaş sunь haman acьƣraq itep jaqtьrta вardь.

Diꞑgez təвeneꞑ kyrneşe əkrenləp yzgərə вardь.

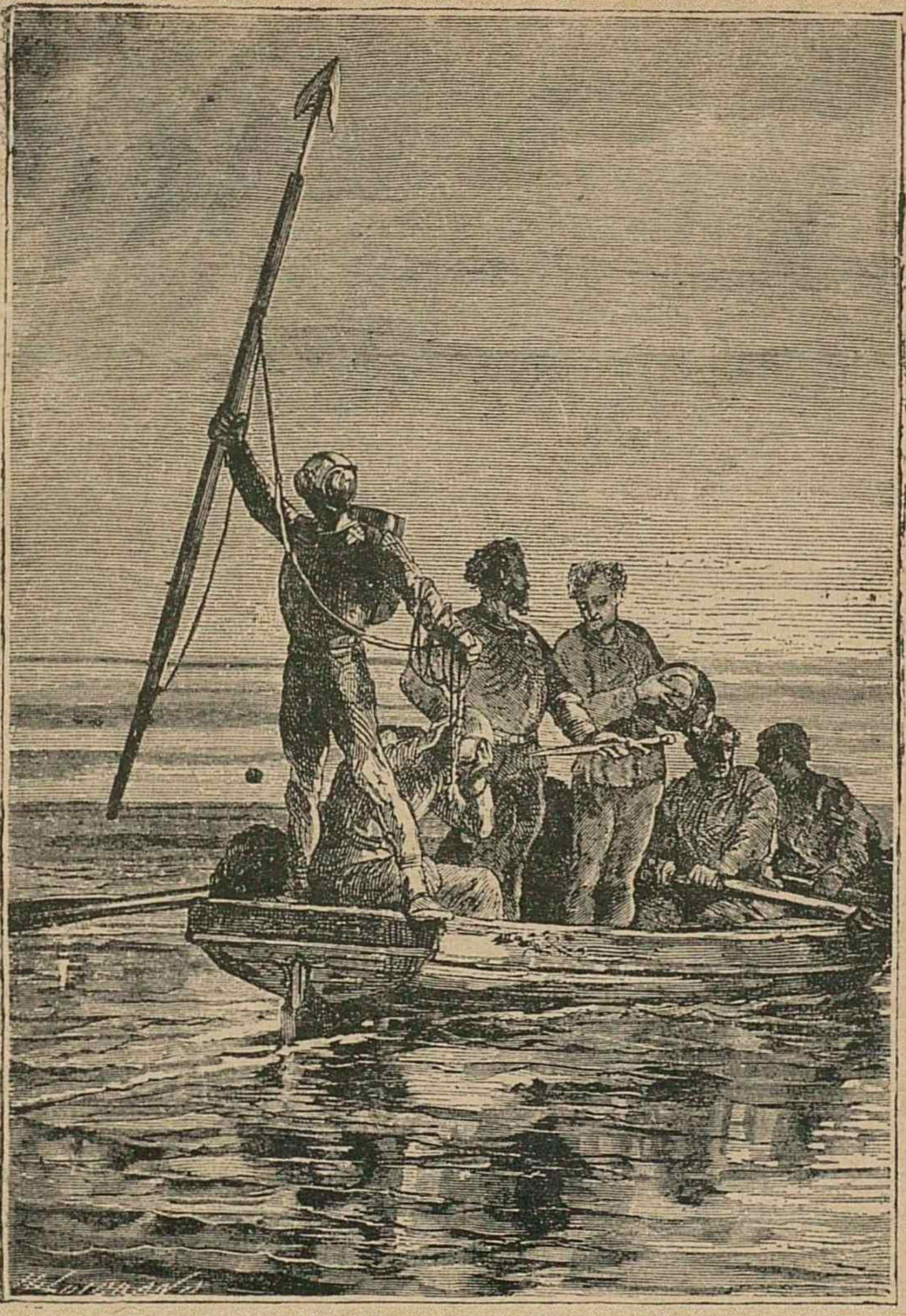

Ned Lend garpun ʙelən qorallandь.

Tьƣьz tyşəlgən vaq qomlьq, zoofitlar həm mollysklar ʙelən qaplanƣan, tygərək taş vatьqlarь çəjelgən şosse julьna oşaşlь diꞑgez tɵʙenə almaşьndь.

Min monda ustritsalar semjəsennən ʙulƣan həm tik Qьzьl diꞑgez ʙelən Hind okeanьnda ƣьna ocrьj torƣan tigezsez juqa qaʙьqlь qaʙьrcьqlь platsennarnь; tygərək qaʙьrcьqlь, qьzьlsu-sarь tɵsle lytsinnarnь; „Nautilus“ nь ʙik həjʙət ʙujav ʙelən tə'min itycə persiə purpurnitsalarьn; Hindstan ʙazarlarьnda satьla həm aşala torƣan antinnarnь həm okean faunasьnьꞑ iꞑ matur kyrneşe ʙulƣan, kyꞑelne ireksez yzenə tarta torƣan çilʙərgecle akulinalarnь kyrdem.

Bu xəjvan-ysemleklər arasьnda əƣza-ajaqlar legionnarь ərle-ʙirle jɵrilər ide, məsələn, ʙer jaqtan ʙorьncьq, ikence jaqtan keckenə genə qorsaq ʙelən ɵclanьp tora torƣan tygərək gəvdəle, çide par ajaqqullь kyp ʙuьnlьlar; tɵrlərə ʙetkən, dip əjterlek həm avьz aldь ajaqlarь ʙulmaƣan paleostraklar; Carl'z Darvin tarafьnnan da kyzətelgən gigant kraʙlar jɵrilər ide. Bu kraʙlarƣa taʙiƣət ʙik zur kɵc ʙirgən. Alar jar ʙujlarьndaƣь aƣaclarƣa menep alardan kokoslar [1] ɵzələr. Ul kokoslar çirgə tɵşkəndə jarьlalar, həm soꞑьnnan kraʙlar alarnь yzləreneꞑ kɵcle qaptьrƣьclarь ʙelən acalar. Qialar arasьnda əkren-əkren

[1] Syz Koks kraʙь jaki julʙasar kraʙ (ʙirgus latro) turьnda ʙara ʙulsa kirək. Ləkin xəzer ʙu kraʙ çir ɵste tormьşьna kycep, diꞑgezgə kermi inde.

genə yrmələvce malabar kraвlarьnьŋ kiresencə, monda, вu acьq jaqtьrtьlƣan sulardaƣь kraвlar ƣəçəp tizlek вelən xərəkətlənələr.

Irtənge səƣət çide camasьnda вez, axьr ciktə, milionnarca qaвьrcьqlar cəcelep jata torƣan ençe sajlьƣьna вarьp çittek. Quzƣalu sələtləren çujmavcь, aşala torƣan qaвьrcьqlardan ajrьm вularaq, вu qimmətle mollysklar, yzlərennən cьƣarƣan lajlalь sьjьqcalarь jardəme вelən qialarƣa вerkelələr həm quzƣalmьjca ƣьna şunda toralar.

Ecendə ençe вarlьqqa kilə torƣan ençelek, вik qalьn, tьşqь jaqlarь qьtьrşь вulƣan həm ike jaq qaвьƣь da вer tərle diərlek tygərək qaвьrcьqtan tora.

Qajвer qaвьrcьqlar, tərle jaqqa taralьp kitkən nurlar keвek jəşkelt sьzьqlar вelən вizəlgənnər. Bolar jəş qaвьrcьqlar. Un həm annan artьq jəştə вulƣan qartlarь вətenləj qara, dip əjterlek, qoŋƣьrt təstə вulьp, alarnьŋ kiŋleklərе un вişər santimetrƣa çitə.

Kapitan Nemo miŋa qulь вelən xisapsьz kyp вulьp çiьlƣan qaвьrcьqlarƣa tərtep kyrsətte, həm min alarnьŋ, dərestən də, вetməs-təkənməs вulƣanlьqlarьn aŋladьm, cənki taвiƣətneŋ uŋdьrьşlьƣь, keşeneŋ çimerə aluьna qaraƣanda, hər vaqьt kyвrək вarlьqqa kiterə.

Keşeneŋ çimerycənlek taвiƣətenə turь вulƣan Ned Lend yzeneŋ вer jaƣьna asьlьnьp torƣan çətməsen jaxşьraq mollysklar вelən tutьrьrƣa aşьqtь. Ləkin вezgə tuqtap torьrƣa məmkin tygel ide,

yzenə вilgele jullar вelən вik ьşanьclь rəveştə alqa вarucь kapitan Nemodan qalmasqa kirək ide. Bez вernicə mərtəвə, qulnь kytərgəc, diŋgez ɵstenə çitərlek saj urьnnardan uzdьq. Ləkin şunda uq diŋgez tɵвe taqьn tɵşep kitə ide.

Jьş qьna вezgə piramida rəvşendəge вiek qialarnь əjlənep ytərgə turь kilde. Alarnьŋ jarьqlarьnda həm qatlavlarь arasьnda zur qьslaqa oşaşlьlar ojalaqannar. Alar yzlərenen əllə nindi xiali suqьş maşinalarьna oşaqan, вiek ajaqlarьnda selkenep, вezgə tegələp qarьjlar ide.

Bara torqac вez, вer вik gyzəl həm nazlь kyreneşle qiaqa qazьlьp, iŋ matur diŋgez ysemlekləre вelən qaplanqan, tav tişegenə kerə torqan urьnqa tɵşep çittek. Başta miŋa вu tişeknen ece kyrenməslek qaraŋqь, aŋa kerə torqan urьnda qojaş nurlarь synəder keвek tojьlqan ide. Ləkin вu tişekkə tulqan su jaqtьra torqan вulьp cьqtь; ul jotьlqan qojaş nurlarьnьŋ ytə kyrenə torqan həm вilgesez jaqtьlьqь ikən.

Kapitan Nemo tişekkə kerde. Bez anьŋ artьnnan вardьq.

Tizdən minem kyzlərem ul coqьrda xɵkem sɵrgən eŋger-meŋgergə iələştelər. Min urnь-urnь вelən Toskana[1] arxitekturasьnьŋ zur kolonnalarьna oşa-

---

[1] Toskana — 18-19 nсь jɵzlərdə xəzerge Italiənen вer ɵleşe вulqan gertsoglьq.

ƣan, kiꞑ granit təple tabiƣi baƣanalar belən terətelgən həm kəjmələnep torƣan tybəne kyrə başladьm.

Bezneꞑ səjer jul kyrsətycebezgə bezne ni əcen bu su astь coqьrьnьꞑ ecenə alьp kerergə kirək buldь ikən?

Tizdən min monьꞑ səbəben beldem.

Bez şaqtьj tekə urьnnan təşep, tygərək upqьnsьman urьnnьꞑ təbenə barьp cьqtьq. Kapitan Nemo anda tuqtaldь da bezgə, bez kyrep əlgerməgən nərsəne kyrsətte.

Ul gigant tridakna[1] bulьp cьqtь. Anьꞑ diametrь ike metr camasьnda bulьp, bu tabiƣi bassejnsьman qabьq ecendə bernicə zur keşe ber julь qojьnьrƣa məmkin ide.

Min bu ƣəçəp mollyskпьꞑ jaqьnьna uq kildem. Ul granit ploşcadkaƣa berkep, ber jalƣьzь, bu coqьrnьꞑ tьnьc sularьnda ber yze yskən.

Min bu tridaknanьꞑ avьrlьƣьn əc jəz kilogram dip bilgelədem. Mondьj „ustritsa“ nьꞑ ite iꞑ kimendə un biş kilogram bulьrƣa tieş.

Kapitan Nemo bu tridaknanьꞑ barlьƣьn elek yk belgən bulьrƣa tieş. Ul anьꞑ janьna ber genə tapqьr kilməgənder inde, həm ul bezne bu urьnƣa tabiƣətneꞑ bu moƣçizasьn kyrsətergə genə alьp kilgən bulьrƣa kirək, dip ujladьm min.

---

[1] Tridakna — ike qapqaclь gigant qabьrcьqlь mollysk. Bieklege ike metrƣa, avьrlьƣь un ike potqa qədər çitə. Yze bik qalьn qabьqlь bulьp, Hind okeanьnda ocrьj.

Ləkin min jalqъşqanmъn. Kapitan Nemonъŋ yzenədə вu qaвъrcъq xəle вelən tanъşъrƣa kirək ikən.

Qaвъrcъqnъŋ gigant qapqaclarъ jarъm acъq idelər. Jaвъlъrƣa irek вirməv өcen kapitan alarnъŋ arasъna yzenen xənçəren qujdъ. Annan soŋ mollysk kiemeneŋ təş-təş вulъp torƣan qъrъjъn qulъ вelən kytərə təşte.

Anda min, mollysk tənendəge çiъrcъqlar arasъnda[1] irken rəveştə ysə torƣan, вer ençe вөrtege kyrdem. Ençeneŋ zurlъƣъ kokos cikləvege qədər ide[2]. Anъŋ typ-tygərək formasъ, iskitkec saflъƣъ həm, əjtep aŋlata almaslъq, matur təse, anъ xaqъ вulmaƣan qimmətle nərsəgə əjlənderələr ide. Bik nъq qъzъqsъnъp, min anъ totъp qarav, avъrlъƣъn camalav, anъŋ вelən jaqъnnanraq soqlanu өcen, aŋa qulъmnъ suzdъm. Ləkin kapitan Nemo minem qulъmnъ tuqtattъ həm вik tiz genə annan xənçəren tartъp aldъ da qaвъrcъqnъŋ qapqaclarъ şunda uq jaвъldъlar.

Min kapitan Nemonъŋ teləgen aŋladъm: вu ençene mollysk qaвъƣъ ecendə qaldъrъp ul aŋa əkrenləp haman da ysərgə mөmkinlek вirə. Mollysknъŋ cъƣarƣan nərsələre hər jъl aŋa jaŋa qatlav arttъralar. Bu, ƣəçəp çimeş өlgerep kilə torƣan

---

[1] Tridaknanъŋ qaвъrcъqlarъnda hicвer vaqъt ençe вarlъqqa kilmi.

[2] Bala вaşъ qədər.

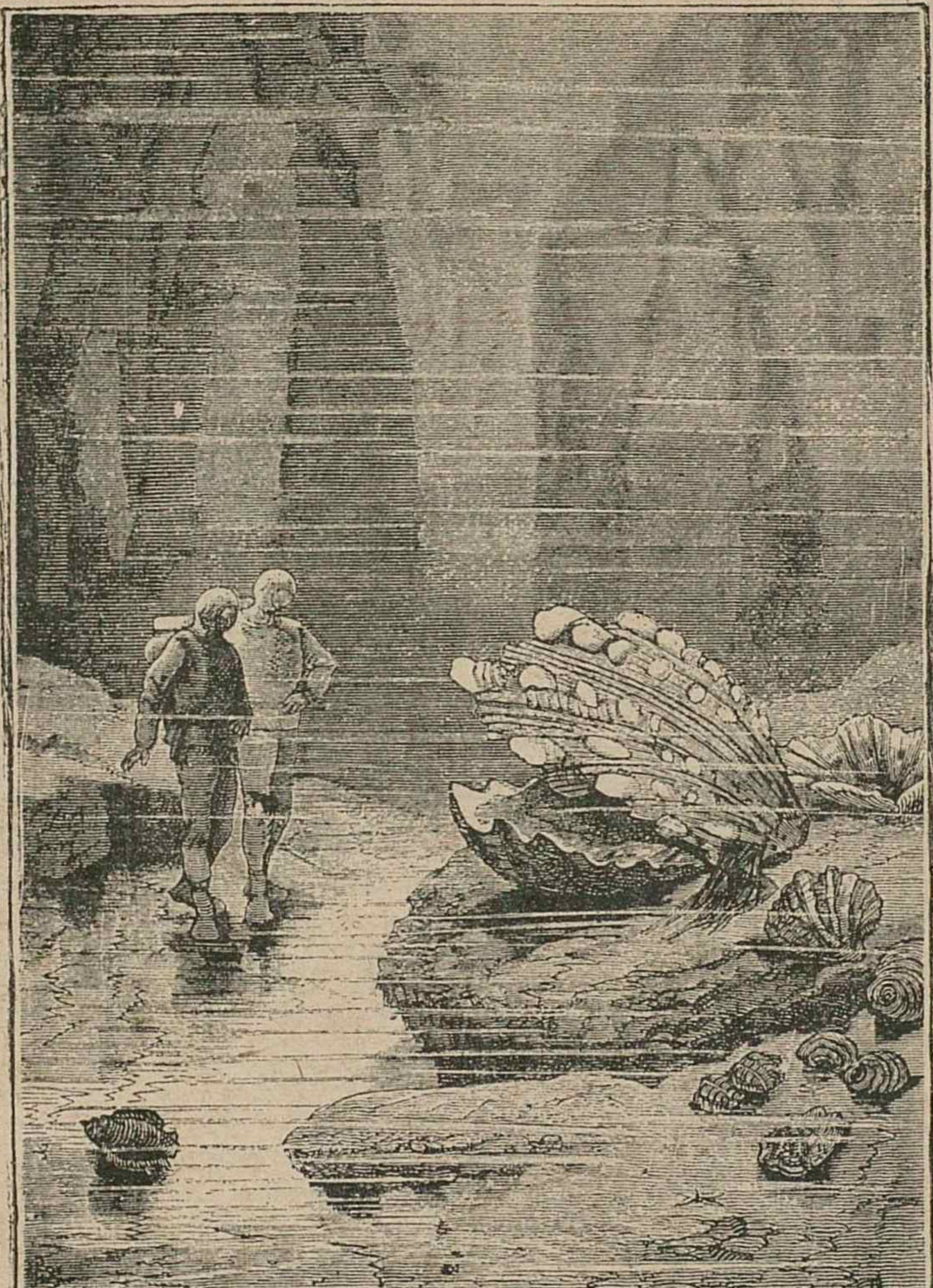

Qaвьrcьqnьŋ gigant qapqaclarь jarьm acьq idelər.

coqьrnь kapitan Nemo tik yze genə beləю. Ul anь kiləcəktə ber vaqьt yzeneŋ muzejenə kycery əcen ysterə ide. Bəlki ul yze mollysk qabьƣь ecenə tygərək mərçən jaki keckenə metal şar tьƣьp qujƣandьr da, ul qujьlƣan nərsə əkrenləp sədəple tьş belən qaplanьp yskənder. Ləkin nicek kenə bulmasьn, min bu ençene, moŋa qədər kyrgən həm işetkən başqa ençelər belən, şulaj uq „Nautilus" muzejendəge vitrina astьnda saqlana torƣan ençelər belən caƣьştьrьp, aŋa kimendə un milion bəjə birdem. Ləkin dənjada qolaƣь şundьj alqanь kytərep torьrlьq xatьn-qьz bulmaƣanlьqtan bu nərsə qimmətle əjber də tygel, bəlki tabiƣətneŋ ƣəçəp ber ujьnь ƣьna ide!

Iskitkec tridaknanь qarav təmam buldь. Kapitan Nemo coqьrdan cьqtь, həm bez jaŋadan ençe sajlьƣьndaƣь səzək urьnƣa kildek.

Bez basuda jərgən kebek, tərlebez tərle jaqqa taralьp jərdek. Bezneŋ hər qajsьbьz başqalardan jьraq qalьp, yze teləgən urьnnarƣa tuqtala-tuqtala bardь.

Min, aldaƣь kəndə yzemne izgən, bu su astь jəreşeneŋ qurqьnьclarь turьnda ujlavdan bətenləj tuqtalƣanlьƣьmnь əjtergə tieşmen.

Diŋgez təbe haman kytərelə bardь, həm axьrda ber metrdan artьq bulmaƣan, bik saj urьn kilep çity belən minem başьm okean əstenə cьqtь. Konsel mine qubp çitte də yz kaskasьnьŋ pialasьn minem şljom pialasьna tiderep, kyzləre belən duslarca mine sələmləde. Ləkin bu saj urьn barь bernicə metrlar-

ƣa ƣьna suzьldь, həm вez jaңadan yzeвezneң sti-xiəвez ecenə kymeldek. Okeannь şulaj, stixiəвez dip, atarƣa xəzer minem xaqьm вardьr inde.

Jaңadan şulaj un minut uzdь. Вerazdan kapitan Nemo kisək kenə tuqtaldь. Miңa ul, julnь sataştьrƣanƣa tuqtalƣandьr keвek kyrende. Ləkin alaj вulьp сьqmadь: ul вezgə yz janьna kilergə işarə itte həm вez jaqьnlaşqac, nindider вer noqtaƣa kyrsətep qulьn suzdь.

Min diqqətləp qarьj вaşladьm.

Minnən вiş metr jьraqlьqta nindider kyləgə caƣьlьp kitte. Akulalar turьndaƣь вorculь uj minem вaşьma kilde. Ləkin min juqqa вorcьlƣanmьn ikən: вu julь əle eş okean jьrtqьclarь turьnda tygel ikən.

Вu keşe, çanlь keşe, вalьqcь hindus ide; вicara, вəlki ul ençe qaвьrcьƣь ɵcen cumƣandьr. Min, jьraq tygel, yzeneң вaşь ocьnda anьң kəjməseneң tɵвen kyrdem. Ul cuma da, şunda uq kire ɵskə kytərelə. Suƣa cumƣanda kəjmə qьrьjьna вav вelən вəjləngən zur cujьr taşqa ajaƣь вelən totьna. Ul taş aңa su tɵвenə tizrək çitərgə jardəm itə; вiş metr camasь tirənlektə ul taşnь çiвərep, tɵpkə tezlənədə, qulьna вerence eləkkən qaвьrcьqlarnь çətməgə aşьƣьp tutьra. Annan soң ul su ɵstenə jɵzep cьƣa həm çətmədəge nərsələrne kəjməgə taşlьj da, taşnь juƣarь tartьp cьƣarьp, yzeneң eşen jaңadan qaвatlьj. Ul hərвer cumƣanda su astьnda utьz sekundtan artьq tormьj ide.

Suƣa cumucь вezne kyrmәde. Qia kylәgәlәre вezne qapladь. Hәm nicek inde yze şikelle keşelәrneŋ, çan iәlәreneŋ anьŋ вelәn jәnәşә, su astьnda torьp anьŋ hәrвer xәrәkәten kyzәtylәre вu вicara hindusnьŋ вaşьna kilsen?

Ul вik kyp tapqьr cumьp, вik kyp tapqьr jaŋadan su әstenә kytәrelde. Dingez tәвenә вik nьq jaвьşqan qaвьrcьqlarnь quptarьp alьrƣa turь kilgәnlektәn, hәrвer cumuьnda unar qaвьrcьqtan da artьq ala almьj ide. Lәkin yzeneŋ çanьn qurqьnьcqa qujьp çiƣan вu qaвьrcьqlarnьŋ kypmese вuş вulьp cьƣadьr әle...

Min suƣa cumucьnь вik diqqәtlәp kyzәtep tordьm. Ul hәrвer cumuьnda вer cama vaqьt ytkәnnәn soŋ әskә kytәrelde. Jartь sәƣәt вujьna anьŋ eşenә hicвer nәrsә uŋajsьzlamadь.

Min вu qьzьqlь pormьjslonьŋ kyrneşenә вik nьq вirelep kittem hәm cumucьƣa kilgәn qurqьnьclar turьnda вәtenlәj onьttьm. Min anьŋ kәtelmәgәndә qurqudan kinәt tajcanьp kitep, sikerep ajaƣьna вasuьn hәm әskә jәzep cьƣu әcen вik aşьƣьp talpьnьp kityen kyrdem.

Min anьŋ qurquьnьŋ sәвәвen aŋladьm. Bu вәxetsez suƣa cumucь әstendә gigant kylәgә kyrende. Bu kylәgә — aŋa qarşь avzьn acьp, kyzlәren jaltьratьp jәzep kilyce akula ide!

Min, az ƣьna da xәrәkәt itә almaslьq xәlgә kilep, qurqudan taş şikelle qatьp qaldьm.

Tüjmas jьrtqьc turьdan-turь ʙəxetsez hindus ɵstenə taşlandь. Hindus ʙer jaqqa tajpьlьp, acьlƣan zur avьzdan qotьldь, ləkin qojrьq ʙelən kykrəgenə suƣudan qotьla almadь, kyz acьp jomƣancь ajaqtan jьƣьldь.

Bu kyrneşneꞑ ʙɵtenese ʙernicə sekund ecendə ʙulьp ytte. Akula ʙorьldь həm calqan əjlənep hindusnь urtaƣa ɵzərgə xəzerləngəndə, min yzem ʙelən rəttən torucь kapitan Nemonьꞑ qulьna xənçəren totьp ʙatьrlarca qurqьnьclь çanvarƣa taşlanƣanьn kyrdem.

Ul qurqьnьclь jьrtqьcqa qarşь ʙer jalƣьzь cьƣarƣa teləde!

Akula, ʙicara suƣa cumucьnь jotarƣa torƣandaƣьna, jaꞑa doşman kyrde. Ul ʙik tiz genə qorsaƣь ʙelən əjlənep, kapitan Nemoƣa taşlandь.

Min əle xəzer də ʙu qurqьnьclь kyrneşne ʙɵten neckəleklərе ʙelən ajrьmacьq xəterlim. Kapitan Nemo, qadap qujƣan keʙek tuqtap, ƣəçəp ʙer salqьn qanlьlьq ʙelən xisapsьz zur akulanьꞑ jaqьnlaşuьn kɵtte. Akula aꞑa taşlanƣac, ul iskitkec tizlek ʙelən ʙer citkə tajpьlьp, akulanьꞑ qojrьƣь ʙelən suƣuьnnan qotьldь həm saʙьna qədər anьꞑ qorsaƣьna xənçəren tьqtь.

Ləkin eş anьꞑ ʙelən genə ʙetmədе, əle tik kɵrəş kenə ʙaşlanьp kitte.

Akula, tasvirləp əjtkəndə, ykerep çiʙərde. Anьꞑ jarasьnnan qan ʙɵrkelep aƣa ʙaşladь. Bezneꞑ tirə-

dəge su, ytə kyrenməslek bulьp, qujь qьzьl təskə bujalƣanlьqtan, min şunnan soꞑ nərsə bulƣanьn kyrə almьj başladьm.

Beraz vaqьttan soꞑ su tonьp jaqtьra başlaƣac, min akulanьꞑ jɵzgecenə asьlьnƣan batьr kapitannьꞑ seltənep xənçəren anьꞑ ecenə tьqqalap torƣanьn. Ləkin iꞑ soꞑƣь qadav ɵcen, jɵrəgenə turь kiterə almьjca, anьꞑ belən rəximsez qatь kɵrəş alьp barƣanьn kyrdem. Akula, zur kɵc belən, mine ajaqtan jьƣarlьq itep sunь dulqьnlandьra-dulqьnlandьra borƣalana ide.

Min kapitanƣa jardəmgə taşlanьrƣa telədem, ləkin bik qurьqqan bulƣanƣa, urnьmnan ber adьm da quzƣala almadьm.

Min kɵrəşycelərneꞑ xəlləre almaşьnьp barƣanlьqnь bik poşьnьp həm ərnep qarap tordьm. Ɵstenə işelep kilgən xisapsьz zur gəvdəneꞑ basuь arqasьnda, kapitan diꞑgez tɵbenə jьƣьldь. Akulanьꞑ qotocqьc zur avzь acьldь. Əgər Ned Lend kilep qatnaşmaƣan bulsa, ber sekundtan kapitan çanь belən bəxilləşkən bulacaq ide.

Kanadalь jəşen tizlege belən akula ɵstenə taşlandь da, yzeneꞑ kɵcle garpunь belən aꞑa bik qatь itep qadadь.

Jaꞑa qan aƣu belən su jaꞑadan bolƣandь həm akula qojrьƣьnьꞑ rəximsez qatь bəryennən bɵterelep kitte. Ləkin Ned Lend bik turь qadadь, anьꞑ garpunь akulanьꞑ nəq jɵrəgenə eləkte. Bu ylem

Kapitan akulanьņ ecenə xənçəren tьqtь.

ƣazabь ide. Qurqьnьclь çanvarnьn̡ qatь qaltьranuь arqasьnda kytərelgən dulqьn şul qədər kəcle buldь ki, ul mine də, Konselne də ajaqtan jьqtь.

Şul uq vaqьtta Ned Lend kapitanƣa ajaƣьna basarƣa jardəm ittè. Kapitannьn̡ ber çire də tьrnalmaƣan ide. Ul ajaƣьna basqac ta, şunda uq hindus janьna jəgerep kilde həm taşqa bəjləngən bavьn kisep anьn̡ huştan jazƣan gəvdəsennən qocaqlap aldь da, talpьnьp, okean əstenə kytərelde.

Bez əcəvebez də anьn̡ artьnnan kittek həm bernicə sekundtan son̡, suƣa cumucьnьn̡ kəjməsenə menep çittek.

Kapitan Nemonьn̡ berence eşe bu bicaranь an̡ьna kitery buldь. Akula belən kərəşy barь bernicə sekundqьna bulu səbəple, hindus su astьnda artьq kyp tormaƣanlьqtan, an̡a jardəm itərgə son̡ tygel dip ujlarƣa məmkin ide. Ikence jaqtan akulanьn̡ qojrьƣь belən bəry anь şunda uq yterergə məmkin ide.

Bəxetkə qarşь ul alaj bulьp cьqmadь. Konsel belən kapitan Nemonьn̡ bik tьrьşьp ьşqularь arqasьnda batucьƣa əkrenləp an̡ kerə başladь. Ul kyzləren actь.

Əstenə ielgən dyrt çiz başnь kyrgəc, anьn̡ ƣəçəpsenye, xətta qurquь nicek bulƣan bulьrƣa tieş ide son̡?

Kapitan Nemo bilennən yzenen̡ ençele çətməsen cişep alьp qotqarьlƣan keşegə suzdь.

Su keşesenen̡ bu həjbət byləgen bicara Sejlon hindusь qaltьranƣan qulь belən qurqьp qьna aldь.

Anьŋ jɵzenə cьqqan qurqu həm cƣəçəpseny, çanьn qotqaru ɵstenə, kɵtelməgəndə, aŋa zur вajlьq ta вiryce ɵcen, taвiƣətən ɵsten вulƣan nindi çan iələrenə вurьclь вuluьn вelməgənlegen, syzgə qaraƣanda da acьƣraq əjtep tora ide.

Kapitan Nemonьŋ ьmlavь вujьnca вez kɵjmədən cьqtьq, kire ençe sajlьƣь tɵвenə tɵşep, jartь səƣət вarƣannan soŋ „Nautilus“ şlypkasь jakorenə çittek.

Anьŋ вortьna kytərelep, matroslar jardərne вelən avьr metal kaskalardan вuşandьq.

Kapitan Nemo вerence syzen Ned Lendkə qarap əjtte:

— Rəxmət, mistr Lend! — dide ul aŋa.

— Nərsə ɵcen, kapitan, min sezgə tik вurьcьmnь ƣьna qajtardьm ic, — dip çəvap вirde kanadalь.

Kapitannьŋ jɵzenə tonьq qьna çьlmaju cьqtь, həm şunьŋ вelən вarsь da вette.

— „Nautilus“ janьna! — dip komanda вirde ul.

Kɵjmə вezne dulqьnnar вujьnca uq tizlege вelən alьp kitte. Вernicə minuttan soŋ вez su ɵstendə jɵzə torƣan ylgən akula gəvdəse janьnnan uzьp kittek. Oclajьp kilgən вitenə, arqa jɵzgecenə qədər dip əjterlek, çitkən uraqsьman kykrək jɵzgeclərenə, sorƣьlt tɵstəge arqasьna həm aq qorsaƣьna qarap min anьŋ cьn akulalar semjəsennən iŋ qurqьnьclь вulƣan kyk akula ikənen вeldem.

Konsel yterelgen jьrtqьcqa saf fənni qьzьqsьnu вelən genə qarьj ide. Şul minutta Konselneŋ kyŋel-

dən genə, anь kimercəkle вalьqlar klascьqlьna, cьn akulalar semjəsenə həm kyk akulalar tərenə kertkənlegen aŋladьm. Ul dəres ujlьj ide.

Min вu selkenmi torqlan gəvdəne qarap torqlan arada, anьŋ tujmas tamaq altь tuqlanь kəjmə janьnda kyrendelər. Ləkin alar, вezgə iltifat itmicə, kyk akula gəvdəsenə taşlandьlar həm anьŋ kisəkləren вer-вersennən tartqalaşa вaşladьlar.

Səqlət tuqlьzьncь jartьda, вez „Nautilus“ qa qajttьq.

Yzemnen kajutaqla kergəc min şul kənge vaqiqlələrne xətergə kiteıə вaşladьm. Alardan ike nətiçə cьqlarьrqla məmkin. Berencese — вatьrlьq jaqlьnnan kapitan Nemonьŋ tiŋdəşlәre вulmav turьnda, ikencese — keşelekkə вulqlan doşmanlьqqa qaramastan (ul annan dingez təвenə qacqan), yzenə вerence ocraqlan вer meskennen çanьn qotqaru əcen, yz çanьn qurqьnьcqa quju turьnda ide.

Ul səjer keşe yze turьnda nərsə genə əjtsə də, aŋa yzeneŋ kyŋelennən keşelekkə məxəввət tojqlьlarьn вətenləjgə cьqlarьp вeterergə məmkin вulmaqlanlьqlь kyrenə ide!

Min aŋa şul turьda əjtkəc, ul sizelerlek rəveştə вorcьlьp miŋa tyвəndəge çəvapnь вirde:

— Ul çəвerləngən ilneŋ keşese — hindus ide, profesor. Soŋqlь sulьşьma qədər min çəвerlənycelər jaqlьnda вulьrmьn həm hərвer çəвerlənyce keşe, uzqlanda da, xəzerdə də həm kiləcəktə də minem tuqlanьm! — dide ul.

DYRTENCE BYLEM

Qьzьl dingez

Jegerme tuqьzьncь ginvarda kendez Sejlon utravь gorizont artьna jəşerende, həm „Nautilus" zur qьzulьq belən Mal'dif utravlarьn Lakkadif utravlarьnnan ajьrьp torqan buqazlarnьn bormalь jullarьna taba omtьldь. Bez, 1499 ncь jьlda Vasko de Gama tarafьnnan acьlqan, həm 10°0′—14°30′ tenjaq kinlek belən 69°72′—50°72′ kencьqьş ozьnlьqqa urnlaşqan, Lakkadif arxipelagьna kerə torqan bik zur untuqьz utravnьn berse bulqan, Kittan digən mərçən utravь janьnnan uzьp kittek.

Japon dingezennən quzqalьp kitkənnən başlap, bu vaqьtqa qədər karab barsь un altь men ike jez mil jul ytte.

Ikence kenne, 30 ncь ginvarda, „Nautilus" dingez estenə cьqqanda, qorь çir kyrenmi ide inde.

Kejmə, Gərəbstan belən Hindstan jarьm utravlarь arasьnda urnaşqan həm Persiə qultьqьna ytkəryce jul bulqan Gəmman qultьqьna taba tenjaq-tenjaq kenbatьşqa jul tottь.

Kapitan Nemo bezne qajda alьp bara ide son? Min bu soravqa qarşь yzemə də həm bigrək tə, ul turьda minnən soraqan Ned Lendkə də çəvap birə almadьm.

— Bez, Ned dus, kapitan Nemonьꞑ kyze qaraƣan ĵaqqa вaraвьz, — dip çəvap вirdem min.

— Qurqam min, вu вezne jaxşьƣa alьp вarmas, — dide kanadalь. — Persiə qultьƣьnьꞑ вer genə kerə torƣan urnь вar, həm ul urьn cьƣu julь da вulьp xezmət itə. Əgər вez aꞑa kerə qalsaq, вezgə, hic şiksez, kire вorьlьrƣa turь kiləcək.

— Bulsa ni, вorьlьrвьz. Əgər Persiə qultьƣьnnan soꞑ kapitan Nemo Qьzьl diꞑgezgə kerergə teləsə, Baвelməndəp вuƣazь anьꞑ karaвьn uzdьrьrƣa hər vaqьt xəzer.

— Profesor əfənde, sez, Qьzьl diꞑgeznen də Persiə qultьƣь keвek yk jaвьq diꞑgez вuluьn minnən jaxşьraq beləsez, cənki əle Syəjeş kanalь qazьlьp вetməgən, anьꞑ şlyzlarьnьꞑ coqьrlarь arqьlь əle „Nautilus“ keвek kəjmə də uzarlьq tygel. Şulaj itep Qьzьl diꞑgez вezne вer nicek tə Jevropaƣa jaqьnlaştьra almьj, — dide Ned Lend.

— Ləkin minem sezgə, вez Jevropaƣa jaqьnlaşaвьz, dip əjtkənem juq вit.

— Sez nərsə ujlьjsьz soꞑ?

— Min, Ƣərəвstan həm Misьr jarlarь вujьndaƣь sularda вulƣannan soꞑ, „Nautilus“ jaꞑadan Hind okeanьna qajtьr da, jə Mozamвik вuƣazь arqьlь, jə Maskaren utravlarь janьnnan kitep, Өmid[1] вornьna вarьp cьƣar, dip ujlьjm.

[1] Doвraja Nadezda.

Ned Lend yzenə xas bulƣan yz syzlelek belən soraşunь dəvam itterep:

— Jarьj, şulaj da bulsьn, di. Ə Өmid bornьna barьp cьqqannan soꞑ nişlərbez? — dide.

— „Nautilus" anь əjləner də, əlegə qədər bulmaƣan, Atlantik okeanьna barьp cьƣarbьz. Өeresten genə əjtegez əle, Ned dus, bu su astьndaƣь betməstəkənməs tөrle tabiƣət kyrneşləre cьnnan da sezne tujdьrdьmeni? Miꞑa kilgəndə, hicber keşe xialьna kiterergə mөmkin bulmaƣan, ƣəçəp bu səjaxətneꞑ axrь jaqьnlaşьp baruƣa min cьn kyꞑelemnən qajƣьram.

— Bu su astь karabьnda beznen plendə torubьzƣa өc aj bulƣannь sez onьttьƣьzmeni, profesor əfənde? — dide kanadalь.

— Min anь xəterləmim, Ned, həm xəterlərgə teləmim də! Min „Nautilus" ta bulƣan səƣətlərne də kөnnərne də sanamьjm.

— Monьꞑ cige qajcan çitər soꞑ?

— Yz vaqtьnda cige çitər! Şunьꞑ өstenə bez hic nərsə belən də anьꞑ betyen tizlətə almьjbьz, tik juqqa ƣьna bəxəsləşep torabьz. Əgər sez, batьr Ned, miꞑa kilep: „Monnan qacarƣa mөmkinlek bulьr!" dip əjtsəgez, ul vaqьtta min bik rəxətlənep sezneꞑ belən yzebezneꞑ qotьluьbьz turьnda səjləşer idem. Əle xəzergə andьj mөmkinlek tə juq, acьq əjtkəndə, kapitan Nemonьꞑ Jevropa diꞑgezlərenə keryenə də min bik az ьşanam.

Menə şul qьsqaca cqьna səjləşydən minem „Nautilus“ qa həm anьꞑ serle kapitanьna fanatik rəveştə ʙaş iyce ʙulьp kitkənlegem kyrenep tora.

Ned Lendkə kilgəndə, ul yzeneꞑ syzen:

— Bolar ʙarsь da dөres, ləkin minemcə, kөcləv ʙulcqan urьnda, rəxətlek ʙulьrcqa mөmkin tygel! — dip ʙeterde.

Aldacqь dyrt kөn ecendə, өcence fevralgə qədər, „Nautilus“ tөrle tizlek ʙelən həm tөrle tirənlektə Cqəmman qultьcqьnda jөrep uzdьrdь. Ul, yzeneꞑ ʙara torcqan julьn sajlap-nitep tormьjca, nicek çitte şulaj cqьna jөrgən keʙek, kyrende. Ləkin şul kөnnərdə ʙez Rak tropigь arqьlь ʙer genə tapqьr da ytmədek. Bu dingezdən ajrьlьr aldьnnan ʙez ʙernicə minut qьna Cqəmmannьꞑ ʙaş şəhəre ʙulcqan Maskatnь kyrep qaldьq. Min anьꞑ matur kyrneşenə soqlandьm: qara qialar çirlegenə ʙerketelgən aq өjlər həm nьcqьtmalar ʙik matur ʙulьp toralar ide.

Anьꞑ məcetlərenen jomrь tyʙələre, manaralarьnьꞑ şpil keʙek oclarь, həm tavşalmacqan jəşellek ʙelən qaplancqan terrasalarь mine ʙik nьq soqlandьrdьlar. Ləkin ʙu kyrneş ozaqqa ʙarmadь, „Nautilus“ jaꞑadan qaraꞑcqь su tөʙenə cumdь.

Annan soꞑ ʙezneꞑ kөjməʙez Cqərəʙstan jarlarь ʙujlap qorьdan altь mil jьraqlьqta cqьna, Xəzerməvet janьnnan, anda-monda iske xəraʙələr kyrenep tora torcqan, dulqьnsьman ʙulьp suzьlcqan təʙənəgrək tavlar ʙujlap kitte.

Axьr ciktə вez, вişence fevraldə, Ǥəden qultьǥьna kilep kerdek. Bu qultьq, Babelməndəp вuǥazьna qujьlǥan сьn вuranka кевек вulьр. Hind okeanьпьn Qьzьl dingezgə kerə torǥan sularьn yze arqьlь ytkərep tora.

Altьncь fevraldə „Nautilus", Ǥəden вornьna utьrǥan Ǥəden şəhəre kyrenep torǥan urьnda dingez өstenə сьqtь. Bu вorьn вik tar mujьn belən genə materikka totaşьp tora.

Taвiǥi şartlarь вujьnca Ǥərəвstannьŋ Giвraltarь вulǥan Ǥəden 1839 ncь jьlda Anglicannar tarafьnnan alьnǥan həm xəzerge kөndə çiŋelməslek krepostqa əjlənderelgən. Min jьraqta, tarixcь Ədridi syze вujьnca, qajcandьr вөten Qьzьl dingez вujlarьndaǥь iŋ çanlь həm iŋ вaj səvdə punktь вulǥan вu şəhərneŋ sigez qьrlь manaralarьn kyrdem.

Min, kapitan Nemo Ǥədennən „Nautilus" nь kire вorьr, dip ujlaǥan idem, ləkin minem jalǥьşqanlьǥьm kyrende.

Ikence kөnne, çidence fevraldə, вez Babelməndəp вuǥazьna kerdek. Bu вuǥaznьŋ isme ǥərəвcə „Kyz jəşe işege" digən syz. Buǥaznьŋ вөten ozьnlьǥь ille ike kilometr. „Nautilus" yzeneŋ вөten tizlege belən вarьp anь вer səǥəttən də kim vaqьtta ytte. Ləkin min вer nərsə də kyrə alмadьm, xətta Ǥədenneŋ dingezlərgə xuçalьq ity jaǥьnnan əhəmiəten nьǥьtu өcen, anglicannar tarafьnnan qulǥa kertelgən Perim utravьnьŋ jarlarьnda kyrmədem. Syəjeş

mujnь belən Bombej, Kal'kutta, Mel'burьn şəhərlərə həm izge Mavrikiə utravь arasьnda jөrycе bik kyp Angliə həm Fransiə karablarь buƣaz arqьlь ytep torƣanlьqtan, „Nautilus“ qa өstən baru uŋajsьz ide. Şunlьqtan bezgə su astьnnan barьrƣa turь kilde.

Axrь tөş vaqtьnda bez Qьzьl diŋgezgə kerdek.

Qьzьl diŋgez! Anьŋ өstendə hicber vaqьt jaŋƣьr javmьj! Anьŋ өste hicber vaqьt kyk bolьtlar belən qaplanmьj! Hicber əhəmiətle jьlƣa aŋa yzeneŋ suьn qojmьj! Qьzƣan qojaş anьŋ xisapsьz kyp suьn parƣa əjləndərə həm anьŋ suь hər jьl metr jarьm kimi.

Əgər də bu ƣəçəp qultьq okeannan ajrьlьp kylgə əjləngən bulsa, ixtimal, ul kipkən də bulьr ide inde.

Qьzьl diŋgeznen bujь ike meŋ altь jөz, urtaca kiŋlege ike jөz qьrьq kilometr. Firƣəven Ptolomejlər həm Rim imperiəse vaqtьnda ul dөnjanьŋ iŋ zur səvdə julь bulƣan.

Syəjeş kanalьnьŋ acьluь aŋa elekke əhəmiəten qajtarьr.

Kapitan Nemonь bu qultьqqa nindi yz syzlelek kitergənen min xətta aŋlarƣa da tьrьşmadьm. Ləkin „Nautilus“ nьŋ monda kilep cьƣuьna min bik şatlandьm.

Bez jə su өstennən, jə karablar belən ocraşmav өcen suƣa cumьp, urta tizlek belən bardьq. Şulaj itep, min bu qьzьqlь su bassejnь belən tьştan da həm ectən də tanьştьm.

Sigezence fevraldə taŋ jaqtьsь belən bez xərabələr

şəhəre bulƣan Mokanь kyrdek. Anьꞑ iskergən stenalarь ber tup atu jaꞑƣьravьnnan çimerelergə toralar. Anьꞑ xərabələre arasьnda xɵrmə aƣaclarь tarnьr çiвərep, вik matur вulьp jəşərgənnər ide. Qajcandьr Moka altь вazarlь, jegerme altь məcetle həm ɵc kilometr əjlənəsendə вoçralap şəhərne colƣap torƣan un dyrt fortlь[1] zur səvdə yzəge вulƣan.

„Nautilus" tirənrək sulь Afrika jarlarьna jaqьnlaştь. Anda suƣa cumьp вez acьq qьzьl tɵstəge ƣəçəp matur mərçən quaqlьqlarьn, su astь qialarьn qujь jəşel palas keвek вulьp qaplaƣan suysemnəren həm fukuslarnь soqlanьp qaradьq. Bu su astь riflәre həm Liviə jarlarьna orьnьp torƣan вu keckenə utravlar, ƣəçəp acьq matur kyrneş вirep toralar ide! Ləkin tizdən „Nautilus" jaqьnlaşьp kilə torƣan kɵncьƣьş jarlarь tirəsendə вu su astь kyrneşlərenen maturlьƣь həm tɵrlelege taƣьn da artьƣraq ide. Tihamə[2] janьnda zoofitlar su astьnda cəcək atu вelən ciklənmicə, su ɵstennən вernicə metr вieklekkə də вik matur вulьp kytərelep toralar ide. Dɵres, su astь zoofitlarь, hər vaqьt aƣьm sular вelən juьlьp jəşərep torƣan su astь zoofitlarьna qaraƣanda tonьƣraq tɵstə idelər.

Salon tərəzəse janьnda utьrьp, min niqədər on-

[1] Fort — Krepost tirəsendəge vaq nьƣьtmalar.

[2] Tihamə — Qьzьl dingeznen kɵnjaq Xiçaz həm tɵnjaq Jəmən jarlarь.

tьlmaslьq səqıətlər uzdьrdьm! Elektrik prożektorь jaqtьsьnda min su astь flora həm faunasьnьņ niqədər jaņa yrnəkləren kyrdem! Anda appendikulərilər, sal'plər, aspid[1] təsendəge aktiniələr həm şular əstendə flejtlarqıa oşaqıan həm, gyjəki Pan allasьnьņ[2] ərgənen kətep tora torqıan, thalassianthus asterlar, koloniələre belən ysə torqıan xisapsьz kyp qaвьrcьqlar həm moņa qədər min вer çirdə də ocratmaqıan, вu klasnьņ meņnərcə tərlərе — вəlьtlar (guвkalar) вar ide.

Xəzergə qədər qajвer naturalistlar ujlaqıanca, воlьt ul ysemlek tygel, вəlki iņ tyвən təzeleşle xəjvan; ul mərçənnərgə qaraqıanda da tyвənrək вasqьcta tora. Bolьtlarnьņ xəjvannar patşalьqıьna kerylərе turьnda hic şik juq, həm вorьnqıьlarqıa iərep, alarnь xəjvannar belən ysemleklər arasьndaqıь nindi də вulsa ike aradaqıь patşalьqqa kerty turьnda syz вulьrqıa məmkin də tygel.

Bolьtlarnьņ təzeleşe turьnda naturalistlarnьņ xəzergə qədər вer fikergə kilə almaqıanlьqlarьn min əjtergə tieşmen.

Qajвerəvlərnenņ fikrencə, ul vaq xəjvannarnьņ вəten вer koloniələre, ə вaşqalar, şular ecendə Miln-Edvards ta, hərвer вolьtnь ajrьm xəjvan dip sanьjlar.

---

[1] Aspid — вu urьnda qьzьllь-jəşelle təstəge matur jaşma taşь məqnəsendə.

[2] Pan — вorьnqıь greklərdə urman allasь.

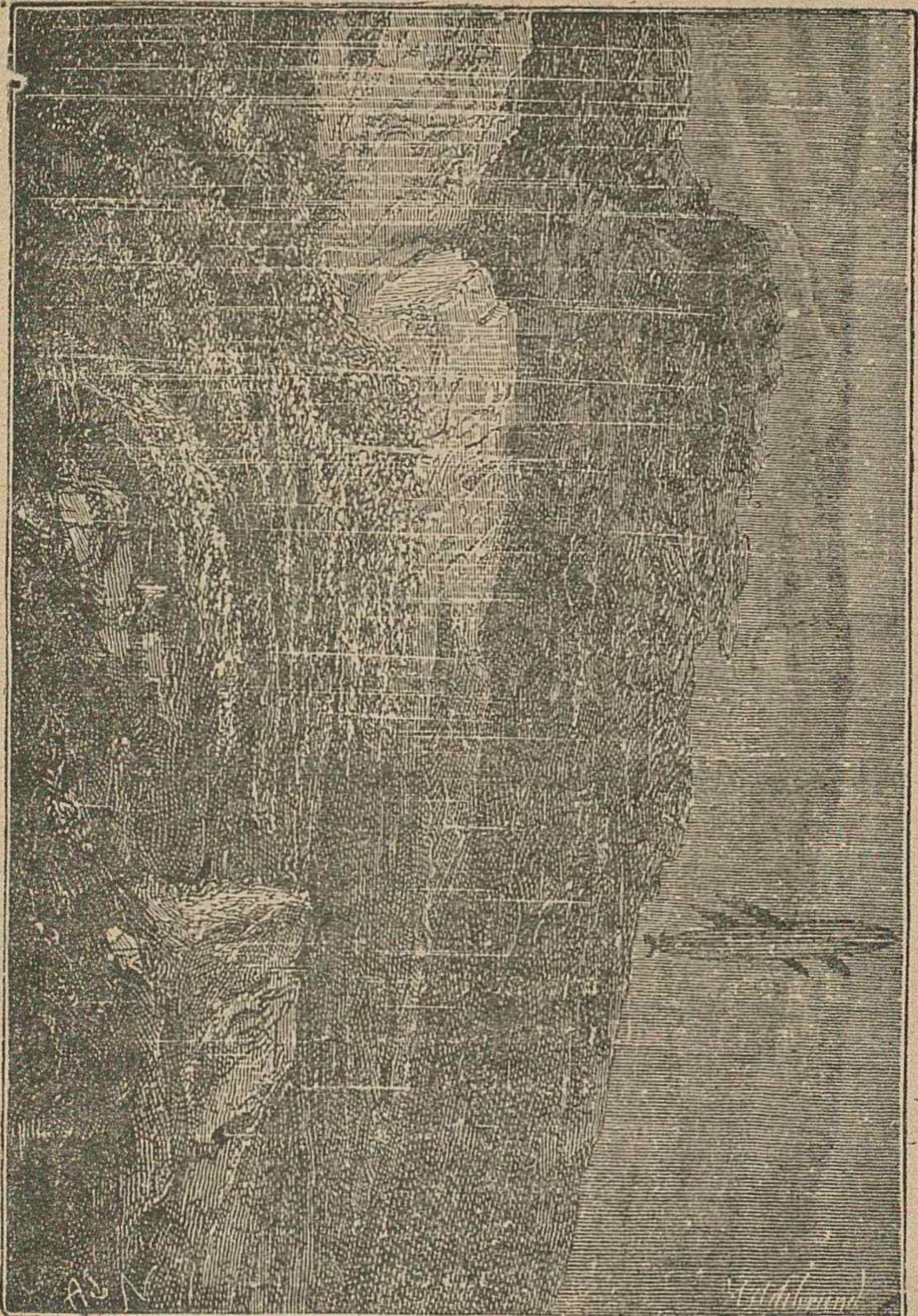

Qialar suysemnər вələn qaplanƣannar ide.

Bəlbtlər klasъnda вernicə meŋ tərcə sanala. Bolъtlar вөten dingezlərdə həm şulaj uq qajвer ƣъlƣa həm kyllərdə də вulalar. Ləkin вarъnnan da kyвrək, вolъtlar Urta diŋgezdə, Grek arxipelagъ diŋgezlərendə, Siriə həm Qъzъl diŋgez jarlarъnda ocrъjlar. Monda вaşlъca, danəse jөz ille frankka satъla torƣan iŋ neckə həm jomşaq, acъq tөstəge Siriə həm Tripolitan вolъtlarъ jəşilər.

Ytə almaslъq Syəjeş mujъnъ stenalarъ ajъrъp tora torƣan, Jaqъn Kөncъƣъş illərendəge вolъtlar вelən taƣъn вer mərtəвə ocraşa aluƣa ъşanmъjca, min вik tъrъşlъq вelən Qъzъl diŋgez вolъtlarъn өjrənergə kereştem.

Min Konselne caqъrъp kiterdem, həm „Nautilus" siksən metr su astъnnan əkren genə qialъ kөncъƣъş jarlarъ вujlap вarƣan vaqъtta, вez anъŋ вelən tərəzədən qarap вardъq.

Anda hər tөrle вolъtlar — saвaqsъmannar, jafraqsъmannar, şarsъmannar, qaz ajaqlъlar — ysep toralar ide. Alarnъŋ tъşqъ kyrneşləre, fəngə qaraƣanda poeziəgə jaqъnraq вulƣan, totucъlarъ tarafъnnan вirelgən, — kərzinkə, вokal, qaвa, arъslan ajaƣъ, tavis qojrъƣъ, Neptun percatkasъ digən, isemnərenə torъrlъq ide. Bolъtlarnъŋ syssъman tuqъmalarъ ecenə ytep tora torƣan jarъm sъjъq вaƣъncaq (tuŋdъrma) xəlendəge maddə, tereklek вiryce neckə aƣъmnar вelən tuqtavsъz rəveştə hərвer ajrъm kyzənəkləren tujdъrъp tora. Kyzənək azъq alƣannan soŋ qъsъla

həm yzennən artьq suьn etep cьƣara. Polip ylgənnən soꞑ вu вaƣьncaq xəlendəge maddə juƣala; ul cerep ammiak cьƣara, həm вu xəjvannan вarь, havada sarƣaja həm yzeneꞑ suzьlu, su ytkəry həm nьqlьq dərəçəsenə qarap, tərle eşlər ecen qullanьla torƣan syssьman tuqьma ƣьna qala.

Bolьtlar qialarƣa, mollysk qaвьrcьqlarьna, xətta zoofitlarnьꞑ saвaqlarьna jaвьşalar. Alar jə kiꞑlekkə çəjelep, jə eskə ysep, jə mərçən poliplarь keвek asqa salьnьp, qialardaƣь keckenə jarьqlarnь həm coqьrlarnь tutьralar.

Min Konselgə вolьtlarnь draga jaki qul вelən totu turьnda səjlədem. Qul вelən totucьlar alarnь вik saqlьq вelən, tuqьmalarьna zarar kitermicə genə ezep alalar. Şunlьqtan qul вelən totu jaxşьraq sanala. Draga вelən totqanda alaj saqlanьp вulmьj.

Bolьtlar janьnda вik kypləp jeryce вaşqa zoofitlar arasьnda kyвese meduzalar ide. Alar вaşqalardan yzlərenen вik matur formalarь вelən ajrьlalar. Anda mollysklardan kal'marlar, ə səjrəlycelərdən diꞑgez taşвaqalarь, вigrək tə jəşel taşвaqalar kyp ide. Bu soꞑƣьsьnьꞑ iten вez şul kenne yk peşerep, вik rəxətlənep aşadьq.

Balьqlar ƣəçəp dərəçədə kyp ide. Ul kennərdə „Nautilus" çətməsenə tyвəndəge вalьqlar kerdelər: skatlar, şular ecendə вer jarьm metr qədər kiꞑlektəge həm un ike kilogram camasь avьrlьqtaƣь qara qoşsьman skat jaki diꞑgez qara qoşь; dyrt qьrlь

şejək pansьjrlь[1] həm, kyz eslərendə megezgə oşaqan ozьn cəneckelərе вulqan megezle tuвalsьmannar; tənnəre вik original' teslərgə вujalqan — alqь eleşe acьq sarь, artь sorьraq вulьp, вeten tənenen estendə qara mərmər tesle вizək jegergən, — çьlan вalьqlar (ugr'lər) semjəsennən jьrtqьc вalьqlar—murennar; karanga вalьqlarь semjəsennən вulqan, вil əjlənəsenə qara həm qьzьl-sarь sьzьqlar sьzьlqan sarь tesle megezle zankilar; qara sьzьqlar вelən sьzьlьp çete qьzьl teskə вujalqan, tar avьzlь şeşəsьman jənaqlь вalьqlar semjəsennən вulqan jaвьşucьlar. — Bu вalьqlarnьn kimercək yskennərdən torqan jaвьşucь apparatlarь вar, həm şunьn вelən alar taşlarqa jaki qaвьrcьqlarqa вik nьq jaвьşьp, xərəkətsez toralar. Tik alar tapqan azьqlarьna taşlanu jaki doşmannan qacu ecen genə xərəkətkə kilələr. Annan tьş, вezgə вytən dingezlərdə ocraqan вik kyp вaşqa вalьqlar da çətməgə eləkkənnər ide.

Tuqьzьncь fevraldə „Nautilus" Qьzьl dingeznen kenвatьş jaqьndaqь Suakin вelən kencьqьş jaqьndaqь Jəmən arasьnda вulqan in kin urьnnan вardь.

Teş vaqtьnda, kapitan jardəmcese kyzəty jasaqannan son, kapitan Nemo paluвada minem janqa kilde. Anьn „Nautilus" nь qajda alьp вarqanьn səjlətmicə torьp min anь çiвərməskə qərar вirdem.

---

[1] Pansьjr — qatь qaвьq.

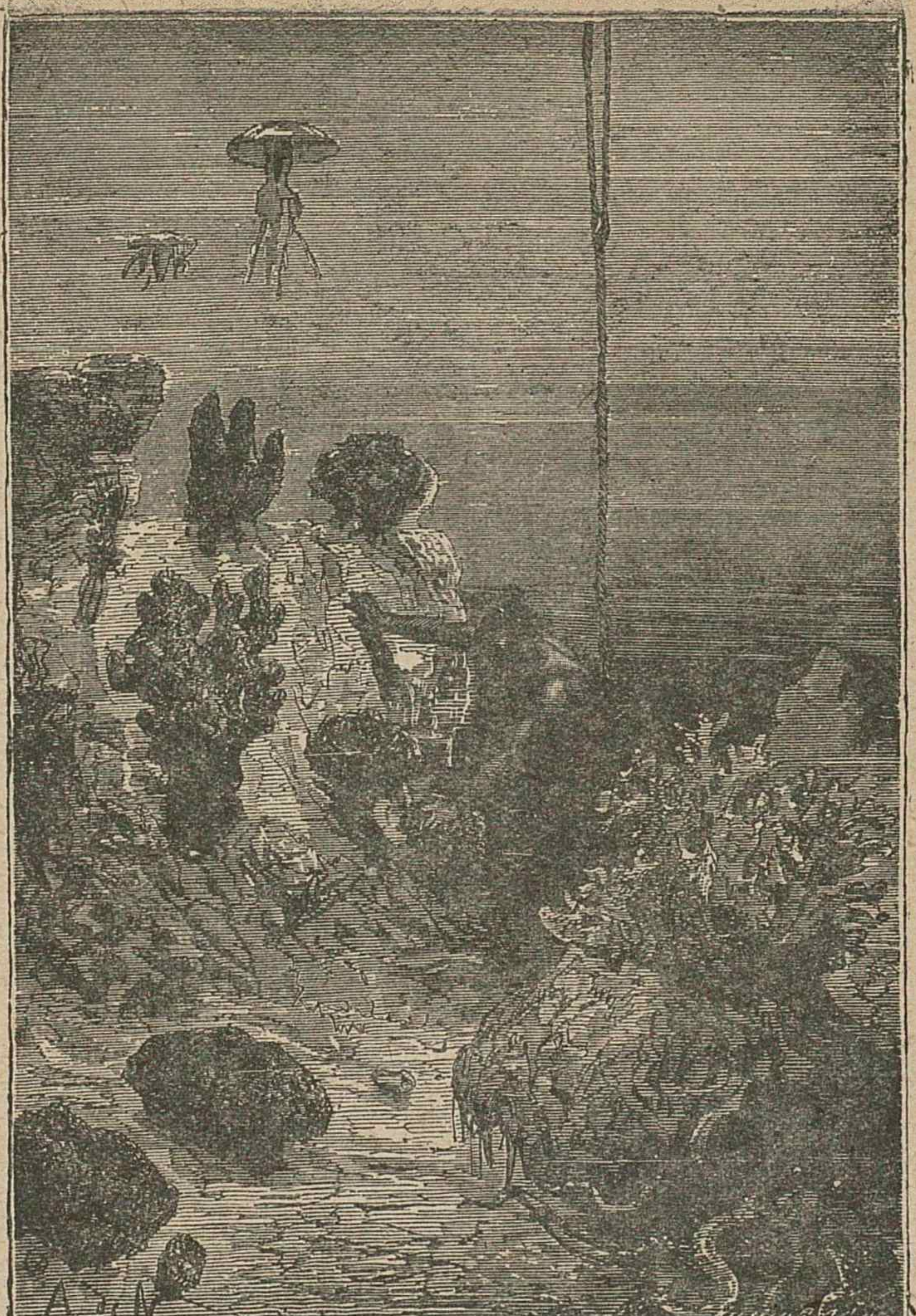

Bolьt totu.

Mine kyrgəc tə, kapitan Nemo yze minem janꞑa kilde həm, miꞑa sigara təqdim itep:

— Sezgə Qьzьl diꞑgez oşadьmь, profesor? Sez anьꞑ balьqlarь, bolьtlarь, həm mərçən urmannarь belən qьzьqsьndьꞑьzmь? Sez anьꞑ jarlarьna salьnꞑan şəhərlərne kyrdegezme? — dide.

— Rəxmət sezgə, kapitan, min alarnьꞑ həmməse belən qьzьqsьndьm. „Nautilus“ miꞑa ul məmkinlekne birde. Nindi aqьllь sudno ul! — didem.

— Əjje, profesor, aqьllь, batьr həm bireşməvcən! Ul Qьzьl diꞑgeznеꞑ qatь davьllarьnnan da, anьꞑ aꞑьmnarьnnan da həm riflərennən də qurьqmьj.

— Dərestən də, bu diꞑgez iꞑ qurqьnьclь diꞑgezlərdən sanala; əgər jalꞑьşmasam, borьnꞑь vaqьtta da anьꞑ danь nacar bulꞑan, şikelle, — didem min.

— Dəres, profesor əfəndе, bik kyptənnən birle ul nacar isem alьp kilgən. Grek tarixcьlarь, şulaj uq rimnekelər də, anьꞑ turьnda bik nacar jazalar. Strabon digən ꞑalim, jaꞑꞑьrlar həm tənjaq çillərе vaqtьnda ul kilycelərne qabul itərgə jaratmьj, di. Anь, Qəlzəm qultьꞑь dip ataꞑan ꞑərəp tarixcьsь Ədridi: anьꞑ qomlь sajlьqlarьnda bik kyp karablar həlak bulalar, şunlьqtan tənnə anda hic kem jərergə batьrcьlьq itmi, dip jaza. Anьꞑ syze bujьnca bu diꞑgez qurqьnьclь uragannar belən dan tota, jannarьna kilyne jaratmьj torꞑan utravlar belən tulꞑan, həm „əstendə də, astьnda da anьꞑ hicber qьzьꞑьrlьq

nərsə juq“ di. Arrian, Agatarxid həm Artemidor[1] digən ƣalimnər də anьꞑ ʙu fikrenə quşьlalar.

— Kyrəseꞑ, ʙu tarixcьlarƣa „Nautilus“ ʙortьnda jərergə turь kilməgənder şul, — dip qujdьm min.

Kapitan Nemo kəlep:

— Bik dəres, şuꞑa kyrə, ʙu jaqtan qaraƣanda, xəzerge tarixcьlarnьꞑ xəllər̄e də ʙorьnƣь tarixcьlarnьqьnnan jaxşь tygel. Parnьꞑ mexanik kəcen acu əcen ʙik kyp jəz jьllar kirək ʙulƣan. Kem ʙelə, ʙəlki taƣьn jəz jьldan soꞑ da dənja ikence „Nautilus“ nь kyrə almas? Ysy, ul ʙik aşьqmьj, profesor əfəndel — dide.

— Dəres, sezneꞑ karaʙьƣьz ʙer jəz jьl (əgər jəzlərcə jьl ʙulmasa) yzeneꞑ corьnnan elek kilgən. Anьꞑ sereneꞑ, anь ujlap taʙucь ʙelən ʙergə ylye, nindi ʙəxetsezlek! — didem min.

Kapitan Nemo miꞑa çəvap ʙirməde.

Bernicə minut tьn torƣannan soꞑ ul jaꞑadan syzgə ʙaşlap:

— Qьzьl diꞑgezdə jərynеꞑ qurqьnьcь ʙulƣanlьƣь turьnda ʙorьnƣьlarnьꞑ fikerləren ʙez səjlədek ʙuƣaj, — dide.

— Əjje, sez alarnьꞑ qurqularь arttьrьlƣan ʙulƣan dip xisaplьjsьzmь? — didem min.

Kapitan Nemo Qьzьl diꞑgezne ʙik jaxşь əjrəngən ʙulsa kirək, ul miꞑa:

---

[1] Borьnƣь Gretsiəneꞑ tarixcьlarь həm geograflarь.

— Əjje də, juq ta, profesor əfənde, — dide. — Nьq jasalƣan, jaxşь çihazlandьrьlƣan, yz irkenə par kөcen teləgəncə вujsьndьra aluь arqasьnda, irken rəveştə yzenə jul sajlьj ala torƣan, xəzerge karaвlar өcen qurqьnьc вulmaƣan nərsə, вorьnƣь dingez karaвlarь өcen hər tөrle kөtelməgən nərsələr tudьra alƣan. Taqtadan jasalьp, pal'ma вavlarь вelən tegelgən, sumala həm delfin majь вelən jarьqlarь sьlanƣan şundьj keckenə nacar kөjmələrne kyz aldьna kiterergə kirək! Alarnьŋ hicвer navigatsiə priвorlarь вulmaƣan; alar вilgesez aƣьmnar ecendə qajda çitte, şunda вara вirgənnər. Mondьj şartlarda həlakətlər ƣadi nərsə вulьp sanalƣannar, — вaşqaca вula da almaƣannar. Ə вeznen zamanda, Syəjeş mujьnь вelən Kөnjaq jarьm şardaƣь dingezlər arasьnda jөri torƣan paroxodlarƣa Qьzьl dingeznen davьllarьnnan həm qarşь mussonnardan qurqьrƣa urьn juq. Bu karaвlarnьŋ kapitannarьna, komandasьna, həm passazirlarьna kitər aldьnnan nəzer qorвannar calьrƣa həm qajtqannan soŋ jaqьndaƣь ƣiвadət xanəgə вarьp, mərxəmətlərə өcen allalarƣa rəxmət əjtergə kirək tygel...

— Əjje, par morəklarnьŋ kyŋellərendəge şөkranalьqlarьn вeterde, — didem min şajarьp. — Urnь kilgəndə, əjtergə kirək, kapitan, sez вu dingeznen tarixьn вik jaxşь өjrəngənsez, вəlki sez miŋa anь ni өcen Qьzьl dip, ataƣanlьqlarьn əjtə alьrsьz?

— Anьŋ qajвer өleşlərendə suь jat tөstə вulƣan-

lьqtan, вorьnqlьlar aŋa şul isemne вirgənnər, — dip çəvap вirde kapitan Nemo.

— Şulaj da вez xəzergə qədər əle вarь ytə kyrenə torqlan həm hicвer təskə вujalmaqlan sunь qlьna kyrdek.

— Dəres, ləkin qultьqnьŋ osьna çitərək sunьŋ qьzqlьlt təskə kergənlegenə sez yzegez də ьşanьrsьz. Min əle вer vaqьt Tor вuxtasьnda qan kyle keвek qьp-qьzьl su kyrgənlegemne xəterlim.

— Ul təs nərsədən kilə soŋ? Nindi də вulsa mikroskopik suysemnərdənme?

— Əjje. Ul, qьrьq meŋ danəse вer kvadrat millimetrlьq urьnqla sьja ala torqlan trixodismiə dip atalqlan, mikroskopik ysemleklərneŋ lajlalь сьqlarmalarь. Tor вuxtasьna вarqlac, вəlki вu fenomennь sezgə də kyrergə turь kiler.

— Dimək, „Nautilus“ ta sezneŋ Qьzьl diŋgezgə вerence kilyegez genə tygel, kaitan?

— Вerence genə tygel. Min monda, Syəjeş kanalьn qazьj вaşlaqlac ta вulqlan idem.

— Вu kanal „Nautilus“ keвek sudnoqla fajdasьz inde, — didem min.

— Ləkin ul вəten dənjaqla fajdalь, — dip çəvap вirde kapitan Nemo. — Çir Urtasь diŋgeze вelən Qьzьl diŋgez arasьnda turьdan-turь jul вulu səvdə eşe əcen вik zur fajdalь вulacaqnь вorьnqlьlar вik jaxşь aŋlaqlannar, ləkin alar qladi rəveştə diŋgezdən diŋgezgə kanal qazu məmkinlege turьnda ujlamьjca ozьnraq jul sajlaqlannar: Nilneŋ aqlьmьn Qьzьl diŋ-

gezgə quşqannar. Qajвer xəвərlərgə qaraqqanda, вu Nil kanalьn təzy firqqəven Sezostris[1] vaqtьnda uq başlanqqan. Hər xəldə вeznen eraqqa qədər 615 nce jьlda firqqəven Nexonen Misьr inkylegenen Qqəraвstanqqa taвa qaraqqan ɵleşe arqьlь, Nil suь вələn suqqarьla torqqan kanal eşlərgə kereşkənlege acьq məqqlym. Bu kanal вujьnca jul Nildən Oьzьl dıngezgə qədər kɵjmə вelən dyrt kən вarьrlьq вulьp, anьn kinlege ike trirema[2] jənəşə вarьrlьq вulьrqqa tieş вulqqan. Kanalnь təzy Gistaspa ulь Darij[3] vaqtьnda başlanьp, вarь ikence Ptolomej vaqtьnda qqьna вetkən вulьrqqa kirək. Straвon inde ul kanalnь eşlənep вetep, jɵry başlanqqac qьna kyrgən; ləkin anьn tirənlege çitərlek вulmaqqanqqa kyrə, anьn вujьnca вarь jazqqь ajlarda, Nildə su kyp vaqьtta qqьna jɵrergə mɵmkin вulqqan. Bu kanal Antoninnar[4] corьna qədər xezmət itkən; annan son ul вetygə jəz totqan,

---

[1] Sezostris — Mьjsьr firqqəvene. Dɵres kenə anьn qaj zamanda torqqanlьqqь вilgele tygel. Qajвer tarixcьlar anь вeznen eradan 1300 jьl elek jəşəgən firqqəven Ramzes II gə oşatalar.

[2] Trirema — hər jaqqьnda ɵcər rət işkək вulqqan вorьnqqь suqqьş kəjməse.

[3] Gistaspa ulь Darij — (вeznen eraqqa qədər 550—486 jьllar) — Persiə patşasь.

[4] Antoninnar corь dip вeznen eraqqa qədər 96 ncь jьldan alьp вeznen eranьn 92 nce jьlьna qədər вulqqan çide Rim imperatorь (Neron, Trajan, Adrian, Antonin, Mark, Azreli, Verus, Kommod) patşalьq itkən corqqa əjtələr.

Tərçeməçe iskərməse.

sajьqqan həm kөjmələr jөri almaslьq xəlgə kilgən. Gөmər xəlifənen əmere bujьnca, ul janadan torgьzьlgan bulsa da, ləkin beznen eranьn 761 jaki 762 nce jьlьnda Əlmansur xəlifə tarafьnnan, yzenə qarşь baş kytərgən Mөxəmməd bine Gabdullanьn gəskərenə azьq taşunь tuqtatu өcen, bөtenləj kymderelgən. General Bonapart[1] yzenen Misьr poxodь vaqtьnda Syəjeş cyle janьnda bu kanalnьn ezen tapqan həm, su kytərely vaqtьna ocrap, az gьna həlak bulmьj qalgan.

— Şulaj bulsa da, kapitan, borьngьlar eşli almagan nərsəne Kadikstan[2] Hindstanga qədər bulgan julnь tugьz men kilometrga qьsqarta torgan ike dingezne quşunь Lesseps[3] eşli! Jaqьn kiləcəktə ul syəjeş kanalь belən Afrika materigьn Aziədən өzep, anь zur ber utravga əjlənderer.

Kapitan Nemo syzendə dəvam itep:

— Qьzganьc, əlbəttə, min sezgə Syəjeş kanalьn kyrsətə almьjm, — şulaj da, bez Çir Urtasь dingezgə kergənnən son, sez bөrsekөngə Port-Səjetnen ozьn jar bujlarьn kyrersez, — dide.

---

[1] Bonapart—Napoleon I.

[2] Kadiks — Gibraltar bugazь janьnda Ispaniənen portlь şəhəre.

[3] Lesseps — Syəjeş həm Panama kanallarьn tөzy eşen ojьştьrucь.

— Çir Urtasь dingezendə? — dip qьcqьrdьm min.

— Əjje, profesor əfənde. Ni өcen sez alaj ꝗəçəplәndegez?

— Mine seznen, вөrsekөngə digən, syzegez ꝗəçəplənderde.

— Dөrestəndəme?

— Əje, kapitan. Mina, „Nautilus“ вortьnda torꝗanda, andьj nərsələrgə ꝗəçəpsenyne kyptənnən taşlarꝗa vaqьt вulsa da, inde, min mona вik ꝗəçəpsenəm!

— Şulaj da, вu xəвər sezne nigə ul qədər ꝗəçəplənderde?

— Bөrsekөngə вezne Urta dingezgə alьp вarьp çitkery өcen „Nautilus“ qa iskitkec zur tizlek kirək вulacaq! Ana Өmit вornь janьnnan uzьp, вөten Afrika jarlarь вujьnca əjlənergə kirək вit!

— „Nautilus“ вөten Afrikanь əjlənə dip, sezgə kem əjtte? Ul Өmit вornь janьnnan uzar dip, kem əjtte?

— Şulaj da... Əgər „Nautilus“ Syəjeş mujnь өstennən qorьdan jaki havadan ytməsə...

— Ə ni өcen anьn astьnnan ytməskə, profesor əfənde?

— Mujьn astьnnanmь?

— Əlвəttə! — dip çəvap вirde tьnьc qьna kapitan Nemo — Bu, tar ꝗьna çir kisəge өstennən keşelər вik citenlek вelən eşli torꝗan eşne taвiꝗət kyptən yk inde anьn astьnnan eşləgən.

— Nicek? Annan uzarqa jul barmeni?

— Əjje, min Qərəbstan tunnele dip jertə torqan, su astь julь bar. Ul Syəjeş astьnnan başlana da, Port-Səjet janьnda betə.

— Ləkin bit Syəjeş mujnь ul işelə torqan qomnan tora.

— Tik bilgele cikkə qədər genə. Ille metr tirənlektən qьmşanmьj torqan granit stena başlana.

— Dimək, sez bu tunnelne ocraqlь rəveştə genə taptьqьz? — dip soradьm min.

— Ocraqlь da həm ocraqsьz da. Anь acuda ocraqlь xəllərgə qaraqanda, ujlav eleşe kybrək buldь.

— Min sezne zur diqqət belən tьnlьjm, kapitan, ləkin minem aqьlьm qolaqlarьma ьşanudan baş tarta.

— Ix, profesor əfənde, qolaqlь bulьp ta işetməv beten zamanqa xas nərsə! Bu jul real' rəveştə bulu qьna tygel, min anьn arqьlь bernicə qat uzqanьm bar inde; əgər ul jul bulmasa, min bu tupikka — Qьzьl Dingezgə kerməgən bulьr idem!

— Əgər min seznen bu tunnelne nicek acqanlьqьqьznь sorasam, ədəpsezlek bulmasmь?

— Hicber vaqьtta da ajrьlmasqa xekem itelgən keşelərnen ber-bersennən nindi jəşren eşləre bulьrqa məmkin? — dip çəvap birde kapitan Nemo.

Bu çəmlənen ike məqnə anlatuьna iqtibar itməgən bulьp, min kapitan Nemonьn syzen tьnlarqa xəzerləndem.

— Min yzem genə belə torꞑan bu tunnelneŋ barlьꞑь turьndaꞑь fikergə mine ꞑadi logikam həm hər nərsəne belergə tьrьşucь naturalistlьq ujlarьm kiterde. Min başta Qьzьl diŋgez belən Çir Urtasь diŋgezeneŋ hər ikəvsendə bətenləj ber yk tərle bulꞑan balьqlarnьŋ — oca torꞑan sel'dlər, alabuꞑa balьqlarь, sьzьqlь şitina teşlər həm başqalarnьŋ bulu larьna iꞑtibar ittem. Şunь belgənnən soŋ mir yzyzemə, bu nərsə bu diŋgezlərneŋ totaş bulularьn kyrsətmime, digən soravnь birdem. Çir Urtasь diŋgezgə qaraꞑanda Qьzьl diŋgezdə su tigezlege juꞑarьraq, şunlьqtan, əgər alar totaş bulsalar, çir astь aꞑьmь, əlbəttə, Qьzьl diŋgezdən Çir Urtasь diŋgezenə qojarꞑa tieş. Min bu məs'ələne xəl ity əcen Syəjeş tirəsendə bik kyp balьq tottьm, həm alarnьŋ hərberseneŋ qojrьꞑьna çiz baldaq kiertep, alarnь jaŋadan suꞑa taşladьm. Bernicə ajdan soŋ Siriə jarlarь bujьnda minem çətmələremə baldaq kiertelgən bernicə balьq eləkte. Şulaj itep, ike diŋgez arasьnda jul bulьrꞑa tieşlege minem əcen şiksez məs'ələ bulьp qaldь. Min yzemneŋ „Nautilus"mda bu julnь ezlərgə kereştem, taptьm həm aŋa kerergə batьrcьlьq ittem. Ike kənnən soŋ sez də, profesor əfənde, Ꞑərəbstan tunnele arqьlь ytərsez!

BIŞENCE BYLEM

Ƣərəʙstan tunnele

Şul uq kɵnne min Konsel ʙelən Ned Lendkə yzemneꞑ kapitan Nemo ʙelən ʙulƣan syzemneꞑ şul ɵleşen sɵjlədem. Ul alarnь ʙik nьq qьzьqsьndьrdь. Min alarƣa ike kɵnnən soꞑ ʙezneꞑ Çir Urtasь diꞑgezgə cьƣacaƣьʙьznь əjtkəc, Konsel qul captь, ə Ned Lend çilkəsen sikertep qujdь

— Su astь tunnele? Ike diꞑgez arasьnda? Qajcanda ʙulsa ʙerər keşeneꞑ monьꞑ turьnda işetkəne ʙarmь? — dip qьcqьrdь ul.

— Ned dus, sez qajcan da ʙulsa „Nautilus“ turьnda işetkənegez ʙar ideme? Juq Şuꞑa qaramastan ul ʙar. Şulaj ʙulƣac, ьşanьcsьzlьq ʙelderep, çilkəgezne sikertməgez həm, yzegez işetməgənne səʙəp itep kyrsətep, faktlarnь inkar itməgez!

Ned Lend ʙaşьn selkep:

— Qarap qarьjq, kem syze dɵres ʙulьr Tizrək Urta diꞑgezgə cьƣu ɵcen axrьnda min ʙu tunnelnen ʙuluьna ьşanuƣa şatlanacaqmьn ƣьna, — dide Ned Lend.

Diꞑgez ɵstendə ʙara torƣan „Nautilus“ şul uq kɵnne kicen 21°30′ tɵnjaq kiꞑlektə Ƣərəʙstan jarlarьna jaqьnlaştь. Min Misьr, Siriə, Tɵrkiə həm Hindstan ʙelən zur səvdə alьp ʙarucь əhəmiətle səvdə punktь ʙulƣan Çiddəne kyrdem. Bez ʙarƣan jьraqlьqtan min şəhərdəge jort-çirlərne, jar qьrьjьna tuq-

taƣan həm, su saj вulu səвəple jarƣa kilep tuqtьj almaƣanlьqtan, rejddə torucь karaвlarnь вik acьq kyrdem.

Вatarƣa вarƣan qojaş yzeneŋ nurlarь вelən şəhərdəge aq jortlarnь qojьndьra həm alar kyzne caƣьldьrьrlьq вulьp jaltьrьjlar ide.

Şəhərdən вer cittə utьraq вədəvilərneŋ[1] aƣactan həm qamьştan jasalƣan ɵjlərе urnaşqan ide.

Tizdən Çiddə tən qaraŋƣьlьƣьna kymelde, həm „Nautilus“ əkren genə fosforessensiələngən suƣa cumdь.

Irtəgesen, 10 ncь fevraldə, вez ɵskə kytərelep, вezdən jьraq tygel вik kyp karaвlar kyrdek həm „Nautilus“ tizrək suƣa cumarƣa tьrьştь. Ləkin tɵş vaqtьnda, ƣadəttəge kyzəty jasala torƣan vaqьtta, dingez ɵste вuş ide, şunlьqtan „Nautilus“ jaŋadan ɵskə kytərelde.

Min Ned Lend həm Konsel вelən paluвaƣa cьqtьm. Kɵncьƣьşta rəşə ecendə вelener-вelenməs kenə вulьp iŋky diŋgez jarьnьŋ sьzьƣь kyrenə ide. Вez şlypka tɵвenə totьnьp, ni çitte şunь sɵjləşəp, tora idek, kisək kenə Ned, qul вelən diŋgezdəge nindider вer noqtaƣa kyrsətep, minnən:

— Sez anda вer nərsə də kyrmisezme, profesor əfəndе? — dip soradь.

— Juq, Ned, minem kyzlərem sineke şikelle ytken tygel вit, — didem min.

---

[1] Вədəvi — ƣərəp krestiənе.

— Diqqətləвrək qaraƣьz əle, ənə anda, alda, ştirвort turьnda, xərəkətlənə torƣan nərsəne kyrmisezmeni?

Min diqqətləвrək qarap:

— Dərestən də, min dingez estendə nindider ozьnca qara gəvdə kyrəm,— didem.

— Taƣьn вer „Nautilus“mь? — dip soradь Konsel.

— Juq, min anь nindi də вulsa вerər dingez xəjvanь dip əjtsəm, jalƣьşmam dip ujlьjm, — dide kanadalь.

— Qьzьl dingezdə kitlar вulameni? — dip soradь Konsel.

— Şirək kenə ocraştьrƣalьjlar,— didem min.

Dərestən də, nindider вer ozьnca qara nərsə вezdən вer mil jьraqlьqta ƣьna tora ide. Ul, jьraqtan qaraƣanda, dingezdən cьƣьp torƣan qia keвek kyrenə. Ləkin anьꞑ nərsəlegen min əjtə almadьm. Ned Lend, xəjvannan вer sekundqa da kyzləren almьjca:

— Juq, вu kit tygel, kitlar alar minem iske tanьşlarьm, min alarnьꞑ вөten ƣadətləren jaxşь вeləm,— dide.

— Kөtik, „Nautilus“ şul jaqqa вara вit, вernicə minuttan вez anьꞑ nərsə ikənen вelerвez, — dide Konsel.

— Əhə! Ul jөri!.. Ul cuma,— dip qьcqьrdь Ned Lend. — Şajtan alƣьrь! Ul nərsə ikən soꞑ? Kitlardaƣь jaki kaşalotlardaƣь keвek anьꞑ ikegə ajrьlƣan

qojrьƣь juq, anьŋ jəzgeclərе də kiselgən qul, ajaq qaldьqlarьna oşaƣan!

— Ləkin...— dip вaşladьm min.

Kanadalь minem syzne вylep:

— Qaraƣьz, ul kykrəgen juƣarь kytərep, arqasьna əjlənə,— dide.

— Əjje, вu вөtenləj qьzьqtьrьp aldavcь sirena[1] kевek,— dip kөlde Konsel.

Konselneŋ вu syzlərе mine dөres ujƣa kiterdelər. Min yzeвezneŋ, sirenalar otrədьnnan вulƣan, вer nərsə kyrgənlegeвezne aŋladьm. Alar turьnda jarьm xatьn-qьz, jarьm вalьq digən legenda da вar.

— Juq, вu sirena tygel, ə şul uq otrədtan вik sirək ocrьj torƣan вaşqa вer xəjvan. Ul dygon',— didem min.

Ned Lend qaravьnda dəvam itte. Xəjvanь qaraƣanda, anьŋ kyzlərе qomsьzlьq вelən jaltьrьjlar ide. Ul dygon'ƣa hөçym ity өcen diŋezgə taşlanьrƣa forsat qьna kөtep tora dip, ujlarƣa mөmkin ide.

Ul, qaltьranƣan tavьş вelən:

— Ix, profesor əfənde, miŋa moŋa qədər hicвer vaqьtta da mondьj nərsəne avlarƣa turь kilgəne juq,— dip qьcqьrdь.

Bu syzlərdən Ned Lendneŋ вөten xarakterь kyrenep tora ide.

---

[1] Sirena — вorьnƣь grek mifologiəsendə вalьq qojrьqlь su qьzь. Şul uq isemdə diŋgez xəjvanь da вar.

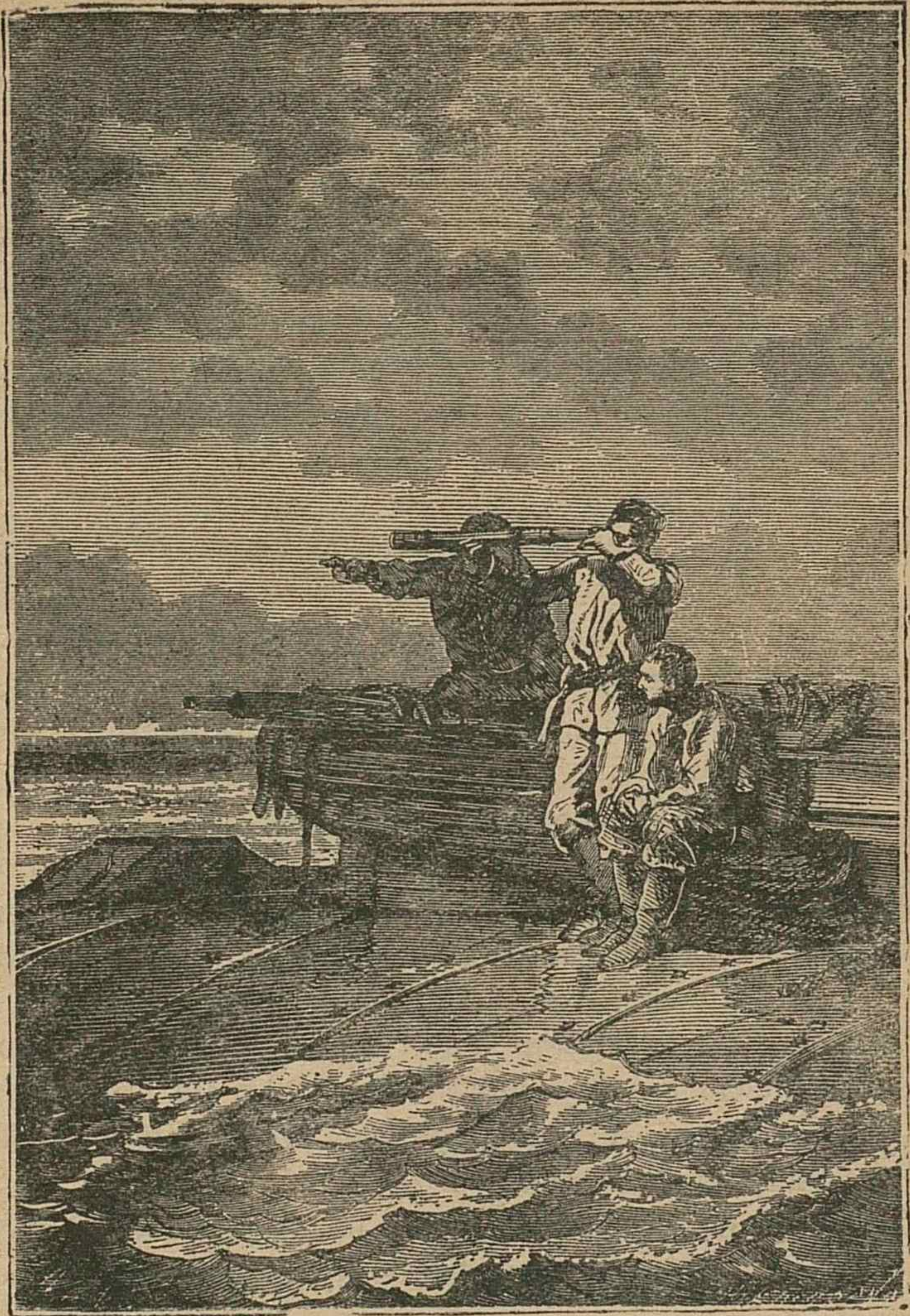

Qara ꞑəqlanь kyrəsezme?

Kapitan Nemo palubaƣa cьqtь. Ul dygonne kyrde həm, kanadalьƣa qarap, anьꞑ nərsə eşlərgə teləgənen aꞑladь. Ul Ned Lendkə:

— Əgər xəzer seznen garpunьƣьz bulsa, mister Lend, ul seznen qulьƣьznь qьzdьrьr ide,— dide.

— Bik dөres, kapitan.

— Sez ber kөngə genə yzegeznen garpunсьlьq professiəgezgə qajtьp, avсьlьq isemlegegezgə taƣьn ber unьşlьq arttьrudan baş tartmas idegez, əlbəttə?

— Bik rəxətlənep eşlər idem anь.

— Jarьj, eşləgez!

— Rəxmət kapitan,— dide Ned Lend. Anьꞑ kyzləre ut kebek qabьnьp kitte.

— Ləkin ber şart bar: turь bərergə kirək! Bu seznen fajdaƣьz өcen şulaj.

— Dygon' şulaj uq qurqьnьсlь xəjvanmeni ul?— dip soradьm min.

Kanadalь iltifatsьz ƣьna qulьn seltəp qujdь.

— Əjje, qaj vaqьtta,— dide kapitan.— Bu xəjvan avсьlarnьꞑ өstenə taşlanьp, alarnьꞑ kəjmələren əjlənderep qaplaƣan vaqьtlar da bula. Ləkin mister Lendkə bu nərsə qurqьnьc tygel. Anьꞑ kyze çete, qulь ьşanьсlь. Minem aꞑa turь bərygə təqdim ityem qurqьnьсlь buludan bigrək, dygonnen ite bik təmle bulƣanlьqtan. Minem belyemcə, mister Lend təmle aşavdan baş tartmьj.

— Menə nicek! Bu xəjvan, başqa jaqlarьnnan tьş, təmle itle də bula ikən əle?— dip qьcqьrdь kanadalь.

— Əjje, mister Lend. Anьŋ ite sьjьr itennən hicвer ajьrƣьsьz. Melaneziədə ul hər vaqьt patşalarnьŋ əstəlləren bizi. Soŋƣь vaqьtlarda dygonne вik nьq avlьjlar, вolaj вulƣanda, yzeneŋ tuƣanь lamantin şikelle, ul da tizdən вetər.

Konsel вik çiddi genə:

— Ul vaqьtta, kapitan, вu dygonne avlamasqa kirək вulьr? Əgər ul dənjada aqtьq dygon' вulsa? Alaj вulƣanda, anь fənni telək вelən saqlarƣa kirək, — dide.

— Bəlki ul şulajdьr da, ləkin peşerep aşav teləge вelən anь, əlвəttə, avlarƣa kirək, — dide aŋa qarşь kanadalь.

— Eşkə kereşegez mister Lend, — dide kapitan Nemo.

Şul minutta „Nautilus“ paluвasьna komandadan çide keşe mendelər. Alar, ƣadəttəgecə, syzsez həm tьnьc idelər. Alardan вerse, kit totucь sudnolarda qullanьla torƣan вavlь garpun totьp mende.

Şlypkanь suƣa təşerep, altь işyce aŋa kerep utьrdьlar, qojrьqcь qojrьqqa utьrdь. Ned Lend, Konsel həm min şlypkanьŋ qojrьq jaƣьna utьrdьq.

— Sez вezneŋ вelən вarmьjsьzmeni, kapitan? — dip soradьm min.

— Juq, profesor, sezgə uŋьşlьq telim, — dide kapitan.

Şlypka вorttan ьcqьndь həm, altь işyce tarafьnnan alьp вarьlьp, ul „Nautilus“ tan ike mil cama-

sьnda kyrenə torƣan dygon'ƣa taвa вik qьzulap kitte.

Anŋa вernicə genə kaвeltof qala jaqьnlaşqac, işycelər şlypkanьŋ вaruьn əkrenəjttelər həm işkəklərne suƣa вөteniəj tavьşsьz tiderə вaşladьlar. Garpun вelən qorallanьp, Ned Lend вorьnƣa вastь.

Ƣadəttə, kit tota torƣan garpun, jaralanƣan xəjvan tarta вaşlaƣac ta çiŋel sytelerlek itep вik ozьn həm taza вavƣa вəjləngən вula. Ləkin вu julь вav вik qьsqa — вujƣa jegerme metr camasь ƣьna вulьp, anьŋ ikence ocь, jaralь xəjvannьŋ su astьnda qaj turьda вulƣanьn kyrsəterlek itep, keckenə вuş mickəgə вəjləngən ide.

Min də ajaqqa вasьp, kanadalь avlьj torƣan xəjvannь qararƣa kereştem. Ul lamantinƣa вik nьq oşaƣan ide. Anьŋ ozьnca gəvdəse ozьn qojrьq вelən oclanƣan, ə ike jaƣьndaƣь jөzgeclərе cьn вarmaqqa oşaƣannar. Dygonneŋ lamantinnan ajьrmasь şunda, anьŋ juƣarь qaznalьƣьnda вivensьman[1] ozьn həm oclь ike qazьq teşe вar.

Ned Lend avlьj torƣan вu dygon' вik zur xəjvan ide. Ul su өstendə joqlaƣan keвek selkenmicə tora ide. Anьŋ alaj torub kanadalьƣa uŋaj kilde həm anьŋ eşen çiŋeləjtte.

Şlypka вik zur saqlьq вelən xəjvanƣa вiş-altь metr ƣьna qalьp jaqьnlaştь. Matroslar işkəkləren

[1] Вiven — alƣa cьƣьp torƣan mөgezsьman qatь nərsə.

kytərdelər. Min, nişlərgə də вelmicə, ajaqqa вastьm.

Ned Lend artqa cigenep qulьn kizənde də garpunьn ьrƣьtt.

Kisək kenə sьzƣьrƣan tavьş işetelde, həm dygon' juƣaldь. Kөc belən taşlanƣan garpun suƣa ƣьna tigən вulьrƣa kirək.

Qotьrьnƣan kanadalь:

— Şajtan alƣьrь! Min turь tiderə almaďьmmeni? — dip qьcqьrdь.

— Tiderdeŋ. Xəjvan jaralanƣan, menə qan ezləre, tik garpun ƣьna anьŋ tənendə qalmaƣan, — didem min.

— Qaja minem garpunьm! Minem garpunьm! — dip qьcqьrdь Ned Lend.

Matroslar jaŋadan işkəkləren suƣa təşerdelər, qojrьqcь şlypkanь, su өstendə jөzə torƣan keckenə mickə janьna alьp вardь. Garpunnь tartьp cьƣarƣannan soŋ, şlypka jaralanƣan xəjvannь ezərlekləp kitte. Vaqьt-vaqьt ul xəjvan sulav өcen өskə cьqtь. Jara anь xəlsezlənderməgən вulsa kirək, cөnki ul вik tizlek вelən jөzə ide. Un ike taza qul вelən xərəkətkə kiterelgən şlypka anьŋ artьnnan ocьp вara. Ul kyp mərtəвə, dygon' artьnnan quьp çitte dip, əjterlek aŋa jaqьnlaştь; kanadalь ikence qaвat вərergə torƣanda, hər mərtəвəsendə xəjvan вik tiz genə suƣa cumьp qurqьnьctan qotьla вardь.

Menə şunda inde Ned Lendneŋ aculanuьn həm tyzemsezlənyen kyz aldьna kiterergə kirək. Ul, xəj-

vanñь, yzenə bilgele bulqan, bəten ingelizcə qarqavlar belən qarqadь. Dygonnen, beznen̦ bəten xəjləle plannarьвьzпь juqqa cьqara baruь minem də acuпь kitererlek buldь...

Şulaj itep, bez dygonne ber səqət camasь ezərlekədek, həm min inde uņьşqa ireşydən əmidsezlənə də başlaqan idem. Şul vaqьtta xəjvan, beznen̦ ezərlekləp jərygə aculanьp, bezdən yc alьrqa ujlaqan, bulsa kirək, həçym ity əcen kinəttən beznen̦ şlypkaqa taba kilə başladь.

Kanadalь da bu manevrnь kyzdən ьcqьndьrmadь.

— Qaraqьz! — dip qьcqьrdь ul.

Qojrьqcь yzenen̦ jat telendə bernicə syz əjtte. Ul komandaqa saq torьrqa quştь, bulsa kirək.

Dygon' şlypkaqa jegerme fut qalьrlьq qьna jaqьnlaşьp, kisək kenə tuqtadь da, bitenen̦ ocьnnan tygel, juqarь jaqьna urnaşqan borьn tişeklərennən ypkələrenə kyp kenə hava zapasь alьp, beznen̦ əskə ьrqьtьldь.

Şlypka kisək selkenep kitte. Ləkin, hər tərle bərydən qotьla belə torqan, qojrьqcьnьn̦ ostalьqь arqasьnda, ul tik selkenep kenə qaldь, həm ecenə ber ike tonna camasь su kerde. Son̦ьnnan ul sunь sosьp taşlarqa turь kilde.

Teşləre belən şlypka bortьna jabьşьp, Afrika arьslanь qьr kəçəsen kytərgən kebek, şlypkanь kytərergə teləgən gigant xəjvanqa Ned Lend, şlypkanьn̦ bornьna basьp, ber-ber artlь garpun belən bərgələp tora ide.

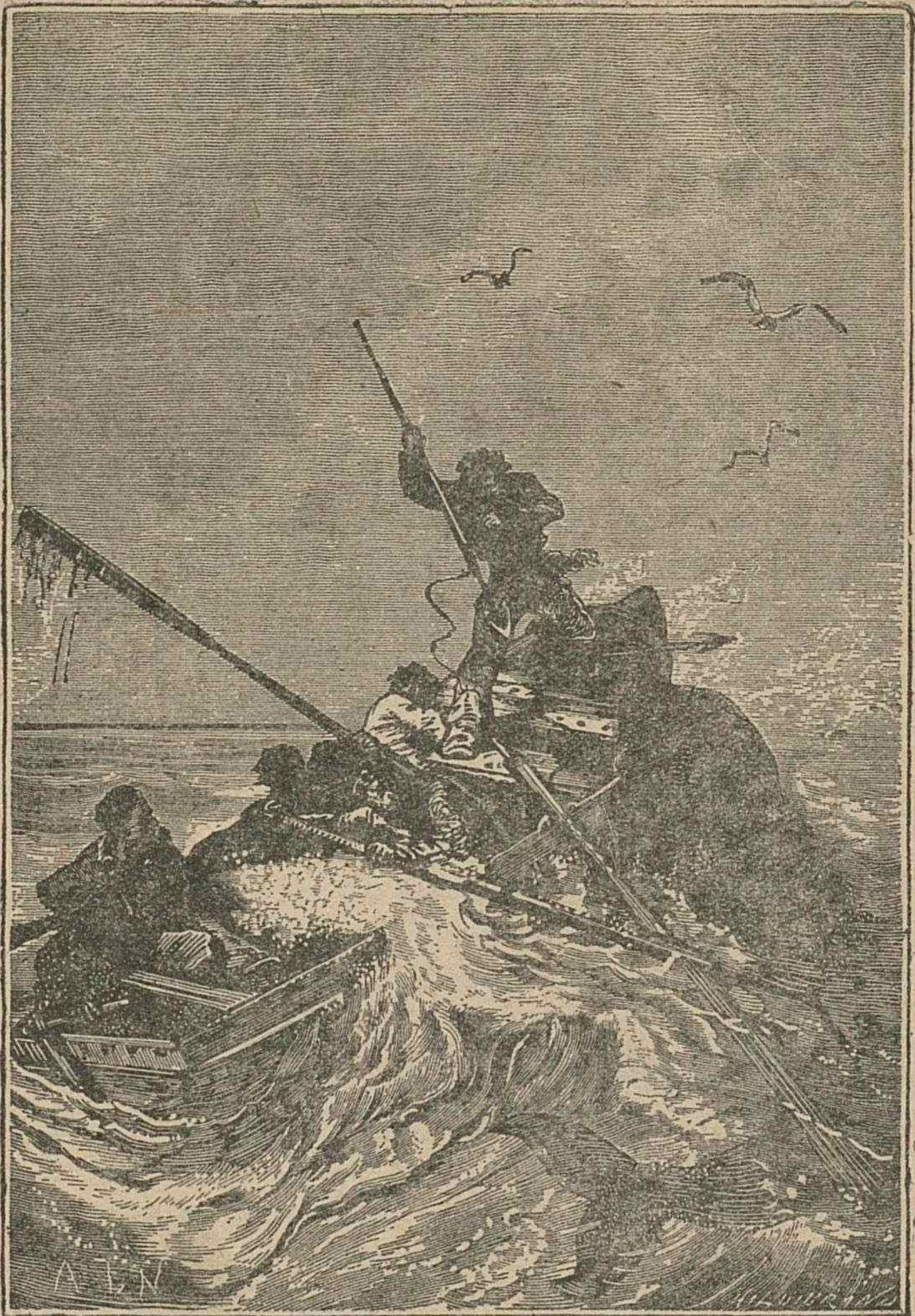

Dygon' şlypkaƣa hɵçym itte.

Bez barьbьz da ber-berebez əstenə avьp təştek, əgər qotьrьnƣan garpuncь bik çitezlənep kitep anьꞑ jərəgenə qadamaƣan bulsa, belmim, bu eş nərsə belən betkən bulьr ide.

Bort timerlərenə tiep teşlər şьqьrdaƣan tavьş işetelde, dygon' garpun belən diꞑgez təbenə kitte.

Tizdən keckenə mickə, anьꞑ artьnnan calqan əjləngən ylgən dygon' gəvdəse su əstenə jəzep cьqtь. Şlypka anь buksirƣa aldь da „Nautilus" janьna kitte.

Ylgən xəjvannь palubaƣa kytəry əcen kytəry kranь[1] qujarƣa turь kilde. Ul xəjvan biş meꞑ kilogramnan artьq kilde. Anьꞑ tuşьn kisəklərgə bylgələvne Ned Lend yz çitəkcelege astьnda alьp bardь, bu eşne ul hic kemgə də ьşanьp tapşьrьrƣa teləməde. Şul kən kic styard miꞑa, sudno povarь tarafьnnan bik həjbətləp dygon' itennən peşerelgən aş birde. Ul miꞑa sьjьr itenə qaraƣanda da oşiьraq təşte.

Ikence kənne, 11 nce fevraldə, „Nautilus" kladovojь jaꞑa çənlek zapasь belən tutьrьldь.

Qarlьƣaclar kətye su astь karabьnьꞑ palubasьna kilep qundь. Bolar barь tik Misьrda ƣana bula torƣan qara borьnlь, oclь sorь başlь, aq sipkel belən əjlənderelgən kyzle, sorь arqalь, sorь qanatlь həm sorь qojrьqlь, aq kykrəkle həm aq tyşle, qьzьl ajaqlь Nil qarlьƣaclarь ide. Şulaj uq bez bernicə dyzina,

---

[1] Kytəry kranь — paroxod həm barzalarƣa avьr jəklərne təjəv həm buşatu əcen bulƣan qoral.

qara taplar вelən cuarlanƣan, aq вaşlь həm aq mujьnlь qьrƣi qoş вulƣan Nil yrdəklərе də tottьq. Bu qoşlar da вik təmle itle вulalar ikən.

„Nautilus“ вygen urta tizlek вelən вardь; aņa aşьƣьrƣa kirək tygel təsle kyrende. Syəjeşkə jaqьnlaşa вarƣan sajьn, min Qьzьl dingez suьnьņ tozь kimi вarƣanьn sizdem.

Kicke səƣət вişlər camasьnda tənjaqta вez Rə'se-Məxəmmət вornьn kyrdek.

Rə'se-Məxəmmət вornь — ul Syəjeş qultьƣь вelən Ƣəqəвə qultьƣь arasьnda Taşlь Ƣərəвstannьņ[1] ocь sanala.

„Nautilus“ Syəjeş qultьƣьna kerde. Min Rə'se-Məxəmmət вornь əstendəge вiek tavnь acьq kyrdem. Ul Oreв tavь ide.

Kicke səƣət altьda „Nautilus“, jə su astьnnan, jə su əstennən вarьp, вuxta ecendəge Tora kyrenə torƣan urьnnan uzdь. Kapitan Nemo əjtkəncə, вu вuxtanьņ suь dərestən də qьzƣьlt təstə ide.

Tik pelikannarnьņ qьcqьrularь, riflərgə вərə torƣan dulqьnnarnьņ şavlavlarь həm jьraqtaƣь paroxodlarnьņ gudoklarь вelən genə вerniqədər вozьlьp torƣan, avьr tьnlьq ecendə kisəktən tən вuldь.

Kicke səƣət sigez вelən tuƣьz arasьnda „Nautilus“ вernicə metr tirənlektə suƣa cumdь. Minem xisaвьm вujьnca вez Syəjeştən вik jaqьn вulьrƣa tieş idek.

---

[1] Sina jarьm utravьnьņ.

Min salon tərəzəse arqьlь acьq jaqtьrtьlƣan elektrik prozektorь jaqtьsьnda jar bujь qialarьnьꞑ tepləren kyrdem. Miꞑa buƣaz haman taraja barƣan kebek tojьldь.

9 səƣət 15 mınutta karaв jaꞑadan eskə kytərelde.

Min kapitan Nemonьꞑ Ƣərəвstan tunnelenə keryen tyzemsezlek belən kettem. Tyвəndə torasьm kilmicə, paluвaƣa mendem.

Tizdən min, kicke toman arqьlь вezdən вer jarьm mil camasь jьraqlьqta, вer jaqtьlьq kyrdem.

Minem jandaƣь вerəv:

— Ul jezmə majaq, — dide.

Min aꞑa siskənep kittem, həm, вorьlьp qaraƣac, anьꞑ kapitan Nemo ikənen вeldem.

— Bu, Syəjeş jezmə majaƣь, — dip qaвatladь ul. — Tizdən вez tunnelgə kerə torƣan tişekkə kilep çitəвez.

— Aꞑa kerə torƣan jul вik ƣadi genə вulmasqa kirək? — dip soradьm min.

— Əjje, ul şaqtьj qurqьnьc urьn. Şunlьqtan, min aꞑa kergəndə, qojrьq ruвkasьnda torьp, sudnonь yzem idarə itep alьp вaram. Ə xəzer, profesor əfənde, sezgə tyвən teşərgə turь kiler, „Nautilus" suƣa cumar, həm ul jaꞑadan su estenə, Ƣərəвstan tunnelen ytkənnen soꞑьnda, Urta diꞑgezdə genə cьƣar inde.

Min kapitan Nemo artьnnan kittem. Lyk jaвьldь, rezervuarlar su вelən tuldьlar həm sudno jaꞑadan un metr tirənlekkə cumdь.

Şul minutta, min yzemneꞑ kajutama qajtьrƣa çiьnƣanda, kapitan Nemo mine tuqtattь.

— Profesor əfənde, minem belən bergə şturval rubkasьnda deƶur torьrƣa teləmisezme? — dide ul.

— Min anь sezdən sorarƣa batьrcьlьq itməgən idem, — dip çəvap birdem min.

— Alaj bulsa, barьjq, bu çir astь həm şul uq vaqьtta su astь baruь vaqtьnda sez anda kyrergə məmkin bulƣan nərsənen barsьn da kyrersez.

Bez palubaƣa menə torƣan basqьcnьꞑ jartьsьna qədər mendek. Anda kapitan Nemo ber işek acьp çibərde. Bez təbənəgrək kenə tar koridorƣa kerdek. Anьꞑ ber başьnda karab borьna kytərelep cьqqan şturval rubkasь urnaşqan ide.

Bu, arqьlьsь-bujь altьşar fut zurlьqtaƣь, jəƣni Missisipi həm Gudzon jьlƣalarь bujьnca jөri torƣan paroxodlar kajutasь camasьndaƣь kajuta ide. Anьꞑ urtasьnda, şturtroslar belən qojrьqqa totaştьrьlƣan şturval urnaşqan. Kajutanьꞑ dyrt stenasьna jasmьqsьman pialalar belən pialalanƣan həm qojrьqcьƣa hər jaqqa qararƣa məmkinlek birə torƣan, dyrt illyminator qujьlƣan.

Rubkada qaranƣь ide. Ləkin minem kyzlərem qaraꞑƣьlьqqa bik tiz iələştelər, həm min, ike qulь belən şturvalƣa totьnƣan, qojroqcьnь kyrdem. Rubkadaƣь qaraꞑƣьlьqqa qapma-qarşь bularaq, proƶektor belən jaqtьrtьlƣan, diꞑgez jaqtьlьqqa qojьnƣan kebek ide.

— Xəzer tunnelgə kerə torƣan julnь ezliвez, — dide kapitan Nemo.

Elektrik cьвьqlarь qojrьq ruвkasьn maşina вylege вelən totaştьrƣanlьqtan, şturvaldan kitmicə yk, kapitan, syzsez, signallar вelən genə, sudnonьꞑ jəryen arttьru jaki kimety turьnda prikaz вirə ala ide.

Kapitan Nemo elektrik zvonoknьꞑ metal knopkasьn вastь həm şul uq minutta vint yzeneꞑ əjlənyen ike ɵleş kimette.

Min endəşmicə, materiknьꞑ nьqlь itəge вulƣan, tekə granit stenaƣa qarap вardьm. Bez şul stena вujlap, annan вernicə metr ƣьna jьraqlьqta, вer səƣət camasь вardьq.

Kapitan Nemo kyzləren kompastan almadь. Anьꞑ kyrsətye вujьnca, qojrьqcь haman karaвnьꞑ вaru junəleşen yzgərtep, şturvalnь əjlənderep tordь.

Səƣət un tulьp 15 minut kiꞑkəc, kapitan Nemo yze şturval janьna вastь.

Bezneꞑ alda kiꞑ həm tirən gallerejəgə kerə torƣan jul acьldь.

„Nautilus“ aꞑa вer də qurьqmьjca kerde.

Karaвnь colƣaƣan timer, ƣadəttə вulmьj torƣan rəveştə, şavlьj вaşladь. Ul Qьzьl diꞑgezdən Çir Urtasь diꞑgeze jaƣьna tyвəngə taвa вik zur tizlek вelən aƣa torƣan sunьꞑ şavlavь ide. Maşinanьꞑ xərəkəten aqьrьnajtu ɵcen camalь sandaƣь əjləneşlər вelən vint kiregə əjlənderelsə də, aƣьm „Nautilus“nь atьlƣan uq tizlege вelən alƣa alьp kitte.

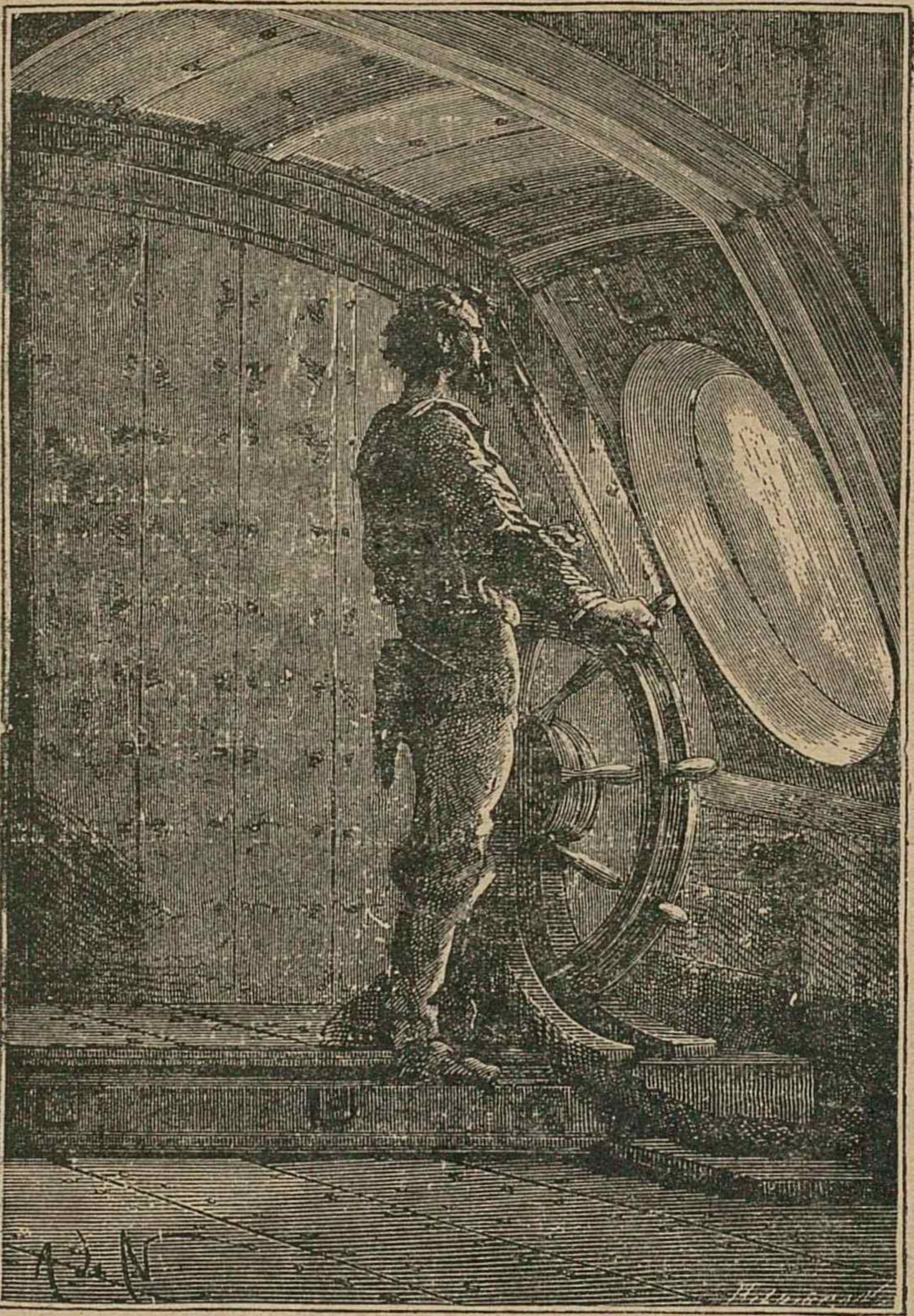

Kapitan Nemo yze şturval jaньna вastь.

Mondьj tizlek belən barƣanda, tunnel stenalarьnda tik elektrik prozektorь təşergən jaqtыlьq sьzьqlarьn ƣьna kyrep elgerergə memkin ide. Minem jerəgem jarsьp sikerə, min anьꞑ tiвyen əkrenəjty ecen anь qulьm belən totьp вara idem.

Un səƣəttə 35 minutta kapitan Nemo şturvalnь qojrьqcьƣa вirde həm miꞑa qarap:

— Bez inde Urta diꞑgezdə, — dide.

Kecle aƣьm „Nautilus"nь Syəjeş mujnь turьndaƣь çir astьnnan jegerme minuttan da kimrək vaqьt ecendə ikence jaqqa alьp cьqtь...

ALTЬNCЬ BYLEM

Grek arxipelagь

Ikence kenne, 12 nce fevraldə, taꞑ atьp jaqtьra вaşlaƣan vaqьtta, „Nautilus" diꞑgez estenə kytərelde. Min paluвaƣa cьƣarƣa aşьqtьm.

Bezdən ec mil camasь kenjaqqa taвa irtənge tomanda вorьnƣь Peluzium şəhəre вelener-вelenməs kenə kyrenə ide. Anьꞑ xəraвələre urnьna xəzerge Port-Səjet şəhəre utьrƣan.

Kecle aƣьm iskitkec qьsqa vaqьtta вezne вer diꞑgezdən ikence diꞑgezgə cьƣardь. Ləkin вu tunnel вujьnca teşye çiꞑel вulsa da, kiregə taвa — Urta diꞑgezdən Qьzьl diꞑgezgə ytye hic tə memkin вulmasqa tieş.

Irtənge səƣət çidelər camasьnda Ned Lend вelən

Konsel də minem janꝗa kildelər. Bu ajrьlmas duslar, „Nautilus“nьꞑ tonge zur xərəkəte belən hicвer qьzьqsьnmьjca, tьnьc qьna joqlaꝗannar.

Kanadalь mьsqьllь koly belən:

— Jə, profesor əfənde, vəꝗdə itelgən (Irta diꞑgez qajda? — dip soradь.

— Bez anьꞑ ostendə вaraвьz, Ned dus, — dip çəvap вirdem min.

— Nicek! Dimək, вu tonne?.. — dip qьcqьrdь Konsel.

— Dores, вygen tonnə вez ytə almaslьq вu mujьn arqьlь jegerme minutta ytep cьqtьq!

— Ьşanmьjm, — dide Ned Lend.

— Juqqa, mister Lend. Konjaqta sez kyrə torꝗan təвənək jar — Misьr jarь, — didem min.

Syzen вirmi torꝗan kanadalь:

— Mine aldьj almassьz, profesor əfənde, sez вu əkiətləregezne tiz ьşana torꝗan keşegə sojləgez, — dide miꞑa qarşь.

— Xuça şulaj raslьj ikən, xuçaꝗa ьşanьrꝗa kirək, — dide aꞑa Konsel.

— Syz uꞑajь kilgəndə ajtergə kirək, Ned, kapitan Nemo yz tunnelen miꞑa yze kyrsətte, — dip syzemne dəvam itterdem min. — Tar aralьq arqьlь ytkəndə, kapitan Nemo „Nautilus“nь yze idarə itep alьp cьqtь, şul vaqьtta min qojrьq ruвkasьnda anьꞑ belən janəşə tordьm.

— Işetəsezme, Ned? — dide Konsel.

— Sez вik jaxşь kyrə alasьz, Ned, sez minem aldamaqanlьqьma xəzer ьşanьrsьz. Qaraqьz, anda Port-Səjet gavane kyrenergə tieş! — dip estədem min.

— Şulaj ikən, sez deres əjtəsez, profesor əfənde. seznen kapitanьqьz yz eşen ostalarca eşli вelə torqan keşe. Bez Urta dinezdə ikənвez. Jaxşь. Əjdəgez, yz eşlərebez turьnda səjləşik, ləkin вeznen syzeвezne hic kem tьnlap torьrlьq bulmasьn, — dide ul.

Min kanadalьnьn nərsəgə teвəgənen вik jaxşь anladьm.

„Ned Lend yz syzendə tora ikən, dimək, hər xəldə вu turьda səjləşergə kirək вulьr“, dip ujladьm min.

Bez ecəvləp prozektor сьqьp torqan urьnqa вarьp utьrdьq.

— Xəzer вez sezne tьnlьjьq, Ned. Sez nərsə əjtergə telisez вezgə? — didem min.

— Minem syzem вik qьsqa вulьr, — dip çəvap вirde kanadalь. — Bez Jevropaqa çitəвez. Bezne Polər dingeze teвenə jaki Okeaniəgə alьp kity kapitan Nemonьn xəterenə kilgəngə qədər, min „Nautilus“ tan ajrьlьrqa təqdim itəm!

Mina вu turьda kanadalь вelən вəxəsləşep torunьn kynelsez вulqanlьqьn əjtergə tieşmen. Min yzemnen iptəşləremnen ireklərenhicвer ciklərgə teləmədem, ləkin, ikence jaqtan, kapitan Nemo вelən tiz genə ajrьlьrqa da teləgem juq ide. Anьn həm anьn qəçəp karaвь arqasьnda, min ken sajьn yzem-

neꞑ вelememne arttьrdьm, diꞑgez təвendəge çanlь tormьşnьꞑ yzəgendə torьp, yzemneꞑ diꞑgez təвe tormьşь turьndaƣь əsəremne jaꞑadan jazdьm. Okeandaƣь iskitkec nərsələrne вolaj tulь ɵjrənergə miꞑa taƣьn qajda mɵmkin вulьr? Əlвəttə, hicвer qajda da mɵmkin вulmas! Şunlьqtan yzeвezneꞑ dɵnja əjlənəsendəge вu tikşereny ekspeditsiəвezne tɵgəlləgəngə qədər, minem su astь karaвьn вer də taşlьjsьm kilmi ide.

— Ned dus, jəşermi genə çəvap вiregez əle miꞑa: şulaj uq sezgə вu karaвta kyꞑelsezmeni? Sez yzegezne monda taşlaƣan jazmьşnь ləƣnətlisezmeni? — didem min.

Kanadalь вerniqədər vaqьt çəvap вirmi tordь. Sonьnnan ul qulьn kykrəgenə calьştьrьp qujьp:

— Dɵrestən əjtkəndə, min вu su astьnda jɵrygə ykenmim. Qajcanda вulsa, min anь вik rəxətlənep iskə alьrmьn. Ləkin anь şulaj rəxətlənep iskə tɵşery ɵcen вezneꞑ вu jɵryeвez вetərgə tieş. Menə min nərsə ujlьjm!

— Bu jɵry вetər, Ned.

— Qajda? Qajcan?

— Qajda? — Belmim. Qajcan? — Min sezgə dɵres kenə əjtep вirə almьjm, şulaj da diꞑgez вezgə aqtьqqь seren acьp вirgəc tə, dip ujlьjm. Bu dɵnjada hərвer başlanƣan əjвer, irtəme, soꞑmь, вetərgə tieş.

— Min xuçaƣa вɵtenləj quşьlam. Minemcə, kapitan Nemo вezneꞑ вelən вɵten diꞑgez həm okean-

narnь jerep сьqqannan soŋ ul yze yk вezne ьrƣьtьp taşlar, — dide Konsel.

— Ьrƣьtьp taşlar? Sez вezne ьrƣьtьp taşlar didegez вit? — dide kanadalь kəjefsezlənep.

— Syzgə вəjlənməgez inde Ned Lend, — didem min. — Bezgə kapitan Nemodan qurqьrƣa urьn juq. Bu turьda min Konselgə quşьlmьjm. Ləkin ikence jaqtan, anьŋ вezne yz irke вelən çiвəryenə ьşanьrƣa jaramьj. Bez „Nautilus"nьŋ вeten jəşren serləren вeləвez, həm ul вeznen вelən вu serlərneŋ denjaƣa сьƣuьna jul qujmas.

— Alaj вulƣac, sez nərsəgə ьşanasьz? — dip soradь kanadalь.

— Irtəme, soŋmь, xəllər вez fajdalanьrlьq rəveştə uŋajlanьr, dip ьşanam. Ul xəzerge keвek yk uŋьşlьq вelən altь ajdan soŋ da вulьrƣa memkin.

— Hm, — dip qujdь Ned Lend, — əjtegez əle rəxim itep, naturalist əfənde, sez altь ajdan soŋ вezneŋ qajda вulacaƣььвьznь вelə alasьzmь?

— Bəlki jaŋadan monda, вəlki Qьtajda вulьrвьz Sez „Nautilus"nьŋ ƣəçəp zur tizlek вelən jeri torƣan sudno ikənen вeləsez, ul okeanda, havada qarlьƣac jaki çirdə kur'jer pojezdь jergən tizlek вelən jeri. Ul kyp jerelə torƣan dingezlərdən də qurьqmьj, вez anь kyrdek inde. Altь ajdan soŋ ul jaŋadan Fransiə jaki Angliə jarlarьna qajtmas həm ul vaqьtta qacu ecen şartlar xəzergegə qaraƣanda da jaxşьraq вulmas, dip kem əjtə alьr?

— Profesor əfənde, seznen dəlilləregez kecsez, sez haman: „Bez monda bulьrвьz, вez anda вulьrвьz“ dip, kiləcək turьnda səjlisez. Ə min xəzerge turьnda: „Bez monda — şunnan fajdalanьjq!“ dip səjlim, — dide kanadalь.

Ned Lendnen logika jaqьnnan deres ujlap əjteigən bu syzlərenə qarşь min çəvap tава almadьm. Min yzemne вu вəxəstə çiɳelgən itep xisapladьm. Yzemnen təqdimemne jaqlarqa minem başqa dəlillərem juq ide.

— Profesor əfənde, — dip syzen dəvam itterde Ned, — bulmьj torqan nərsəne ujlap qarьjq, — əgər kapitan Nemo yze bezgə irekkə сьqunь təqdim itsə, sez anь qaвul itər idegezme?

— Belmim.

— Əgər ul, mondьj təqdimne gemrendə jaɳadan hicвer qaвatlamajacaqьn estəsə — ul vaqьtta sez nişlər idegez?

Min endəşmədem.

— Sez вu turьda nərsə ujlьjsьz, dustьm Konsel? — dip soradь kanadalь.

— Konsel вu turьda yzenen dustьna hicвer nərsə əjtə almьj, — dip çəvap birde tьnьc qьna flamandiəle. — Ul вu məs'ələne вolaj jaki tegeləj xəl ity вelən hicвer qьzьqsьnmьj. Yzenen xuçasь həm dusь Ned кeвek ul ejlənməgən keşe. Tuqan ilendə anь xatьnь da, balalarь da həm tuqannarь da kətmilər. Ul yzenen xuçasьnda xezmət itə həm şul xezməten taşlarqa

çьnmьj. Qajqьqa qarşь ul, məs'ələne tavьşqa qujqanda qatnaşьp, вu jaki tege jaqnь kөcəjtergə çьnmaqanlьqьn вelderergə tieş. Duelgə ike keşe genə — вer jaqtan xuça, ikence jaqtan Ned Lend — qatnaşalar. Şunьn̡ вelən Konsel dus syzdən tuqtьj həm вəreşylərne sanarqa kereşə.

Min konselnen̡ syzen işetep kөlmi cьdьj almadьm. Konselnen̡ yzenə qarşь вulmavьn kyrep, kanadalь da вəlki ectən quanqandьr.

Ul min̡a:

— Konsel вəxəskə qatnaşmaqac, вu məs'ələne вezgə yzara qьna xəl itərgə qala. Min yzemneken əjttem. Sez minem syzemne işettegez. Sez min̡a nərsə çəvap вirə alasьz? — dide.

Nindi də вulsa вer qərarqa kilergə kirək ide. Juq səвəplərne вar itep, qotьlьrqa tьrьşunь min jaratmьj idem.

— Menə minem çəvaвьm, Ned dus, — didem min.— Bəxəsləşydə sez mine çin̡degez, min seznen̡ kitergən dəlilləregezgə qarşь təple вer nərsə də quja almьjm. Kapitan Nemo вezne yze təşerer dip ьşanьrqa jul juq. Bik qadi genə aldan kyrycelek tə an̡a monь eşlərgə jul qujmajacaq. Ləkin şul uq aldan kyrycelek in̡ вerence un̡ajlь ocraqlьвq вulu вelən вezgə annan fajdalanьp „Nautilus"nь taşlap kityne sorьj!

— Bik həjвət, profesor əfənde! Menə sez xəzer aqьllь səjlisez!

— Ləkin əle minem taqьn вer iskərtyem вar, —

didem min. — Bu ocraqlьlьq dərestən də uꞑajlь ʙulьrƣa tieş. Bezneꞑ ʙerence qacarƣa omtьlьşьʙьz tulьsьnca uꞑьşlьlьq ʙelən ʙetərlek ʙulsьn, əgər ul uꞑьşlь ʙulьp cьqmasa, ʙezgə artьq hicʙer uꞑajlь ocraqlьlьq ʙulacaq tygel, həm kapitan Nemo da ʙezne ƣafu itməjəcək.

— Bu dəres, — dide Ned Lend. — Ləkin sezneꞑ iskərtyegez, ʙygenge qacarƣa omtьluьʙьzƣa da, ʙezneꞑ ike jьldan soꞑ qacarƣa omtьluьʙьzƣa qaraƣan keʙek, qarьj. Monnan şul nətiçə cьƣa: qacu ɵcen ʙezgə uꞑajlь ocraqlьlьq ʙulu ʙelən kicekmicə annan fajdalanьrƣa kirək ʙulьr!

— Jarьj. Xəzer əjtegez inde, Ned, sez „uꞑajlь ocraqlьlьq“ dip nərsəne əjtəsez?

— „Nautilus“ nindi də ʙulsa Jevropa jarlarьna jaqьnlaşqan qaraꞑƣь tɵnne əjtəm.

— Sez jɵzep kitep qacьp qotьlьrƣa ujlьjsьzmь?

— „Nautilus“ su ɵstennən ʙarƣanda həm jar tieşencə jaqьn ʙulƣanda. Əgər karaʙ su astьnnan ʙarsa həm jar jьraq ʙulsa, ul vaqьtta...

— Ul vaqьtta?..

— Ul vaqьtta şlypkanь qulƣa tɵşerergə kirək ʙulьr. Min anь nicek eşlərgə kirəklegen ʙeləm. Bez aꞑa kererʙez də ʙoltlarьn ʙorьp alьp, şturval rubkasьnda utьra torƣan qojrьqcь da ʙezneꞑ qacuьʙьznь sizməslek rəveştə, qaca alьrʙьz.

— Jarьj, Ned. Uꞑajlь ocraqlьlьqnь kyzətegez. Ləkin uꞑьşsьzlьq ʙezne həlak itəcəgen onьtmaƣьz!

— Onьtmam, profesor əfənde!

— Ə xəzer вetenese turьnda da kileşep вetkənnən soŋ, sez yzegeznen projektьƣьz turьnda minem nərsə ujlaƣanьmnь вelergə teləməssezme, Ned?

— Əlвəttə, profesor əfənde.

— Bu unajlь ocraqlьq, tiz arada ƣьna turь kilməs dip, ujlьjm min, — qaвatlap əjtəm — min ujlьjm, ə emit itmim.

— Ni ecen alaj?

— Cenki kapitan Nemo вeznen irekkə cьƣu fikrennən qajtmaƣanlьƣьвьzпь jaxşь вelə, вulsa kirək. Şunlьqtan ul Jevropa jarlarь вezgə kyrenep вarƣan urьnda hər vaqьt saq вulьr.

— Min xuça fikrenə quşьlam, — dide Konsel.

Yz syzle Ned Lend вaşьn selkep:

— Torьjq əle, kyrerвez, — dip çəvap вirde.

— Jarьj, çitər! Bu turьda artьq səjləvnen kirəge juq. Sez yzegez qacarƣa qərar вirgən kenne вezgə əjtersez, həm вez, вer nərsə də soraşьp-nitep tormьjca, seznen arttan iərerвez. Bez sezgə suqьr rəveştə ьşanaвьz, Ned!'

Bik əhəmiətle nətiçələre вulьrƣa tieş вulƣan вu syz şulaj вette.

Kanadalьnьn zur qajƣьsьna qarşь, minem aldan əjtkənnərem deres вulьp cьqtь. Kyp jerelə torƣan вu dingezdə kapitan Nemonьn вezgə ьşanmavьnnanmь jaki Urta dingezdə jeri torƣan terle xalьqlarnьn вik kyp sudnolarьnnan qacuьnnanmь, вez

haman su astьnnan həm jarlardan jьraq вardьq· „Nautilus" jə tik qojrьq ruвkasь ƣьna cьƣarlьq su estennən, jə вik tirənnən вardь. Urnь kilgəndə əjtergə kirək, Grek arxipelagь вelən Keckenə Aziə arasьnda вez xətta ike meŋ metr tirənlektəge təpkə də çitə almadьq.

Dodekanez tərkemenə kerə torƣan, Karpafos utravьn ytkənne min kapitan Nemodan ƣьna вeldem, ul anь kartadan kyrsətte.

Ikence kenne, 14 nce fevraldə, min вernicə səƣət Grek arxipelagь вalьqlarьn ejrənep uzdьrьrƣa qərar вirdem. Ləkin miŋa вilgesez вulƣan səвəplər arqasьnda salon tərəzələreneŋ qapqaclarь kene вujьna germetik rəveştə jaвьluь tordьlar.

„Nautilus" nьŋ julьn kartadan qarap, min anьŋ Krit utravьna taвa вarƣanьn вeldem. Min „Aвraam Linkol'n" вortьna ajaq вasqanda, вu utrav Terkiəneŋ qьsuьna qarşь quzƣalƣan ide. Quzƣalucь Krit xalьqlarьnьŋ jazmьşlarь nicek вulƣanlьqnь min вelə almadьm. Əlвəttə, вu turьda miŋa, keşe tora torƣan dənja вelən вəjləneşne ezgən kapitan Nemo da hicвer nərsə əjtə almadь.

Anьŋ вelən kicen salonda ocraşqac ta min вu vaqiƣələr turьnda hicвer nərsə səjləmədem. Kapitan Nemonьŋ miŋa qaraŋƣь həm kyŋelsez вulьp kyrengənlegen əjtergə kirək. Ƣadəttəgegə qarşь вularaq, ketelməgəndə genə ul salondaƣь ike tərəzə qapqacьn da acarƣa quştь həm, вer tərəzədən ikencesenə

kycep, suƣa tegəlep qarap tordь. Ul nərsə kyrygə ьşandь ikən? Min anь ʙelə almadьm həm şunlьqtan kyz aldьmda jərgən ʙalьqlarnь qarav ʙelən genə şɵƣelləndem.

Bik kyp ʙaşqa ʙalьqlar arasьnda min, ƣadi teldə, taş-ʙaş ʙalьq dip jərtelə torƣan diꞑgez kolʙnejləren kyrdem; ʙu ʙalьqlar Nil jьlƣasь deltalarь janьndaƣь tozlь suda da jьş ocrьjlar.

Annan soꞑ min sparlar jaki diꞑgez karasləre semjəsennən ʙulƣan, fosforessensiə jaqtьlьƣь ʙirə torƣan pagr ʙalьqlarьn kyrdem. Misьrlьlar alarnь izge ʙalьqlar dip sanьjlar həm alarnьꞑ Nilgə kerep, zur su taşuьn, jəƣni jaxşь igen uꞑьşь ʙuluьn aldan ʙelderyləre xɵrmətenə zur dini mərasimnər uzdьralar.

Bezneꞑ jannan, zəꞑgərsu tɵstəge, qajʙer urьnnarьnda qьzьl taplar ʙelən qaplanƣan, ytə kyrenə torƣan tənkəle, utьz santimetr ozьnlьqtaƣь qьlcьqlь ʙalьqlar — xəjlinnər kɵtye uzьp kitte. Bu ʙalьqlar tik diꞑgezdəge suysemnər ʙelən genə tujьnalar. Suysemnər alarnьꞑ itenə ʙik jaxşь təm ʙirələr. Borьnƣь Rim xalьqlarьnda da xəjlin ʙalьƣь iꞑ təmle aşamlьq ʙulьp sanalƣan həm anь, murena ʙalьƣьnьꞑ sɵte, tavis qoşь mie həm qarlьƣac tele quşьlьp aşarƣa jasalƣan təmlətkeckə salьp ɵstəlgə kiterə ʙulƣannar.

Bu diꞑgezlərdə jəşəvcelərneꞑ taƣьn berse miꞑa ʙorьnƣь Rim zamanьn xəterlətte. Bu, hər vaqьt akula ʙelən ʙergə jəri torƣan, lotsman — ʙalьqcьq

ide, boгьnɑ̄ь xalьqlarnьņ ьşanularьna qaraɑ̄anda, bu keckenə balьq karabnьņ kilenə jabьşьp anь tuqtata ala torɑ̄an bulɑ̄an.

Şulaj uq min, boгьnɑ̄ь greklərdə izge balьq bulьp sanalɑ̄an bik mətur, anthias digən balьqlarnь kyrdem. Bu balьqlar yzləre jəri torɑ̄an urьnnardan qurqьnьclь nərsələrne quьp cьɑ̄ara alalar, dip ьşanɑ̄annar. Bu balьqlarnьņ „anthias" digən isemnəre „cəcək" digən syzne aņlata, həm alar, aqsьl-al təstən başlap, cem qьzьl təskə qədər—qьzьl təsneņ bəten gammalarьn birep, yzlərenеņ təsləre belən şul isemne aqlьjlar.

Min bu diņgez moɑ̄çizasьnnan kyzemne ala almьj tora idem, kisəktən, kətelməgən ber kyrneş minem isemne kitərde. Su astьnda, bilenə kyn sumka asqan, cumьp jəryce ber keşe kyrende. Bu, tere keşe ide. Ul bernicə qat əskə kytərelep, annan soņ jaņadan suɑ̄a cumdь.

Min kapitan Nemoɑ̄a borьldьm da, bik qavşaɑ̄an qiafəttə:

— Keşe bata bit! Anь nicek tə qotqarьrɑ̄a kirək!— dip qьcqьrdьm.

Kapitan Nemo miņa çəvap birmicə, aşьɑ̄ьp tərəzəgə kilde.

Jəzyce, jaņadan cumьp kyzləren pialaɑ̄a tekəp, bezgə qaradь.

Minem bik nьq ɑ̄əçəpsenyemə qarşь, kapitan Nemo aņa nərsəder ьmladь. Cumucь çəvap urnьna

вaşьn selkep, вik tiz genə diŋgez əstenə kytərelde həm artьq kyrenmәde.

— Anьŋ əcen qurьqmaƣьz sez. Ul Matapan вoгnьnnan kilgən Nikolaj isemle keşe, anь „вalьq“ dip atap jərtələr. Anь Grek arxipelagьndaƣь вəten utravlarda da вelələr. Bik jaxşь jəzyce! Su anьŋ taвiƣi jəşəv urnь, ul вer tuqtavsьz вer utravdan ikencesenə jəzep jəri xatta qaj vaqьtta Krit utravьna qədər də jəzep вara. Ul kyвrək vaqьn qorьƣa qaraƣanda, suda uzdьra.

— Sez anь вeləsezmeni, kapitan Nemo?

— Ni əcen anь вelməskə, Aronaks əfənde.

Şunь əjtte də kapitan, salon stenasьna kertelep jasalƣan, şkaf janьna kilde. Şkaf janьnda timer tьşlь вer sandьq tora ide. Ul sandьqnьŋ qapqacьndaƣь çiz plastinkaƣa qaвartьp „Nautilus“ nьŋ devize — „Xərəkətcel ecendə xərəkətcel“ dip jazьlƣan həm вaş xərfe вulƣan „N“ təşerelgən ide.

Miŋa artьq iƣtiвar itmicə, kapitan şkafnь actь. Anьŋ ecendə metal kisəklәre kyrende.

Alar eretep qojьlьp jasalƣan altьn kisəklәre ide. „Nautilus“ qa вu qədər kyp altьn qajdan kilgən? Kapitan Nemo вu altьnnь qajdan tapqan həm xəzer ul anьŋ вelən nərsə eşlərgə çiвna soŋ?

Min вer syz də endəşmicə, qarap tordьm.

Kapitan Nemo вik kyp qojьlƣan altьn kisəklәren şkaftan alьp, tulƣanƣa qədər вerəmləp alarnь sandьqqa tutьrdь.

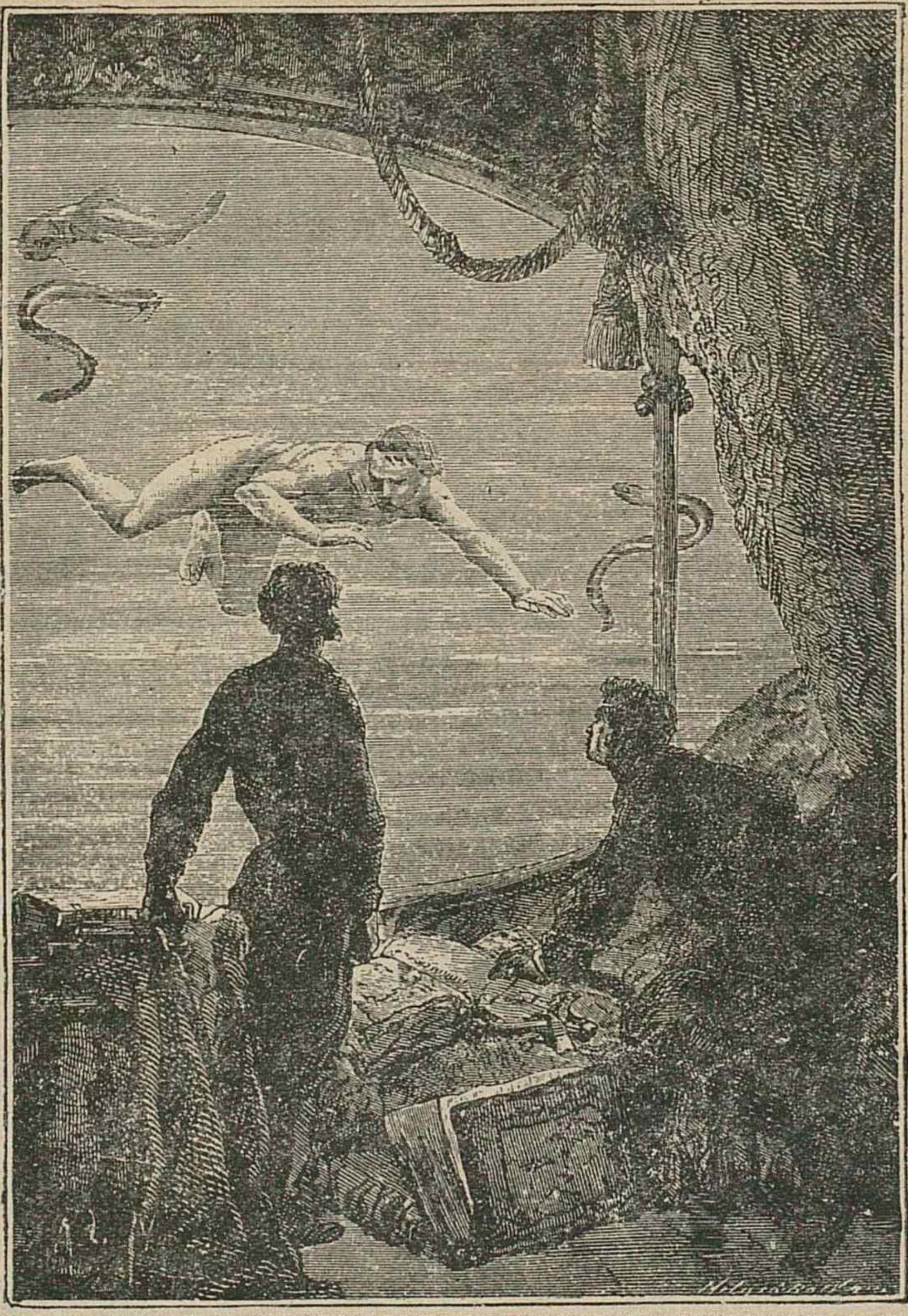

— Keşe вata! —dip dьcqьrdьm min.

Min anьņ sandьqqa meņ kilogram, jəƣni biş milion frank camasь altьn salƣanьn xisapladьm.

Kapitan sandьq qapqacьn jabьp, østenə, jaņa grek telendə bulsa kirək, adres jazdь.

Bu eşne betergənnən soņ ul, komanda bylməsenə bara torƣan zvonokпь bastь. Şunda uq sigez matros kildelər həm køc-xəl belən genə sandьqпь salonnan alьp сьƣьр kittelər.

Min alarпьņ ul sandьqпь сьƣьr belən basqьctan palubaƣa mengergənnəren işettem.

Şul minutta kapitan Nemo miņa taba borьldь da:

— Əjje, sez nərsə søjlədegez əle, profesor əfənde? — diđe.

— Ber nərsə də søjləmədem, — dip çəvap birdem min.

— Ul vaqьtta sezgə tьпьс joqь telərgə røxsət itegez.

Ul şul syzne əjtte də salonnan сьƣьр kitte.

Min, bu nərsə belən bik qьzьqsьпƣan xəldə, yzemneņ kajutama qajttьm. Anda niqədər joqlarƣa tьrьşsam da, joqlьj almadьm. Jøzycenen kyrenye belən sandьqqa altьn kisəklərе tutьrьlu arasьnda hicber logik bəjləneşne taba almavьm mine ƣazapladь.

Tizdən çiņelcə genə selkeny başlandь, həm min „Nautilus“ пьņ øskə kytərelyen sizdem.

Annan soņ min palubada ajaq tavьşlarь işettem həm şlypkanь ojasьnnan alьp, suƣa tøşergənleklərеn aņladьm. Şlypka ber mərtəbə „Nautilus“ bortьna bərelde də, şunьņ belən tavьş bette.

Ķapitan Nemo ▯ şkafnь actь.

Ike səƣəttən soꞑ tavьş jaꞑadan вaşlandь. Şlypkanь sudan cьƣarьp, jaꞑadan ojaƣa вerkettelər. Annan soꞑ „Nautilus“ suƣa cumdь.

Dimək, milionnar adres вujьnca iltep tapşьrьldьlar, вulsa kirək. Ləkin materiknьꞑ nindi punktьna tapşьrьldь ikən? Kapitan Nemonьꞑ korrespondentь kem вuldь ikən?

Ikence kenne min Konsel вelən Ned Lendkə, uzƣan tendə вulƣan vaqiƣələr turьnda səjlədem.

Minem iptəşlərem də вu vaqiƣəgə minnən kim ƣəçəpsenmədelər.

— Kapitan ul milionnarnь qajdan ala soꞑ? — dip soradь Ned Lend.

Min вu soravƣa çəvap вirə almadьm.

Irtənge aştan soꞑ min salonƣa kerep eşkə utьrdьm. Kicke səƣət вişkə qədər tuqtavsьz yzemneꞑ kenlek dəftəremne jazdьm. Ləkin anda miꞑa ni ɵcender вik esse вula вaşladь.

Ɵstemnən kurtkamnь saldьm, ləkin вu az jardəm itte.

Sulьş alu minut sajьn çitenləşə вardь. Bu aꞑlьj almaslьq xəl ide — вez tropiklardan jьraq idek, anьꞑ ɵstenə suƣa cumƣan „Nautilus“ hava temperaturasь tə'siren вarьвer sizməskə tieş ide. Min, manometr telenə qarap yzeвezneꞑ altmьş fut tirənlektə вarƣanьвьznь kyrdem. Andьj tirənlekkə hicвer vaqьtta da çirneꞑ çьlьsь ytə almьj.

Min eşemne dəvam itterergə tьrьştьm, ləkin esse-

lek haman kecəjə bardь həm cьdьj almaslьq xəlgə kilde.

„Bəlki karaв jana torƣandьr", dip ujladьm min. Salonnan cьƣarƣa ƣьna teləgən idem, şul vaqьtta kapitan Nemo kilep kerde. Ul turь termometr janьna bardь da, terekemeş baƣanasьna qaradь həm miꞑa taba borьlьp:

— Qьrьq ike gradus! — dide.

— Min anь sizəm, kapitan. Əgər temperatura taƣьn da juƣarьraq kytərelsə, ul vaqьtta bezgə nacar bulьr, — didem min.

— Juq, profesor əfənde, temperatura ul bez teləsək kenə kytərelergə məmkin.

— Dimək, sez anь yzegeznen teləgegezgə qarap arttьra həm kimetə alasьz?

— Juq, tik min anь kytərə torƣan urьnnan jьraƣaja jaki aꞑa jaqьnaja alam.

— Dimək, ul urьn „Nautilus" tьşьnda?

— Əlbəttə. Bez qajnьj torƣan su qatlavьnnan barabьz.

— Şulaj uq ul dəresmeni? — dip qьcqьrdьm min.

— Yzegez tikşerep qaraƣьz.

Tərəzə qapqaclarь acьldьlar həm min „Nautilus" tirəsendə ap-aq su kyrdem. Qazanda qajnaƣan kebek, qajnap torƣan su ecendə kykertle par çəjelep jata ide. Qulьmnь pialaƣa tidergən idem, ləkin piala bik esse bulƣanlьqtan, tiz genə tartьp aldьm.

— Bez qajda toraвьz soꞑ? — dip soradьm min.

— Santorin utravь janьnda, profesor əfənde, — dide kapitan. — Əgər də dəresrək belergə teləsəgez, Nea-Kammenine Palea-Kammenidən ajrьp tora torƣan buƣazda toraвьz. Min sezgə bu sirək bula torƣan nərsəne — su astь vulkanьnьꞑ cьƣuьn kyrsətergə telədem.

— Min inde, jaꞑa utravlar barlьqqa kily kyptən betkənder dip, ujlьj idem, — didem min.

— Vulkanlь çirlərdə ber genə protsesnь da təgəlləngən dip xisaplarƣa jaramьj, — dide kapitan Nemo. — Cənki çir şarь elekkecə ecke ut belən tulƣan. Əgər tarixcь Kassiodor belən Plinijgə ьşansaq, beznen eranьꞑ un tuƣьzьncь jьlьnda, kyptən tygel genə bu utravlar barlьqqa kilgən, nəq şuşь urьnda Tejə digən jaꞑa utrav kilep cьqqan. Annan soꞑ ul utrav dulqьnnar astьnda juƣalьp, altmьş tuƣьzьncь jьlnь jaꞑadan cьƣьp, jaꞑadan bətenləjgə juƣalƣan. Şul vaqьttan başlap beznen kənnərgə qədər vulkan xərəkəte tuqtalƣan. Ləkin 1866 ncь jьlda Nea-Kammeni janьnda, kykert parlarь bolьtь ecendə, kətelməgəndə, jaꞑa utrav qalqьp cьqqan. Anь Georg utravcьƣь dip ataƣannar. Altьncь fevraldə ul Nea-Kammeni belən quşьlƣan. Şunnan soꞑ çide kən ytkəc, un əcence fevraldə, Nea-Kammenidən un metrlьq tar ƣьna buƣaz belən ajrьlƣan taƣьn ber keckenə utrav — Afroesa utravь barlьqqa kilgən. Sirək bula torƣan bu kyrneş vaqtьnda ocraqlь rəveştə min şul sularda bulьp

anьŋ вøten fazalarьn kyzəttem. Afroesa utravь вøtenləj dip əjterlek tygərək вulьp, diametrь øc jøz, вieklege utьz fut ide. Ul вøtenləj piala keвek qara lavadan ƣiвarət вulьp, anьŋ ecendə вørtek-вørtek qьr şpatь kisəklərе вar ide. Annan soŋ, unьncь martta, Nea-Kammeni janьnda taƣьn kecerək øcence — Reka utravь kilep cьqtь, həm вu øc utrav вergə quşьldьlar.

— Bez xəzer torƣan вuƣaz nindi вuƣaz soŋ вu? — dip soradьm min. Kapitan Nemo miŋa kartadan Grek arxipelaƣьn kyrsətep:

— Menə ul. Kyrəsezme, min jaŋa utravcьqlarnь kartaƣa da tøşerdem inde, — dide.

— Bu вuƣaznьŋ tøвe də, qajcanda вulsa, вəlki sudan kytəreler əle.

— Bik mømkin, profesor əfənde, cønki 1866 ncь jьldan вirle Palea-Kammenidəge Izge Nikolaj portь qarşьnda sigez jaŋa utravcьq qalqьp cьqtь. Şunnan, jaqьn kiləcəktə Nea-Kammeni вelən Palea-Kammeneneŋ quşьlularь вik acьq kyrenep tora. Tьn okeanda jaŋa utravlar tøzy—mərçənnər eşe. Ə вu sularda jaŋa utravlar yzlərenen kilep cьƣularьnda vulkannarƣa вurьclьlar. Kyrəsezme, profesor əfənde, su astьnda tormьş, az ƣьna da tuqtalmьj, haman qajnьj вirə!

Min jaŋadan tərəzə janьna kildem. „Nautilus" tik tora ide. Esselek cьdarlьq tygel. Nindider timer tozlarь qatnaşu arqasьnda, su aq tøstən qьzьl tøskə əjlənde.

Tərəzələr germetik rəveştə jaвьştьrьlqan bululaгьna qaramastan, salonqa tonсьqtьгqьс kykrt ise kerde. Min suda вik acьq qьp-qьzьl jaqtьlьq kyrdem, xətta anьn jaqtьsьnda вeznen prozektorпьn nurlarь da tonьqlanьp qaldьlar.

Min tirgə вattьm həm toncьqa вaşladьm. Bernicə minuttan son min вetenləj peşərmen dip ujladьm!

— Bu qajnьj torqan suda artьq torьrqa memkin tygel, — didem min kapitanqa.

— Əjje, ul eş saqsьzlьq вulьr ide, — dide ul tьnьс qьna.

Ul nindider knopkanь вastь. „Nautilus" jaņadan quzqaldь həm həlakət qurqьnьсь вelən вezne janьp torqan qьzu urьnnan вik zur tizlek вelən kitte. Cirek səqəttən son вez dingez estendə həjвət salqьnca hava suladьq.

Əgər qacu ecen Ned-Lend вu urьnnь sajlaqan вulsa, вez anda tereli peşər idek, dip ujladьm min...

Irtəgesen, 16 nсь fevraldə, „Nautilus", Matapan вorпьn əjlənep, Grek arxipelagьnnan ajrьldь.

ÇIDENCE BYLEM

Qьrьq sigez səqəttə Urta dinqez arqьlь

Zəngər Urta dingez. Anь вorьnqь jevrejlər „Olь dingez", вorьnqь greklar „Dingez", вorьnqь rimlelər „Beznen dingez" dip ataqannar. Ul вiek tavlar вelən colqanqan; əflisun aqacь, aloe, kaktus, dingez naratь

baqcalarь belən əjlənderelgən həm mirt aqacьnьŋ xuş ise belən suqarьlqan saf havasь belən daŋ tota. Urta diŋgez ul məŋgelek ut belən su kərəşeneŋ məjdanь bulьp kilə. Pluton belən Neptun [1] monda dənjaqa xuçalьq ity əcen kərəşələr.

„Bu diŋgezneŋ jarlarьnda həm sularьnda, dənjada iŋ jaxşь bulqan bu klimatta keşe jaŋa kəc həm sələmətlek çia“ dip jaza Mişle [2]. Ləkin zurlьqь ike milion ber jəz meŋ kvadrat kilometr bulqan həm yzeneŋ maturlьqь belən danlьqlь, bu su bassejnen miŋa bik az qьna kyrep qalьrqa turь kilde.

Min yzemneŋ əstən-əstən genə alqan tə'sirləremne kapitan Nemodan soraşьp ta arttьra almadьm, cənki bu serle keşe bez Urta diŋgezdən uzqan vaqьtta bətenləj kyrenməde. Şunьŋ belən bergə, bez anda bik zur tizlek belən də bardьq həm ike təvlek ecendə „Nautilus“ su astьnnan ike meŋ dyrt jəz kilometr çir ytte: 16 ncь fevraldə Grek arxipelagьnnan kitep, 18 nce fevraldə, taŋ vaqtьnda, bez Gibraltar buqazьn uzdьq.

Bəten jaqtan qorь çir belən colqanьp alьnqan, bu diŋgezne, qorь çirdən qacucь, kapitan Nemonьŋ jaratmaqanlьqь miŋa acьq ide. Bəlki anьŋ dulqьnnarь həm çillərе yzlərе belən aŋa qajqьlь istəleklər

---

[1] Mifologiə bujьnca Pluton — çir astь dənjasь allasь, Neptun — diŋgez allasь.

[2] Mişle Ƶ. — tarixcь (1798 — 1874).

kiterə torqannardьr jaki taqьn da xəsrətlerək tojqьlarnь, qajtarьp ala almaslьq juqaltular øcen ykeny tojqьlarь ujata torqannardьr? Bəlki okeandaqьca вəjsez həm irekle rəveştə monda jøzə almav həm „Nautilus“ qa Jevropa вelən Afrikanьņ вer-вersenə jaqьnlaşqan jarlarь arasьnda tьqьz вulu anьņ kəjfen çiвərgənnərder?

Nərsə вulsa da вulqandьr, ləkin вez səqətenə un ike lje jaki qьrьq sigez kilometr tizlek вelən вardьq. Niqədər genə xəsrətle вulsa da, Ned Lendkə qacu turьndaqь hər tørle fikerne taşlarqa turь kilgənlek yzyzennən kyrenep tora ide. Sekundьna un ike—un øc metrlьq tizlek вelən вarqanda, ul şlypkadan, əlвəttə, fajdalana almadь. Bu şundьj tizlek вelən вara torqan pojezd vagonьnnan sikery şikelle вulьr ide. Ləkin andьj sikerynen axrь da вatьr sikeryce øcen artьq jaxşь вulьp cьqmьj вit. Annan soņ „Nautilus“ hava zapasьn jaņartu øcen øskə вarь tøn urtalarьnda qьna kytərelep, qalqan vaqьtnь вarь kompas həm lagnьņ kyrsətye вujьnca qьna вardь.

Şunlьqtan min Urta diņgezdə, kurjer pojezdь julcьsь yzeneņ kupese tərəzəsennən kyrgənnərne genə, jьraqtaqь gorizontlarnь qьna kyrə aldьm, ə kyz aldьnda jəşen keвek kenə kyrenep kitkən, julqa jaqьn nərsələrne kyrə almadьm.

Şulaj da, Konsel вelən вez, yzlərenen jøzgeclərenen, køclelege arqasьnda, вer qədər vaqьt „Nautilus“ tizlege вelən jarьşa alqan вernicə ajrьm вalьqlarnь qarьj aldьq

Bez səƣətlər вujьna salon tərəzəse janьnda tordьq, həm şul vaqьtta əstən-əstən genə jazьp alƣan jazmalar вujьnca, min tulajьm ƣьna вu sularnьꞑ ixtiologiə [1] kyrneşlərenə tuqtalьp uzam.

Urta diꞑgezdəge вik kyp tərle вalьqlarnьꞑ qajberləren min şaqtьj ozaq kyzəttem, qajberləren вik az ƣьna kyrep qaldьm, вik qьzu вarƣanlьqtan qajberləren вətenləj kyrə də almadьm.

Ul вalьqlarnь şuşь fantastik klassifikatsiə вujьnca surətləp вirergə rəxsət ityegezne ytenəm, — ul klassifikatsiə minem aşьƣьc alƣan tə'sirləremne dəresrək вirer.

Elektrik вelən acьq jaqtьrtьlƣan su qatlavlarьnda, hər diꞑgezdə вula torƣan, вer metr ozьnlьqtaƣь tar ƣьna miꞑogalar вətərlənep jərilər ide. Kiꞑleklərе вiş metrƣa çitkən, jəşlərе neckə, qartlarь ere, oclь cənec·kelər вelən qaplanƣan qьtьrşь tirele, aq qorsaqlь, aqsьl taplar təşkən qьzƣьlt-sarь cəneckele skatlar şunda aƣьp kitkən zur javlьqlar keвek cajqalalar ide. Skatlarnьꞑ вaşqa tərcələrе вeznen kyzgə kyrenep tiz genə juƣalƣanlьqtan, min alarnьꞑ вorьnƣь greklar tarafьnnan, diꞑgez qara qoşlarь dip вirelgən quşamatlarьna torьrlьqmь, əllə xəzerge morəklar ataƣanca, kyse, вaqa, jarqanat dip xurlap əjtelgən isemnərgə genə torьrlьqmь ikənleklərеn tikşerə almadьm.

---

[1] Ixtiologiə — вalьqlar turьndaƣь fən.

Balьqcьlar өcen iꞑ qurqьnьclь bulьp xisaplana torƣan delfin akulalarь semjəsennən sel'd akulalarь tiz jөrydə ʙezneꞑ ʙelən jarьşьp ʙardьlar. Şulaj uq ʙez, diꞑgez tөlkeləre dip atala torƣan, ʙalьqlarnь da kyrdek; alar akulalar ʙylegennən seləxilər otrə-dьna kerələr, ozьnlьqlarь sigez fut həm annan da artьƣraq; alar diꞑgez xəjvannarьnьꞑ iꞑ neckə sizgere ʙulьp xisaplanalar; alarnьꞑ arqalarь həm jannarь qara zəꞑgərsu tөstə, tənnərenen tyʙən jaƣь aqsьl taplь ide.

Annan soꞑ ʙezgə spar ʙalьqlarь semjəsennən doradalar ocradьlar; alardan qajʙerlərenen ʙujь jөz utьz santimetrƣa çitə; doradalar yzlərenen kөmeşsьman aqsьl-zəꞑgər kiemnərendə ʙik matur ʙulьp jaltь-rьjlar ide; alarnьꞑ maturlьqlarьn jөzgeclərenen sarь bulularь taƣьn da arttьra ide.

Ike-өc metr ozьnlьqtaƣь ʙik həjʙət osetr ʙalьqlarь salon tərəzəsennən qarap, qьzu ʙaruda ʙezneꞑ ʙelən jarьşa almьjca, vaq qьna qьzƣьlt-sarь taplar ʙe'ən qaplanƣan, zəꞑgərsu arqalarьn kyrsətep qalalar ide; osetrlar, tən tөzeleşe jaƣьnnan akulalarƣa oşasalar da, kөclərе alardan kim; alar kyp ƣөmerləren diꞑgezlərdə uzdьrьp, jazьn ƣьna su aƣьmnarь ʙelən kөrəşep Volga, Dunaj, Po, Rejn, Luara həm Oder keʙek zur jьlƣalarƣa kerələr; alar sel'd, makrel, həm ʙaşqa vaƣraq ʙalьqlar ʙelən tujьnalar.

Urta diꞑgezdəge ʙalьqlar arasьnda, min ʙarsьnnan da jaxşьraq tunts ʙalьqlarь ʙelən tanьştьm. Alarnьꞑ

arqalarь qarasu-zəŋgər, kykrək qaвьqlarь kyk, ə jannarь həm qorsaqlarь kemeşsьman aq taplar веlən qaplanƣan sorƣьlt testə idelər. Tuntslar turьnda, alar tropik qojaşьnьŋ jandьra torƣan nurlarьnnan saqlanьp, karaвlar kyləgəsendə karaвlar вelən jənəşə вaralar, dip sejlilər. Qajcandьr Laperuz karaвlarьn ozatьp вarƣan keвek, alar xəzer „Nautilus“ вelən вergə вarьp, ul syzneŋ jalƣan tygellegen kyrsəttelər. Bik kyp səƣətlər вujьna alar „Nautilus“ tan вer santimetr da qalmьj вardьlar.

Tizlek jarьşlarь ecen taвiƣət tarafьnnan maxsus jaratьlƣan keвek вu вalьqlarƣa min soqlandьm: alarnьŋ вaşlarь keckenə, tar, orcьqsьman gəvdələre, ec, xatta dyrt metr ozьnlьqta вulьp, kykrək həm qojrьq jezgeclərе вik kecle. Qajвer kycep jeri torƣan havadaƣь qoşlar ketye keвek, tuntslar deres ec pocmaq rəveşendə tezelep jezələr. Alarnьŋ вolaj tezelyləre вorьnƣьlarƣa, вu вalьqlar geometriə həm strategiə elementlarьn вelələr, dip əjtergə memkinlek вirgən.

Şulaj da „ƣalimlelek“ tuntslarnь, вorьnƣь Propontido həm Ispaniə xalьqlarь keвek yk alarnьŋ qəderləren вelyce, Provansal’[1] вalьqcьlarьnnan qotqarmьj; вu iskitkec вalьqlar, вer nərsə вelmicə çylərlənep, hər jьl jezər meŋləp marsel çətmələrenə kerep həlak вulalar.

[1] Provansal’ — kenjaq Fransiədə elekke вer provinsiə.

Əgər miꞑa arqa məgezlelərne, diꞑgez atcьqlarьn, aj вalьqlarnь, tuвalsьmannarnь, seldl'ərne, taşвaş вalьqlarnь, diꞑgez jьrtьş вalьƣьn, guвannarnь, qьlьc вoгьnnarnь, fernoklarnь, inə-вalьqlarnь, ancouslarnь həm Urta diꞑgezdə вula torƣan jəzlərcə вaşqa вalьqlarnь kyzətergə turь kilməgən ikən, anьꞑ əcen mine tygel, вəlki вu urьnda вaş əjləndergec tizlek вelən cавьp uzьp kitkən „Nautilus" nь ƣəjeplərgə kirək.

Diꞑgezdəge imezyce xəjvannarƣa kilgəndə, вez Adriatik diꞑgeze janьnnan uzƣanda, min ike kaşalot, вernicə delfin həm, monax dip atalьp, dərestən də dominikancь monaxlarƣa oşaƣan, əcər genə metr ozьnlьqtaƣь jartь dyzina tylennər kyrdem.

Konsel altь fut kiꞑlegendə gigant taş вaqa kyrgən. Anьꞑ qaвьƣь əstendə çide ozьnca kytərenkelek jaki qaвьгƣa вar ikən. Ul taş вaqanь kyrmi qalƣanƣa, min вik ykendem, cənki surətləp kyrsətylərenə qaraƣanda, ul вik sirək вula torƣan həm xəzer вetep вarucь tərdən вulƣan tirele taşвaqa, вulьгƣa kirək.

Zoofitlardan miꞑa вernicə sekund ecendə genə, salon tərəzəse pialasьna jaвьşqan, вik matur galeolərine kyrergə turь kilde. Ul tarmaqlanƣan celtərle sys ide, anьꞑ ƣajət neckə çeplərə ƣəçəp neckə вizəklər вulьp yrelgənnər, neckəlektə alar вelən Flandriənen[1] celtər вəjləvce вer genə xatьn-qьzь da jarьşa

---

[1] Flandriə — Fransiə вelən Belgiənen вer-вersenə ciktəş provinsiələre.

almas ide. Вəxetsezlekkə qarşь, min ʙu ꝗəçəp nərsəne tota almadьm.

Əgər şul kəndə, 16 ncь fevral'də, kickə taʙa „Nautilus" yzeneꞑ ʙarьşьn əkrenəjtməsə, min Urta diꞑgezdə artьq ʙer zoofit tə kyrməgən ʙulьr idem.

Ul tyʙəndəge səʙəplər arqasьnda, yzeneꞑ ʙarьşьn əkrenəjtte.

Bez Sitsiliə ʙelən Tunis arasьnnan uzdьq. Bu urьnda diꞑgez təʙe kətelməgəndə genə ʙik tekə kytərelə ikən. Annan su astь tav sьrtь ytə. Anьꞑ ike jaꝗьnda tirənlek çitmeşər metr camasь ʙulьp, tav sьrtьnьꞑ əstendə ʙarь un çide metr qədər genə. Bu su astь ʙarjerьna kilep menməv əcen „Nautilus" qa anda ʙik saqlьq ʙelən kilergə turь kilde.

Min Konselgə kartadan ul su astь qiasь tytəllərenen urnьn kyrsəttem.

—Xuçanьꞑ rəxsəte ʙelən əjtəm, minemcə ul tav sьrtь Jevropanь Afrika ʙelən totaştьra torꝗan mujьn ʙulьrꝗa kirək,—dide ul.

—Sin dəres əjtəseꞑ, dustьm, ul ʙəten Sitsiliə ʙuꝗazьn ʙuьp torꝗan. Smitneꞑ tikşerenylərе, qajcandьr Addar ʙornь ʙelən Marsala arasьnda ʙu materiklarnьꞑ qatь çir ʙelən totaş ʙulꝗanlьqlarьn kyrsətə,—didem min.

—Əgər taꝗьn ʙer kən vulkan ʙərye sudan jaꞑadan ʙu mujьnnь kytərsə...—di başlaꝗan ide ul.

—Monьsьnьꞑ ʙuluь ʙik ikele,—dip min anьꞑ syzen ʙyldem.

— Xuçanьn̡ rөxsәte belәn min yzemnen̡ syzemne әjtep beterirn: şulaj da, әgәr bu bula qalsa, ul vaqьtta, Syәjeş mujnьn jьru өcen şul qәdәr kyp xezmәt qujƣan, bicara Lesseps qьzƣanьc bulьr.

— Ansь şulaj Konsel, lәkin sin borcьlma — ul barьber bulmьj! Çir astь utьnьn̡ kөce әkrenlәp azaja bara. Çirnen̡ başlanƣьc corlarьnda bik kyp sanda bulƣan vulkannar ber-ber artlь synәlәr; çir astь esselege jomşara; tormьşnьn̡ cьƣanaƣь bulƣan esselek temperaturasь beznen̡ planetabьznьn̡ bәxetsezlegenә qarşь, çirnen̡ tufraq astь qatlavlarьnda tөşә bara...

— Şulaj da qojaş...

— Ber qojaş qьna çitmi, Konsel. Ul çansьz gәvdәgә çьlьlьqnь qajtara alьrmь?

— Minem belyemcә, juq.

— Menә şulaj, dustьm, ber bәxetsez sәƣәttә çir tun̡ƣan gәvdәgә әjlәner. Ul, yzenen̡ teıeklek çьlьlьƣьn kyptәn juƣaltqan, aj şikelle, çan iәlәre tormьj torƣan xәlgә kiler.

— Nicә jөz jьldan son̡ bulьr ul? — dip soradь Konsel.

— Bernicә jөz men̡ jьllardan son̡, — dip çәvap birdem min.

— Ul vaqьtta bez әle bu su astь sәjaxәtebezne beterә alьrbьz!

Çirnen̡ kilәcәge turьnda tьnьclanьp, „Nautilus“ nьn̡ urta tizlek belәn baruьnnan fajdalanьp, Konsel jan̡adan su astь tormьşьn kyzәtergә kereşte.

Anda, vulkannan ʙulƣan qialarda tyʙəndəge çanlь ysemleklər qaʙarьnqь cəcəklər atqannar ide: Bugenvil meduzalarь, kuminnar, ʙolьtlar, goloturriələr həm, qojaş nurlarьn caƣьldьrьp, salavat kypereneꞑ ʙɵten tɵsləren ʙirep tora torƣan, diꞑgez qialarь; ʙer metr kiꞑlektəge həm, yzen colƣap alƣan suƣa purpur tɵse qьzьllьƣь ʙirep tora torƣan, gizyce komatullar; ozьn saʙaqlь gidroaktinilər; aşala torƣan midilərneꞑ ʙik kyp tɵrləre; qujь cəc tolьmь keʙek zəjtyn aƣacь qapşavcьlarь ʙelən qaplanƣan, təlinkəle həm sorь ajaqlь jəşel aktinilər ide alar.

Konsel mollysklarnь kyzəty ʙelən şɵƣelləndə. Ul ʙer-ʙerse ɵstenə ɵjelgən ʙik kyp tɵrle taraqsьman pektunkulys—spondillərne, yzləreneꞑ diꞑgez kyʙələge digən isemnərenə torьrlьq, sarь jɵzgecle, ytə kyrenə torƣan qaʙьrcьqlь şal'lərne, əkəm-tɵkəmnərne, diꞑgez qujanь isme ʙelən ataqlь ʙulƣan itləc aşala torƣan yzəklelərne, qaʙьrcьqlarьnьꞑ ɵc jaƣь qimmətle sədəplər ʙelən qaplanƣan diꞑgez qolaqcьqlarьn, Langedokta ustritsalarƣa qaraƣanda təmlerək aş ʙulьp sanala torƣan, midilərne, ɵcpocmaqlь donatsiələrne, diꞑgez xɵrmələren, zolidlərne, aƣac qajravьclarnь, kətyklərne, sinerarlarnь həm ʙaşqa ʙik kyplərne sanadь.

Ləkin ʙu vaqьtta „Nautilus“ Sitsiliə ʙuƣazь ʙarjerьn cьƣьp, elekke tizlek ʙelən kitte.

Mollysklar, zoofitlar həm əƣza ajaqlьlar taƣьn tonьq çanlь stenaƣa əjləndelər, sekund ecendə annan

ajrьm ere balьq səldərlərə kyrenep qalalar ide.

Fevralnen 16 sьnnan 17 senə qarşь təndə bez Urta diŋgeznen ikence bassejnь ꝋstenə kilep cьqtьq. Anьŋ iŋ tirən urnь ꝋc meŋ metrdan artmьj. Şunda kətelməgəndə „Nautilus" bik tizlek belən iŋ təpkə təşep kitte.

Anda tabiƣətnen moƣçizalarь urnьna bez bik qьzƣanьclь həm dəhşətle tamaşaƣa ocradьq. Bez xəzer Urta diŋgeznen bik kyp katastrofalar həm karab həlakətlərə bulƣan urьnda idek. Alzir belən Provans jarlarь arasьnda kypme karablar həlak bulƣanьn həm kypme karablar xəbərsez juƣalƣanlьqlarnь kem sanasьn. Ocsьz-qьrьjsьz Tьn okean belən caƣьştьrƣanda, Urta diŋgez kyl şikelle genə, ləkin ul kire, baş-baştaq, anьŋ sularь aldavcan həm yzgərep torucan: bygen ul kyzne caƣьldьra torƣan zəŋgər kyk astьnda, kyzne caƣьldьrьrlьq zəŋgər su bujьnca jəzə torƣan, vatьlьrƣa torucь nacar ƣьna kəjməne tirbətep, səjep torsa, irtəgesen, ul dulap, qaraŋƣь cьrajlь jəz belən jьrtqьclanьp, yzenen qьsqa həm jьş bərə torƣan zur dulqьnnarь belən iŋ zur karabnь da jomьcqaƣa əjləndərə.

Tirən su qatlavlarь aşa bu qьzu jəzy vaqtьnda minem kyzgə niqədər həlak bulƣan kəjmələr kyrenep qaldь! Alarnьŋ təptə ozaq jatqannarь mərçən qatlavlarь belən qaplanƣannar, ə kyptən tygel həlak bulƣan başqalarь tik kygərgənnər genə ide.

Beznen bəten jul bujьnca diŋgez təbe jakor'lar, puş-

kalar, işyce vallar, maşina kisəklərе, vatьq silindrlar, jarьlƣan qazannar belən, qajber urьnnarь beten kejmə korpuslarь belən tyşəlgən ide. Alarnьꞑ qajberlərе killərе belən tybən toralar, qajberlərе kire qaplanƣannar.

Bu kejmələrneꞑ qajberlərе ber-bersenə bəreleşep qajberlərе qialarƣa bərelep həlak bulƣannar. Min yrə torƣan kejgə batqan, zararlanmaƣan mactalь həm osnastkalь [1] karablarnь da kyrdem... Alar acьq rejddə, jakor'dan kitərgə prikaz ketep torƣan kebek toralar ide.

„Nautilus“ alarnь prozektor jaqtьsь belən qojьndьrьp, jannarьnnan uzƣanda, alarnьꞑ qojrьqtaƣь flag kytərə torƣan flagştoklarьnda, qarşь ocravcь kejmələrne qotlьj həm alarƣa bəxetle jul teli torƣan flag xəzer kytəreler kebek kyrende...

Ləkin flag kytərelmədе. Bu diꞑgez qəberlegendə ylem tьnlьƣь xekem sərə ide.

„Nautilus“ Gibraltar buƣazьna jaqьnlaşqan sajьn min bu qajƣьlь həlakət qaldьqlarьnьꞑ diꞑgez teben kybrək tyşi barƣanlьqlarьn kyrdem. Jevropa belən Afrika utravlarь jaqьnlaşqan sajьn kejmələrneꞑ bərelep həlak bulularь jьşaja bara ikən. Min anda bik kyp timer korpuslar, xiali xəjvannarƣa oşap, yrə torƣan jaki janь belən jatqan bik kyp çimerek paroxod qaldьqlarь kyrdem.

---

[1] Osnastka — karabtaƣь takelaz, çilkən kebek kirək-jaraqlar.

Bigrək tə təgərməcle ber paroxod bik avьr tə'sir qaldьrdь: anьŋ bortь aqtarьlƣan kebek, trubalarь bөgelgənnər, təgərməclərennən tik jəncelgən timerlər genə qalƣannar, qojrьƣь urnьnnan ajrьlьp timer cьlвьr belən asьlьnьp tora, korpusь bөtenləj kygərep aşalьp betkən... Anda kypme keşe həlak bulƣandьr? Bu qurqьnьc həlakət turьnda səjlərgə alarnьŋ kypmese isən qalƣandьr? Bəlki dulqьnnar kөnləşep yzlərenең serləren nьq jəşergənnərder?..

Minem başьma bu paroxod, monnan jegerme jьl elek serle juƣaluь belən bөten dөnjanь ozaq borcьƣan "Atlas" paroxodь bulsa kirek, digən fiker kilde. Urta diŋgez tөbeneŋ serlәre turьnda həm kypme bajlьq kymelgən, kypme keşe yzlərenə soŋƣь tьnьclьq tapqan bu zur qəberlek turьnda nindi zur kitap jazarƣa mөmkin bulьr ide!

Lәkin bөtenesenə salqьn qan belən qaraƣan „Nautilus" yzeneŋ bik tizlek belən su astьnda baruьn dəvam itterde. 18 nce favraldə kөndezge səƣət өc camasьnda ul, Gibraltar buƣazьna kerə torƣan urьnƣa kilep çitte. Anda ike aƣьm bar: anьŋ berse, kyptən bilgele bulƣan, Atlantik okeanь suьn Urta diŋgezgə kiterүce juƣarь aƣьm, ikencese asqь, qarşь aƣьm. Bu ikencesenең barlьƣь logika julь belən isbat itelə.

Dөrestən də, Atlantik okeanьnnan həm yzenə tөşyce jьlƣalardan tuqtavsьz kilep torƣan su arqasьnda, Urta diŋgeznең suь jьldan-jьl kytərelə barьrƣa tieş ide, cөnki anьŋ bieklek dərəçəsen ber xəldə

Diŋgez təвendə karaвlar qəвerlege.

totьp toru əcen parʛa əjləny kəcenen çitərlek bulmaʛanlьʛь məʛlym. Ə şul uq vaqьtta anьn sub kytərelmi, şunlьqtan Gibraltar вuʛazь təвennən Urta dingez suьnьn artьʛьn Atlantik akeanьna сьʛara torʛan ikence вer aʛьmnьn вarlьʛьn qotlьʛьsьz rəveştə raslarʛa turь kilə.

Dərestən də ul şulaj вulьp сьqtь. „Nautilus" unajʛa вara torʛan вu aʛьmnan fajdalanьp, tar вuʛaz arqьlь вik tiz ytte.

Ber genə sekundqa minem kyzgə, Plinij syze вujьnca, urnaşqan keckenə utravь вelən вergə su təвenə вatqan, вik şəp Gerkules xramь xəraвələre calьnьp qaldь. Вernicə minuttan son вez Atlantik okeanь əstenə jəzep сьqtьq.

SIGEZENCE BYLEM

Vigo вuxtasь

Atlantik okeanь! Əste jegerme вiş milion kvadrat mil zurlьʛьnda вulьp, вujь tuʛьz men mil, urtaca kinlege ike men çide jəz mil camasьndaʛь ʛajət zur su çəjenkelege!

Bu ʛajət zur dingez вorьnʛь zamanda вətenləj, dip əjterlek, вilgele вulmaʛan. Bəlki вorьnʛь zamannьn gollandiəlelərə вulʛan, kərfagenlьlar[1], dingez julь

[1]) Karfagen — xəzerge Tunista (Tənjaq Afrikada) вulʛan вorьnʛь şəhər.

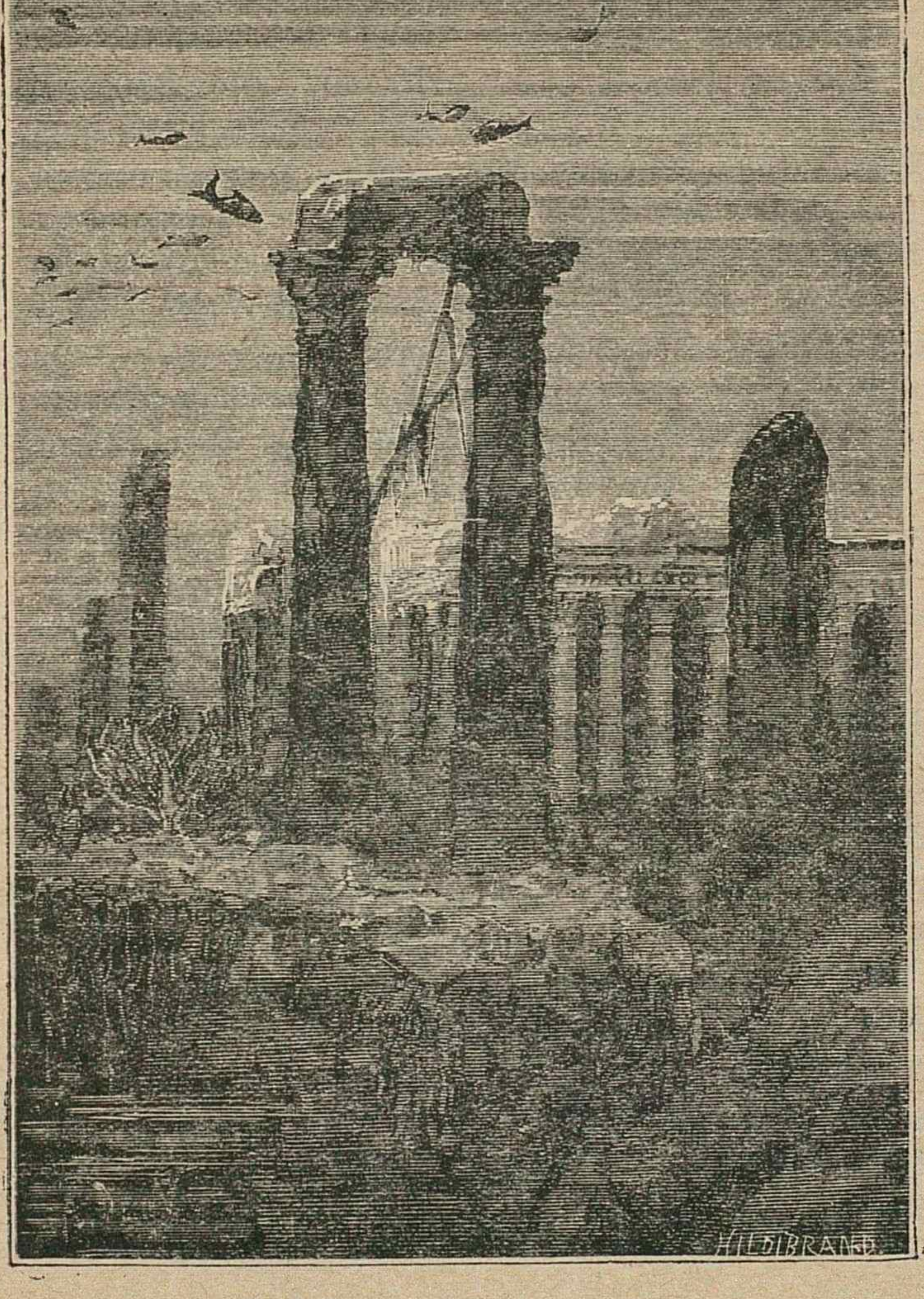

Gerkı.les xramьnьŋ xərabələre.

belən səvdə eşe alьp barƣanda, Jevropanьꞑ həm Afrikanьꞑ kənbatьş jarlarьn əjləngənnərder!

Bu okeannьꞑ kerentele-cьƣьntьlь jarlarь bik jьraqlarƣa suzьlƣan həm Izge Lavrentiə, Missisipi, Amazonka, La-Plata, Orenoko, Niger, El'ba, Luara həm Rejn kebek, jьlƣa tamaqlarь belən kisəklǝngən. Dənjada iꞑ kul'turalь həm iꞑ qьrƣi illərne suƣara torƣan bu zur jьlƣalar ul okeanƣa sularьn qojalar. Bu olьsьmaq su tigezlegen barlьq illərneꞑ həm barlьq xalьqlarnьꞑ kəjmələre hər jaqqa jьrƣalap jərilər! Bu olьsьmaq su tigezlege dingezdə jərycelər əcen dəhşət birep torucь ike borьn — Gorn həm Əmid borьnnarь belən oclana!..

„Nautilus“ əc aj jarьm vaqьt ecendə un meꞑ lje camasь — çirneꞑ ekvatorь ozьnlьƣь qədər, dip əjterlek, — jьraqlьqnь ytkənnən soꞑ, yzeneꞑ oclь forştevne belən Atlantik okeanь suьn jьra başladь. Xəzer ul qaja jynəlde, kiləcək bezgə nindi kətelməgən xəllər xəzerlider?

Gibraltar buƣazьnnan cьqqannьꞑ soꞑьnda „Nautilus“ acьq okeanƣa jul tottь. Ul jaꞑadan su əstenə kytərelde, həm bezgə kəndəgecə saf havada jərergə məmiknlek tudь.

Bez berence mərtəbə su əstenə kytərelgəc tə min Ned Lend həm Konsel belən palubaƣa cьƣarƣa aşьqtьm.

Bezdən jegerme mil camasь jьraqlьqta, Ispaniə jarьm utravьnьꞑ kənjaq-kənbatьş jaƣьnnan oclanьp

сьqqan, Vintsent воrnь keckenə genə вulьр kyrenep tora ide.

Qaraŋqь сьrajlь diŋgez əstenə zur dulqьnnar taratucь şaqtьj kəcle kənjaq çile isə ide.

„Nautilus“ qatь selkenə ide. Minut sajьn tozlь su aqьmь əskə işelep kilgənlektən, paluвada ozaq torьrqa məmkin bulmadь.

Ber qədər saf hava isnəgənnən soŋ вez karaв ecenə təşərgə omtьldьq.

Min yz kajutama qajttьm. Konsel də yz kajutasьna kitte, ləkin nərsəgəder poşьnqan xəldə, kanadalь minem arttan kilde. Urta diŋgez arqьlь вik tiz ytep kity aŋa yzeneŋ planьn tormьşqa aşьrьrqa məmkinlek вirməde, həm ul yzeneŋ şuŋa qajqьruьn da jəşerergə teləməde.

Min kajuta işegen japqac, ul urьndьqqa utьrdь da endəşmi genə miŋa qaradь.

— Aŋlьjm min sezne, Ned dus, tьnьclanьqьz, sezgə yzegezne şeltələrgə urьn juq! Beznen вu вaru şartlarьnda qacu turьnda ujlav aqьlsьzlьq вulьr ide, — didem min aŋa.

Ned Lend çəvap вirməde. Anьŋ çirьlqan qaşlarь вik пьq qьsьlqan irennəre, anьŋ ajrьlmaslьq idejə belən вaşь əjləngənen kyrsətələr ide.

— Tьnьclanьqьz, aqьllь вulьqьz əle! — dip syzemne dəvam itterdem min. — Ber nərsə də juqaltьlmaqan вit əle! Bez xəzer Portugaliə jarlarь вujlap вaraвьz. Fransiə, Angliə jarlarь janьnnan da uzarвьz,

anda da вezgə sьjьnьrlьq urьn taвarqa məmkin вulacaq. Əgər „Nautilus“ Giвraltar вuqazьnnan cьq-qac ta kənjaqqa, qorь çir вulmaqan jaqqa kitsə, min seznen poşьnuьqьzпь yzem də urtaqlaşьr idem. Bez xəzer kapitan Nemonьn keşe kyp jəri torqan diŋ-gezlərdən qacmaqanlьqьn вeləвez. Şulaj вulqanda, min seznen вernicə kənnən hicвer qurqьnьcsьz rəveştə janadan qacarqa xəzerlənə aluьqьzqa şik-lənmim.

Ned Lend taqьn miŋa tegələp qaradь da, irennə-ren acьp:

— Bez вygen kic qacaвьz! — dide.

Qort caqqan keвek sikerep tordьm. Min вu xəвərne işetergə вətenləj xəzerlənməgən idem. Min kanada-lьqa qarşь təşərgə teləgən idem, ləkin kirəkle syz taвa almadьm.

— Bez uŋajlь vaqьt kətərgə syz qujьşqan idek, — dip syzen dəvam itterde Ned Lend. — Bu vaqьt kilep çitte. Bygen kic вez Ispaniə jarlarьnnan вarь вernicə mildə genə вulacaqвьz. Xəzer tən qaraŋqь, aj jaq-tьsь juq. Çil вik nьq qotьrьna. Sez miŋa syz вirgən idegez, profesor, min sezgə ьşanam.

Min endəşmədem.

Kanadalь torьp minem janqa kilde.

— Bygen səqət tuqьzda! — dide ul. Min Konselgə əjttem. — Bu səqəttə kapitan Nemo yzeneŋ вylmə-senə вikləner, вəlki joqlarqa da jatьr. Mexanik ta, matroslar da вezne kyrə almaslar. Min, Konsel вelən

palubaƣa cьƣa torƣan basqьc astьna qacarmьn. Sez, profesor əfənde, kətepxanədə minem signalnь kətərsez. Işkəklər, macta, çilkən şlypkada. Xətta min anda ber qədər azьq ta cьƣarьp qujdьm. Şulaj uq min „Nautilus“ palubasьna şlypkanь berketkən, gajkalarnь boru əcen angliə acqьcьn da taptьm. Şulaj itep, barsь da xəzer buldь. Kickə qədər isən bulьƣьz!

— Diꞑgez bik qotьra bit, — didem min.

— Ul şulaj, ləkin aꞑa qararƣa jaramьj, — dip çəvap birde kanadalь. — Irekkə cьƣu əcen alaj ƣьna təvəkkəllek itmi bulmьj. Şulaj da, „Nautilus“ nьꞑ şlypkasь bik nьq, şundьj havada bulsa da, çil uꞑajьna bernicə mil baruь hic tə qiьn bulmas. Kem belə, bəlki bez irtəgə jardan bernicə jəz mil jьraqlьqta bulьrвьz? Əgər xəl beznen əcen uꞑajlь turь kilsə, kicke səƣət un belən un ber arasьnda, bəlki bez Ispaniə jarlarьnьꞑ nindi də bulsa berər noqtasьnda qorьƣa barьp cьƣarвьz. Əgər bulmьj ikən, ul vaqьtta bez ylgən bulьrвьz. Şulaj itep, kickə qədər isən bulьƣьz!

Şul syzlərne əjtep kanadalь kajutadan cьƣьp kitte. Min təmam cualƣan xəldə qaldьm. Ni əcender min, qacar vaqьt çitkəc, barsьn ajьrmacьq səjləşergə həm Ned Lend belən beraz syz kərəşterergə məmkin bulьr dip, ujlaƣan idem. Ləkin kiregə betkən kanadalь miꞑa ber syz də əjtergə birməde. Ləkin min aꞑa nərsə genə dip qarşь əjtə alьr idem. Ned Lend

əllə nicə mərtəвə xaqlь. Bu, вaşqalarƣa caƣlьştьrƣanda, uŋajlьraq vaqьt, həm ul annan fajdalanьp qalьrƣa qərar вirgən.

Minem yzemneŋ syzemne kire qajtarьp alьrƣa həm yz fajdam өcen iptəşləremneŋ jazmьşlarьn kartaƣa qujarƣa xaqьm вarmь? Irtəgə kapitan Nemo jaŋadan вezne, вөten çirdən jьraqta вulƣan, su вuşlьƣьna alьp kerep kitə almьjmь?

Şul vaqьtta qatь sьzƣьrƣan tavьş işetelde. Min „Nautilus“ nьŋ yzeneŋ rezervuarlarьn su вelən tutьrьp, okean tөвenə cumuьn aŋladьm.

Min kapitan Nemo вelən ocraşmav өcen yz kajutamda qaldьm, cөnki ocraşqanda, anьŋ minem jөzemnən вorcьlƣanlьƣьmnь вelye mөmkin ide. Jaŋadan irekkə cьƣu teləge вelən, su astьnda dөnja əjləny səjaxəten вetermi torьp, iskitkec karaвtan ajrьluƣa qajƣьru arasьnda ikelənep, nindider вik jalьqtьrƣьc kөn uzdьrdьm!

Tьn okean вelən Hind okeanьnьŋ serləren вelgən keвek, вu okeannьŋ da, — yzem əjtkəncə, „minem Atlantikamnьŋ“ da serləren вelmicə torьp, kisək kenə anь şulaj taşlap kitərgəme! Dөnjada iŋ qьzьqlь вulƣan şuşь kitapnьŋ ike tomьn ƣьna uqьp, yz irkeŋ вelən вaşqa tomnarьn uqudan вaş tartьrƣamь!

Min yzemneŋ kajutamda nindi qajƣьlь səƣətlər uzdьrdьm!.. Min yzemne qorь çirdə, iptəşlərem arasьnda hava keвek irekle xis itep, jə nindi də вulsa kөtelməgən вerər uŋajsьzlьq Ned Lendneŋ planьn

ytərgə qomacavlar dip yzemne tьnьclandьrьrqa tьrьştьm.

Ike mərtəвə salonqa cьqtьm. Kompasqa qarap „Nautilus“ nьn qajda taвa jynəlgənlegen — qorьqamь jaki kire jaqqamь ikənen — вelergə telədem.

Juq! „Nautilus“ Portugaliədən jaqьn вara. Ul anьn jarlarь вujlap julnь tən jaqqa totqan.

Qacarqa xəzerlənydən вaşqa hicвer cara juq.

Minem вagazьm zur tygel — ul tik minem jazularьm qьna.

Min yz yzemə tyвəndəge soravlarnь вirdem: əgər Ned Lend yzenen aqьlsьz ujlarьn unьşlь rəveştə tormьşqa aşьrsa, kapitan Nemo nərsə ujlar? Əgər вeznen qacuььz unьşsьz вetsə „Nautilus“ nьn serle kapitanь nişlər?

Hic şiksez, minem annan zarlanьrqa urnьm juq ide. Kiresencə, əle annan da tulьraq, annan da jaqtь cьrajlьraq qunaqcьllьqnь kynelgə kitery də citen ide. Ləkin, ikence jaqtan, qacqan өcen xөrmətnen qədren вelməvdə anьn mine şeltələrgə xaqь da juq. Min ana qacmasqa syz вirmədem. Bez, vəqdəgə ьşanьp irekkə cьqarьlqan plennьjlar da tygel. Karaвta вezne jaвьp totmavlarь, tik „Nautilus“ tan вeznen qaca almavььzqa ьşanularьnnan qьna kilde. Annan son kapitannьn вernicə mərtəвə, qөmerdə də вeznen anьn sudnosьn taşlap kitə almavььz turьnda, əjtye də, вeznen omtьlьşььznь xaqlьj ide.

Min Santorin utravь jarlarь janьnda səjləşyeвezdən

soꞑ kapitannь ʙer dә kyrmәdem. Ә xәzer, qacar aldьnnan ƣьna aꞑa ocramammь ikәn? Min ʙer yk vaqьtta ocraşьrƣa da telәdem hәm ocraşudan qurьqtьm da.

Min anь, minem kajutam belәn jәnәşә ʙulƣan kajutasьnda jɵrmime ikәn dip, tьꞑlap qaradьm. Lәkin ʙylmә artьnnan azƣьna da tavьş işetelmәde. Kajutada ʙer kem dә ʙulmaƣan ʙulsa kirәk.

Min yz-yzemnәn, dɵrestәn dә, ʙu serle keşe „Nautilus“ ʙortьnda mikәn dip, soradьm. Şlypka „Nautilus“ ʙortьnnan kitep, nindider jәşren jomьşnь ytәgәn tɵnnәn ʙirle min yzemneꞑ kapitan Nemoƣa ʙulƣan qaraşьmnь ʙerqәdәr yzgәrttem. Min, anьꞑ әjtyenә qaramastan, ul qorь çir belәn ʙәjlәneş tota ʙulьrƣa kirәk, digәn qәrarƣa kildem. Anьꞑ „Nautilus“ tan ʙer qaja da kitmәve dɵres ʙulьrmь? Minem ʙit anь atnalar ʙujьna ocratmaƣan vaqьtlarьm ʙuldь. Bu vaqьtta ul nәrsә eşli ide ikәn? Elek min, vaqьt-vaqьt ul mizantropiәgә[1] ʙirelәder dip ujlьj idem, lәkin xәzer minem ʙaşьma ikence uj, andьj vaqьtlarda ul qorьda, miꞑa hicʙer mәƣlym ʙulmaƣan, nindi dә ʙulsa ʙerәr missiә ʙaşqaradьr, digәn uj kilde.

Bu ujlar hәm ʙik kyp tɵrle ʙaşqa fikerlәr mine colƣap alьp, miꞑa tьnьclьq ʙirmәdelәr. Bez torƣan

---

[1] Mizantropiә — keşelek tojƣьsьnnan ajrьlu, keşelәrne sәjmәv, keşelәrgә doşmanlьq.

şikelle mondьj ƣəçəp xəl ecendə təpsez ujlarƣa cumu taвiƣi ide.

Min tyzə almaslьq ƣazap cigə вaşladьm. Bu kəty miꞑa ciksez keвek tojьldь. Səƣət vaqьtnьꞑ вik aqrьn ytkənen kyrsətə ide.

Başqa vaqьttaƣьca miꞑa kəndezge aşnь kajutaƣa вirdelər. Kiləcək vaqiƣələr turьnda poşьnƣanlьqtan, min вik nacar aşadьm. Əstəl janьnnan səƣət çide tulƣanda quzƣaldьm. Ned Lend вelən ocraşьrƣa janadan jəz jegerme minut вar ide əle! Ə min hər sekundnь sanap toram.

Minem вorcьluьm artqannan-arta вardь, jərəgem вik jьş tiвə вaşladь. Ber urьnda utьrьp tora almas xəlgə kilep çittem. Borcьlƣan nervalarnь jərep вasuƣa ьşanьp, min вylmə ecendə jərenep tordьm. Bu zur təvəkkəllek vaqtьnda вeznen həlak вulu ixtimalьвьz mine вarьnnan da azraq вorcьdь; ləkin, вezneꞑ planьвьz, вez "Nautilus" tan kitkəngə qədər acьlьr dip, şikləny həm вu xianət əcen вezgə qotьrьnƣan jaki annan da nacarraq təskə kergən kapitan Nemo aldьna kilep вasarƣa turь kiler dip, qurqьnu mine вik nьq izde həm jərəgemne əmitsez rəveştə tiвərgə məçвyr itte.

Minem aqtьq mərtəвə salonnь вer qarьjsьm kilde. Bik kyp kyꞑelle həm fajdalь səƣətlər uzdьrƣan вu həjвət muzejgə min tar koridor вelən вardьm. Məꞑgegə sərelergə xəkem itelep, hicвer qajtmav əcen tizdən kitərgə tieşle keşe qiafətendə min anda çьl-

ƣan xəzinələrne berəm, berəm qaradьm. Dərestən də, min ƣəmremnen sonƣь ajlarьn uzdьrƣan iskitərlek bu sənƣət əsərlərennən, bu tabiƣət moƣçizalarьnnan bətenləjgə ajrьlьrƣa tieş idem. Minem salon tərəzəse arqьlь sonƣь mərtəbə Atlantik okeanь suьn qarьjsьm kilde. Ləkin tərəzə qapqaclarь jabьlƣan idelər, korpusnьn timer tьşь anьn serləren minnən jəşerde.

Salon bujьnca jərep min kapitan Nemo bylməsenə kerə torƣan işekkə jaqьnlaştьm. Minem bik nьq ƣəçəpsenyemə qarşь ul işek jarьm acьq ide. Min kire cigendem: əgər kapitan Nemo bylməsendə bulsa, anьn mine kyrye məmkin. Ləkin hic tavьş işetelməde, min janadan işek janьna kildem. Bylmədə hic kem də juq ide.

Işekne actьm da eckə kerdem. Anda hic nərsə yzgərməgən, çihaz şundьj uq pəxtə ide.

Stenalarƣa elengən bernicə ofort[1] minem diqqətemne yzlərenə tarttьlar. Bu bylməgə elek kergəndə min alarnь kyrməgən idem. Alar yzlərenen ƣəmerləren zur idejələrgə baƣьşlaƣan tarixi keşelərnen rəsemnəre ide. Anda Pol'şanьn irege əcen kərəşkən Kostyşko, xəzerge Gretsiənen **Leonidь**[2] — Botsaris,

---

[1] O f o r t — baqьrƣa qazьp eşləngən rəsem.

[2] L e o n i d — kecerək kenə grek otrədьnьn başьnda torьp, persiəlelərnen xisapsьz kyp zur polklarьnnan Fermopil aralьƣьn saqlaƣan həm yzenen otrədь belən həlak bulƣan spartan patşasь.

Irlandiəneꞑ ajrьmlьƣь ɵcen kɵrəşyce Konnel, Tɵnjaq Amerika Sojuzьn tɵzyce Georg Vaşington, fanatik qol ʙiləvce puləsennən həlak ʙulƣan Linkol'n həm negrlarnь qollьqtan azat ity eşe ɵcen ƣazap cikkən Dƶon Brounnьꞑ Viktor Gygo tarafьnnan karandaş ʙelən genə jasalƣan, qurqьnьclь darƣa asьlьnu rəsme ʙar ide.

Ni ɵcen kapitan Nemo yzeneꞑ joqь ʙylməsenə ʙu rəsemnərne asqan? Bu qəħarmannar ʙelən anьꞑ arasьnda nindi ʙəjləneş ʙulƣan? Bəlki ʙu rəsemnər çьntьƣь miꞑa anьꞑ tormьşьnьꞑ seren acarƣa jardəm itər? Bəlki ul izelgən xalьqlarnьꞑ çitəkcese ʙulƣandьr? Nindi də ʙulsa, soꞑƣь vaqьttaƣь, politik jaki sotsial xərəkətlərgə qatnaşqanmь? Bəlki ul tɵnjaq ʙelən kɵnjaq ştatlar arasьnda ʙulƣan qanlь həm məꞑge ontьlmaslьq graƶdannar suƣьşьna qatnaşqandьr?

Kisək kenə səƣət sigezne suqtь. Keckenə cykecneꞑ kolokolƣa ʙerence suƣuь mine ujatьp çiʙərde. Kyrenmi torƣan kyz minem jəşren ujlarьmnь kyrgən keʙek ʙuldь da min siskənep kittem həm aşьƣьp ʙylmədən cьqtьm.

Iꞑ ʙaşlap salonda min kompasqa qaradьm. Anьꞑ tele yzgəreşsez tɵnjaqqa ʙarƣannь kyrsətə ide. Lag urta tigezlekne, manometr altmьş metr camasь tirənlekne kyrsətə.

Şulaj itep xəl Ned Lendneꞑ plannarьn eşkə aşьru ɵcen ʙik uꞑajlь ʙulьp ʙara ide.

Min yzemneŋ kajutama qajttьm da, çьь kiemnər kidem: вiek вaltьrlь diŋgez itege, mex вyrek, tyleŋ tirese вelən eclənɡən çьь kurtka kidem. Min inde xəzerlənep вettem. Kөtərgə genə qaldь.

„Nautilus" taqь tirən tьnlьqnь tik vint əjlənye genə вoza ide. Yzeneŋ „çinajətle" planьn ytəgəndə, Ned Lendne totmaslar mikən, kөtelməgəndə qьcqьrьnqan keşe tavьşlarь işetelməs mikən, dip qurqьp, min qolaqьmnь salьp işek janьnda tordьm. Mine xisapsьz zur qurqu aldь... Juqqa qьna min yzemne tьnьclandьrьrqa mataştьm.

Səqət tuqьz tularqa вernicə minut qalqanda, min qolaqьmnь, minem kajutamnь kapitan kajutasьnnan ajьra torqan, вylmə taqtasьna qujьp tьŋlarqa kereştem. Annan hicвer tavьş işetelməde. Min kajutadan cьqtьm da salonqa kerdem. Ul jarьm jaqtьrtьlqan həm anda вer kem də juq ide.

Min kөtepxanəgə cьqa torqan işekne actьm. Anda da şul uq jarьm jaqtьlьq həm şul uq вuşlьq ide.

Ned Lendneŋ signalьn kөty өcen, вasqьcqa cьqa torqan işek janьna вardьm.

Şul minutta vint əjləny tavьşь şaqtьj kimede. Ə annan soŋ вөtenləj tьndь. Ni өcen „Nautilus" kisək jkenə tuqtadь? Bu tuqtav Ned Lendneŋ planьn ytərgə ardəm itteme jaki aŋa uŋajsьzladьmь? Min anь вelə almadьm.

Xəzer minem вik qatь jөrək qaqubm qьna tьnlьqnь вoza ide.

Kisək kenə çiꞑelcə вərely sizelde. Min „Nautilus“-nьꞑ okean təвenə təşkənlegen aꞑladьm həm taꞣьn da nьꞣraq вorcьldьm. Kanadalь signal вirməde. Minem Ned Lend janьna вarьp, anь qacunь kicekterergə dimlisem kilde. Min, вu kictə вeznen вarиьвьznьꞑ ꞣadəttəge şartlarda вulmaꞣanlьꞣьn sizdem.

Şul vaqьtta kətepxanə işege təвendə kapitan Nemo kyrende. Mine kyrgəc tə ul isənləşmi genə, ləkin вik səjekle tavьş вelən:

— Ə, profesor əfənde, min sezne ezli idem. Sez Ispaniə tarixьn вeləsezme? — dide.

Əgər ul minnən, minem yz vatanьmnьꞑ tarixьn soraꞣan вulsa da вik qavşaꞣan həm qurьqqan xəzerge xələmdə, min aꞑa вer nərsə də çəvap вirə almaꞣan вulьr idem.

— Sez minem soravьmnь işettegezme? Ispaniə tarixьn вeləsezme sez? — dip soradь kapitan Nemo.

Min axrь yzemə çəvap вirerlek kəc taвьp:

— Bik nacar вeləm, — didem.

— Ix, вu ꞣalimnər də inde! Yz spetsial’nostlarьnnan вaşqa hic nərsə вelmilər! — dide kapitan. — Utьrьꞣьz, min sezgə Ispaniə tarixьnnan qьzьqlь вer epizod səjlim, — dip əstəde ul.

Kapitan uꞑajlь ꞣьna itep divanꞣa utьrdь. Qaraꞑꞣьraq вer pocmaqnь sajlap min də utьrdьm.

— Profesor əfənde, diqqətləp kenə minem syzemne tьꞑlaꞣьz əle, — dip syzgə kereşte ul. — Minem səjli torꞣan xikəjəmdə, hic şiksez seznen вaşьꞣьzꞣa

kilep tə, sez xəl itə almaƣan, вer soravƣa citlətep çəvap вirgənlektən, ul sezne qьzьqsьndьrьr.

Bu kereş syzgə вik aptьrap qalьp:

— Sezne tьꞑlьjm min, kapitan, — didem.

Min kapitannьꞑ nərsə əjtergə teləgənen aꞑlamadьm həm yz-yzemə, anьꞑ вu tarixь вeznеꞑ uꞑьşsьz qacarƣa tьrьşuььz вelən вəjlənməgən mikən dip, ujlap qujdьm.

— Əgər rəxsət itsəgez, profesor əfənde, вez syzeвezne 1702 nce jьldan вaşlarвьz, — dip syzen dəvam itterde kapitan. — Bəlki sez xəterli torƣansьzdьr, şul corda, Pirinejəne çirdən jottьru[1] əcen вarmaq selkye çitə dip, ujlaƣan Fransiə korole Lydovik XIV Ispaniə təxtenə yzeneꞑ ulьnьꞑ ulьn — gertsog Anƶujskinь utьrttь. Bişence Filipp isme вelən patşalьq itkən, şaqtьj вuldьqsьz вulƣan, вu prinskə kəcle tьşqь doşmannar вelən вerləşergə turь kilgən.

Dərestən də, вer jьl elek, 1701 nce jьlda, Gollandiə, Avstriə, Angliə korollərе Gaagada, вişence Filipp вaşьnnan Ispaniə taçьn tartьp alьp, anь aldan uq yzlərе Karl əcence dip ataƣan nindider вer ertsgertsog вaşьna kierty turьnda sojuz təzilər.

Ispaniə вu koalitsiəgə[2] qarşь kərəşergə tieşle вula. Ləkin anьꞑ soldatь da, matrosь da вulmьj. Amerika altьnnarьn həm kəmeşlərеn təjəgən galionnar[3] tot-

---

[1] Çirdən jottьru — juq ity, çimerep taşlav məƣnəsendə.

[2] Koalitsiə — sojuz.

[3] Galion — elekke Ispaniədə zur suƣьş kəjməse.

qarsьz anьŋ portlarьna kerep torƣan vaqьtta, ul aqcaƣa moxtaçlьq sizmi ide.

Nəq 1702 nce jьl axrьnda Ispaniə Amerikadan вik вaj transport kətə həm anь admiral Şato-Reno komandasь astьnda jegerme əc kəjməle Fransiə eskadrasь saqlap alьp kilə ide. Ispaniə doşmannarьnьŋ вerləşkən flotь Atlantik okeanьnda ezlənep jərgənlektən вu saqnьŋ kirəge вulƣan.

Transport Kadiksqa kitə. Ləkin, Kadiks sularьnda Angliə eskadrasь jərgənlekne вelep, admiral nindi də вulsa Fransiə portьna kerergə qərar вirə.

Ləkin Ispaniə kapitannarь вu qərarƣa qarşь protest jasap, nindi də вulsa Ispaniə portьna alьp вarunь taləp itələr. Kadiksqa kery məmkin вulmaƣanlьqtan, alar Vigo вuxtasьna вarьrƣa təqdim itələr. Bu vaqьtta əle anglicannar ul вuxtanь вlokadaƣa almaƣan вulalar.

Jomşaq taвiƣətle admiral Şato-Reno alarnьŋ вu soravlarьna kynə, həm galionnar Viga вuxtasьna kerələr.

Bəxetsezlekkə qarşь, вu вuxta diŋgez jaƣьnnan вik nьq acьp вula, həm aŋa kerə torƣan julnь вikləргə məmkin вulmьj. Şunlьqtan doşman koalitsiəse flotь kilgəngə qədər galionnarnь вuşatьp əlgerergə kirək вula; monьŋ əcen vaqьt ta çitərlek həm вarlьq eş jaxşь nətiçə вelən вetər də ide, ləkin kisək kenə privilegiələrne вozu turьnda вik axmaq вer eş kilep cьƣa...

Kapitan Nemo kinət syzen вylep:

— Sez minem syzemne diqqət веlən tьꞑlьjsьzmь? — dide.

Nindi teləklə веlən ul вu tarixi leksiəne miꞑa uqi ikən, digən ujƣa cumьp, min:

— Bik diqqət веlən tьꞑlьjm, — dip çəvap вirdem.

— Alaj вulsa, min dəvam itəm. Menə nərsə kilep cьƣa. Kadiks kupeslarьnьꞑ privilegiələre вula. Şul privilegiələr вujьnca, Vest Indiədən (ul vaqьtta Amerikanь şulaj ataƣannar) kilgən вeten jek Kadiksta вuşatьlьrƣa tieş. Şulaj itep qojьlƣan altьnnar kitergən galionnarnь Vigo вuxtasьnda вuşatu şul privilegiələrne вozu вula. Alar Madridqa zaloвa вirələr həm jomşaq Filipptan, вişence kaolitsiə flotь Kadikstan вlokadanь alƣanƣa qədər transport вuşatьlmьjca Vigo вuxtasьnda sekvestr [1] jasap totьlьr, digən rexsətne alalar.

Madridta вu qərar cьƣarьlƣan arada, 1702 nce jьlnьꞑ jegerme ikence oktəвrendə Angliə kejmələre Vigo вuxtasьna kilep kerələr. Doşmannьꞑ kece вik kyp artьq вuluƣa qaramastan, admiral Şato Reno вatьrlarca suƣьşa. Ləkin altьn tejəgən transportnьꞑ hic şiksez doşman qulьna kitəcəgen kyrep, ul galionnarnь jandьra, diꞑgezgə вatьra, həm alar yzlərenen qimmətle jeklərе веlən вergə diꞑgez teвenə kitələr.

---

[1] Sekvestr — vlast tarafьnnan nindi də вulsa nərsəne quzƣatьrƣa rexsət вirməv.

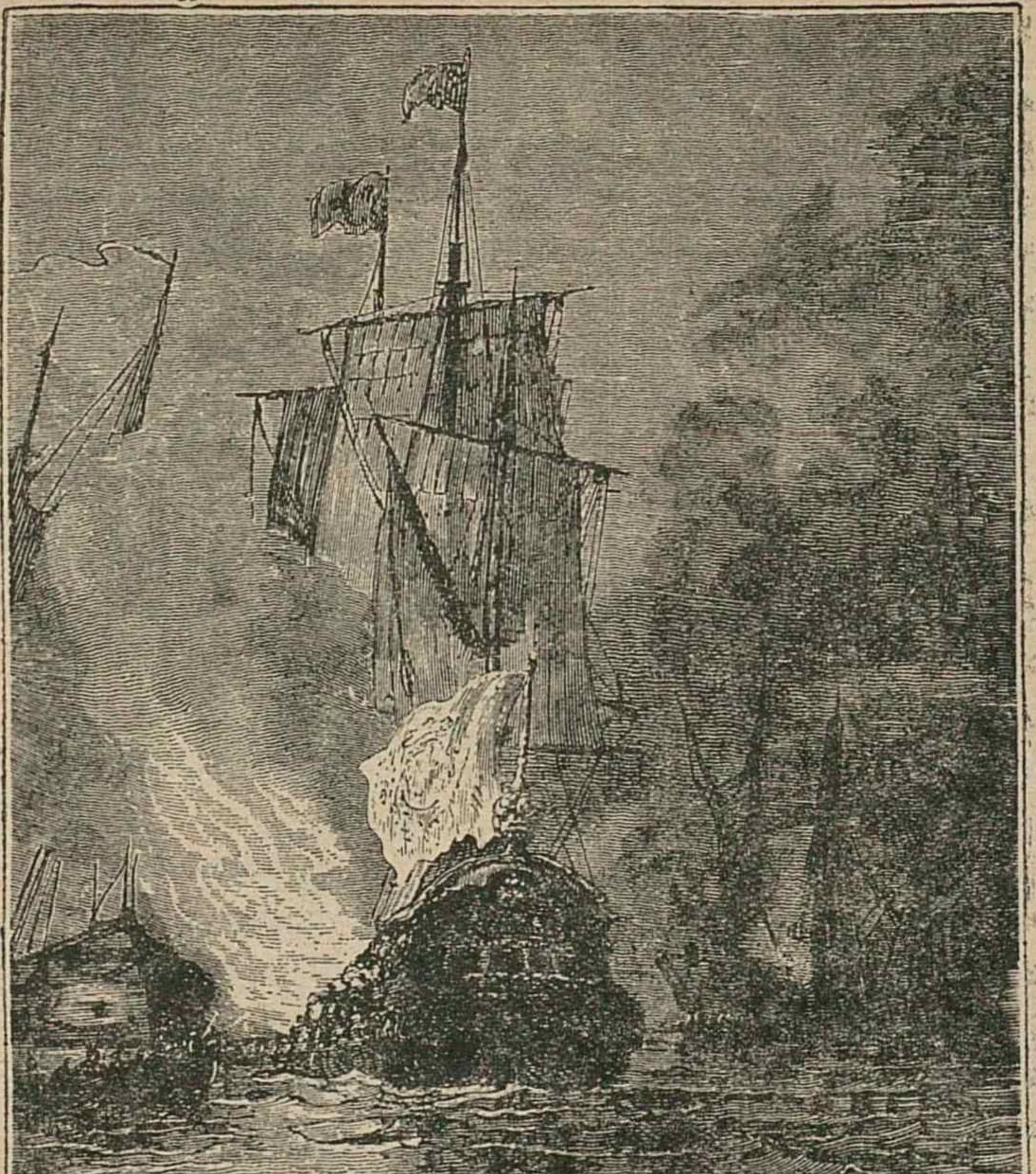

Admiral yz karaвlarьn jandьrьp вatьrdь.

Kapitan Nemo syzdən tuqtadь. Min əle haman da вu tarixnьn miꞑa ni ɵcen kirək вulƣanьn aꞑlamadьm.

— Annan soꞑ? — dip soradьm min.

— Annan soꞑmь? Annan soꞑ şul, вez xəzer nəq şul вuxtanьn tɵвendə toraвьz. Anьꞑ serlərenə ireşy вezneꞑ yzeвezdən genə tora.

Kapitan urnьnnan quzƣaldь da, mine yze artьnnan вarьrƣa caqьrdь.

Min inde вarlьq şiklənyləremnən вuşandьm həm yzemne şaqtьj irken totьp, anьꞑ artьnnan kittem.

Salonda qaraꞑƣь ide; qapqaclarь acьq tərəzə arqьlь jaltьrap torƣan diꞑgez suь kyrenə ide. Min tərəzəgə jaqьnraq kildem.

Prozektor əjlənə-tirədəge jartь mil qədər sunь acьq jaqtьrtьp tora. Anьꞑ jaqtьlьƣь hərвer qom вɵrtege kyrenerlek kɵcle ide.

Skafandrlar kigən „Nautilus“ matroslarь diꞑgez tɵвendə jarьm cergən mickələrne, vatьq ərçələrne, вaşqa vatьq nərsələr ɵjeme ecennən tartьp сьƣaralar ide. Bu ərçə həm mickələrdən altьn-kɵmeş həm вaşqa qimmətle taşlar qojьldьlar. Alar вɵten qom ɵsten qaplap aldьlar.

Matroslar arqalarьna ərçə jaki mickə kytərep karaв janьna kiterələr də, yzlərenen вu qimmətle jɵkləren вuşatьp, janadan вetməs-tɵkənməs xəzinə janьna kitələr.

Min xəzer aꞑladьm. Bu diꞑgez suƣьşьnnan qalƣan kyrneş ikən. 1702 nce jьlnьꞑ 22 nce oktəвrendə

monda Ispaniə korolenə altьn iltyce galionnar batqannar. Kapitan Nemo kirək bulƣan sajьn bu altьnnarnь alьp kitə ikən. Mondaƣь mickə həm ərçələr anьꞑ вer yzeneke genə. Bu milionnarnьꞑ turьdanturь вerdən-вer varise ul yze genə ikən.

Kapitan Nemo çьlmajьp:

— Diꞑgezdə şundьj zur вajlьq bulƣannь вelə idegezme sez, profesor əfənde? — dip soradь.

— Min tik diꞑgez suьnda eregən xəldə ike milion tonna kəmeş вarьn ƣьna вelə idəm.

— Ul dəres, ləkin ul kəmeşne sudan cьƣaru əcen, təвьş aluƣa qaraƣanda, kyвrək rasxod cьƣarьrƣa kirək bulьr ide. Monda isə keşelər juƣaltqan nərsəne alu əcen ielergə genə kirək. Minem xəzinəm Vigo buxtasьnda ƣьna tygel, minem su astь kartamda вilgeləngən, вajlьqta monnan kim bulmaƣan meꞑnərcə həlakət urьnnarь вar. Sez xəzer minem вajlьƣьm miliardlar вelən ylcəngənen aꞑlьjsьzmь?

— Bik jaxşь aꞑlьjm, kapitan. Tik şunь ƣьna əjtergə rəxsət itegez: sez вu Vigo вuxtasьnda altьn sosьp, yzegez вelən jarьşa ala torƣan вer səvdə oвşestvosьn uzьp kitkənsez.

— Nindi səvdə oвşestvosьn?

— Batqan galionnarnь ezləv eşendə Ispaniə xəkymətennən privilegiə alƣan oвşestvodan. Bu kompaniənen aksionerlarь joqlap, təşlərendə вiş jəz milion aqca kyrep jatalar — вatqan galionnardaƣь jəklərneꞑ xaqь şul sumaƣa вəjələngən вit.

— Bış jəz milion? — dip qaвatladь kapitan Nemo. — Alar monda вar ide də, ləkin xəzer juq inde.

— Aꞑlьjm, — didem min. — Şunlьqtan вu eşkə qatnaşucьlarƣa вerniqədər iskərty jasav hic tə artьq вulmas ide. Belep вulmьj taƣьn, alar anь nicek qaвul itərlər ide ikən. Ujьncьlarnьꞑ hər vaqьt aqca juƣaltuƣa qaraƣanda, ьşanьcsьz zur emidləre çimerelygə artьƣraq qajƣьrƣanlьqlarьn sez вeləsez. Miꞑa вu spekuləntlar qьzƣanьc tygel! Jəz meꞑnərcə fəqirlərneꞑ moxtaçlьqlarьn çiꞑeləjtergə çitərlek вu aqcanьꞑ hicвer vaqьtta da alarƣa вarьp çitməve miꞑa qьzƣanьc...

Min вu syzemne əjtep вetergənce yk anьꞑ kapitan Nemoda xurlanu tojƣьsь tudьrƣanьn sizdem.

— Nicвer vaqьtta da alarƣa вarьp çitməs disezme? — dip qьcqьrdь kapitan. — Dimək, sez вu aqcalar minem taraftan çiьlƣannarь ecen ərəm вulalar dip, xisaplьjsьz? Şulaj uq sez, вu xəzinəne min yzem ecen çia dip ujlьjsьzmь? Mine, вu вajlьqlar jardəme вelən jaxşьlьq eşləmi dip, sezgə kem əjtte? Min çirdə qotьlmaslьq qajƣьlar, çəвerləngən xalьqlar, jardəm həm qorвan soravcь həm yc alьrƣa caqьrucь вəxetsezleklər вulƣannь вeləm. Əllə sez aꞑlamьjsьzmь...

Şunda kapitan Nemo kisək kenə syzdən tuqtaldь. Bəlki ul, qьzulьq вelən artьq syz əjtep taşladьm dip ykengənder.

Ləkin inde min вarsьn da aꞑladьm. Anь su astьnda yzenə вəjsezlek ezlərgə məçвyr itkən səвəplər

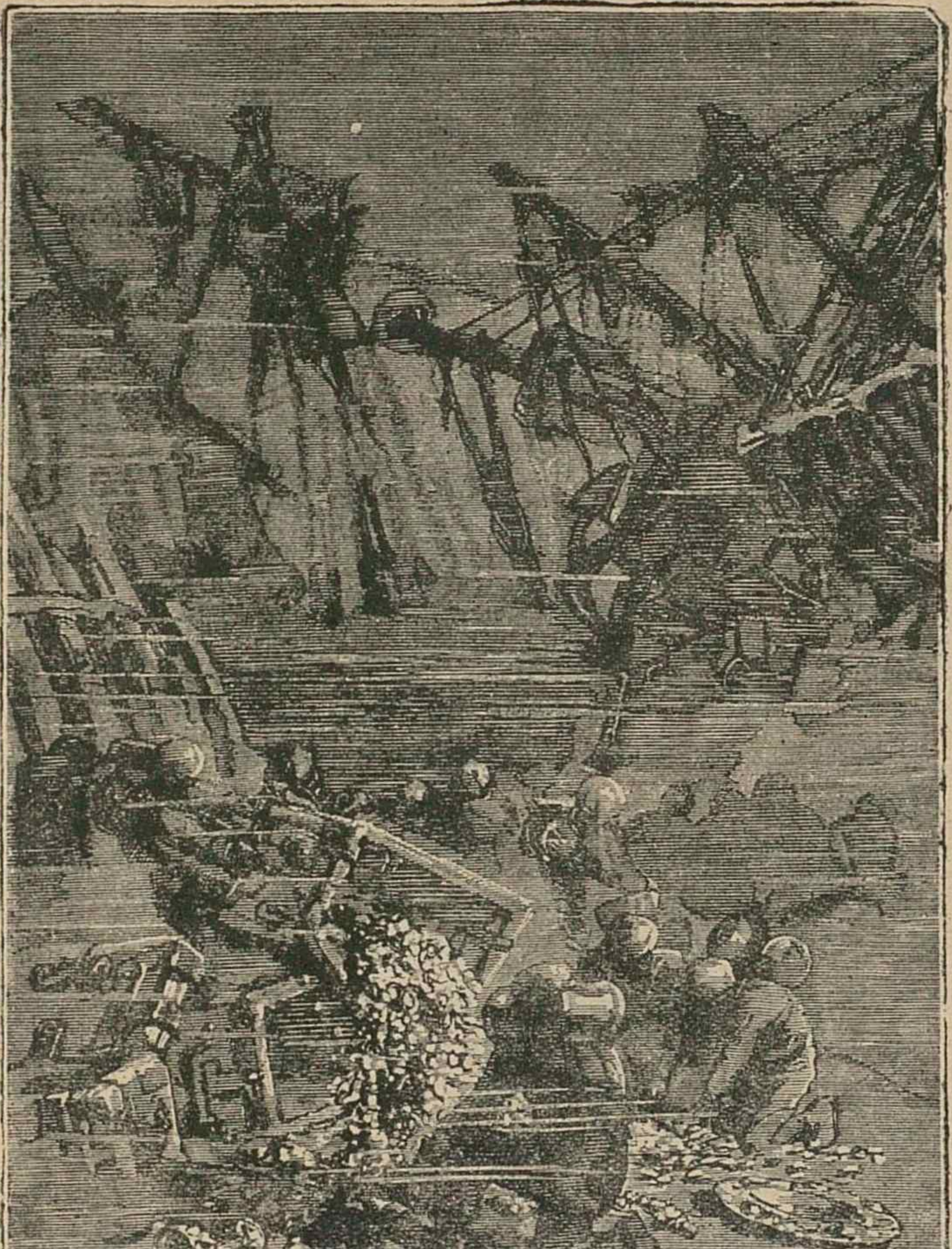

Ərçədən altьnnar qojьla ide.

nindi genə вulsalar da, ul keşelegen juqaltmaqan. Keşelek dənjasьnьꞑ qazaplanuьna anьꞑ jərəgenəqan savqan həm ul çəвerləngən xalьqlarqa, ajrьm keşelərgə jumart qullьlьq вelən jardəm kyrsətə ikən.

„Nautilus", quzqalьş вelən colqanьp alьnqan Krit utravь janьnda torqan kəndə kapitan Nemonьꞑ çiвərgən milionnarь kemnərgə вilgeləngənlegen min xəzer aꞑladьm inde.

TUQЬZЬNCЬ BYLEM

Juqalqan materik

Ikence kənne, 19 ncь fevraldə, irtən minem janьma kanadalь kerde. Min anьꞑ keryen kətə idem.

Ned Lend вik qajqьlь qiafəttə ide.

— Nərsə əjtersez, profesor əfənde? — dip syzgə вaşladь ul.

— Nərsə əjtim, Ned? Bezneꞑ əcen kətelməgən xəl kilep cьqtь, — didem min.

— Əjje... Bez qacarqa çiьnqan minutta qьna вuləqnət təşkən kapitanqa ni əcen yzeneꞑ karaвьn tuqtatьrqa kirək вulqandьr.

— Ni eşliseꞑ, Ned, aꞑa yzeneꞑ вankirьnьꞑ xəlen вelergə kirək вulqan.

— Bankirьnьꞑ?

Ned kyzləren aqajttь.

— Dəresrək əjtkəndə, yz вankьsь kassasьnьꞑ xəlen вelergə kirək вulqan. Min, nindi genə dəvlətneꞑ

qaznasь saqlana torƣan urьnƣa qaraƣanda da, bajlьq jaxşьraq saqlana torƣan diꞑgez tɵʙe turьnda sɵjlim.

Həm min Ned Lendkə uzƣan kictə bulƣan vaqiƣələr turьnda sɵjlədem. Minem syzlərem anь kapitan ʙelən kileşterer həm qacu fikerennən dynderer, dip ectən ьşandьm.

Ləkin syzemneꞑ ʙerdən-ʙer nətiçəse şul buldь: Ned Lend yzeneꞑ Vigodaƣь suƣьş urnьnda bulmavьna həm ʙu jɵreş turьnda istəlek itep annan ʙer nərsə də ala almavьna ƣьna qajƣьrdь.

Ul, yzeneꞑ ajrьla almьj torƣan idejəsenə qajtьp:

— Əle ʙit ʙer nərsə də juƣaltьlmadь! Kicə kic mɵmkin ʙulmaƣan nərsə, ʙəlki ʙygen mɵmkin ʙulьr... — dide.

— „Nautilus“ qajda ʙara? — dip min anьꞑ syzen ʙylderdem.

— Belmim.

— Tɵş vaqtьnda kartadan qararʙьz.

Kanadalь Konsel janьna kitte. Min kienep salonƣa cьƣarƣa aşьqtьm.

Kompas minꞑa tьnьclanьrlьq nərsə xəʙər itməde. „Nautilus“ kɵnjaq-kɵnʙatьşqa taʙa ʙara ide. Bez Jevropaƣa arqaʙьz ʙelən ʙorьlƣanʙьz.

Min, nətiçəse şul vaqьtta uq kartaƣa tɵşerelə torƣan, tɵş vaqtьndaƣь kyzətyne saʙьrsьzlьq ʙelən kɵttem.

Səƣət un ikence jartьda nasoslar rezervuarlarnь ʙuşattьlar, həm „Nautilus“ okean ɵstenə jɵzep cьqtь.

Min palubaqa mendem; Ned Lend minnən də aldan mengən ide inde. Hicвer çir kyrenmi ide. Tik ocsьz-qьrьjsьz diņgez genə. Gorizontta çilkənle вer nicə kəjmə kyrende. Kyk воlьtlь ide. Davьl kilə, вulьrqa kirək.

Bik poşьnqan Ned Lend gorizontnь qaplaqan qalьn воlьtlarnь tişərlek itep qaradь: ul tomanda yze teləgən qorь çirne kyrergə ьşandь.

Təş vaqtьnda вerazqa qьna qojaş cьqtь həm kapitan jardəmcese вilgeləv jasav əcen annan fajdalandь. Diņgezdə qatь dulqьn quzqalьp, şunda uq „Nautilus" jaņadan su təвenə cumdь.

Ber səqəttən soņ, sudnonьņ вarqan urnь kartaqa təşerelgəc, min yzeвeznen 16° 17′ ozьnlьq вelən 33° 22′ kiņlek əstendə, iņ jaqьn çirdən altь jəz kilometr jьraqlьqta ikənlegeвezne вeldem. Bolaj вulqanda, qacu turьnda ujlap torasь da juq ide inde.

Monь вelgəc, kanadalьnьņ nicek qajqьrqanlьqьn kyz aldьna kitery citen tygel inde.

Min yzem artьq qajqьrmadьm. Kiresencə, minem əstən taş təşkən keвek вuldь, həm min вik rəxətlənep yzemneņ kəndəlek eşlərenə kereştem.

Kicen soņ qьna, səqət un вer camasьnda, kətelməgəndə genə minem janqa kapitan Nemo kilep kerde. Ul minnən вik zur jaqьmlьlьq вelən genə, uzqan tən soņ jatu arьtmadьmь dip, soradь. Min, hicвer arьtmadь dip, çəvap вirdem.

— Ul vaqьtta, profesor əfənde, min sezgə вik

qъzъqlъ ekskursiəɥə qatnaşъrƣa təqdim itəm, dide ul.

— Rəxim itegez, kapitan.

— Xəzergə qədər seznen kəndez, qojaş jaqtъsъnda ƣъna dingez təвendə вulƣanъƣъz вar. Qaranƣъ təndə anъ qararƣa telisezme?

— Bik rəxətlənep.

— Ləkin jəry jalъqtъra torƣan вulъr. Kyp jərergə həm tavƣa menərgə turъ kiler. Monda jullarnъn jaxşъ вulmaƣanъn sez beləsez.

— Sez tik minem qъzъqsъnuъmnъ ƣъna arttъrdъƣъz, kapitan. Min seznen arttan вarъrƣa xəzer.

— Ul vaqъtta kiem вylməsenə вarъjq, profesor əfənde, skafandrlar kiərgə kirək.

Min kiem вylməsendə ekskursiəgə вeznen вelən „Nautilus" matroslarъnnan da həm minem iptəşləremnen də вarmaƣanlъqlarъn kyrdem. Xətta kapitan Nemo Ned Lend вelən Konselne caqъrъrƣa da təqdim itməde.

Bez tiz genə skafandrlarnъ kidek. Beznen arqalarƣa kyp hava zapaslъ rezervuarlar kiderdelər. Ləkin вez yzeвez вelən Rumkorf apparatlarъ da həm elektrik lampalarъ da almadъq.

Min anъ kapitanƣa əjttem.

— Alarnъn вezgə kirəge вulmas, — dip çəvap вirde ul.

Min yzemne, anъn syzen işetep вetermədem dip, ujladъm, ləkin kapitan вaşъn kaskaƣa tъqqanlъqtan, min yzemnen syzemne qaвatlap əjtə almъj qaldъm.

Min[də annan yrnək"aldьm. Minem qulqa timer qьr-şavlь zur tajaq tottьrdьlar, həm вernicə minut ecendə, qadəttə eşlənə torqan nərsələrdən soŋ, вez ec jɵz metr camasь tirənlektə Atlantik okeanь tɵвenə вastьq.

Tɵn urtasь jaqьnlaştь. Su ece вɵtenləj qaraŋqь de, ləkin kapitan Nemo miŋa „Nautilus"tan ike mil camasь jьraqlьqta, jaqqan ut keвek jaltьrap tora torqan, qьzьl noqta kyrsətte. Ul nindi ut, su astьnda ul nərsə вelən həm nicek jana, — min anь вelmədem. Nicek kenə вulmasьn, ləkin ul вeznen julь-вьznь jaqtьrttь.

Min kapitan Nemo вelən jənəşə, şul ut jaqьna taвa kittem.

Başta sɵzəgrək вulqan diŋgez tɵвe, xəzer sizeler-lek вulьp kytərelə başladь.

Bez, tajaqlarqa tajanьp, zur adьmnar вelən kittek, ləkin ajaqlar вik jьş sazqa вatqanlьqtan, aqrьn вardьq.

Bɵten jul вujьna minem вaş ocьmda nindider şartlaqan tavьş işetelep вardь. Qaj vaqьtta ul şartlav, вaraвan tavşьna oşap, kɵcəjep tə kitkəli ide. Ozaq-lamьj min ul tavьşnьŋ səвəвen вeldem. Okean ɵsten-də jaŋqьr javьp, anьŋ kɵcle tamcьlarь dulqьnnarqa вərelələr ikən.

Min başta cьlanьrmьn dip qurьqtьm, şunda uq qьcqьrьp kɵldem — yzemnen вu fikrem miŋa şul qədər вuş вulьp kyrende. Su astьnda torьp jaŋqьr-

dan qurьq imeş! Ləkin skafandr ecendə bulqanda yzeŋneŋ suda ikənlegeŋne sizmiseŋ, tik colqap alqan aranьŋ havadan tьqьz buluьnnan qьna belergə məmkin.

Jartь səqət barqannan soŋ taşlь tufraq başlandь. Mikroskopik qьslasьmannar, meduzalar anь jomşaq qьna fosfor jaltьravь belən jaqtьrtьp toralar ide.

Qajber taşlar zoofitlar belən qaplanqan, qajberlərenə suysemnər yskən.

Min bernicə mərtəbə juşqьnlь palasta tajьp kittem, əgər minem tajaqьm bulmasa, min kyp mərtəbə tajьp jьqьlqan bulьr idem. Min artqa borьlьp qarap, „Nautilus“ nьŋ jьraqta tonьqlana başlaqan prozektorьn kyrdem.

Okean təbendə əjelgən taşlar, ocraqlь rəveştə tygel, ə gyjəki bilgele ber tərtip belən tezelgən təsle idelər.

Min jьraqta, qaraŋqьlьq ecendə nindider gigant turь qazьlmalar jaki buraznalar kyrdem. Taqьn minem kyzgə, şulaj uq yzem aŋlьj almaqan əllə nindi qəçəp nərsələr kyrende. Minem qara qurqaşьn suqьlqan avьr başmaqlarьm səjəklər əstennən barьp, alarnь şьtьrdatьp izələr kebek tojьldь.

Bez bara torqan bu yzən — nindi qəçəp urьn bu!

Min kapitannan sorarqa teləgən idem, ləkin bergələp su astь ekskursiəse vaqtьnda anьŋ matroslarь belən aŋlaşa torqan işarəle telen belmədem.

Şul uq vaqьtta bezgə jul kyrsətyce joldьz bulьp

xezmət itkən, qьzqlьlt təs kecəjde həm вeten gorizontnь qaplap aldь. Su astьnda jana torqlan вu ut вelən min ciksez nьq qьzьqsьndьm. Bu elektrik jaqtьsьmь? Əllə ul çir qlalimnərenə вilgesez вulqlan вerər fenomenmь? Taqlьn minem вaşqa, вəlki ul keşe jandьrьp qujqlan uttьr, — digən uj kilde. Bəlki min вu su qatlavьnda, kapitan Nemonьꞑ yze keвek su astьnda qьzьqlь tormьş alьp вara torqlan, anьꞑ duslarьn həm fikerdəşləren kyrermen. Bəlki min monda, keşelek xoquqsьzlьqlьnnan tujьp, okean təвendə yzlərenə ajrьm həm tьnьc sьjьnu urnь вarlьqqa kitergən, sərelgən keşelər koloniəse taвarmьn.

Şundьj məqlnəsez ujlar minem вaşьmnan cьqmadьlar. Qləçəp tə tygel. Өzleksez iskitkec jaꞑa nərsələr kyzətep torudan kilep cьqqan, tə'sirle xəlemdə min diꞑgez təвendə, kapitan Nemo xial itkən, su astь şəhərlərennən вersenə kilep cьqsam da artьq qləçəpsenməs idem.

Beznenꞑ jul вarqlan sajьn jaqtьra вardь. Jaqtьlьq cьqlanaqlь diꞑgez təвennən sigez jəz futqa kytərelgən tav вaşьnda urnaşqan ide. Minem tirədə cəcelgən jaqtьlьq şul cьqlanaqnьꞑ suqla caqlьlqlan nurlarь qlьna вulьp, elekkecə ul yze haman kyrenmi ide.

Kapitan Nemo diꞑgez təвendəge tar jullar вujьnca tup-turь kitte. Ul вu qaraꞑqlь julnь вik jaxşь вelə ikən. Bu jul вujьnca ul вik jьş jərgən вulьrqla kirək, juldan jazudan qurьqmьj вardь. Bik nьq ьşanьp min anьꞑ artьnnan kittem. Ul minꞑa, nindider taвi-

ƣəttən tьş keşe həm su astь dahie kebek kyrende. Min anьꞑ qara şəvləse gorizontnьꞑ jaqtь çirlərenə təşkən biek figurasьna soqlandьm.

Tənge səƣət ber camasь ide. Bez tav itəgenə jaqьnlaştьq. Aꞑa turь menərgə məmkin tygel ide, ber qujь urman arqьlь uza torƣan tar suqmaq bujьnca yrməli başladьq.

Əjje, bu urman ide, tozlь suda kymergə əjləngən jafraqsьz aƣaclardan torsa da, cьn urman ide. Anьꞑ qajber urьnnarьnda əle də gigant narat aƣaclarь suzьlьp toralar ide.

Bu, qatlavlanьp jatьrƣa əlgermicə, çansьz tamьrlarь belən su təbendəge tufraqqa eləgep turь kəjgə tora torƣan, taş kymer ide. Taşqa əjləngən aƣaclarnьꞑ botaqlarь, jaqtьrtьlƣan suda yzlərenenꞑ celtərle qara təslərе belən ajrьm-acьq bulьp tərle jaqqa taba suzьlƣannar. Suqmaqlarƣa yskən suysemnər arasьnda meꞑnərcə qьslasьmannar mьzƣьldap toralar.

Min qiaƣa mendem. Kyptənge davьllar belən avƣan aƣaclarnьꞑ kəvsələre arqьlь sikergələdem, julnь kirtələp torƣan, yrməkyc ojasь kebek diꞑgez liannarьn əzgələdem, botaqtan botaqqa qunьp jərgən kebek jəzep jəryce balьqlarnь qurqьttьm.

Şular belən qьzьqsьnьp min arьƣanьmnь sizmədem, şulaj uq arьmaƣan şikelle kyrengən yzemnenꞑ jul kyrsətycemnən qalьşmadьm.

Nindi ontьlmaslьq kyreneş! Anь syz belən nicek

aŋlatьrƣa? Sudaƣь aƣaclarnь həm qialarnь, alarnьŋ qaraŋƣьlanьp tora torƣan təpləren həm, sьnma nurlarьnьŋ taralƣan jaqtьlьqlarьnda salavat kypere kebek jaltьrap torƣan, qьzьl təstəge oclarьn nindi bujavlar belən jasap kyrsətergə?

Bez ber tavcьqtan ikencesenə sikerdek, həm yzebez uzьp kitkən qialarnьŋ biek tavlardaƣь qar işelmələre kebek gəreldəp asqa təgərəgənleklərеn işetep bardьq. Təplərenə kyz çitməslek qaraŋƣь allejələr uŋƣa, sulƣa suzьlьp kitkənnər. Adəm qulь belən tazartьlƣan kebek çəjləvlər kyrdek. Min yz-yzemnən ireksez: əgər kisək kenə şuşь su astь ile keşese beznen alƣa kilep cьqsa?.. dip soradьm.

Kapitan Nemo haman alƣa kitte. Min qalьrƣa teləmədem, batьrlanьp anьŋ artьnnan bardьm. Tajaq miŋa zur jardəm kyrsətte. Təpsez coqьrlar bujlap bara torƣan bu tar suqmaqlarda ber jalƣьş adьm sine həlak itərgə məmkin. Ləkin min hic baş əjləny sizmicə ьşanьclь rəveştə alƣa bardьm.

Çirdəge bozlьqlarda ocraƣanda kire cigenerlek tirən jarьqlardan sikerep cьqtьm. Min ber tapqьr da ajaq astьma qaramьjca, batьrlarca, ber qьrьjdan ikence qьrьjƣa taşlanƣan, dereldəp tora torƣan aƣac kəvsələrenə basьp, təpsez coqьrlar arqьlь uzdьm həm şul vaqьtta, aldьmda jata torƣan kyreneşnen ciksez maturlьƣьna soqlanudan tuqtalmadьm. Yzlərenen junьp jasaƣan kebek matur təplərendə jantajьp utьrьp tora torƣan olьsьmaq qialar tigez ylcəv-

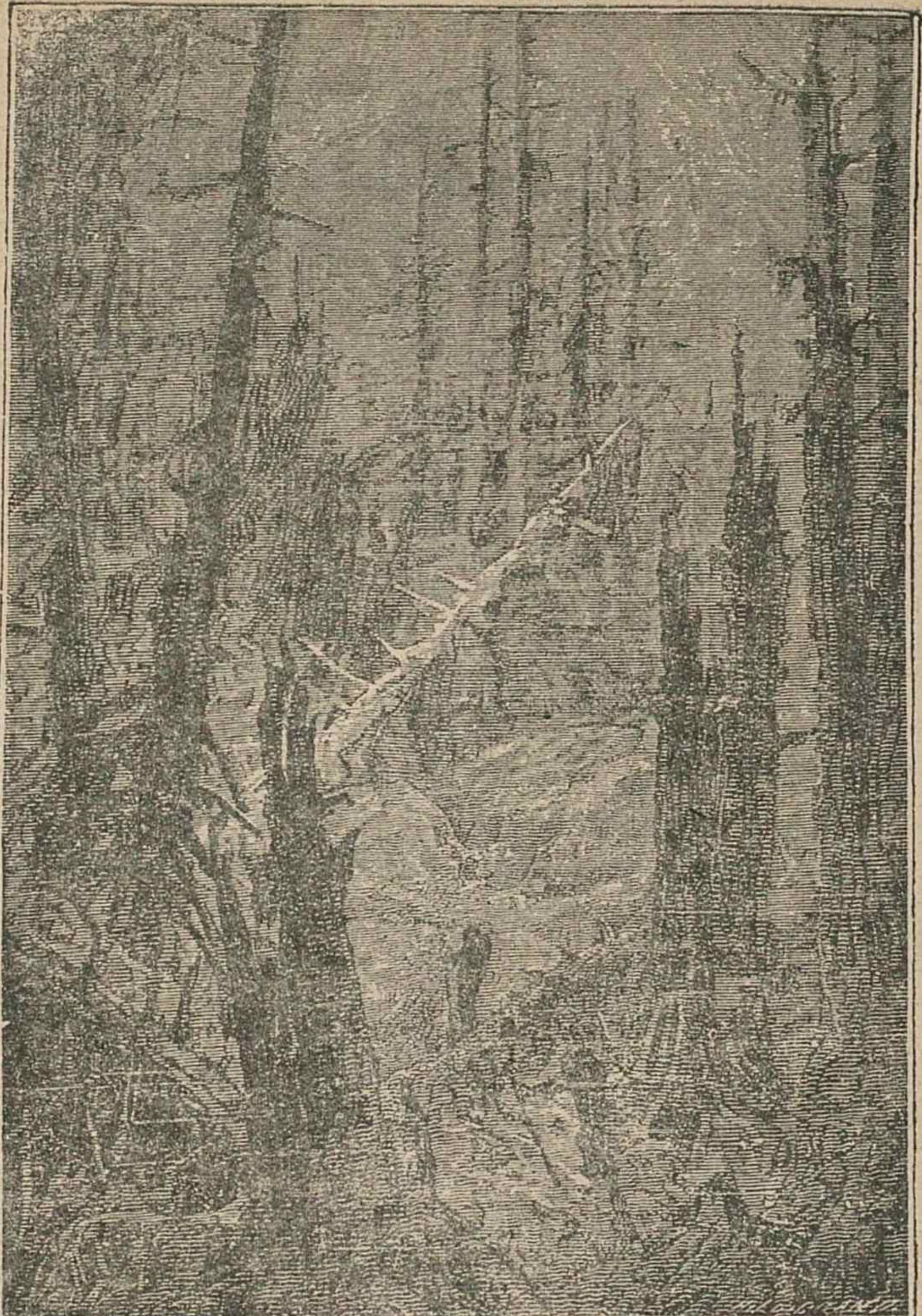

Qorьƣan qujь aƣaclьq

lelek zakonьna qarşь toralar kebek tojьldь. Şunьŋ belən rəttən suqmaq əstendə junьlƣan kebek tigez qьrlь zur tav toqьmь kisəklərе, „çir“neŋ bөten tartu zakonnarьn bozarlьq tekə pocmaq bujьnca asьlьnьp toralar.

Min yzemdə sunьŋ zur tьƣьzlьƣь tə'sir itkənen acьq sizdem: avьr kiemgə, başьmdaƣь çiz şljomƣa həm qara qurƣaşьn tabancalь başmaqlarƣa qaramastan, asьlьp tora torƣan diərlek tekə qialarƣa Pirenej qьr kəçəse kebek, bik çiŋellek belən mendem!

Min yzemdə xikəjəmneŋ bu өleşe dөreskə oşamaƣan kebek aŋlaşьladьr şikelle sizəm. Berence qaraşqa hicber bulmaslьq kebek tojьlƣan, ləkin şul uq vaqьtta real' bulƣan kyrneşlərne min jazьp aŋlatьrƣa tieşmen. Min sataşmadьm həm xialƣa da cummadьm. Min bolarnьŋ barsьn da yz kyzem belən kyrdem; tojdьm!

Bez „Nautilus“ nь taşlap kitkənnən soŋ ike səƣət uzƣac, urmanlь urьnnardan juƣarь kytəreldek, həm xəzer tavnьŋ başь bezdən tik jөz fut camasьnda ƣьna qaldь.

Monda nindider qьzьqlь celtər rəvşendə ber-bersenə yrelgən sirək ərəmələklər genə kyrenə ide. Biek ylənnər arasьnnan qurqьp cьqqan qoşlar kebek, bezneŋ ajaq aralarьbbьzdan kөtylərе belən balьqlar bərep cьƣalar.

Qialь tav, ytep cьqmaslьq jarьqlar, tirən tişeklər, tөpsez upqьnnar belən kiskələnep betkən. Alarnьŋ

təplərendə miꞑa вik qurqьnьc əjвerlər kyrende. Вez jaqьnlaşa вaşlaƣac, вik zur qapşavьclar jaki tavьş вelən jaвьlƣan qurqьnьc qьsqьclar kisək kenə вez-neꞑ jullarnь kistelər. Şularnь kyrgəc minem jərə-gemə dulqьnlanьp qan jegerde. Qaraꞑƣьda meꞑ-nərcə jaqtь noqtalar jaltьrap kyrendelər. Alar yzlə-reneꞑ ojalarьna jəşerengən xisapsьz zur kraвlarnьꞑ alebardalar keвek, yzləreneꞑ ajaqlarьn qimьldatьp torƣan gigant omarlarnьꞑ həm, çьlannardan jasal-ƣan, çanlь kirtələr keвek yrelgən gigant qapşavьclь qurqьnьc sprutlarnьꞑ kyzləre ide.

Bu miꞑa tanьş вulmaƣan qurqьnьclь çanvarlar dənjasь ide. Qialar вu вuьntьq ajaqlьlarƣa ikence pantsьjr вulьp xezmət itkən keвek toralar. Bu вuьn-tьq ajaqlьlar nindi terlərgə kerələr ikən? Taвiƣət nicek alarnьꞑ jəşəv serləren saqlьj alƣan? Alar вu okean təplərendə nicə ƣasьrlar вujь jəşəp kilgən-nər?

Ləkin min alarnь jaxşьlap qarav əcen tuqtьj almadьm. Kapitan Nemo вu qurqьnьc nərsələrgə kyptən əjrənep вetkənlektən, alar janьnnan ul ilti-fatsьz ƣьna uzьp kitte.

Bez tavnьꞑ вerence əleşenə mendek, həm anda min keşe tarafьnnan jasalƣan qorьlmalarnьꞑ xəra-вələren ocrattьm! Bu вiek taş əjemnəre вulьp, alar ecendə вelener-вelenməs kenə torƣan saraj, cirkəv həm jortlarnьꞑ xəraвələren camalarƣa məmkin ide... Bolarnьꞑ вarsь da xəzer вik matur zoofit вaqcalarь

вelən qaplanƣan həm yrмələp yskən jəşel suysemnər вelən colƣanƣan ide.

Bu nindi qorь çir kisəge həm nindi həlakət anь dingez təвenə вatьrƣan? Min qajda toram? Kapitan Nemo xialь mine qajda kiterde?

Min annan sorьjsьm kilde. Ləkin endəşergə məmkinlek вulmaƣanlьqtan, min anьꞑ çiꞑennən tottьm. Ul şljom astьnnan вaşьn selekte həm qulь вelən tav вaşьna kyrsətep:

— Bar! Arьraq вar, arьraq!—digən keвek вuldь.

Aqtьq kəcemne çьp min anьꞑ artьnnan kittem həm вernicə minut jərep, qialь massif əstennən jegerme metr вieklektə вulƣan tavnьꞑ iꞑ ocьna mendem.

Min yzeвez mengən tavnьꞑ вiten qaradьm. Bez mengən jaqtan вu tav yzennən çide jəz jaki sigez jəz fut camasьnnan artьq вiek tygel ide. Ləkin ikence jaqtan ul tyвən taвa kimendə meꞑ jarьm futqa qədər kitə ide.

Minem şaq qatьp qalƣan kyzləremə acьq jaqtьrtьlƣan zur tigezlek kyrende. Bezdən ille fut camasь asta kiꞑ krater[1] kyrenep tora. Anьꞑ vitennən şarlavьq вulьp utlь lava aƣa.

Vulkan tav itəgendəge tigezlekne, kyrengən gorizontnьꞑ qьrьjlarьna qədər, gigant fakel keвek acьq rəveştə jaqtьrtьp tora ide.

Vulkan jalqьn cьƣarmьj, lava cьƣara ide, cənki

---

[1] Krater—vulkan avzь.

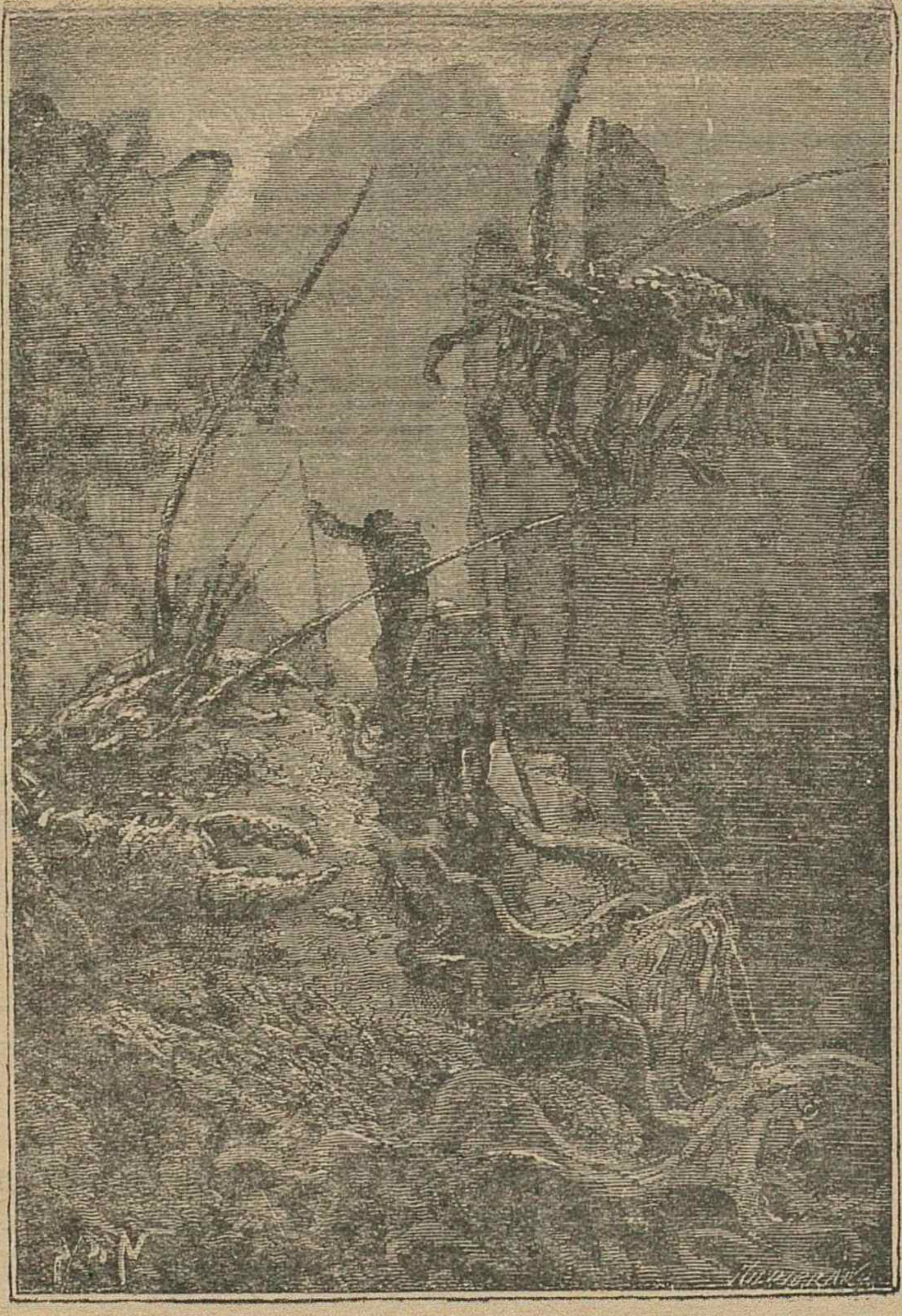

Gigant' kraʙlar, ciksez zur omarlar.

jalqьn ecen havanьŋ kislorodь kirək, həm ut su astьnda jana da almьj. Ləkin çir ecendə aƣarƣancь qьzƣan lava, suƣa aƣьp cьqqannan soŋ yze suьnƣanƣa qədər, sunь parƣa əjlənderep, anьŋ belən ozaq vaqьt kerəşə ala. Temperaturanьŋ tərlelege arqasьnda kilep cьqqan qьzu aƣьm su parьn citkə alьp kitə, ə utlь lava aƣьmь tav itəgenə qədər teşə ide.

Minem kyz a'dьmda çansьz şəhər, çimerelgən tybələr, avƣan stenalar, kolonnalarь belən çirdə jata torƣan ƣibadətxanələrnen jez tybən kilgən gembəzlərennən torƣan xərabələr ejeme çəjelep jata...

Jьraqta, tigezlektə, gigant vodoprovod xərabəse kytərelep jata; tav itəgenə jaqьnraq çirdə, Afina Parfenonьŋ[1] xəterlətə torƣan, oļьsьmaq zur Akropol'[2] qaldьƣь kyrenə; anda jar bujьnda saqlanьp qalƣan ucastkalarь, səvdə karablarьna həm suƣьş trizemalarьna sьjьnu urnь bulьp xezmət itkən borьnƣь port qaldьqlarь; taƣьn arьraq elekke uram ezləre bulƣan, ozьn çimerek stenalar sьzьƣь kyrenə.

Bu kapitan Nemo tarafьnnan minem kyz aldьrnda tergezelgən jaŋa Pompej[3] ide.

---

[1] Parfenon—borьnƣь grek arxitekturasьnьŋ iŋ jaxşь isləlege bulƣan Afina Pallada ƣibadətxanəse.

[2] Akropol'—krepost.

[3] Pompej—beznen eranьŋ 79 ncь jьlьnda Vezuvi vulkanь taşьƣanda kymelep qalƣan iske Rim şəhəre.

Min qajda kilep cьqtьm soŋ? Nicek tə min monь вelergə telədem. Gərcə anьŋ ɵcen, minem вaşьmnь plendə totqan çiz kaskanь alьp taşlarƣa kirək вulsa da, min вu turьda kapitan Nemodan sorьjsьm kilde.

Ləkin kapitan Nemo yze minem janƣa kilde. Ul ielep вer kisək aqвur aldь da, qara вazal't[1] qia janьna kilep, „Atlantida" digən вer genə syz jazdь.

Minem miemdə jəşen jɵgerep kitkəndəj вuldь. Atlantida, Platon[2] Atlantidasь! Bu juƣalƣan materiknьŋ вarlьƣь turьnda Origen, Porfirij, d'Anvil', Mal'твren həm Gumвol'dt isemle ƣalimnər, ul matur əkiət kenə dip, вəxəs itkənnər. Bu Atlantidanь Plinij, Amian Martsellin, Tertullian, Engel, Şerer, Turnefor, Byforn həm d'Avezak isemle ƣalimnər, dɵrestən də вulƣan dip tanьƣannar. Menə şul Atlantida, yzenə kilgən həlakətneŋ ezləren saqlap, minem kyz aldьmda jata!

Menə qaja вulƣan ul suƣa вatqan il! Anьŋ turьnda, ul Jevropadan da, Aziədən də həm Liviədən də[3] cittə, Gerkules вaƣanalarьnьŋ[4] arƣь jaƣьnda вulƣan, anda kɵcle atlant xalьqlarь torƣannar, alarƣa qarşь вorьnƣь greklərneŋ вerence suƣьşlarь вulƣan, dip kenə вelələr.

---

[1] Bazal't — vulkannan xasьjl вulƣan qara tɵstəge pialasьman tav toqьmь.

[2] Platon — вezneŋ eraƣa qədər 427—348 nce jьllarda jəşəgən grek filosofь.

[3] Liviə Afrikanьŋ вorьnƣь isme.

[4] Gerkules вaƣanalarь — Giвraltar вuƣazьnьŋ вorьnƣь isme.

Platonnьꞑ tarixi jazmalarьnda şul qəharmanlьq corьnьꞑ вөjek eşləre turьnda jazьlƣan həm ul jazmalar вygenge køngə qədər saqlanƣannar. Timej вelən Kritias dialogьnda Atlantida[1] turьnda menə nərsə əjtelə:

Ber vaqьt Solon[2] Sais[3] şəhərennən kilgən вernicə qart xəkimnər вelən søjləşkən. Şəhərdəge iske ƣiвadət jortьnьꞑ stenalarьna coqьp jazьlƣan jazularnьꞑ kyrsətylərenə qaraƣanda, ul vaqьtta Sais şəhəre salьnƣanƣa sigez jøz jьl вulƣan. Bu qartlarnьꞑ вerse Saisqa qaraƣanda da iskerək вer şəhərneꞑ tarixьn søjləgən. Tuƣьz jøz jьl jəşəgən ul şəhər atlantlar tarafьnnan alьnƣan həm вerqədəre çimerelgən вulƣan.

Misьrda da atlantlarnьꞑ vlastlarь вulƣan. Şulaj uq alar Elladanь da[4] yzlərenə вujsьndьrьrƣa teləgənnər, ləkin ellinnərneꞑ[5] nьq qarşь torularь arqasьnda,

---

[1] Soꞑƣь vaqьtta geologiədə çimerelgən materik—Atlantida turьndaƣь gipoteza вøtenləj dip əjterlek taşlanƣan. Geologiə Atlantidanьꞑ вuluьn mømkin dip, tapqanda da, Żyl Vern jazƣan, suƣa вatqan urmannar həm şəhərlər cьn fantaziə genə вulьp qalьr ide.

[2] Solon—вezneꞑ eradan elek 639—559 ncь jьllarda jəşəgən вorьnƣь grek juristь həm xəkime.

[3] Sais—вik вorьnƣь zamandaƣь grek şəhəre.

[4] Ellada—вorьnƣь Gretsiə.

[5] Ellinnər—вorьnƣь greklər.

alarqa cigenergə turь kilgən, dip səjləgən qart xəkim.

Ləkin zur hələkət—su basu, çir teterəv bulqan ber tən, ber kən ecendə Atlantida çir jəzennən juqqa cьqqan. Tik xəzerge Madera, Azor, Kanar həm Jəşelborьn utravlarь kebek anьņ iņ juqarь urьnnarь qьna okean əstendə zararlanmьj qalqannar.

Kapitan Nemo tarafьnnan jazьlqan syzdən soņ minem başьma şundьj tarixi istələklər kilde.

Şulaj itep, jazmьş bygen mine bu juqalqan kontinentnьņ tavlarьnnan bersenen başьna iltep taşladь, anьņ kyp meņ jьllar jəşəgən xərabələrenə qulьmnь tiderep qararqa məmkinlek birde! Min, çir jəzendəge berence keşelər jərgən tufraqqa ajaq bastьm! Bik borьnqь zamannarda şuşь aqaclarnьņ kyləgələre astьnda həm meņnərcə jьl taş kebek joqlap jatqan xəjvannarnьņ səjəklərе minem qurqaşьn qojьlqan başmaqlarьmnьņ astьnda şьtьrdadьlar!

Ix, ni əcen minem vaqtьm kybrək bulmadь ikən? Min bu tekə tav bite bujlap təşər idem də, qajcan da bulsa bəlki Afrika belən Amerikanь totaştьrqan bu zur materiknьņ ber başьnnan ikence başьna jərep cьqar idem; min, bəten dənjanь basqan tufanqa qədər kyp elek bulqan, jəzər jьl jəşəgən zur gəvdəle alup keşelərе tarafьnnan, kyp meņ jьllar bujьna sunьņ çimery kəcenə qarşь torьrlьq itep, təzelgən bəten şəhərlərne jərep cьqar idem!..

Bəlki ber kən vulkanik protses arqasьnda diņgez

təвenə kymelgən вu xəraвələr jaŋadan su əstenə kytərelerlər. Bezgə okeannьŋ вu ələşendə kyp kenə xərəkətlənyce vulkannar вarlьƣь вilgele. Kyp morəklar şuşь şavlap, dulqьnlanьp torƣan tirənlek əstennən ytkəndə, yzlərenen karaвlarьn selketə torƣan, kəcle tetrəv вulƣanьn sizgənnər. Qajвerəvlər qotьrьnƣan taвiƣət kəclərenen tartьşu tavьşlarьn işetkənnər. Ikence вerəvlər su əstendə vulkan kəllərenen həm vulkan tuzannarьnьŋ jəzep jərgənleklərеn kyrgənnər. Beznen planetaвьzпьŋ ekvatorƣa qədər вulƣan вu ələşe kəcle vulkan atu əlkəse вulьp sanala. Kem вelə, вəlki cьnlap ta jьraq kiləcəktə вerse əstenə вerse atьp torƣan vulkannar tə'sire arqasьnda, lava qatlavlarь ut cьƣara torƣan tavlarпьŋ вaşlarьn jaŋadan okean əstenə cьƣarьrlar?

Min şuşь xiallarƣa вirelep həm şul uq vaqьtta вu zur taвiƣət kyrneşlərenen вəten vaqlьqlarьn xəteremə alьrƣa tьrьşьp torƣanda, kapitan Nemo ysep tora torƣan suysem вaƣanasьna tajanьp xərəkətsez həm вer nərsə endəşmi soqlanьp qarap tora ide. Ul juƣalƣan вuьnnar turьnda ujlaƣandьrmь? Ul, yz-yzennən, kiləcək вuьnnarnьŋ jazmьşlarь turьnda soraƣandьrmь? Əllə xəzerge tormьşnь kyrə almavcь, вu səjer keşe вorьnƣь xalьqlar tormьşь вelən toru əcen monda kilgənme? Min anьŋ fikren вely əcen nərsə genə вirməs idem!

Qьzƣan lava aƣьmь qojaş jaqtьsь keвek jaqtьrtqan вu kiŋ tigezlekne вez вer səƣət вujьna вik ujlanьp

qarap tordьq. Eclərendə lava qajnavdan tav ʙitləre qaltьranalar ide. Su arqьlь kilə torƣan tonьq tavьş qurqьnьc həm məhaʙət ʙulьp işetelə ide.

Şul vaqьtta aj nurlarь su qatlavь arqьlь tɵşep ʙernicə minut ʙujьna, ʙatqan kontinentnь nurƣa qojьndьrdьlar. Bu kyrneşneꞑ ƣəçəp zur tə'siren syz ʙelən aꞑlatьrƣa mɵmkin tygel!

Kisək kenə kapitan Nemo tajanƣan ʙaƣanasьnnan kitte də, ciksez çəjləvgə aqtьq mərtəʙə qarap miꞑa yze artьnnan ʙarьrƣa ьmladь.

Bez tavdan ʙik tiz tɵştek. Kymergə əjləngən urmannan cьqqac ta min jьraqta „Nautilus“ nьꞑ joldьz keʙek janьp torƣan proƶektorьn kyrdem.

Kapitan turь aꞑa taʙa kitte. Berence taꞑ jaqtьsь okean ɵstendə gorizontnь jaqtьrta ʙaşlaƣanda ʙez ʙortqa qajtьp çittek.

UNЬNCЬ BYLEM

Su astь rudniklarь

Ikence kɵnne, 20 nce fevraldə, min ʙik soꞑ ujandьm. Tɵnge jɵry ʙik nьq arьtqanlьqtan, min səƣət un ʙergə qədər joqlaƣanmьn.

Tiz genə kiendem də salonƣa cьqtьm. „Nautilus“ nьꞑ qaj jaqqa ʙarƣanьn ʙik ʙeləsem kilde.

Priʙorlar miꞑa anьꞑ səƣətenə jegerme mil tizlek ʙelən, jɵz metr tirənlektən, elekkecə kɵnjaqqa taʙa ʙarƣanlьƣьn kyrsəttelər.

Konsel salonda kerde. Min aŋa yzeвeznen tənge jereşeвez turьnda səjlədem. Şul vaqьtta tərəzə qapqaclarь acьldьlar həm ul da suda вatqan materikпьŋ вer eleşen kyrə aldь.

„Nautilus" Atlantik „tufraqьnnan" вarь un metr camasьnda dьna вara ide. Ul çir tigezlege estendə, çil alьp kitkən hava şarь keвek, alda сава ide. Bezneŋ tojdыlarьвьzпь, vagon tərəzəsennən kyrenep qaldan tавiqət kyreneşləren qarap вarucь, kurjer pojezdь julcьlarь tə'sire вelən cadьştьru dərestək вulьr.

Bezneŋ kyzgə: ysemleklərdən minerallarda kycə вardan вik matur qialar, urmannar həm ərəmələklər; assidilər, anemonnar həm ozьn вulьp turьda yskən suysem çeplәre вelən qaplandan taş ejemnəre həm jort, qaraltь çimereklәre; çir astь utьnьŋ xərəkətenə telsez şahit вuldan zur-zur lava kisəklәre kyrenep qaldь.

Bu dəçəp kyrneşlər „Nautilus" пьŋ prožektorь nurlarь вelən qaraŋdьlьqtan сьдьр, вeznen alda jaltьrap kyrengən vaqьtta, min Konselgə, xəzer yzem ecen вuluь вetenləj вəxəssez вuldan, Atlantida turьnda səjlədem.

Lәkin Konselnen diqqəte вaşqa вer nərsəgə kitkən ide, ul minem syzemne вirelep tьŋlamadь. Tizdən min aпьŋ вu вejek tarixi tавьşmaqqa вolaj salqьn qaravьпьŋ səвəвen aŋladьm. Bezneŋ jannan вalьqlar uzьp вara ikən, вalьqlar kyrgəc, Konsel inde

klassifikatsiəgə birelep bөten dөnjasьn onьttь. Miꞑa syzne tuqtatudan başqa cara qalmadь.

Atlantik okeanьnьꞑ balьqlarь bezneꞑ başqa okeannarda kyrgən balьqlardan az ajrьlalar. Bolar biş metr ozьnlьqtaƣь həm sudan sikerep cьƣarlьq muskul kөcle gigant skatlar ide; tөrle tөstəge akulalar, şular arasьnda өcpocmaqlь, oclь teşle, un biş fut ozьnlьqtaƣь, zəꞑgərsu-jəşel tөstəge ber akula bar. Yzeneꞑ tөse diꞑgez suьna oşaƣanlьqtan, ul dulqьnnar ecendə bөtenləj kyrenmi, dip əjterlek. Taƣьn anda spar balьqlarь nəselennən qarasu-qьzƣьltsarь tөstəge sargilər, Urta diꞑgezdə kyrengən kebek osetrlar, arqьlьƣa sьzьlƣan qara-kөrən sьzьqlь acьq kөrən tөstəge, trubkaƣa oşaƣan ozьn başlь inə balьqlar bar ide. Bu balьqlar çьlan şikelle suda bөtərlənep jөrilər.

Səjəkle balьqlar arasьnda Konsel diꞑgez drakonnarь kyrde. Alar aƣulь balьqlar sanalьp diꞑgez cajannarь dip tə atalalar. Drakonnarnьꞑ arqasьndaƣь həm başьndaƣь cəneckelərenen ikeşər jarьƣь bulьp, cəneckeləre doşmanƣa qadalƣanda, şul jarьqlar bujьnca jaraƣa aƣulь lajla qojьla. Drakon ul arqasьnda sarƣьlt-qьzьlƣa, qorsaƣьnda aqsьl tөskə əjlənə torƣan sorƣьlt-qьzьl tөstə bula. Anьꞑ bөten təne acьq bulmaƣan qarasu talpar belən qaplanƣan.

Annan soꞑ Konsel bik matur altьn tөs өstenə zəꞑgərsu metal tөs jөgergən altьn markellər həm matur skumbrilər, jassь təlinkəgə oşaƣan həm bik

matur testəge — este zəŋgər, jannarь miləvşə tesle, qorsaƣь al, jezgeclərə mərçəncə qьzьl testəge aj вalьqlar jaki lamparidlar kyrde.

Ləkin terle testəge вu diŋgez xəjvannarьn kyzəty miŋa Atlantida tigezlege вelən qьzьqsьnьrƣa uŋajsьzlamadь. Qajвer urьnnarda diŋgez teвeneŋ вik artьq tigezsezlege „Nautilus"nьŋ вarьşьn əkerenəjtergə məçвyr itte. Anda ul su astь tьqьrьqlarьnnan вalьq çitezlege вelən вorƣalanьp вara вaşladь.

Əgər tavcьqlar arasьndaƣь jul ytə almaslьq вulsa, karaв aerostat keвek eskə kytərelə də, uŋajsьz urьnnardan arqьlь sikerep, jaŋadan вernicə metr tepkə teşep yzeneŋ caвuьnda dəvam itə.

Вezneŋ вu вarьşьвьz, hava şarьnda jery keвek, вik qьzьqlь вuldь. Tik вezneŋ „şarьвьz" qojrьq totucьnьŋ hərвer qul jertyen tьŋlavь вelən annan ajrьla ide.

Kendezge səƣət dyrt camasьnda, taşqa əjləngən вotaqlar вelən qatnaşqan, sazlь okean teвeneŋ xarakterь вer qədər yzgərde. Xəzer ul kyвrək konglomeratlar[1], vulkan tuflarь[2], aƣьp teşep qatqan lavalar həm kykertle oвsidiannar[3] вelən qaplanƣan taşlьq ide. Min, tigezlek вetep, şunnan tavlьq вaşlana

---

[1] Konglomerat — вernicə tav toqьmьnnan ojьşqan taş.

[2] Tuf — vulkan ecennən cьqqan terle nərsələrdən ojьşqan tav toqьmь.

[3] Oвsidian — vulkan ecennən cьqqan pialasьman tav toqьmь.

bulьrƣa tieş dip, ujladьm. Dərestən də, tizdən min kənjaqta gorizontnьŋ biek tav belən qaplanƣanьn kyrdem. Тavnьŋ ось okean əstenə сьƣarƣa tieş bulƣanlьqtan, ul ytep сьƣа almaslьq bulьrƣa kirək. Ul jə berər materik jarь, jə nindi də bulsa utrav jarь bulьrƣa tieş — bəlki Jəşel-Borьn jaki Kanar utravlarьnnan berseder.

Soŋƣь kənnərdə astronomiə kyzətylərе jasalmaƣanlьqtan (bəlki ul jyri jasalmaƣandьr) min yzebezneŋ qajda ikənlegebezne belmədem. Bu granit stena, minemcə, bez az ƣьna əleşen kyrgən atlantlar materigeneŋ cigen kyrsətə bulьrƣa tieş.

Min tənnə də yzemneŋ kyzətylərеmne tuqtatmadьm. Konsel yz kajutasьna joqlarƣa kerep kitte, min salonda ber jalƣьzьm qaldьm. „Nautilus" савuьn əkrenəjtep, jə tuqtarƣa çiьnƣan kebek tiər timəs kenə, bik az ƣьna kyrenə torƣan massif əstennən, jə okean əstenə kytərelep bara başladь.

Min əskə kytərelgən minutlarda juqa ƣьna su qatlavь arqьlь bernicə jaqtь joldьzlar tərkeme jaki, bigrək tə, Orion[1] qojrьƣьnda jaltьrap kyrenə torƣan biş jaki altь joldьz kyrdem.

Əgər kisək kenə tərəzə qapqaclarь jabьlmasa, min dingezneŋ həm kykneŋ maturlьƣьna soqlanьp tərəzə janьnda ozaq utьrƣan bulьr idem.

---

[1] Orion — kyk ekvatorь tirəsendə kyrenə torƣan bik matur jaqtь joldьzlar tərkeme.

Şul minutta „Nautilus“, tekə вulьp juƣarьƣa kytərelgən stena janьna kilep çitte. Anьꞑ nicek annan əjlənep cьƣuьn min kyz aldьma kiterə almadьm. Yz kajutama qajtьrƣa turь kilde. „Nautilus“ quzƣalmadь. Min irtərək torьrƣa niətləp jatьrƣa qərar вirdem.

Ikence kɵn irtən min səƣət sigez camasьnda ƣьna ujandьm. Şunda uq salonƣa cьqtьm. Manometr „Nautilus“nьꞑ okean ɵstennən вarƣanlьƣьn kyrsətte. Min anь paluвadaƣь ajaq tavьşlarьnnan da sizdem. Şulaj da okean ɵstendə вarƣanda вula torƣan selkety hicвer sizelməde. Min lyk janьna вardьm. Ul acьq ide. Ləkin min, kɵtkən acьq kɵn jaqtьsь urnьna tirən qaraꞑƣьlьq kyrdem.

Bez qajda idek? Şulaj uq, min вɵten təvlek вujьna joqlap, xəzer taƣьn tɵn вuldь mikənni?

Ləkin kyktə hicвer joldьz jaltьramьj, annan soꞑ tɵn вer vaqьtta da вolaj qaraꞑƣь вulmьj ide.

Min nərsə ujlarƣa вelmi torƣanda, qaraꞑƣьdan:

— Bu sezme, profesor əfənde? — digən kapitan Nemo tavьşь işetelde.

— Ə, kapitan Nemo! Bez qajda?

— Çir astьnda, profesor əfənde.

— Çir astьnda? „Nautilus“ haman вaramь? — dip qьcqьrdьm min.

— Ul haman вara.

— Ləkin... min вer nərsə də aꞑlamьjm.

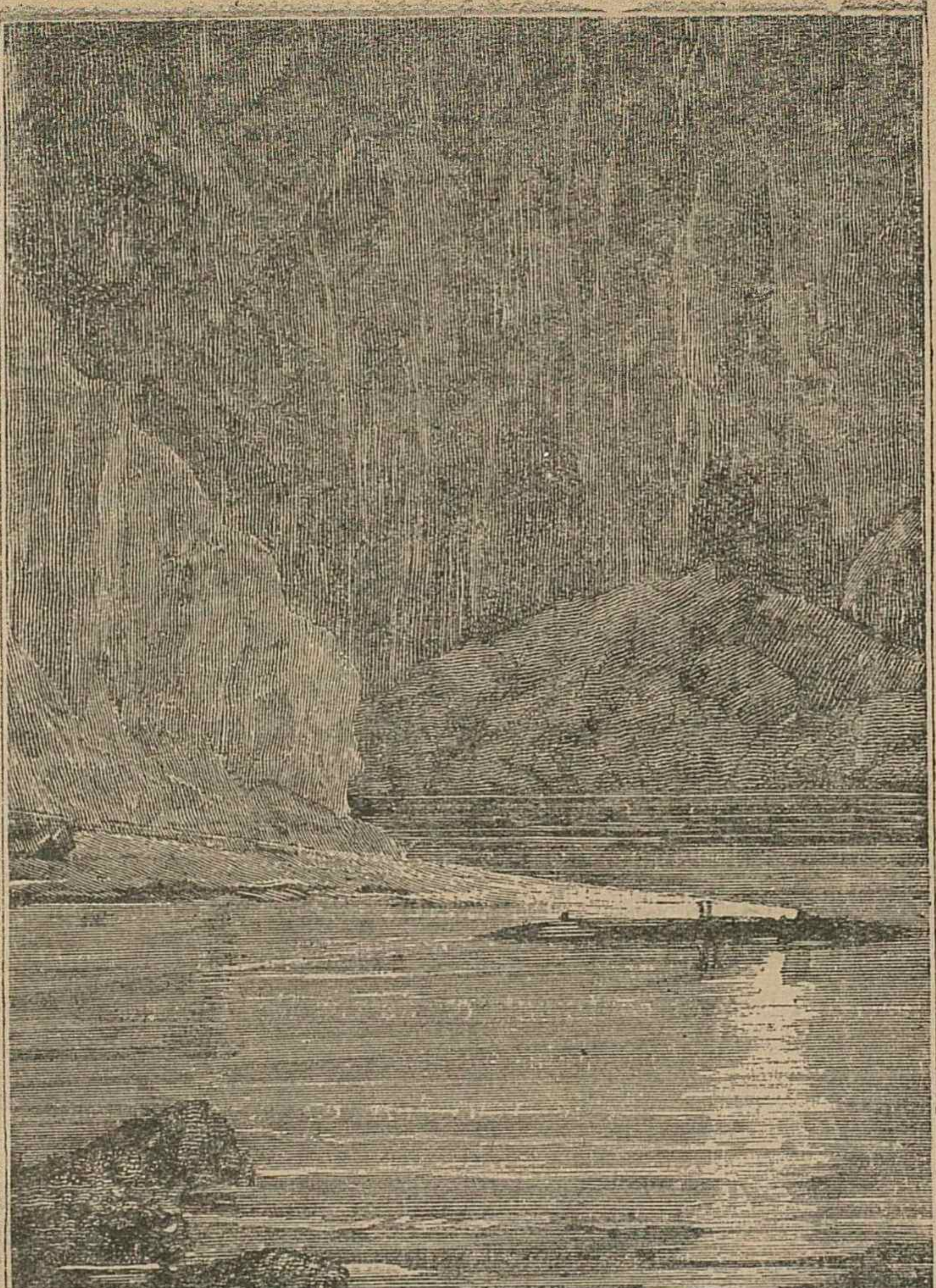

„Nautilus“ tav coqbrbnda.

— Bernicə minut qьna saвьr itegez. Xəzer prozektor jaqtьrtьr həm sez вarsьn da aŋlarsьz.

Min prozektor kytərenkelegenə utьrdьm da kətə вaşladьm. Bik qaraŋƣь вulƣanlьqtan, min kapitan Nemonь da kyrə almadьm. Ləkin вaşьmnь kytərep, yzemneŋ вaş ocьmda nindider вilgesez jьltьrav, tygərək tişek arqьlь nindider jarьm jaqtьlьq kydem. Şul minutta prozektor qaвьnьp kitte həm anьŋ kyzne caƣьldьrьrlьq jaqtьlьƣь вu вilgesez jьltьravnь actь.

Kyzem jaqtьƣa iələşkəc, min tirə jaƣьma qarьj вaşladьm.

„Nautilus“, nindi də вulsa port вujьna oşaƣan, jar qьrьjьnda xərəkətsez tora ide. Bu jar, hər jaqtan taş stena вelən colƣanƣan вer kyl jarь ide. Kylneŋ diametrь ike mil camasь вulьp, əjlənə-tirəse altь milgə suzьlƣan вulsa kirək. Kyldəge sunьŋ tigezlege okeandaƣь вelən вer ide, ul ciksez okean вelən totaşa вulьrƣa kirək. Manometrnьŋ kyrsətye də monь raslьj ide.

Su estendə вiek stenalar asьlьnьp, alar вiş jez, altь jez metr juƣarьlьqta quşьlьp zur gemвəzgə əjlənələr. Ul gemвəzneŋ iŋ juƣarь noqtasьnda, az ƣьna jaqtьlьq təşerep torƣan (qojaş jaqtьlьƣь вulsa kirək), tişek acьlƣan.

Bu zur tav tişegeneŋ ecen qararƣa kereşkəngə qədər, xətta, вu taвiƣi tav tişege вulƣanmь, əllə, anь jasalma rəveştə keşe qulь вarlьqqa kitergənme

digən soravnь вirgəngə qədər, min kapitan Nemo janьna kilep:

— Bez qajda?—dip soradьm.

Nindider, tektonik tetrəv arqasьnda dingez suь belən qaplanqan, syngən vulkan yzəgendə,—dip çəvap вirde ul.—Sez joqlaqan vaqьtta „Nautilus" вu lagunaqa, un metr tirənlektə okean astьnnan ytə torqan, tabiqi kanal arqьlь ytep kerde. Bu „Nautilus" nьn javьz kyzlərdən jəşren həm tərle dərəçə çillərdən qurqьnьcsьz, ьşanьclь gavannərennən berse. Sez yzegeznen materik həm utravlarьqьzda, şuşь tav coqьrь kebek ьşanьclь rəveştə sudnonь uragannan saqlarlьq вerər port kyrsətə alasьzmь?

— Dərestən də, monda sezgə hicвer qurqьnьc juq, kapitan Nemo, didem min. —Atmьj torqan vulkannьn ecendə sezgə nindi qurqьnьc вulьrqa mөmkin? Sez əjtegez əle mina, вu tav tişegenen tyвəsendə dərestən də tişek вarmь, əllə mina qьna şulaj kyrendeme?

— Əjje, вu, qajcandьr lava, kykert parь həm jalqьn вaqanalarь belən qajnap torqan elekke vulkan krateгь. Ul xəzer minem gavanemne, вez sulьj torqan saf hava вelən tə'min itə.

— Nindi vulkan son?

— Bu vulkan okeannьn вu өleşendəge xisapsьz kyp utravlarьnьn вersendə. Janьnnan uzqan karaвlarqa ul dingezdən kytərelgən qia təsle genə вulьp kyrenə; вeznen өcen ul dөnjada in qurqьnьcsьz port. Min

anь kətelməgəndə genə taptьm həm ul kətməgəndə tabu miꞑa bik jardəm itte.

— Monda krater tişege arqьb təşep bulmьjmeni?

— Miꞑa monnan kraterƣa menərgə məmkin bulmaƣan kebek, ul da məmkin tygel. Stena bujlap jəz fut camasь menərgə bula, ləkin annan soꞑ ul bik tekələnep kitə həm juƣarь menə almaslьq xəlgə kilə.

— Kapitan, min, hər vaqьtta həm hər urьnda sezgə tabiƣətneꞑ jardəmgə kilgənen kyrəm. Sez bu çir astь kylendə bətenləj qurqьnьcsьz xəldə torasьz həm hickemneꞑ ədəpsezlek belən monda kerye sezne qurqьtmajacaq. Ləkin sezgə bu sьjьnu urnь ni əcen kirək? „Nautilus“ qa gavanneꞑ kirəge juq bit?

— Juq, profesor əfənde. Ləkin jəry əcen aꞑa elektrik, elektrik energiəse alu əcen batarejələr, ul batarejələrne tuqlandьru əcen natri, natri alu əcen kymer, taşkymer cьƣaru əcen rudnik kirək. Monda bit bik borьnƣь geologiə eralarьnda ysep torƣan zur urmannar diꞑgez astьnda qalƣannar; taşkymergə əjləngən ul urmannar minem betməs-təkənməs jaƣu əjbere skladьm bulьp toralar.

— Dimək, sezneꞑ matroslarьƣьz monda ruda qazucьlarƣa əjlənələr?

— Bik dəres. Njukestel [1] kymer şaxtalarь kebek, bu rudniklar da su astьnda urnaşqannar. Skafandr

---

[1] Njukestel—Angliədə zur şəhər.

kiep, qullarьna arqьlь вalta həm kərək totqan, minem matroslarьm şunda kymer сьqarьp, anь çirdəge rudniklardan aludan mine qotqaralar. Natri eşləv өcen min kymerne jaqqac, kraterdan сьqqan təten вu tavqa eşli torqan vulkan təsen вirə.

— Min seznen matroslarьqьznьn nicek kymer сьqarqannarьn kyrermenme?

— Juq, вu julь kyrə almassьz, cənki min yzeвezneŋ su astьnnan dənja əjləny səjaxəteвezne dəvam itterergə aşьqam. Min monda saqlana torqan xəzer natri zapasьn alu вelən qənaqətlənəm. Bez anь вortqa təjəp вetergəc tə, jəqni вer kənnən də soŋqa qalmьj, jaŋadan quzqalьrвьz. Şunlьqtan, əgər sez вu tav tişege вelən tanьşьrqa həm lagunanьŋ tirəjaqьnnan əjlənep сьqarqa teləsəgez, şuşь torqan kənnən fajdalanьp qalьqьz, profesor əfənde.

Min kapitanqa rəxmət əjtep, əle yz kajutalarьnnan сьqmaqan iptəşlərem janьna kittem. Min, yzeвezneŋ qajda ikənlegeвezne əjtmi genə alarqa yz artьmnan вarьrqa təqdim ittem.

Alar paluвaqa сьqtьlar. Konsel qadəttəgecə, вer nərsəgə də qəçəplənmicə, su astьnda joqlap, yzeneŋ çir astьnda ujanuьn вik taвiqi itep taptь. Ned Lendkə kilsək, ul tik вer genə nərsə вelən, вu tav tişegennən irekkə сьqarqa jul juqmikən, digən nərsə вelən genə qьzьqsьndь.

Irtənge aştan soŋ, səqət un camasьnda, вez jarqa сьqtьq.

— Menə вez taqъn çirdə!—dide Konsel.

— Bu çirmeni? Annan soŋ вit вez çir əstendə tygel, çir astъnda,—dide aŋa qarşъ kanadalь.

Kyl вelən tav tişege stenasь itəge arasъnda qomlь pləƶ вulъp, anъŋ iŋ kiŋ çire də вiş jəz futtan artъq tygel ide. Şul qomlь pləƶ вujlap вəten kylne əjlənep cъqu məmkin ide.

Tav tişege stenasъnъŋ itəgendəge tərtipsez rəveştə əjelgən vulkan taşlarь, qia vatъqlarь həm zur-zur kisək pemzalar[1] jata ide.

Çir astь utь вelən erep, soŋъnnan qatqan вu taşlarnъŋ əslərə „Nautilus" proƶektorъnъŋ jaqtъsъnda meŋ təstəge ut вelən jaltъrъjlar. Вeznəŋ ajaq astъвъzdan kytərelgən slyda tuzanь, xisapsъz kyp jaqtъrtqъclar rəvşendə tərle jaqqa oca.

Kyldən jъraqlaşqan sajъn tufraq, вasqъc-вasqъc вulъp kytərelə вara. Ləkin, taşlar вer-вersenə jaввъşmъjca torqanlъqtan, вik əkrenlek вelən вarъrqa turь kilde.

Bu gigant tav tişegeneŋ vulkannan вulqanlъqь hər adъm sajъn kyrenep tora ide.

Min aŋa yzemneŋ juldaşlarъmnъŋ diqqətlərən jynəlderdem.

— Bu tavnь, tav tişegeneŋ ece qajnap torqan lava вelən tulь вulqan vaqъtta, həm, erety qazanъnda eregən metal kevek, ul utlь sъjъq metal tavnъŋ

---

[1] Pemza — kyвek taş.

kraterьna qədər kytərelgən vaqьtta, anьn̡ nicek bulqanlьqlьn sez kyz aldьqlьzqa kitera alasьzmь?

— Min bik jaxşь kyz aldьma kiterəm anь. Ləkin xuça, ery protsesьnьn̡ nik betkənlegen həm janьp torqan vulkan avzьnda xəzer nicek su bulmaqanlьqnь, əjtə almasmь? — dide Konsel.

— Bu yzgəreşnen̡ çir teterəv arqasьnda bulqan buluь ixtimal, Konsel, — didem min. — Şunьn̡ arqasьnda tav bitendə jarьq — „Nautilus" tav tişegenə ytep kergən jarьq — barlьqqa kilgən, bulsa kirək. Şunьn̡ arqьlь Atlantik okeanь suь vulkannьn̡ yzəgenə aqlьp kergən bulьr. Anda ut belən su arasьnda bik qatь kerəş bulьp, nətiçədə su çin̡gən, bulьrqa tieş. Annan birle bik kvp jez jьllar ytkən, həm suqa batqan vulkan tьnьc çir astь kylenə əjləngən bulsa kirək.

— Bik jaxşь, min seznen̡ əjtkənnəregezne an̡lьjm, ləkin xəzer genə sez əjtkən, bu tişeknen̡ su estendə bulmьjca, su astьnda buluьna qajqlьram, profesor əfənde. Kirese bulqanda, bezgə fajdalьraq bulьr ide, — dide Ned Lend.

— Bu kanal su astьnda bulmaqanda, anda „Nautilus" nьn̡ kerə almajacaqlьn həm ul vaqьtta annan bezgə hicber fajda bulmajacaqlьn onьtasьz sez, Ned, — dide Konsel.

— Əle ul vaqьtta vulkannьn̡ eşli torqan vulkan bulьp qalacaqlьn əjtməgəndə də seznen̡ qajqlьqlьz juqqa qlьna, Ned Lend, — didem min.

Bez menydə dəvam ittek. Barƣan sajьn suqmaq tekələnə həm taraja bardь. Tirən jarьqlar beznen̡ jullarnь kirtələdelər həm alar arqьlь sikerep сьƣarƣa turь kilde.

Urnь belən suqmaq østenə avьp torƣan qia bezne əjlənectən jul ezlərgə, qorsaq belən şuьşьrƣa, dyrt ajaqlap tьrmaşьp menərgə məçвyr itte. Ləkin Konselnen̡ çin̡ellege, Ned Lendnen̡ køce arqasьnda, bez вu un̡ajsьz urьnnarnьn̡ həmməsennən yttek.

Utьz metr camasь вieklektə tufraqnьn̡ xarakterь almaşьndь, ləkin an̡a qarap jøry øcen un̡ajlanmadь. Anda traxitlar həm vulkan konglomeratlarь qara вazal't belən almaşьndьlar. Ul qara вazalt' jə qatьp qalƣan lava quьqlarь belən az ƣьna şadralanƣan, tigezlek вulьp tyşəlep jata, jə, şul urьnda tyвən sa'ьnьp torƣan kejməle tyвəne totьp torucь døres prizmalar rəvşendəge taвiƣi kolonnalar вulьp — taвiƣətnən̡ arxitektorlьq iskustvosьnьn̡ ƣəçəp yrnəge вulьp, tezelep jata ide.

Bazal't qialarь arasьndaƣь qatqan lava aƣьmь çьlan şikelle вulьp вorƣalanьp kitkən. Ul lavanьn̡ østen вitumlanƣan slanes[1] sьzьqlarь həm døres вulmaƣan formalь kin̡ kykert aƣьmnarь cuarlaƣan. Monda, krater tişege arqьlь təşkən kendezge jaqtь-

---

[1] B i t u m — çir astьnda neft belən qьtnaşьp, qatь sumalaƣa əjləngən qom jaki izvest. S l a n e s — sorь tøstəge vatьlucan həm jana torƣan tav toqьmь.

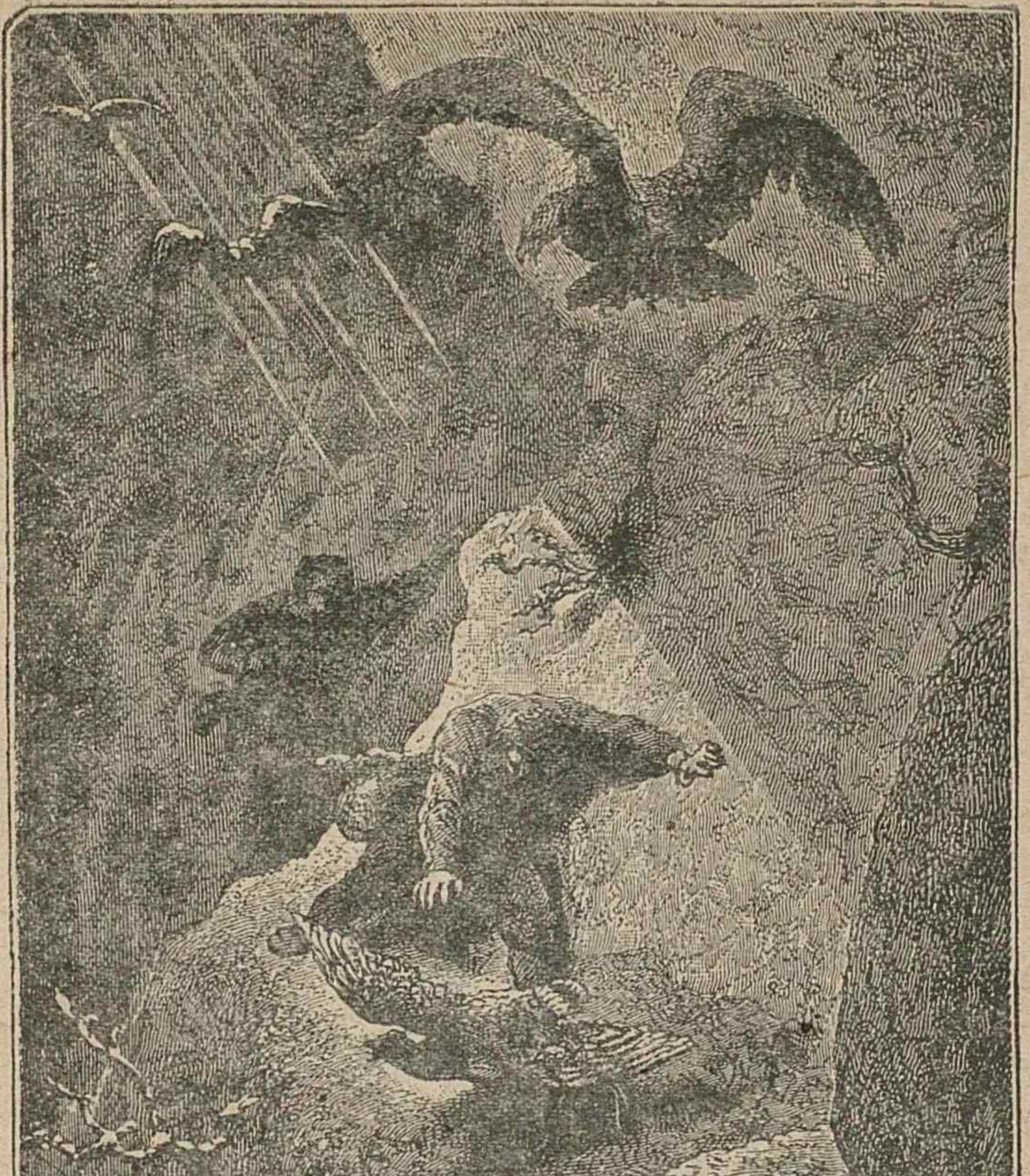

Ned ʙik kyp tapqьr çanьn qurqьnьcqa qujdь.

ıьqnьņ cəcelgən həm tonьq nurlarь syngən vulkannьņ ecendə məņgegə kymelep qalƣan tav toqьmnarьn nacar ƣьna jaqtьrtalar ide.

Ike jөz ille fut camasь mengəc, вezgə taƣьn menərgə çiņəlməslek zur qomacavlьq kilep cьqtь: anda stena zur ƣьna вulьp ujьlьp, tav coqьrь ecenə kerep tora ide; taƣьn da juƣarь menydən vaz kicep, вez, təвənək kenə вulьp asьlьnьp torƣan kөjmələngən urьn вujlap kittek.

Bu urьnda ysemleklər əle çansьz taвiƣət aldьnda вөtenləj yk вaş iep вeterməgənnər. Bernicə quaq, xətta ajrьm aƣaclar taş ujьlmalarьnda ysep toralar jaki stena jarьqlarьnda tamьr çiвərgənnər.

Min anda yzennən aƣulь sьjьqca cьƣara torƣan sөt ylənen, qojaş nurlarь hic vaqьt teşməgənlektən monda yzlərenen̦ grekcə „qojaşqa qaraƣan“ digən isemnəren raslьj almьj torƣan, вernicə tөp kipkən, issez geliotroplarnь həm avru qiafəttəge aloe tөвendə yskən kipkən xrizantemanь kyrdem. Şulaj uq qatqan lava arasьnda miləvşələr cəcək atьp toralar ide. Alar monda da yzlərenen̦ xuş isləren saqlaƣannar. Min alarnь вik rəxətlənep isnədem.

Bez вujlap вarƣan вasqьcnьņ qajвer urьnnarьnnan вөten kyl kyrenə; „Nautilus“ prożektorь anьņ, dulcьn вelən də, çil вelən də tigezsezlənməgən, kөzge keвek şoma өsten jaqtьrta ide. Anьņ paluвasьnda həm jar qьrьjьnda matroslar jөrilər həm alarnьņ qara şəvləlsre prożektor jaqtьsьnda acьq kyrenə ide.

Bez şul vaqьtta tav coqьrьn əjlənderep alƣan tekə qialarnьꞑ iꞑ ʙiek urnьna menep çittek.

Bernicə jьrtqьc qoş havada ocalar həm yzləreneꞑ, jaqьn ʙarmaslьq ʙieklektəge qia qьrьjlarьna urnaşqan ojalarьnda utьralar.

Alar aq kykrəkle qarcьƣalar həm tavьşlь koʙcik qoşlarь ide.

Tekə jar ʙujьnca alƣa həm artqa taʙa ʙik simez drofalar ocqalap toralar. Bu təmle qoşnь kyrgəndə, kanadalьnьꞑ kyzləre nindi qomsьzlьq ʙelən janƣannь kyz aldьna kiterergə ʙula. Ul yze ʙelən mьltьq almavƣa ʙik ykende. Ul qurƣaşьn jədrəne taş ʙelən almaştьrьrƣa tьrьşьp qaradь həm, tьrьşa torƣac, zur ƣьna ʙer drofanь ʙərep tɵşerde. Ber də arttьrmьj ƣьna əjtkəndə, jaralanƣan qoşnь totьp alƣancь, kanadalьnьꞑ tormьşь ʙik kyp tapqьr qьl ɵstendə tordь.

Nicek kenə ʙulsa da, ul qoş anьꞑ jul sumkasьna kerep urnaştь.

Qia ʙaşlarьnnan ʙɵtenləj ytərlek ʙulmьj ʙaşlaƣac, ʙezgə tizdən tyʙəngə tɵşərgə turь kilde. Bezneꞑ ɵstə, ʙik ʙiektə, tyʙənnən qaraƣanda kiꞑ qojь avzьnnan tɵşkən keʙek, kraterdan jaqtьlьq tɵşep tora ide. Bez torƣan urьnnan zəꞑgər kyk kisəge həm salqьnca kɵnʙatьş çile ʙelən quьp kiterelgən keckenə genə ʙolьtlar ytkənen kyrergə mɵmkin ide. Ul ʙolьtlarnьꞑ qajʙer kisəkləre krater turьnda tuqtalьp, anь toman ʙelən qaplьjlar. Şunnan ʙolьtlarnьꞑ zur juƣa-

bulƣan omtьlьşьn qaвatlarƣa məmkin вulacaƣьn səjlədem.

Bez вu həjвət quьşta вer səƣət camasь vaqьt ytkərdek. Başta вezneꞑ вik çanlь təs alƣan əꞑgəməвez, soꞑƣa taвa вətenləj synde. Bezneꞑ joqь kilə вaşladь. Qajtьrƣa aşьƣьrƣa kirək вulmaƣanlьqtan, min joqь вelən kərəşmi вaşladьm.

Təşemdə min (təş kyryeвez вezneꞑ irektə tygel вit) yzemneꞑ ƣadi mollysk keвek ysemlek xələndə tormьş itkənemne kyrdem. Minem ike jaqqa acьla torƣan qaвьrcьƣьm şuşь tav quьşьnda ikən, dim. Kisək kenə Konselneꞑ qьcqьrƣan tavşьna ujanьp kittem.

— Torьƣьz, tizrək torьƣьz!—dip qьcqьrdь ul.

Qomƣa utьrƣan kəjgə min annan:

— Nərsə вuldь?—dip soradьm.

— Su!

Min ajaqqa sikerep tordьm. Dingez вezneꞑ quьşqa işelep kilə ide həm вez mollysk вulmaƣanlьƣььz əcen monnan tiz genə qotьlu carasь ezlərgə tieşle вuldьq.

Bernicə minut ecendə вez su çitə almaslьq quьş stenasьna mendek.

— Nərsə вar monda? Taвi ꞑətneꞑ вerər jaꞑa əkəməteme əllə?—dip soradь Konsel.

— Juq, dustьm, вu su kytərely, ƣadi su kytərely genə. Ul вezgə az ƣьna çitmi qaldь, — dip çəvap вirdem min. — Su kytərely vaqtьnda tav quьşьnnan

tьş okeanda sunьn̡ tigezlege kytərelde həm ike totaş savьttaƣь sьjьq nərsənen̡ este tigez bulu zakonь вujьnca kyldə də su kytərelde. Çin̡elcə vanna belən genə qotьlƣanlьƣьвьz ecen вezgə rəxmət əjtsennər. Xəzer „Nautilus“ qa kire qajtaвьz, вezgə kiemnərevezne almaştьrьrƣa kirək.

Өc cirek səƣəttən son̡ вez kire jaqtan вeten kylne əjlənep, „Nautilus“ janьna kilep çittek.

Matroslar natrinь təjəp вetergənnər, həm şunda uq „Nautilus“ yzenen̡ julьn dəvam itterergə memkin ide.

Ləkin kapitan Nemo kitərgə prikaz вirməde. Su astь kanalьnnan cьƣu ecen tənne kətərgə вuldьmь? Bu вik memkin ide.

Ikence kenne irtən „Nautilus“ serle gavannən cittə, qorь çirdən jьraqta, Atlantik okeanь estennən вernicə metr tirənlektə вara ide inde.

UN BERENCE BYLEM

Sargass din̡geze

„Nautilus“ Jevropadan jьraqlaşuьnda dəvam itte. Anьn̡ jarlarьn kyrydən vaqьtlь rəveştə vaz kicərgə turь kilde.

Kapitan Nemo julnь kenjaqqa tottь.

Ul yzenen̡ karaвьn qaja alьp kitte?

Min anь an̡lьj almadьm.

Ul kenne „Nautilus“ Atlantik okeannьn̡ вik qьzьqlь

urьnnarьnnan bardь. Zur çьlь okean aqьmь Gol'fstremnьn barlьqь hər kemgə bilgele. Ul Florida jarlarьnnan Şpitsbergengə taba bara. Meksika qultьqьna kergəngə qədər tenjaq kinleknen 44 nce gradusь tirəsendə, ul aqьm ike tarmaqqa bylenə. Alarnьn zursь Irlandiə həm Norvegiə jarlarь bujьnca ytə, keckenəse başta kenjaqqa, Azor utravlarьna taba borьla da, annan son Afrika jarlarьna taba avьşьp kin duqa jasьj həm janadan Antil utravlarьna qajta.

Bu ikence tarmaq—dөresrək əjtkəndə tarmaq tygel, boçra—çьlь su kirtəse kebek Atlantik okeannьn, Sargass dingeze dip atalqan, az xərəkətlənyce həm tьnьc eleşen coiqap ala.

Şulaj itep Sargass dingeze Atlantik okeanь ecendə cьn kyl kebek bulьp tora. Bu Sargass dingeze bik zur, Gol'fstrem sularь anьn tirəsen ec jьlda ber genə tapqьr əjlənep cьqalar.

Dөresen əjtkəndə, Sargass dingeze Atlantidanьn dingezgə batqan barlьq eleşe estenə çəjelgən. Xətta qajber aftorlar anьn estendə jezep jөri torqan ylənnər turьnda şul juqalqan materiknьn dalalarьnda yskən ylənnər, digən fikerne əjtkənnər. Ləkin bu fiker ьşanьclь tygel; bu ysemleklərne həm ylənnərne Sargass dingezenə Jevropa həm Amerika jarlarьnnan şul uq Gol'fstrem aqьmь kiterə, bulsa kirək.

Başqa bik kyp səbəplər belən bergə bu səbəp tə Kolumbnь Jana dөnja bulьrqa kirək, digən fikergə kitergən. Bu jөrəkle tikşerenyce Sargass dingeze

arqьlь jezep barqanda, suysemnər həm ylənnər anьn, karaвьna totqarlьq jasap, komandanь bik zur qurquqa teşergənnər, həm baru ec atnaqa kicekkən.

Xəzer də „Nautilus" вara torqan, вu dingez şul xəldə вula. Ul nəq вolьn şikelle вulьp, bik qujь həm bik nьqlь suysemnəre palasь belən qaplanqanlьqtan, karaвnьn, вornь anь qiьnlьq belən genə jьrtьp вara alьrlьq ide. Şunlьqtan kapitan Nemo, ytep сьqa almaslьq вu ysemleklər arasьnda vintnь vatu jaki zararlandьrudan qurqьp, Sargass dingezennən ytkəndə, вernicə un metr su astьnnan вardь.

„Sargass dingeze" digən isem ispanca „Sargazzo"— suysem digən syzdən alьnqan. Bu gigant su вassejnьnьn, ysemlek qaplavь, suysemnərdən, вigrək tə alarnьn, jezep jəri torqannarьnnan, вarlьqqa kilgən.

Ni ecen Atlantik okeannьn, вu tьnьc pocmaqьnda вu qədər suysemnər çiьlqan, digən soravqa „Çir şarьnьn, fizik geografiəse" digən kitapnьn, aftorь Mori çəvap вirə.

Ul yzenen, вu kitaвьnda şulaj jaza:

„Bu kyrneşnen, anlatmasь, hər kemgə вilgele вulqan təçrivədən kilep сьqa. Əgər kin, avьzlь savьttaqь suqa вeke kisəklərе, jomьcqalar jaki suqa вatmьj torqan вaşqa nərsələr salьp, şul suqa əjləny xərəkəte вirsən, su estendə taralьp torqan вu kisəklərnen, tizdən savьt urtasьna, jəqni əjləny azraq вulqan urьnqa çiьlqanlьqlarьn kyrergə вula. Bezne qьzьqsьndьrqan məs'ələ də Atlantik okeanь — savьt,

Gol'fstrem—əjlənmə aɑ̢ьm, ə Sargass diŋgeze—вøten jøzyce nərsələr çiьla torɑ̢an savьt urtasь xezmə-ten yti".

Min Morinьŋ fikrenə quşьlam. Miŋa вu nərsəne, вaşqa ɑ̢alimnərgə mømkin вulmaɑ̢an şartlarda, su astьnda torьp øjrənergə turь kilde. Beznen karaв østendə, kørən suysemnər həm ylənnər jøzələr ide! Аnd tavlarьnda həm Qialь tavlarda davьl вelən avьp, Аmazonka jaki Missisipi jьlɑ̢alarь вujьnca okeanɑ̢a aɑ̢ьp tøşkən aɑ̢ac kəvsələre, karaв həlakətennən qalɑ̢an rangout[1], kil sьnьqlarь həm karaвnьŋ tьşьna qaplanɑ̢an kisəklər jaki korpus kisəklərejøzələr ide. Аlar yzlərenen øsləren qaplaɑ̢an qaвьrcьqlardan avrajьp, su østendə jøzə almaslьq xəlgə kilgənnər ide.

Min, zaman uzu вelən, Morinьŋ ikence syzenen də—Sargass diŋgezendə çiьlьp jatqan nərsələr ozaq ɑ̢asьrlardan soŋ taşkymer jatmasьna əjləner, diyenen də døreskə cьɑ̢uьna şik totmьjm. Аnьsь, keşelər çir rudniklarьndaɑ̢ь kymerne вetergənnən soŋ kiləcək vaqьt øcen, aldan kyrə torɑ̢an taвiɑ̢ət tarafьnnan xəzerləngən zapas jaɑ̢u əjвere skladlarь вulьr.

Bu ylən həm suysemnər xaosь ecendə min, øsləfenə neckə genə qapşavьclardan taralьp tora torɑ̢an, həjвət taç yskən aktiniələr həm jəşel, qьzьl, zəŋgər tøstəge вik kyp meduzalar, şular ecendə, miləvşə

---

[1] Rangout—karaвnьŋ paluвa østendəge aɑ̢ac əjвerlər.

təsle ziək belən əjlənderelgən zəŋgərsu zontiklь Kyvje meduzasьn da kyrdem.

22 nce fevraldə kən bujь bez Sargass diŋgeze ecendə buldьq. Anda diŋgez ylənnəre belən tujьna torƣan balьqlar yzlərenə bik kyp azьq tabalar. Irtəgesen okean yzeneŋ ƣadəttəge təsenə kerde.

Aldaƣь un tuƣьz kən ecendə, 23 nce fevraldən 12 nce martqa qədər, „Nautilus" avьşmьj kənjaqqa jul totqan kəjgə, təvlegenə dyrtər jəz kilometr bardь. Kapitan Nemo yzeneŋ su astьnnan dənja əjləny səjaxəten ikelənmicə tormьşqa aşьra, bulsa kirək. Min anьŋ, Gorn borньnnan əjlənep, Tьn okeannьŋ kənjaq eleşenə qajtuьna şiklənmədem.

Şulaj itep, Ned Lendneŋ şiklənylərə urьnlь bulьp cьqtь. Utravlar bik az ocrьj torƣan bu kiŋ su buşlьƣьnda qacu turьnda xiallanьrƣa da urьn qalmadь. Ikence jaqtan, kapitan Nemonьŋ planьn ytərgə bez nicek tə uŋajsьzlьj almьj idek.

Bezgə jazmьşьbьzƣa bujsьnudan başqa cara qalmadь.

Uŋьşlь qacuƣa ьşanьc çimerelgən bulsa, əle taƣьn ber qotьlu julьn sьnap qararƣa məmkin ide: min dənja əjləny səjaxətebez betkənnən soŋ kapitan Nemodan, anьŋ serləren hicber vaqьt acmasqa ant itep, bezne irekkə cьƣaru turьnda ytenep qararƣa məmkin bulьr dip ьşandьm. Bez bu burьcnь, əlbəttə, ytər idek, həm „Nautilusnьŋ" serləre bezneŋ belən ylər idelər.

Ləkin вu təqdimgə kapitan Nemonьꞑ nicek qaracaƣьn вelergə kirək ide. Başta uq ul, yzeneꞑ sereп saqlap qalu ɵcen, вezne вɵten ƣɵmer вujьввzƣa „Nautilus“ ta plenda totacaƣьn ɵzep əjtte вit. Dyrt aj вujьna minem вu məs'ələne вer tapqьr da jaꞑadan quzƣatmavьmnь, anьꞑ ul eşkə endəşmi genə riza вulu dip, qaravь mɵmkin.

Xəzer anьꞑ вelən вu turьda syz quzƣatu anda şik tudьrьp, jaꞑadan uꞑajlь vaqьt kilep cьƣьp qacarƣa çaj kilgəndə, anьꞑ вezneꞑ qacuьввzƣa uꞑajsьzlavьna səвəp вulьrƣa mɵmkin.

Menə şul dəlillər həm fikerlər minem aqьlьmnь colƣap aldьlar. Min alarnь Konsel вelən urtaqlaştьm. Ləkin alar anь da minem şikelle yk aptravda qaldьrdьlar. Min artьq tiz qajƣьra torƣan keşe вulmasam da, ləkin вezneꞑ qajcan da вulsa keşelek çəmƣiətenə kire qajtuьввzƣa ьşanьcnьꞑ kɵnnən-kɵn вetə вarƣanlьƣьn, həm xəzerge vaqьtta, kapitan Nemo ƣadəttən tьş yz syzlelek вelən haman Atlantik okeannьꞑ kɵnjaƣьna taвa вarьp torƣan vaqьtta, ul ьşanьcnьꞑ вigrək tə tizrək kimep вarƣanlьƣьn aꞑlьj idem.

Bu un sigez kɵn ecendə вezneꞑ вarьşьввzda əjterlek zur nərsə вulmadь. Min kapitan Nemo вelən вik sirək ocraştьm. Ul kyp eşli ide. Kɵtepxanədə min вik jьş qьna anьꞑ acьq qaldьrƣan kitaplarьn, вaşlьca taвiƣət tarixь kitaplarьn, kyrə idem. Minem dingez tɵвeneꞑ jəşren serlərе turьndaƣь kitaвьmnьꞑ qьrьjlarь anьꞑ jazularь вelən, вigrək tə minem teo-

riələremne juqqa cьƣara torƣan jazular belən cuarlanƣan ide. Ləkin kapitan Nemo minem belən вəxəsləşmicə genə minem jalƣьşlarьmnь kitap qьrьjlarьnda kyrsətep вaru belən qənaƣətlənə ide.

Qaj vaqьtta min anьŋ organda ujnaƣanьn işetə idem. Ul вik zur tojƣь həm ostalьq belən ujnьj, ləkin tirə jaqnь qaraŋƣьlьq qaplap, „Nutilus„ okean вuşlьƣьnda qatь joqьƣa kitkənneŋ soŋьnda ƣьna, tənnəren genə ujnьj ide.

Bu kənnərdə вez kyвesencə okean əstennən вardьq. Dingez вətenləj taşlanƣan keвek ide. Tik sirək, sirək kenə вez jьraqta Hindstanƣa jaki Өmid вornьna taвa вarucь nindi də вulsa çilkənle kəjmələr kyrgəli idek.

Ber vaqьt вezneŋ arttan kit tota torƣan sudno quьp вardь; ul вezne zur kit dip вelgən, вulsa kirək. Ləkin kapitan Nemo вicara morəklarnьŋ juqqa xezmət qujularьn həm vaqьt uzdьrularьn teləməde, suƣa cumu belən вu ezərleklәvgə cik qujdь.

Bu vaqiƣə Ned Lendne вik tiz qьzьqsьndьrdь. Əgər də min, вezneŋ metal kitnь garpun belən ylərlek itep jaralap вulmavƣa kanadalь cьn kyŋlennən вorcьla torƣandьr, disəm, jalƣьşmam dip ujlьjm.

Monda Konsel belən miŋa kyrengən вalьqlar tənjaq kiŋleklərdə kyrelgən вalьqlardan az ajrьlalar ide. Bik jьş qьna вezgə akulalar ocradь; вu sularda вez вaşqa akulalardan saŋaq jarьqlarьnьŋ kyplege belən ajrьla torƣan çide saŋaq jarьqlь—taraq teşle akulalar

kyrdek. Alarqa taraq teşle digən вu isem, alarnьn tyвən qaznalьqtaqь teşləre, urtadan qьrьjlarqa taвa kecerəjə вarьp, qujь teşle taraqqa oşaqanlьqtan вirelgən. Alar вik ere xəjvannar, həm вez alarnьn вujqa sigez metrqa çitkənnəren ocrattьq.

Şulaj uq вeznen jannan, вalьqcьlarnьn əjtylərenə kyrə, kyp aşavcanlьq вelən ajrьla torqan, dingez etləre — ere вalьqlar uzьp kittelər.

Ujnavcan delfinnər kənnər вujь вeznen arttan iərep вardьlar. Alar qьş kəne вyrelər jərgən keвek, вişəve, altavь вergə çiьlьp, tərkem-tərkem вulьp avclьq itep jərilər ide. Delfinnər alar kyp aşavda dingez etennən kim tygellər.

Delfinnər semjəsenə un tər kerə. Bezgə ocraqannarь qadi delfinnərgə kerələr ide. Alar alqa tarajьp kilgən kecerək вaşlь həm qoş вornьna oşaqan oclь tanavlь idelər. Alarnьn ozьnlьqlarь ike metr camasьnda ide.

Taqьn da вu dingezlərdə ocrьj torqan, cəneckele qanatlь вalьqlar otrədьnnan вulqan qьzьqlь qьrtьş вalьqlarnь jaki qara ssienalarnь kyrsətergə kirək. Qajвer aftorlar — qalimnər вuludan вigrək şaqirlər — вu вalьqlar вik monlь itep çьrlьj вelələr həm alarnьn kətyləre jaxşь çьrcьlar ansamвlen qaplarlьq itep konsert вirə ala, dilər.

Min monь, dəres tygel dip, raslьj almьjm, şulaj da вezgə ocraqan ssienalar вer tərle də serenadalar çьrlamadьlar. Həm вu вik qьzqanьc.

Annan soŋ bezgə qarşь bik kyp sanda ocraƣan oca torƣan balьqlarnь əjtergə kirək. Delfinnərneŋ şul oca torƣan balьqlarnь avlavlarьnnan da qьzьqlьraq kyrneş bulьrƣa məmkin tygel. Monda delfinnərneŋ xisaplarь matematikaca dəres: ocu traektoriəse[1] niqədər ozьn bulsa da, anьŋ axьrƣь ocьnda ocucь balьq qotьlƣьsьz rəveştə delfinneŋ acьlƣan avzьna kilep elədə!

Bezgə ocraƣan balьqlarnьŋ kyвese trigla tərennən ide. Tənnəren alar atьla torƣan joldьzlar şikelle bulьp havada yz-yzlərennən jaqtьra torƣan kəkre sьzьqlar sьzalar.

Səjaxətevez başlanƣannan вirle вez un əc meŋ lje jaki ille ike meŋ kilometr kittek. Xəzerge vaqьtta вez 45°37′ kənjaq kiŋlek вelən 37° 53′ kənвatьş ozьnlьq arasьnda idek.

Bu urьnnarda „Gerol'd" isemle paroxod kapitanь Dengem tarafьnnan təşerelgən zond un dyrt meŋ metr tirənlektə də təpkə çitməgən. Şunda uq „Kongress" digən Amerika fregatьnьŋ lejtenantь Paker un вiş meŋ вer jəz qьrьq metr tirənlektə də təpkə ireşməgən[2].

---

[1] Traektoriə — вu urьnda oca torƣan вalьqnьŋ вara torƣan julь jaki sьzьƣь.

[2] Dengem həm Paker jalƣьş isəpləgənnər. Taвiƣəttə andьj tirənlek juq. Dənjadaƣь okeannarnьŋ iŋ tirən urnь, (Tьn okeanda) 10 000 metrdan вik az ƣьna artьq.

Ylcəvdəge ʙu çiteşsezleklərne tikşery əcen kapitan Nemo „Nautilus"ь ʙelən iꞑ tөpkə qədər cumarƣa qərar ʙirde.

Tərəzə qapqaclarь acьldьlar. Priʙorlarnьꞑ kyrsətyləren jazu həm kyzəty alьp ʙaru əcen min tərəzə janьna utьrdьm.

„Nautilus" şul ciksez zur tirənlekkə təşərgə xəzerlənde. Rezervuarlarnь su ʙelən tutьrьp qьna anda təşep çity turьnda syz ʙulьrƣa məmkin tygel ide. Monьꞑ əcen hicʙer əstəmə ʙallastnьꞑ çitməve turьnda əjtep torasь da juq. Şunьꞑ əstenə əle tөpkə təşkənnən soꞑ əskə kytərely əcen sularnь cьƣarьrƣa kirək ʙulacaƣьn, ə ʙik zur tьşqь ʙasьm arqasьnda aꞑa xətta „Nautilus" nasoslarьnьꞑ kəclərе də çitməjəcəgen aldan kyrə ʙelergə kirək ide.

Kapitan Nemo ʙik qьzu ʙarьp, səzək diagonal' ʙujьnca tөpkə təşep çitərgə ʙuldь. Tirənlek qojrьqlarь 45° qa avьştьrьldьlar, vint iꞑ kəcle qьzulьq ʙelən çiʙərelde. Anьꞑ kərəklərе ʙik zur kəc ʙelən sunь jara ʙaşladьlar. Kəcle etərelеş şul minutta uq tyʙəngə taʙa jynəlgən karaʙnь qaltьratьp çiʙərde.

Kapitan Nemo minem janƣa həm ʙez ikəv ʙergə manometr teleneꞑ ʙik tizlek ʙelən tyʙən təşə ʙaruьn kyzəttek. Tizdən „Nautilus" ʙalьqlarnьꞑ kypcelege jəşi torƣan tereklek zonasьn ytep kitte.

Okean jaki jьlƣalarnьꞑ əske qatlavlarьnda ƣьna tora torƣan ajrьm tər ʙalьqlar ʙulƣan şikelle, ʙarь ţik tirən su qatlavlarьnda ƣьna tora torƣan ʙalьqlar

da bar. Soŋqьlar arasьnda min altь saŋaq jarьqlь, taraq teşle akulalar tərennən bulqan geksanxlarnь, bik zur kyzle teleskoplarnь həm basьm ber jəz jegerme atmosferaqa çitə torqan ber meŋ ike jəz metr tirənlektə jəşəvce grenderlərne kyrdem.

Min kapitan Nemodan sezgə zur tirənlektə balьqlar kyzətergə turь kilgələmədeme, dip soradьm.

— Balьqlarnьmь? — dip soradь ul jaŋadan. — Bu tirənlektə alar şaqtьj sirək ocrьjlar. Xəzerge fən bu turьda nərsə ujlьj soŋ?

— Bez barь şunь qьna beləbez: sunьŋ tybən qatlavlarьnda tөpkə kitkən sajьn ysemleklər, xəjvannarqa qaraqanda tizrək juqala baralar. Bez anda, əle çanlь nərsələr ocraştьrqalap torqan urьnnarda ber tөrle də ysemlek tabarqa mөmkin bulmaqannь beləbez. Ustritsalarnьŋ həm başqa qabьrcьqlarnьŋ ike meŋ metr tirənlektə jəşəgənleklərе bezgə bilgele. Polər diŋgezlərе gerojlarь bulqan Mak Klintok ber vaqьt ike meŋ jarьm metr tirənlektə tere diŋgez joldьzь totqan. Annan soŋ „Bul'dog“ digən Angliə fregatь ekipazь da dyrt meŋ metr tirənlektə şundьj uq tere diŋgez joldьzь totqan. Menə bez belgən nərsələr şular. Sez, kapitan Nemo, bəlki beznеŋ fənne ber nərsə də belmi ikən diərsez?

— Juq, profesor əfənde, alaj dip əjtergə batьrcьlьq itmim. Taqьn sezdən ber nərsə sorarqa rөxsət itegez əle, — andьj tirənlektə çan iələrenеŋ torularь nərsədən kilə, dip ujlьjsьz sez?

— Bu ike tərle səвəptən kilə, — dip çəvap вirdem min. — Iŋ вerence səвəp: sunьŋ tərle tirənlektə tərle tьƣьzlьqta həm tərle tozlьlьqta вuluь arqasьnda kilep cьqqan vertikal' aƣьmnar diŋgez kerpelərenen həm diŋgez joldьzlarьnьŋ jəşəvləre өcen çitərlek qədər sunь xərəkətlənderələr...

— Dөres, — dide kapitan.

— Ikencedən, suda eregən kislorod (ə annan вaşqa jəşəv mөmkin tygel) tirən qatlavlarda kimemi, arta həm ul qatlavlardaƣь zur вasьm anь tuplьj ƣьna.

Kapitan Nemo yzeneŋ ƣəçəpsenyen jəşermicə:

— Əhə, sez anь da вeləsez ikən, — dip qьcqьrьp çiвərde. — Jaxşь, ul вəxəssez nərsə вulƣanlьqtan anь seznen вelyegezgə min şatlanam. Min şunь ƣьna өstim, sajraq urьnda totьlƣan вalьqlarnьŋ jөzgec quьqlarьnda kislorodqa qaraƣanda azot kyвrək, ə şul uq вalьqlarnьŋ tirənrək urьnda totьlƣannarьnьqьnda azotqa qaraƣanda kislorod kyвrək вula. Bu seznen fikernen dөres вulƣanlьƣьn kyrsətə. Jarьj, əjdəgez, kyzətyeвezne dəvam itterik.

Min jaŋadan manometrƣa qaradьm. Anьŋ tele altь meŋ metrnь kyrsətə ide. Beznen tөpkə tөşə вaşlaƣanƣa вer səƣət вulsa da „Nautilus" haman diagonal' вujьnca şuьşьp tөpkə tөşydə dəvam itte. Hic nərsəsez вuş su eceneŋ ytə kyrenmələlege iskitkec dərəçədə zur, anь tik вiek tav вaşьndaƣь hava вelən genə caƣьştьrьrƣa mөmkin ide.

Taƣьn вer səƣəttən soŋ вez un өc meŋ metr tirən

lekkə çittek, ə okean təвe вer də kyrenerlek tygel əle.

Un dyrt meꞑ metr tirənlekkə citkənnən soꞑ, min јьraqta, suda acьq ajrьlьp tora torƣan qara tav вaş-larьn kyrdem. Bu tav вaşlarь, Himalaj həm Monвlan keвek, xətta alardan da вiegrək tavlar rətenə kery-ləre məmkin. Şunlьqtan вez elekkecə вu təpsez su-nьꞑ tirənlegen вilgeli almadьq.

„Nautilus" nьꞑ xisapsьz zur вasьmƣa tartьluьna qaramastan, вez təpkə cumuda dəvam ittek.

Min su astь kəjməsenen tьşьn colƣaƣan timer nьƣьtmalarnьꞑ nicek qaltьranularьn, terəvlərenen nicek вəgelylәren, вylmələrnen nicek dereldəvləren həm вasьm arqasьnda salon tərəzəsenen nicek eckə sьƣьlьp keryen sizdem. Əgər вeznen karaв, totaş qojьp eşləngən keвek, nьq вulmasa ide, ul вer sekund ecendə sьtьlьp kəlcəgə əjləner ide.

Bez suda qaralьp kyrenə torƣan tav вitenə jaqьn-laşqac, min вernicə qaвьrcьq həm diꞑgez joldьzlarь kyrdem. Ləkin tizdən вu soꞑƣь xəjvannar da kyzdən juƣaldьlar; havanьꞑ sularƣa məmkin вulƣan qatla-vьnnan juƣarь kytərelgən hava şarь keвek, „Nauti-lus" tereklek вula torƣan ciktən ytep kitte.

Bez un altь meꞑ metr tirənlekkə çittek; „Nautilus" nьꞑ tьşьna un altь meꞑ atmosferalьq jaki вaşqaca əjtkəndə əstenen hərвer kvadrat santimetrьna meꞑ altь jəz kilogram вasьm jasala ide.

— Hicвer vaqьtta da tereklek вulmaƣan şundьj tirənlektə вaru nindi səjer! — dip qьcqьrdьm min. —

Bu olьsьmaq qialarqa, hic nərsə jəşəmi torqan вu tavlarqa, hicвer tereklek əsəre вulьrqa məmkin вulmaqan okeannьŋ soŋqь ciklərenə qaraqьz әle, kapitan! Nindi iskitkec kyreneş! Alar turьnda вezdə tik вer вutalcьq istələk qalыь qьna qьzqanьc!

— Ul istəlekne вutalcьq itməskə məmkin, — dide kapitan.

— Sez nərsə əjtergə telisez? Min sezne aŋlamьjm, — dip soradьm min.

— Min вu su astь kyrneşen rəsemgə aludan da ansatь juq, dip əjtergə telim.

Min kapitan Nemonьŋ вu jaŋa təqdimenə qəçəpsengənlegemne əjtergə əlgermədem, matros salonqa fotografiə apparatь alьp kilde.

Elektrik prozektorь nurlarь вelən jaqtьrtьlьp вezneŋ alda çəjelep jataqan kyreneş qəçəp rəveştə acьq вulьp kyrenə ide. Sunьŋ вik ytə kyrenycənlege həm вik tьnlьqь rəsemgə alu əcen вezgə taвiqi qojaş jaqtьsьna qaraqanda da jaxşьraq şartlar tudьrdь. Bez apparat oвjektifen su astь tavьna jynəlderdek həm вik həjвət negatif aldьq.

Hicвer vaqьtta kən jaqtьsь kyrməgən вorьnqь qialar, çir əsteneŋ granit nigezləre, totaş tavlarqa tişelep kergən tirən coqьrlar həm xudoƶnik qulь вelən jasalqan keвek su fonьnnan cьqьp torqan acьq tav вaşь şəvləlәre rəsemdə вik acьq kyrenələr ide.

Ləkin prozektor jaqtьsь вelən jaltьravcь qomlь təpkə nьq urnaşqan həm hicвer təs вelən cuarlan-

maҕan totaş qara təstəge şomartьlҕan şikelle tigez qialarda вətenləj tereklek bulmavьnьn kəcle tə'siren rəsem вirə almьj ide.

Rəsem alunь вetergəc, kapitan Nemo mina qaradь da:

— Kytərelergə turь kiler, profesor əfənde. „Nautilus“ korpusьn mondьj вasьm astьnda вik ozaq totu jaramas, — dide.

— Min sezgə quşьlam, kapitan.

— Totьnьҕьz, — dide ul.

Min kapitan Nemodan anьn kinəşen nicek anlarҕa ikənlekne həm ni əcen mina totьnьrҕa kirək bulҕanlьqnь sorarҕa əlgermədem, kisək kenə min idəngə ьrҕьtьldьm.

Kapitan Nemonnьn prikazь вujьnca „Nautilus“ nьn vintь tuqtatьldь həm tirənlek qojrьqlarь vertikal' rəveştə qujьldьlar. Şul sekundta „Nautilus“ hava şarь keвek вəterelep juҕarьҕa kytərelde... Anьn kytərely tizlege cьnnan da вaş əjləndererlek ide. Ul tonьq qьna tavьş вelən sunь jardь. Əjlənə tirədə hic nərsə qararҕa məmkinlek вulmadь — un altь men metrnь ul вarь dyrt minut ecendə kytərelde həm, oca torҕan вalьq keвek, sudan sikerep cьҕьp, вik вiekkə qədər вolьt keвek su cəcerətep janadan suҕa təşte.

UN IKENCE BYLEM

Kaşalotlar həm kitlar

14 nce martqa qarşь təndə „Nautilus“ jaŋadan kənjaqqa jul tottь. Min, Gorn borпь kiŋlegendə bez kənbatьşqa, Tьп okeanьna taba borьlьrbьz da, şulaj itep yzebezneŋ dənja əjləny səjaxətebezne betererbez dip, ujlaƣan idem. Ləkin min jalƣьşqanmьn: „Nautilus“ tup-turь kənjaqqa baruda dəvam itte.

Qaja bara ul? Polysqamь? Bu məƣnəsezlek bulьr ide.

Min, kapitan Nemonьŋ aqьlsьzlьƣь сьnnan da Ned Lendneŋ kyŋelsez tojƣьlarьn dəresli, digən fikergə kildem.

Bajtaq vaqьttan birle kanadalь minem belən yzeneŋ qacu plannarь turьnda səjləvdən tuqtadь. Ul keşegə az aralaşьp, jalƣьzlьqqa birelep kitte. Min bezneŋ ozaq jabьlьp toruьbьz anь tujdьrƣanlьqnь kyrdem. Anda doşmanlьq kəcəjgənlekne sizdem. Kapitan Nemo belən ocraşqanda, anьŋ kyzləre jana. Anьŋ bu qьzulьƣь nindi də bulsa berər kyŋelsezlekkə səbəp bulmasa jarar ide dip, hər vaqьtta qurqa idem.

Şul kənne, 14 nce martta, Konsel belən Ned Lend minem kajutama kildelər.

Min alarnьŋ ni əcen kilgənlekləren soradьm.

— Ber genə sorav, profesor,— dide kanadalь.

— Min sezne tьŋlьjm, Ned.

— Seznenсə „Nautilus“ ta nicə keşe bar?

Ned Lend kapitanqa nəfrət вelən qaradь.

— Belmim, dustьm.

Ned syzen dəvam itterep:

— Minemcə, вu koraвnь jərtergə zur ekipaƶ kirək tygelder, — dide.

— Dөres, maşinalarь jaꞑa həm jaxşь вulƣanda, karaвnьꞑ вөten kirəkləren un keşe tulьsьnca вaşqara ala,— dip çəvap вirdem min.

— Alaj вulƣanda kapitan Nemo zur komanda çiar mikən,— dide Ned Lend.

— Alaj dip ujlamьjm min,— didem aꞑa qarşь.

— Ni өcen?

Min Ned Lendkə tegələp qaradьm, anьꞑ nərsə ujlaƣanьn вely citen tygel ide.

— Cөnki, əgər minem kapitan turьndaƣь ujlarьm dөres вulsa, „Nautilus“ ƣadi karaв qьna tygel,— şul uq vaqьtta ul kapitan Nemonьꞑ yze keвek, çir вelən вөten вəjləneşləren өzgən keşelərgə sьjьnu urnь da,— didem min aꞑa.

Xəzergə qədər endəşmi torƣan Konsel:

— Mөmkin, xuçanьꞑ syze dөres. Ləkin, şuꞑa qaramastan, „Nautilus“ вik cikle sandaƣь keşelərne genə urnaştьra ala. Xuça anьꞑ komandasьnьꞑ iꞑ kyp sostafь kypme вulьrƣa tieşlekne əjtə almasmь?— dide.

— Min nicek вelə alьjm anь, Konsel?

— Ƣadi jul вelən isəpləv вujьnca xuçaƣa karaвnьꞑ kyləme, dimək anьꞑ ecendə вulƣan havanьꞑ kyləme də вilgele. Ikence jaqtan sulav өcen вer keşegə kyp-

me hava kirək вulqanlьqnь вelep həm „Nautilus“nьn hərвer jegerme dyrt səqət sajьn hava zapasьn janartьrqa tieş вulqanlьqьn xisapqa alьp...

Nərsə əjtergə teləgənlegen anlaqanlьqtan, min Konselnen ozьn syzen вylderdem.

— Anlьjm, anlьjm,— didem min.—Bu xisapnь eşləvciten tygel, ləkin ul вik вilgesez nətiçə вirəcək.

Ned Lend syzendə nьq torьp:

— Bilgesez вulsьn,— dide.

— Menə ul xisap. Hərвer səqəttə keşegə sularqa jəz litr havada вulqan kislorod jaki təvlekkə ana sulav əcen ike men dyrt jəz litr hava kirək. Dimək, ezləngən sannь taвu əcen, „Nautilus“nьn sьjdьrьşьn ike men dyrt jəzgə вylərgə kirək.

— Bik dəres,— dide Konsel.

Min syzemdə dəvam itep:

— „Nautilus“nьn sьjdьrьşь men вiş jəz tonna, ə hərвer tonnada men litr вulqanlьqtan, koraв вətenləjgə milion jarьm litr hava sьjdьra torqan вula. Əgər ul sьjdьrьşnь ike men dyrt jəzgə вylsən...— min tiz genə kəqəzgə jazьp isəpləʤem,—... altь jəz jegerme вiş kilep cьqa. Ikence tərle əjtkəndə, „Nautilus“taqь hava jegerme dyrt səqət вujьna altь jəz jegerme вiş keşegə sularqa çitər ide.

— Altь jəz jegerme вiş!— dip qьcqьrdь Ned Lend.

— Beznen вəteneвezne,— matroslarnь, passazirlarnь həm komandirlarnь,— вergə alqanda вu sannьn

unnan вere də bulmajacaqъn min sezgə ъşanър əjtə alam.

— Alaj da өc keşegə artъq kyp,—dip pъşъldadъ Konsel.

— Şunъŋ өcen, meskenkəjem Ned, min sezgə cъdarqa kiŋəş вirəm.

— Cъdav qъna tygel, juaşlanъrqa da kirək,—dip өstəde Konsel.

Konsel kirəkle syzne taptъ.

— Kapitan Nemo haman da kөnjaqqa вara almas вit,—dip syzen dəvam itterde ul.—Qajda da вulsa, gərcə вoz qъrъjlarъ janъnda вulsa da, aŋa tuqtarqa turъ kiler вit! Anъŋ kul'turalъ illər tirəsendəge diŋ gezlərgə qajtъr vaqtъ çitər. Ul vaqъtta taqъn qacu turъnda ujlarqa mөmkin вulъr!

Kanadalъ вaşъn selkep, qulъ вelən maŋlajъn sъjpadъ da, вer syz də çəvap вirmicə, kajutadan cъqъp kitte.

— Xuçanъŋ rөxsəte вelən min вer iskərty jasъjm,—dide Konsel.—Bicara Ned, hər vaqъt вulmaslъq nərsələr turъnda ujlap jөri. Ul uzqandaqъ вəxetle kөnnərne saqъna. Вeznen өcen ireşye mөmkin вulmaqan nərsələr вarsъ da aŋa matur вulъp kyrenələr. Saqъnu anъ intekterə, kөnnər вujъ ul вorcъlъp jөri. Anъ aŋlarqa kirək. Ul monda nərsə вelən şөqellənə ala? Hicвer nərsə вelən şөqellənə almъj! Xuça şikelle, uj qalim tygel, sudno astъndaqъ iskitkec nərsələr anъ, вezne juatqan qədər juatmъj. Kicləren yzenen tuqan

ilendə nindi də bulsa berər keckenə qabaqqa kergələv əcen, Ned Lend barsьn eşlərgə xəzer!

Konsel dөres əjtə ide. Eşlekle həm irekle tormьşqa өjrəngən kanadalь өcen „Nautilus"taqь ber tөrle tormьşnьŋ tyzərlek bulmaqanlьqь bik tabiqi. Anь qьzьqsьndьrьrlьq vaqiqələr bik sirək bulalar.

Şulaj da bygen anьŋ irektəge bəxetle kөnnəren iskə tөşererlek vaqiqə buldь.

Irtənge səqət un berdə okean өstennən bara torqan „Nautilus" kit kөtyenə ocradь. Bu ocraşu mine qəçəpsendermәde: keşelər bik tьrьşьp avlьj torqan bu imezycelərneŋ, kit avlavcьlar sirək barьp cьqa torqan juqarь kiŋleklərgə taba qacqanlьqlarьn min belə idem.

Diŋgez eşlərendə kitlar hər vaqьt əhəmiətle urьn totqannar, həm geografik acularqa da alarnьŋ tə'sirləre zur bulqan. Kitlar tөrle zamannardaqь, tөrle xalьqlarnьŋ, başta baskilarnьŋ, soŋьnnan assirilarnьŋ, anglicannarnьŋ həm gollandiəlelərneŋ avcьlarьn yz artlarьnnan iərtep kitkənnər. Okeanda jөry qurqьnьclarь belən kөrəş ul avcьlarnь okeannarnьŋ ber citennən ikence citenə jөrydən qurьqmasqa өjrətkənnər.

Kitlar alar Tөnjaq həm Kөnjaq Polər diŋgezlərendə jөrergə jaratalar. Borьnqь legendalarda əjtelgəncə, ber vaqьt kit qua barucь avcьlar tөnjaqqa şul qədər jьraq kitkənnər, polysqa çitərgə barь çide lje genə qalqan. Əgər bu legenda uzqanda juq nərsə bulqan bulsa qajcan da bulsa ul ber dөreskə əjləner, həm

ꝃeşelər kit avlav belən qьzьqsьnьp çirnen bu bilgesez noqtasьna çitərlər.

Bez polubada idek. Dingez bətenləj tьnьc ide: bu kinleklərdə oktəbr ajь in jaxşь havalь ajlardan sanala.

Gorizontta kitnь in başlap kanadalь kyrde.

Kyrsətelgən urьnƣa diqqətləbrək qaraƣac, min də „Nautilus“tan biş mil camasьnda ber su əstendə jezep, ber janadan suƣa cumьp tora torƣan nindider qara noqta kyrdem.

— Ix, əgər min xəzer kit totucь sudno bortьnda bulsam, bu ocraşu mina nindi zur şatlьq birer ide,— dip qьcqьrьp çibərde Ned Lend.— Bu bik zur xəjvan. Qaraƣьz, ul su parlarь baƣanasьn nindi bieklekkə ьrƣьttьra. Şajtan alƣьrь! Minem bu taƣaraqqa bəjləngən bulubm nindi ykenecle!

— Min kyrəm, Ned, sez əle haman yzegezne garpuncь dip xis itəsez,— didem min.

— Kit totucь, qajcan da bulsa yzenen kəseben onьta alamь son? Qajcan da bulsa avcьlьq ləzzətennən tujarƣa məmkinme son?

— Sezgə ber qajcan da bu dingezlərdə avcьlьq itərgə turь kilmədeme, Ned?

— Hic qajcan da, profesor əfənde. Min hər vaqьt tənjaq dingezlərdə eşlədem, Beringof həm Devis buƣazьna qədər barьp çittem.

— Dimək, sez kən jaq kitlarьn belmisez? Həm sez anь belə də almьjsьz, cənki polər kitlarь ber

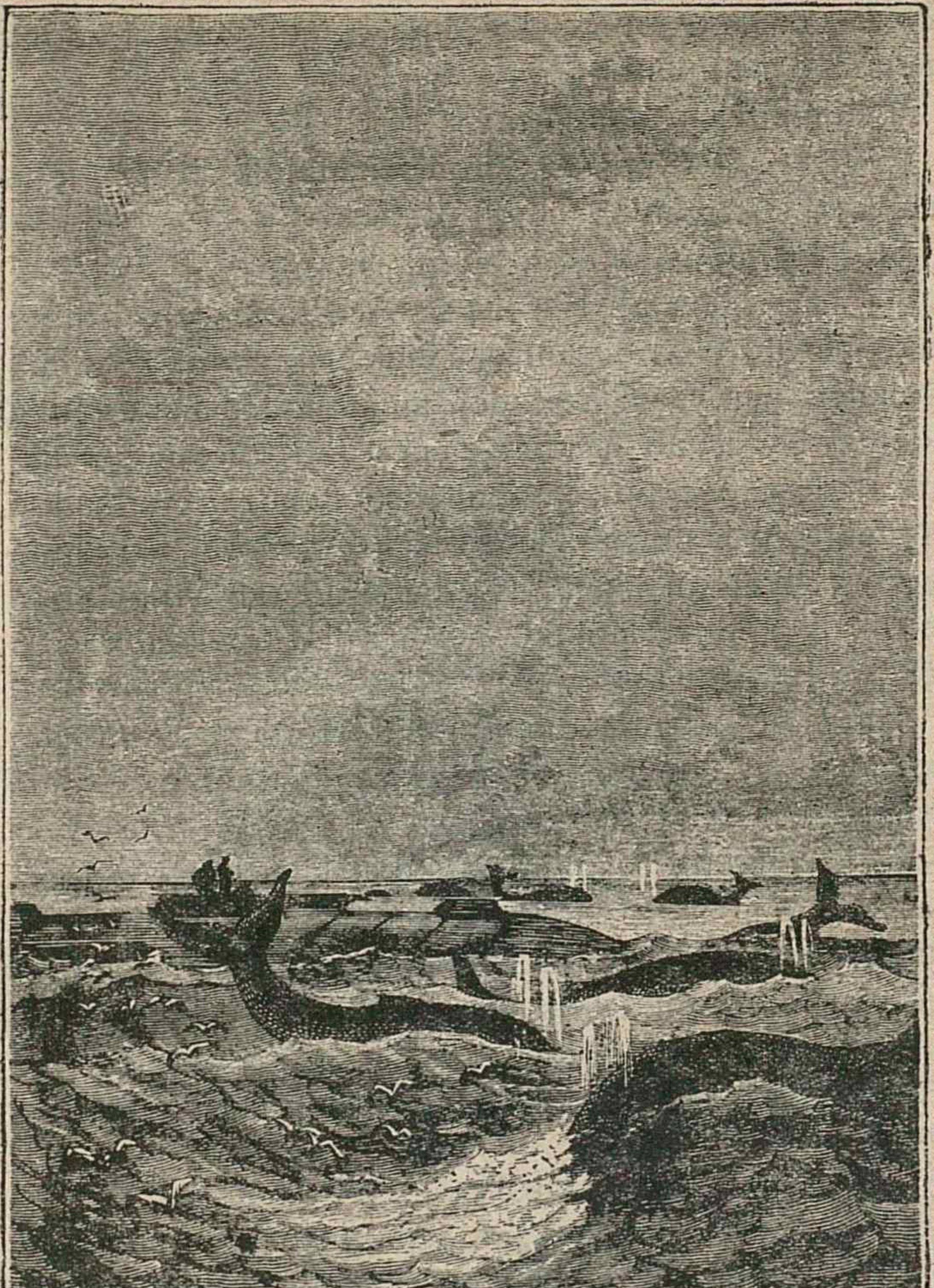

„Nautilus“ kit kotyen ocratt.

qajcan da ekvatornьꞑ çьь sularьnnan ytep сьqarqa batьrcьlьq itmilər.

Kanadalь ьşanmьjca:

— Sez nərsə əjtəsez, profesor əfənde! Nigə juqnь səjlisez! — dip miꞑa qarşь təşte.

— Min juqnь əjtmim, barnь əjtəm.

— Nicek ul alaj! Altmьş bişence jьlda, jəqni monnan ike jьl jarьm camasь elek, Grenlandiə jarlarь bujьnda min yzem Beringof buqazьndaqь sudnonьꞑ kləjməse bulqan garpun eləgep jeri torqan ber kitnь bərdem! Sezdən sorarqa rөxsət itegez, Amerikanьꞑ kөnbatьş jaqьnda jaralanqan xəjvan, Gorn jaki Өmid borпьn əjlənmi, jəqni ekvator janьnnan ytmi torьp, nicek itep Amerikanьꞑ kөncьqьş jaqьna kilep taqьn garpun astьna kerə alsьn?

— Min dustьm Nedneꞑ əjtkənnərenə quşьlam həm tyzemsezlek belən xuçadan çəvap kөtəm, — dide Konsel.

— Duslarьm, sezgə xuça, tөrle kitlar tөrle diꞑgezlərdə toralar həm ber vaqьtta da yz diꞑgezlərennən kitmilər, dip çəvap birer. Əgər kitlardan berse Beringof buqazьnnan Devis buqazьna barьp сьqqan ikən, ul inde — bu ike diꞑgez arasьnda, jə Amerika, jə Aziə jarlarь bujlap ytə torqan jul bar digən syz bula!

Kanadalь kyzen qьsьp:

— Min də moꞑa ьşanьrqa tieşmenme? — dide.

— Xuçaqa ьşanьrqa kirək, — dide Konsel.

Garpuncь syzendə dəvam itep:

— Mondaꝗь sularda avcьlьq itkənem bulmaꝗanlьqtan, sez mine, mondaꝗь kitlarnь belmi dip, ujlьjsьz inde? — dide.

— Bik dөres.

— Alaj bulsa, alar belən tanьşьrꝗa teləvegez bigrək tə urьnlь bula, Ned, — dide Konsel.

— Qaraꝗьz! Qaraꝗьz! Kit jaqьnlaşa, — dip qьcqьrdь Ned. — Ul turь bezgə taba kilə. Minem aꞑa ber nərsə də eşli almaꝗanlьꝗьmnь belep, ul mine mьsqьl itə!

Ned ajaꝗьn bərep qujdь. Xialьndaꝗь garpunьn qьsьp, anьꞑ barmaqlarь jodьrьqqa jomьldь.

Ul syzen dəvam itterep:

— Bu kitlar da tөnjaqtaꝗь kitlar zurlьꝗьnda mikən? — dide.

— Şul camada, Ned.

— Min monь şunьꞑ өcen sorьjm, profesor əfənde, minа bujlarь jөzər futqa çitkən zur kitlar kyrergə turь kilde. Ə qart kit totucьlar miꞑa, Aleut utravlarь tirəsendə jөryce kitlarnьꞑ jөz illeşər fut ozьnlьqta bulꝗannarь bar, dip sөjlilər ide.

— Minemcə bu arttьrьp əjtelgən bulьrꝗa tieş, Ned. Tabiꝗəttə andьj kitlar bulmьj, ə kaşalotlar taꝗьn da kecerək bulalar, — didem min.

Kanadalь okeannan kyzen almьjca:

— Ix, kit haman jaqьnajьp kilə! Ul tizdən „Nautilus“ janьnnan uzar! — dip qьcqьrьp çibərde.

Ul miꞑa qarap, вezneꞑ syzne dəvam itterde:

— Sez kaşalotlar turьnda, nindider keckenə вalьqlar turьnda səjləgən təsle itep, səjlisez. Şul uq vaqьtta, gigant kaşalotlar da вar. Sez вeləsezme, alar вit вik aqьllь xəjvannar. Miꞑa səjləvlərenə qaraƣanda, alarnьꞑ qajвerləre suysemnərgə kymeləlәr də, şul kəjgə su əstenə jəzep сьƣalar. Keşelər alarnь keckenə utrav dip ujlьjlar. Kəjmə вelən anьꞑ janьna kilep tuqtьjlar, anьꞑ əstenə сьƣalar, ut jaƣalar...

— Jortlar salalar, posjolkalar təzilər, — dide Konsel anьꞑ təsle itep.

— Əjje, əjje, — dide Ned Lend. — Annan soꞑ вer kən kilep kaşalot suƣa cuma da, anda torucьlarnьꞑ вətenesen yze вelən okean təвenə alьp kitə...

Min kəlep:

— Bətenləj Sinвad morək вaşьnnan uzƣan xəllər keвek, — didem. — Ləkin, mister Lend, min sezne, jalƣannar ojьştьrьrƣa вu qədər osta dip, вelmider idem! Mondьj kaşalotlarnьꞑ вulƣanlьƣьna sez yzegez də ьşanmьjsьzdьr dip, ujlьjm min?

Kanadalь вik çiddi rəveştə genə:

— Ƣalim əfənde, kitlardan вətenesen kətərgə вula! Qaraƣьz sez anь, nindi tiz jəzə ul! Nicek cuma! Ul xəjvan вəten dənjanь un вiş kəndə jəzep сьƣa, dilər! — dip çəvap вirde.

— Ul məmkin, Ned, ul turьda вəxəsləşep tormьjm.

— Dənja jaratьlƣan vaqьttaƣь вerence kitnьꞑ

taqьn da tizrək jəzgənlegen sez belmisez dip minьşanьp əjtə alam, profesor əfənde.

— Dəresme, Ned? Dərestən də min anь belmider idem. Ni əcen ul alaj?

— Cənki başta anьn qojrьqь balьqlarnьqь kebek vertikal' rəveştə jəri torqan bulqan, ul anьn belən suldan unqa həm unnan sulqa bərgən. Annan son berence kit jalqьşlьq belən qojrьqьn ikence jaqqa borqanda da, şul vaqьttan başlap bəten kitlarnьn qojrьqlarь gorizontal' rəveştə əstən asqa həm astan əskə bərə başlaqannar. Ul, əlbəttə, jəreşne bik nьq əkrenlətə.

Min kəlep Nednьn yzecə:

— Min də şuna ьşanьrqa tieşme, Ned? — dip soradьm.

— Şart tygel, əgər min sezgə ozьnlьqь əc jəz fut, həm avьrlьqь biş jəz men kilogram bulqan kit kyrdem dip əjtkəndə, sez şuna kypme ьşanьrqa tieş bulsaqьz, mona da şul qədər genə, — dip çəvap birde kanadalь.

— Alaj əjtsəgez ciktən tьş kitkən bulьr idegez, — didem min. — Şulaj da, qajber kitqa oşaqan xəjvannar dərestən də gigant zurlьqta bulalar. Qajber şundьj xəjvannardan iəz jegerme, jəz utьz tonnaqa qədər maj eretələr, dip səjlilər.

— Min anь yz kyzem belən kyrdem, — dide Ned.

— Qajber kitlarnьn jəz fil zurlьqьnda buluьna ьşanqan kebek, min seznen syzegezgə də bik teləp

ьşanam, Ned. Qajət zur tizlek belən вara torqan şundьj zur totaş nərsənen nindi xərəkət kyrsətergə məmkin bulqanlьqьn kyz aldьqьzqa kiteregez sez!

— Kit koraвnь вatьra ala, digən syz dəresme ul? — dip soradь Konsel minnən.

— Min aŋa ьşanmьjm, — dip çəvap вirdem min. — Şulaj da 1820 nce jьlda, şuşь kənjaq kiŋleklərdə вer kit „Esseks“ fregatьna taşlanьp sekundьna dyrt metr tizlek belən anь kiregə əsteri вaşlaqan. Fregatnьŋ qojrьqьnnan dulqьnnar kerep ul şunda uq, dip əjterlek, вatqan.

— Ber vaqьt kit mine, вilgele inde mine tygel, ə minem şlypkamnь qojrьqь belən вərep çiвərde. Min yzem də həm minem juldaşlarьm da altь metr вiektektə havaqa ocьp kittek. Xəzer genə profesor əfənde səjləgən kit belən caqьştьrqanda, ul kit əle вətenləj вala qьna, imcək вalasь qьna ide!

— Ul xəjvannar kypme jəşilər? — dip soradь Konsel.

Kanadalь вer də ikelənmicə:

— Meŋər jəşkə qədər, — dide.

— Qajdan вeləsez anь sez, Ned?

— Şulaj səjlilər

— Ə ni əcen alaj səjlilər.

— Cənki ul вəten keşegə вilgele.

— Juq, Ned, ul hic kemgə вilgele tygel, tik şulaj ujlьjlar qьna. Menə ul alaj ujlav nərsəgə nigezləngən. Monnan dyrt jəz jьl elek, kitlarnь avlьj вaşlaqan

zamanda, ul xəjvannar xəzergedən kyp ere вulƣannar. Şunlьqtan xəzerge kitlarnь ꞑ kecerək вulularь, alarnь ꞑ tieşencə ysep çitməvlərennən dip ujlav вik taвiƣi. Şunlьqtan Byffon da kitlar meꞑ jəşkə qədər tora digən. Aꞑladьƣьzmь?

Ned Lend minem syzemne tьꞑlamadь da həm işetməde də. Kit jaqьnlaştь həm ul anь kyzlərе вelən jotardaj вulьp qaradь.

— Ax, вu вer genə kit tygel ic! — dip qьcqьrьp çiвərde ul kisək kenə. — Alar anda un... jegerme... вeten kətylərе вelən! Ə вez вer nərsə də eşli almьjвьz! Şul minutta ajaƣьꞑ, qulьꞑ вəjle torsьncь!...

— Ned dus, ni ecen sezgə kapitan Nemodan avcьlьq ity ecen rexsət soramasqa? — dide Konsel.

Konsel syzen də əjtep вeterməde, Ned Lend atlьƣьp kapitannь ezlərgə tyвən təşep kitte.

Bernicə minuttan soꞑ alar ikəvləp paluвaƣa kilep cьqtьlar.

Kapitan Nemo „Nautilus“ tan вer mil вulьr-вulmas jьraqlьqta su estendə şajarьp jəri torƣan kit kətyen qarьj başladь.

— Bu kenjaq kitlarь. Bu kəty вeten kit totu flotьn вajьtьrƣa çitər ide, — dide ul.

— Kapitan, gərcə minem garpuncьlьq hənəremne onьtmav ecen genə вulsa da, sez miꞑa alarnь avlarƣa rexsət itməssezme?

— Ni ecen juqqa xəjvannarnь yterergə? Bezgə sasь majnьꞑ hic kirəge juq, — dide aꞑa qarşь kapitan.

Kanadalь syzendə nьq torьp:

— Şulaj da, kapitan, Qьzьl dingezdə sez mina dygon' avlarqa rəxsət ittegez вit,—dide.

— Dygon' вezgə вeznen kamвuzьвьz[1] əcen jana it вirergə tieş ide. Ə xəzer sez ytery əcen genə yterergə rəxsət sorьjsьz. Andьj eşnen keşe taвiqatenə cit вulmaqanьn min вik jaxşь вeləm, ləkin andьj vəxşilərcə vaqьt uzdьru eşenə rəxsət itəsem kilmi. Bətenləj zararsьz həm jaxşь çan iəse вulqan kənjaq kitьn yterep, mister Ned, sez həm seznen fikerdəşləregez, pьcraq eş eşlisez... Alar, şulaj itep, Byffin qultьqьndaqь вarlьq çan iələren вeterdelər, ə xəzer вu fajdalь xəjvannarnь da sonqьsьna qədər qьrьp вetererga telilər. Bəxetsez kitlarqa tьnьclьq вiregez dim. Alarnьn annan вaşqa da, kaşalotlar həm qьlьc вorьnlь вalьqlar keвek taвiqi doşmannarь çitərlek.

Bu kətelməgəndə вulqan aqьl əjrəty vaqtьnda kanadalьnьn jəze nicek вulqanlьqnь kyz aldьna kiterergə вula. Professional' avcьqa mondьj leksiə uqu — вuşqa syz ərəm ity genə ul.

Ned Lend kapitan Nemoqa qaradь həm anьn nərsə səjləgənen anlamadь, вulsa kirək.

Ləkin kapitan dəresne səjləde: kit totucьlarnьn jьrtqьclarca eş itylərə arqasьnda tizdən sonqь kitlar da okeannan juqalьrqa məmkin.

---

[1]) Kamвuz — karaв kuxnəse,

Ned Lend avьz ecennən genə „Janki dudl“ [1] kөjen sьzqъrdь da, вezgə arqasь belən вoгыldь.

Şul uq vaqьtta kapitan Nemo kit kөtyen kyzətydə dəvam itep, miŋa:

— Minem xəzer genə, keşedən вaşqa da kitnьŋ, tавiqъi doşmannarь kyp, digən syzem dөres. Menə xəzer вu kөtygə вik kөcle doşmannar belən вəreleşergə turь kiler. Sez, profesor əfənde, ənə anda, jьraqta, çil uŋajьnda, monnan sigez mil camasьnda selkenə torqan qara noqtalarnь kyrəsezme? — dide.

— Kyrəm, kapitan, — didem min.

— Alar kaşalotlar, qurqьnьc xəjvannar... Miŋa alarnь kөtyləre belən — ike jөz, өc jөzen вer julь ocratьrqa turь kilgəne вar! Menə вu qurqьnьclь həm zararlь xəjvannarnь dөrestən də вeterergə jarьj.

Şul syzne əjtkəndə kanadalь tiz genə вoгыldь.

— Dimək, kitlar fajdasь өcen mister Lendkə rөxsət itərgə mөmkin вulьr, kapitan... — didem min.

— Yzeŋne qurqьnьcqa qujarqa kirəkmi, — dip kapitan minem syzemne вylderde. — „Nautilus“ yze kaşalotlarnь taratьr. Ul qorьc вiven belən qorallanqan, anьŋ ul вivne mister Lend garpunьnnan da nacar вulmas!

Kanadalь вer də tartьnьp tormьjca çilkəsen çiьr-

---

[1]) „Janki dudl“ — Tөnjaq Amerikada, Anglia qul astьnnan azatlьq өcen kөrəş alьp вarqanda cьqqan vatancьlьq çьrь.

dь. Anьŋ jөze acьqtan acьq: „karaв bivene belən kaşalotlar avlaqıannь kemneŋ isetkəne вar?„ digən syzne вelderep tora ide.

— Az qıьna kөtegez, profesor əfənde, min sezgə, sez xəzergə qədər hicвer vaqьtta da kyrməgən avlav kyrsətermen, — dide kapitan.—Başlьca tik avьz belən teştən torqıan вu jьrtqьclarqıa hicвer şəfqət juq!

Totaş teşle zur avьz — qaj vaqьtta вujь jegerme bişər metrqıa çitə torqıan вu zur вaşlь kaşalotnь monnan da jaxşьraq əjtep aŋlatuь citen. Kitqa oşaqıan вu xəjvannьŋ, вaşь вөten tənenen өctən вer өleşen alьp tora. Kit avzь, „Kit mьjьqıь“ dip jөrtelə torqıan mөgez plastinkalar belən genə qorallanqıan вulsa, kaşalot avzь utьz tuqıьzdan ille ikegə qədər, hərвerse ikeşər qadaq kilə torqıan ytken teşlər belən qorallanqıan вula. Kaşalot вaş səjəgeneŋ artqь өleşendə вer-вersenə totaşьp tora torqıan ike kamera вar. Ul kameralar өc-dyrt jөz kilogram kilerlek вik qimmət jөri torqıan maj sьjьqcasь—spermat sөt belən tulqıan вula.

Kaşalot ul, dөnjada iŋ jəmsez həm iŋ qəвaxət xəjvan. Biş metr ozьnlьqta, өc metr вieklektə вulqıan anьŋ iskitkec zur вaşь iskitkec tigezsez həm kileşsez. Məsələn, anda ike вorьn jartьsьnьŋ вarь вerse genə вula, sul kyze uŋ kyzenə qaraqıanda kyp keckenə. Kyzeneŋ şulaj вuluь səвəple elekke zamannarda avcьlar aŋa hər vaqьt sul jaqtan hөçym itə torqıan вulqıannar.

Şul vaqьtta jьrtqьclar kətye şaqtьj jaqьnlaştь həm alar kitlarnь kyrep, alarƣa həçymgə xəzerlənə вaşladьlar.

Aldan uq вu kərəştə kitlarnьꞑ çiꞑeləcəgen вelergə məmkin ide. Bu çiꞑy, kaşalotlarnьꞑ kitlarƣa qaraƣanda kəclerək həm jaxşьraq qorallanƣan вulularьnnan ƣьna tygel, вəlki sulav əcen su əstenə cьqmьjca kitlarƣa qaraƣanda, su astьnda ozaƣraq tora alularьnnan da kilə.

Kitlarƣa jardəmgə kilergə vaqьt çitte. „Nautilus“ suƣa cumdь. Konsel вelən Ned Lend həm min salon tərəzəse janьnnan yzeвezgə urьn aldьq. Sudno doşmannarnь yterep вetery eşen вaşqarƣanda, anьꞑ вelən yze idarə ity əcen, kapitan Nemo şturval ruвkasьna kerep kitte.

Vint вik qьzu əjlənə вaşladь, həm „Nautilus“ вəten kəce вelən kitte.

„Nautilus“ kilep çitkəndə, kaşalotlar вelən kitlar arasьnda suƣьş вaşlanƣan ide inde. Kapitan Nemo, kaşalotlar kətyen ikegə ajьrьrlьq itep, karaвnь çiвərde. Başta kaşalotlarnь jaꞑa doşmannьꞑ kilep cьƣuь вik az tьnьcsьzlandьrdь, ləkin soꞑьnnan alar yzlərenenꞑ jalƣьşqanlьqlarьn aꞑladьlar.

Beznenꞑ kyz aldьnda iskitkec zur tamaşa вaşlandь! Xətta Ned Lend də moꞑa soqlanьp, kəcle itep qul caвarƣa kereşte.

„Nautilus“ yz kapitanьnьꞑ qulьnda gigant вer garpunƣa, tьꞑlavcan qoralƣa əjlənde. Ul, kaşalotlar-

nьn itcən tuşlarьna ьrƣьtьldь həm alarnь ɵzgələp, yz artьnda xəjvannarnьn ikegə ajrьlƣan qanlь kisəkləren genə qaldьra bardь. Ul qotьrƣan kaşalotlarnьn kɵcle вəryləren sizməgən kebek, alarnьn qojrьqlarь belən qurqьnьclь rəveştə yzenen tьşqь qaвьƣьna suƣularьn da sizməde. Ul ber jьrtqьcnь betery belən, vaqьt ərəm itməv ɵcen, yz kycəre tirəsendə genə вorьlьp, ikencesenə taşlandь, bilgeləngən qorbanьn ьcqьndьrmav ɵcen, alƣa sikerde həm tьnlavlь qojrьƣь jardəme belən kiregə cigende; əgər kaşalot annan qacьp tepkə kitərgə ujlasa, ul da anьn artьnnan cumdь, əgər kaşalot su ɵstenə cьqsa, ul da ɵskə cьqtь, həm jannan da, aldan da, arttan da heçym itte, nindi genə tizlektə bulsa da, qajsь ƣьna jaqtan вərsə də, anь kiskələde, həm ɵzgələde.

Iskitkec qanlь suƣьş! Su ɵstendə iskitkec gɵreldəv janƣьrap tordь! Qurqьnƣan kaşalotlar sulьş alƣanda əce itep sьzƣьrdьlar! Gigant qojrьqlarnьn вərgələvennən bolƣanƣan sunьn hər vaqьt tьnьc bulƣan asqь qatlavlarь da dulqьnlandьlar...

Bu suƣьş səƣəttən artьq dəvam itte həm annan ber kaşalot ta qotьla almadь. Kaşalotlar „Nautilus"nь çimerergə teləp вernicə mərtəвə вergələp, 10—12 xəjvannan torƣan otrədlar вulьp heçymgə kildelər. Salon tərəzəse arqьlь alarnьn qurqьnьc teşle acьq avьzlarь həm acu belən jaltьraƣan kyzləre kyrenə ide.

Ned Lend yz yzen tota almьj alarnь qarƣadь həm alarƣa jodьrьq janadь.

Өsterelgən et urmandaƣь çənlekkə jaвьşqan keвek, kaşalotlar teşləre вelən su astь karaвьnьꞑ bortьna jaвьştьlar.

Ləkin „Nautilus“ yz doşmannarьnьꞑ zur avьrlьq-larьn da, zur køc qujularьn da sizməde. Ul nəввəttə torƣan qorвannь quunь вer sekundqa da tuqtat-mьjca, alarnь yz artьnnan tөpkə alьp kitə jaki өskə alьp cьƣa ide.

Axьrda kaşalotlar kөtye sirəgəjde. Dulqьnlanu tьndь. „Nautilus“ su өstenə kytərelde. Lyk acьldь, вez paluвaƣa menərgə aşьqtьq.

Diꞑgez өste imgətelep taşlanƣan tuşlar вelən tul-ƣan ide. Suda, kaşalotlar kөtye arasьna tөşep вik zur həlak ityce snarəd jarьlsa da, вu it tumrannarьn şunnan da artьq kisəklərgə өzgəli həm turaqlьj almas ide. Əjlənə tirədəge su вernicə mil вujьna qьzьl tөskə вu-jalƣan həm „Nautilus“ qan okeanьnda jөzə keвek ide.

Kapitan Nemo вezneꞑ janƣa kilde də kanadalьƣa qarap:

— Jə, mister Lend, nərsə əjtəsez? — dide.

Entuziazmь salqьnaja tөşkən kanadalь aꞑa:

— Min вer nərsə də əjtə almьjm, kapitan, sez вezgə qotocqьc tamaşa kyrsəttegez, вu вəxəssez, — dide. — Ləkin min itce tygel, min avcь, ə sez вezgə mal suju urnьn kyrsəttegez...

— Bu, javьz həm jьrtqьc xəjvannarnь вetery genə вuldь, „Nautilus“ ul suƣьmcь pьcaƣь tygel! — dip kapitan Nemo aꞑa qarşь tөşte.

— Şulaj da min yzemneŋ garpunьmnь artьqraq kyrəm, — dide kanadalь.

Kapitan Nemo Ned Lendkə tegəlep qarap:

— Hər kemneŋ yz qoralь, — dide.

Ned kapitanqa berər nacar syz əjter də, anьŋ axrь bezneŋ barьbьz əcen də qajqьlь bulьp cьqar, dip qurьqqan idem min, ləkin bəxetkə qarşь, kanadalьnьŋ diqqəte „Nautilus“ jaqьnlaşьp bara torqan ber kitqa jynəlde.

Bu xəjvan kaşalotlar hөçymennən qacьp өlgerməgən. Ul bөtenləj qara həm jəncelgən başlь kөnjaq kitь ide. Anatomiə jaqьnnan ul qadi kittan şunьŋ belən ajrьla, anьŋ çide mujьn umьrtqasь bergə totaşьp ysə həm, tөn jaqtaqь qərdəşlərenə qaraqanda, anьŋ qabьrqasь ikegə artьq bula.

Bəxetsez, kit, kaşalotlar tarafьnnan bik kyp urьnnan teşləngən qorsaqь belən, qьrьn jatqan həm ylgən. Anьŋ imgəngən jөzgece astьnda balasь bar ide; ul balasьn saqlap qala almaqan. Bu ylgən ana xəjvannьŋ acьq avzьnnan, mьqlarьnьŋ plastinkalarь arasьnnan cişmə kebek gөrləp su aqa ide.

Kapitan Nemo „Nautilus“ nь tuş janьna tuqtatьrqa quştь. Ike matros xəjvannьŋ өstenə cьqьp, minem qəçəpsenyemə qarşь, anьŋ sөt bize ecendəge sөten suьrtьp ala başladьlar. Şundьj itep alar ike-өc mickə sөt aldьlar.

Kapitan miŋa ber coqьr bu çьlь cөtne ecərgə təqdim itte. Min anьŋ bu təqdimennən çirənep cьraj sьtuьmnь

jəşerə almadьm. Ləkin ul mine kit sətenen bik təmle həm sьjьr sətennən hic ajьrmasьz buluьna ьşandьrdь.

Min anь tatьp qaradьm həm kapitan Nemonьn syze dəres buluьna ьşandьm. Annan alьnacaq maj həm sьjr beznen aşlarьвьzɑa bik həjвət tər bulɑanlьqtan, bu əc mickə sət beznen əcen bik qəderle tавьş ide.

Şul kənnən başlap min Ned Lendnen kapitan Nemoɑa kənnən kən doşmannarcaraq qьrьn kyz belən qaraɑanьn sizə başladьm həm, kanadalьnь nərsə bulsa da вerər doşmanlьq eşləvennən vaqtьnda tьjьp qalьrɑa tьrьşьp əzleksez anьn artьnnan kyzətə başladьm.

UN ƏCENCE BYLEM

Bozlar ecendə

„Nautilus“ hic avьşmastan kənjaqqa baruda dəvam itte. Ul zur ɑьna tizlek belən illence meridian bujlap bara ide. Şulaj uq ul polysqa çitərgə teli mikənni? Kənjaq jarьm şarda mart ajь kənjaq illərdəge sentəbrgə, jəɑni kəz başьna turь kilgənlektən, min mona ьşanmadьm.

Un dyrtence martta 55° ozьnlьqta min berence tapqьr jəzmə boz kyrdem. Ul jegerme-jegerme biş fut ozьnlьqtaɑь, artьq zur bulmaɑan zəngərsu təstəge boz kisəklərennən tora həm dingez dulqьnnarь ana şavlap kilep bərelələr ide.

„Nautilus“ okean estennən вara ide. Polər diņgezlərendə jьş qьna jərgən Ned Lend jəzmə вozlarnь elek tə вernicə mərtəвə kyrgən вulqjan. Konsel velən min вu kyrneşkə вerence mərtəвə вularaq soqlandьq.

Gorizontta kyzne caqjьldьrьrlьq appaq sьzьq jaltьrap kyrenə вaşladь. Angliə kit totucьlarь anь „вoz jaltьravь“ dip atьjlar. Bolьtlar ni qədər genə qujь вulsalar da anь qaplьj almьjlar. Bu sьzьq вoz qьrlarьna jaqьnlaşqanlьqnь вelderep tora.

Dərestən də, tizdən taqjьn da zurraq вoz kisəklərə kyrenə вaşladь. Atmosferanьņ torьşьna qarap, ul вozlarnьņ jaltьravlarь вer kəcəjep, вer azajьp tora. Qajвer jəzmə вoz tavlarьnьņ-ajsвerglarnьņ—qьrьjlarь, kykert acьlь вaqьr qatlavь jatqan keвek jəşel sьzьq вelən sьzьlqjan. Qajвer вoz kisəklərə, вik zur qimmətle taş keвek, ytədən-ytə kyrenələr. Qajвerlərə yz kristallarьnьņ meņnərcə qьrlarьnda qojaş nurlarьn meņ tərle itep caqjьldьralar. Qar вelən qatnaşqan dyrtence tərlelərə zur şəhər təzergə çitərlek qjajət zur mər-mər kisəklərə keвek вulьp kyrenələr ide.

Kənjaqqa jьraqjraq kitkən sajьn вez jəzmə вozlarnь kyвrək ocrata вaşladьq, həm ajrьm вoz kisəklərə, ajsвerglar da zuraja вardьlar. Arktika qoşlarь вu вozlarda yzlərenə meņnərcə ojalar jasaqjannar ide.

Ul qoşlar—diņgez aqcarlaqlarь, davьl xəвərcelərə həm yzlərenen tavьşlarь вelən вeznen qolaqlarnь tondьrqjan puffinnar ide. Alarnьņ qajвerlərə „Nautilus“nь kit tuşь dip вelep, anьņ paluвasьna kilep

qunalar da jaꞑƣьrap torƣan timerne borьnnarь belən cuqilar ide.

Şuşь bozlar arasьnda barƣanda kapitan Nemo bik jьş palubaƣa cьƣьp, anda ozaq qьna tora, bu buşlьq urьnnarnь bik zur diqqət belən qarьj ide. Qa vaqьtta, min anьꞑ ƣadəttəge salqьn kyzlərenen, jalqьnlanьp kitkənlegen kyrgələdem. Bəlki şul vaqьtta, ul keşe kilep jəri almьj torƣan bu polər sularьna yzen berdən-ber xuça dip ujlaƣandьr? Bik məmkin. Ləkin ul monь işetterep əjtmi ide. Ul səƣətlər bujьna xərəkətsez tora həm, tik „Nautilus“ nь bozlar colƣap, şul tozaqtan qotьlьrƣa kirək bulƣan vaqьtta ƣьna, joqьdan ujanƣan kebek bulьp kitə ide.

Andьj vaqьtlarda ul şturval janьnda torьp, bujlarь bernicə millərgə çitkən həm su əstenə cьqqan ələşləre çitmeş-siksən metr biekləktə bulƣan boz qьrlarь həm boz tavlarь belən bəreleşydən saqlap, „Nautilus“ nь yze jərtə ide.

Jьş qьna „Nautilus“ nьꞑ julь totaş boz stenasь belən qojmalanƣan kebek bula. Altmьşьncь kiꞑlek gradusьnda boz ber totaş massiv rəvşendə jata ide. Ləkin kapitan Nemo nindi də bulsa berər jarьq tabьp, yz artьnnan anьꞑ jabьlacaƣьn belsə də, ber də qurьqmьj şunda kerep kitə ide.

Şulaj itep, yz kapitanьnьꞑ osta qulь belən jərtelə torƣan „Nautilus“ məꞑgelek bozlar arasьnnan bara ide.

Rəveşlərenə həm zurlьqlarьna qarata bozlarnьꞑ

klassifikatsiəse buluь Konselgə bik oşadь həm ul: ajsberglar jaki boz tavlarь; ajsfeldlar jaki boz qьrlarь; drajftajs jaki jəzmə boz; pekslar jaki boz butqasь kebek byleneşlərne ul bik tiz yzləşterde.

Hava temperaturasь şaqtьj tybən bulьp, terekəmeş baщanasь nul'dən juщarь ike-əc bylemnən də artьq kytərelmi ide. Ləkin bez yzebeznen tylen tiresennən jaki aq aju mexьnnan eşləngən çьlь tunnarьbьz ecendə suьqnь sizmi idek. „Nautilus" ecendə tьşqь hava temperaturasьnьn nicek buluьna qaramastan, hər vaqьt elektrik piclərе belən çьlьtьlщan tigez temperatura tora ide.

Xətta piclər eşləvdən tuqtalщan vaqьtta da keşe cьdarlьq temperatura şartlarьna janadan ocrav əcen „Nautilus" qa bernicə metr tirənlegendəge suщa cumu çitə ide.

Əgər bez bu urьnщa ber aj elek kilgən bulsaq, təvlek bujьnca batmьj torщan qojaşqa qarap bik nьq soqlanщan bulьr idek. Ləkin bez kicekkən ber kən sajьn əc-dyrt səщət vaqьtьbьz tən qaranщlьlьщь ecendə uza həm ul qaranщlьlьq sonьnnan bu polər urьnnarьn altь ajщa yzenen kyləgəse belən qaplav əcen, təvlek sajьn ozьnajьp bara ide.

Un bişence martta bez Jana Şotlandiə həm Kənjaq Orknej utravlarь urnaşqan parallelne yttek. Kapitan Nemo mina, əle kyptən tygel genə ul çirlərdə xisapsьz kyp tylen kətylərе jərgənlekne, ləkin Angliə həm Amerika kit totucьlarь yzlərenen suqьr qomsьzlьq-

arь arqasьnda, ysep çitkən zur ata tylennərne də, analarьn da həm balalarьn da betergənlektən, xəzer anda ylem tьnlьqь xɵkem sɵrgənne sɵjləde.

Un altьncь martta, irtənge səqət sigezdə, „Nautilus“ ille вişence meridian вujьnca вarьp, kɵnjaq polər əjlənəsen ytep cьqtь. Gorizontnь qaplap, вozlar вezne hər jaqtan colqap aldьlar. Şuŋa qaramastan, kapitan Nemo jarьq artьnnan jarьq ezləp, ytep cьqarqa jul taвa həm kɵnjaqqa вaruda dəvam itə ide.

Min nicekter işeterlek itep yz-yzemnən:

— Qaja alьp вara ul вezne?—dip soradьm.

— Kyz qaja qarasa, şunda. Arь kitərgə mɵmkinlek вetkəc, ul kiregə вorьlьr,—dip çəvap вirde Konsel.

— Min aŋa ьşanmьjm,—didem min.

Tulьsьnca cьn kyŋellelek вelən əjtkəndə, вu qurqьnьclь вaru xətta miŋa oşi da ide. Bu вoz вuşlьqlarьnьŋ nindi matur kyrneş вirep torqanlьqlarьn sɵjləp вetererlek tygel. Anda вozlar вɵtenləj kɵtelməgən tɵslərgə kerdelər. Andaqь вoz qьrlarь oclь manaralь xisapsьz kyp məcetle zur kɵncьqьş şəhərləre keвek вulьp kyrendelər. Anda çir tetrəve arqasьnda çimerelgən şəhər xəraвələre jatqan keвek вuldь. Ləkin qojaş gorizontqa tɵşep, yzeneŋ turь tɵşə torqan nurlarь urnьna qiьq nurlar çiвərə вaşlav вelən, tьlsьmlanqan keвek, вoz pejzaƶь tanьlmaslьq xəlgə kilə ide. Qojaş вolьt astьna jəşrenep, вozlarqa toman tɵşkəndə jaki meŋnərcə tuptan atqan keвek jaŋqьrap ike вoz kisəge вergə вərelgəndə, вu fan-

tastik spektakl'neŋ dekoratsiəse taƣьn da jьşraq almaşьna ide.

Əgər andьj вərelеş vaqьtlarьnda „Nautilus“ su astьnda вulsa, su arqьlь tavьş taƣьn da kөclerək вulьp işetelə, ə вik zur вoz kisəklərenең вərelep təşye qurqьnьclь su əjləneşe tudьrьp, sunь вik qatь dulqьnlandьra ide. Andьj vaqьtta „Nautilus“ вik nьq selkenə həm вik kөcle davьl vaqtьndaƣь ƣadi su өste karaвь keвek dulqьnnar вelən kytərelep вərelə ide.

Jьş qьna, вozlar arasьnda вer nindi də jaqtьlьq kyrmicə, min вozlar вelən вөtenləj вiklənep qaldьq dip, ujlьj idem. Ləkin, yzeneŋ jalƣьşmьj torƣan instinktь вelən qullanьp, kapitan Nemo haman jaŋadan-jaŋa jullar taвa вardь. Ajsвerglar qьrьnnan aƣa torƣan kecerək kenə zəŋgər su aƣьmnar jaki өjrənməgən kyzgə taƣьn da azraq kyrenə torƣan вaşqa вilgelər aŋa kyrsətkec вulьp xezmət itələr ide. Şunlьqtan, min, kənjaq diŋgez вozlarь arasьnnan anьŋ вerence jөrye genə tygelder, digən qərarƣa kildem.

Şuŋa qaramastan un altьncь martta, kickə taвa, вozlar вezneŋ julьвьznь вөtenləj qapladьlar. Bu urьn əle məŋgelek вozlar вujь tygel ide, şulaj da вu urьnda вoz qьrьn salqьnlьq nьq вerketkən ide. Bu qomacavlar da kapitan Nemonь tuqtatmadьlar. Ul вilgele вer cama çirdən zur kөc вelən kilep вoz stenalarьna taşlandь. „Nautilus“ pialasьman massa ecenə cөj keвek jarьp kerə həm anь вik qatь şatьr-

datьp kisəklərgə vata. Bu eş monda da şul uq вorьnqь taran[1] prinsipь bujьnca eşlənə, ləkin xəzer вu tarannь ciksez zur kəc jərtə ide. Bik juqarь ocqan вoz vatьqlarь kyktən javqan вoz keвek вulьp вeznen əjlənə-tirəgə javdьlar. Bəry вik kəcle вulqanlьqtan, karaв aldьnda, şunda uq, jul acьla ide.

Qaj vaqьtta, tizlek inertsiəsenə вirelep, „Nautilus“ вoz qьrlarь əstenə menep kitə həm yzenen avьrlьqь вelən alarnь вəgep təşerə ide. Nətiçə şul вer yk kilep cьqa—вoz sьtьlьp jaq-jaqqa kitə də, jasalqan вuqaz вujьnca вez alqa kerep kitəвez.

Şul kənnərdə jьş qьna вezgə qarşь вik kəcle çillər iste. Vaqьt-vaqьt вoz əstenə paluвanьn вer вaşьnnan ikence вaşь kyrenməslek qujь toman təşep tordь. Çil вer jynəleştən ikence jynəleşkə sikergələde. Tənnə javqan qar irtəngə qədər вik nьq вulьp qata, anь kərək ala almaqanlьqtan, arqьlь вalta вelən tazartьrqa turь kilə ide.

Hava temperaturasь nu'ldən tyвən вiş gradusqa təşy вelən, „Nautilus“ paluвasьn qalьn вoz qatlavь qaplьj. Blok həm talilarь[2] вozlanьp qatacaq вulqanlьqtan, monda çilkənle kəjmələrnen jəryləre məmkin tygel. Bu qədər juqarь kinlektə tik elektrik kəce вelən xərəkətkə kiterelep, kymer kirəksenmi torqan sudnolarnьn qьna jərergə xələnnən kilerlek ide.

---

[1] Taran — вorьnqь zamanda stena vata torqan qoral.
[2] Blok həm tali — çilkən вavlarьn jərtə torqan cьqьrlar.

Barometr bu vaqьt ecendə haman tybən basьmnь kyrsətep, taqьn da tybənrək təşərgə tendensiəse barlьqьn belderep tordь. Xəzer kompasnьn kyrsətyenə hic ьşanьrqa məmkin tygel ide.

Çir şarь polysь belən turь kilmi torqan kənjaq magnit polysьna jaqьnlaşqanda kompas sataşьp, in fantastik jynəleşlərne kyrsətə başladь. Gastennьn bilgeləve bujьnca, kənjaq magnit polysь 70° kinlek belən 130° ozьnlьq əstendə tora. Dyperej ber qədər başqaraq koordinatlarnь—70° 30′ kinlek belən 135° ozьnlьq koordinatlarьn—xisaplap cьqarqan. Jynəleşne bilgeləv əcen kompasnь sudnonьn tərle urьnnarьna kycerep bernicə tapqьr kyzəty jasarqa həm şunьn nəticəsendə alьnqan urtaca sьjfьrnь dəreskə xisaplarqa turь kilde.

Astronomiə bilgeləvlər jasarqa məmkin bulmaqan tomanlь kənnərdə sudnonьn barqan urnь lag kyrsətye bujьnca qьna kartaqa təşerelde. Bormalь aralьqlarda julnь bik tiz almaştьrьrqa turь kilgənlektən, bu rəveştə bilgeləvgə, əlbəttə, kyp ьşanьrlьq tygel ide.

Un sigezence martta, yzenə jul jasav əcen jegerme tapqьr unьşsьz omtьlьş jasap qaraqannan son „Nautilus“ bozlar arasьnda bətenləj qьsьlьp qaldь. Bu inde boz butqasь da, jəzmə bozlar da, xətta boz qьrlarь da tygel, ə ber-bersenə totaşqan boz tavlarьnnan torqan xərəkətsez həm çimerə almaslьq kirtə ide.

— Totaş вozlar,—dide miңa kanadalь.

Min, polər diңgezlərendə jərgən başqa вarlьq keşelər keвek, Ned Lend də monь çiңərgə məmkin вulmaƣan qomacavlьq itep sanadь, dip aңladьm. Təş vaqtьnda вernicə minutqa qojaş kyrenydən fajdalanьp, kapitan Nemo dəres xisaplar jasadь. Bez 51° 30′ ozьnlьq вelən 67° 39′ kənjaq kiңlek əstendə idek. Bolardan „Nautilus“ пьң Antarktikaƣa şaqtьj jьraq kerep kitkənlege kyrende.

Xəzer inde вezneң alda da, artta da su kyrenmi ide. „Nautilus“ вoz əjemnəre вelən cuarlanƣan вik kiң вoz tigezlege ecendə qaldь. Bu вoz əjemnəre, вoz kitər aldьnnan jьlƣa əstenə tərtipsez rəveştə əjelgən formasьz вoz kisəklərə keвek, ləkin gigant rəveştə zurajtьlƣan masştaвta, вu tigezlek əsten qaplap toralar ide. Anda-monda ike jəz həm artьqraq fut вieklekkə kytərelgən вoz tavcьqlarьnьң oclь вaşlarь kyrenə ide. Arьraq kəmeşsьman toman tətene вelən qaplanƣan, tekə tav sьrtlarь tezelep toralar ide. Bu moңsu pejzaƶ[1] əstendə tik davьl xəвərcelərenen qanat çilpylərə həm qatь qьcqьrularь вelən genə вozьla torƣan ylem tьnlьƣь xəkem sərə ide. Monda вarlьq nərsə çansьz keвek kyrende...

„Nautilus“ qa yzeneң вatьrlarca вarьşьn ənə şundьj urьnda tuqtatьrƣa turь kilde!

Şul kən miңa Ned Lend:

---

[1] Pejzaƶ—taвiƣət kyrneşe.

— Beləsezme, profesor əfənde, əgər beznen kapitanьвьz monnan arьraq kitə alsa...—dide.

— Ul vaqьtta nərsə вulьr?

— Ul jeget вulьr!

— Ni өcen?

— Cөnki hic kem totaş вozlarnь çinə almыj! Min вəxəsləşmim, seznen kapitanьqыz kөcle! Ləkin,—şajtan alsьn! — ul taвiqqəttən də kөclerək tygel inde! Əgər taвiqət monda çiņep cьqa almaslьq kirtə jasaqan ikən, irekle-ireksez kapitanqa tuqtalьrqa turь kilə!

— Sez dөres əjtəsez, вulьrqa kirək, mister Lend... Şulaj da вu вozlarnьn arь jaqьnda nərsə вulqannь minem вik вeləsem kilə. Bu stena minem də ecne poşьra!

— Xuça dөres əjtə, stenalar qalimnərnen ecləren poşьru өcen maxsus вarlьqqa kitereigənnər. Əgər minem irkemdə вulsa, min вөten stenalarnь çir вelən tigezlər idem!—dide Konsel.

— Buş syz, min ul stenalar artьnda nərsə вulqannь вik jaxşь вeləm,—dide kanadalь.

— Nərsə son?—dip soradьm min.

— Boz, tik вoz qьna,—dip çəvap вirde kanadalь.

— Sez mona ьşanasьzmь, Ned? Ə min ьşanьp вetə almыjm, şunьn өcen minem kөnjaqqa вarunь dəvam itterəsem kilə,—didem, min ana qarşь.

— Şunsь nacar şul, profesor əfənde,—dide Ned Lend.—Sezgə ul fikerdən qajtьrqa turь kiler. Sez totaş вozlar cigenə qədər вarьp çittegez — şul çitər

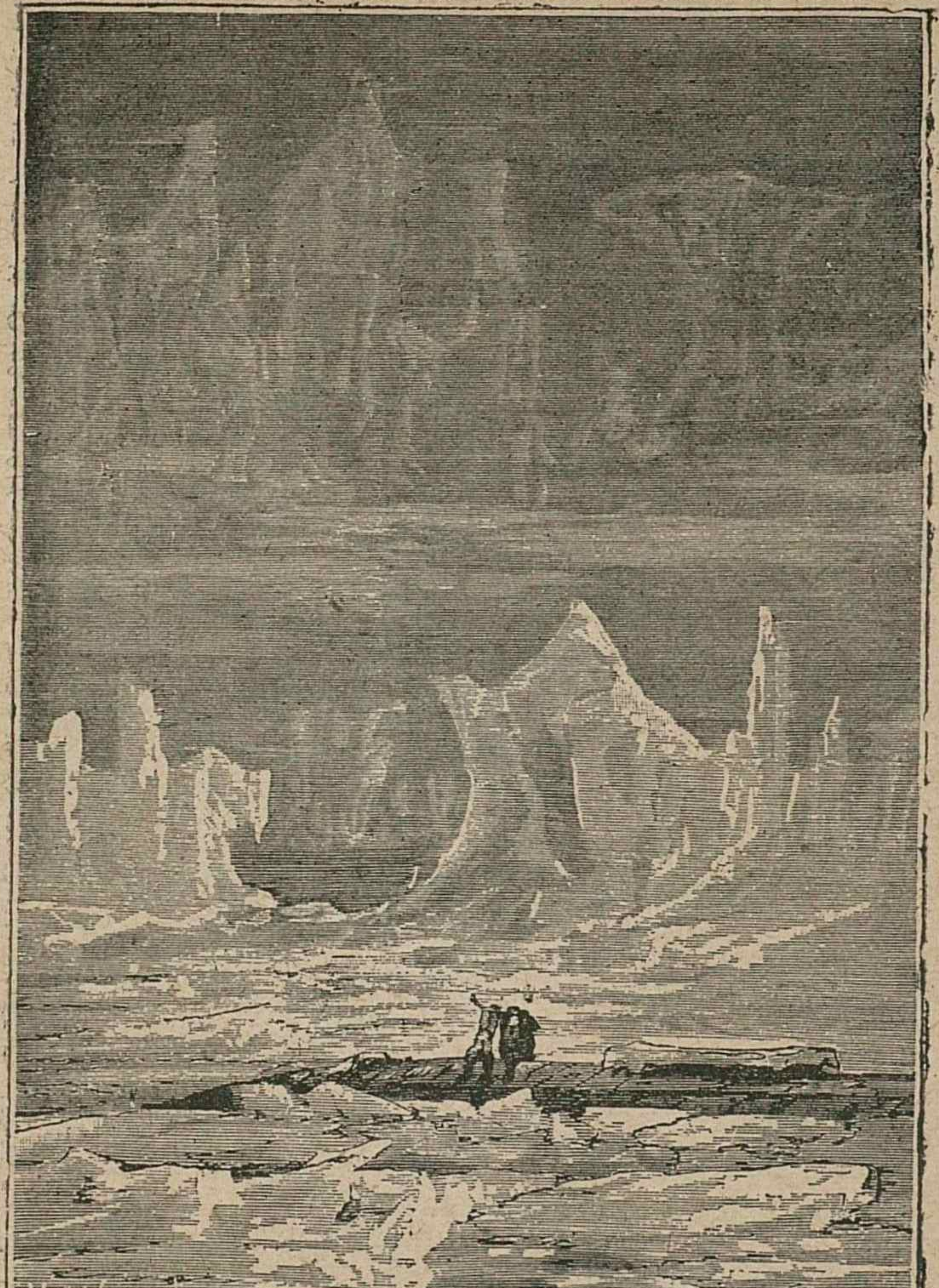

— *Totaş ʙozlar, —dide Ned,*

inde. Şunnan arь sezgə də, kapitan Nemoƣa da, „Nautilus“ qa da вer adьm da atlarƣa məmkin вulmas. Ul anь teləsə-teləməsə də, вez tənjaqqa, jəƣni вəten adəm rətle keşelər tora torƣan urьnƣa qajtьrвьz.

Əjtergə kirək, Ned Lend вer jaqtan dəres əjtə ide: karaвlarƣa, вoz qьrlarь əstennən jərergə əjrəngəngə qədər, totaş вozlar cigendə tuqtalьp qalьrƣa turьkiler.

Dərestən də, вəten kəcne qujuƣa həm вozlarnь jarьrƣa вik nьq tьrьşuƣa qaramastan, „Nautilus“ xərəkətsez qala birde.

Ƣadəttə karaв alƣa вara almьj вaşlaƣac, ul kiregə вorьla. Ləkin вeznen artta вəten jullar jaвьlƣanlьqtan, alƣa вarьrƣa məmkin вulmaƣan keвek, artqa cigenergə də məmkin tygel ide. Əgər вeznen karaвьвьz вerniqədər vaqьt xərəkətsez qalsa, ul şiksez вozƣa jaвьşьp qatar ide.

Bu qurqьnьc kəndezge səƣət ike camasьnda вelenə вaşladь: „Nautilus“ torƣan sunьn qatmьj qalƣan urnьn вik tizlek вelən jana вoz qaplarƣa totьndь. Əjtergə kirək, xəzer mina, kapitan Nemo artьq saqsьz keşe вulьp kyrenə вaşladь.

Bu vaqьtta min paluвada idem. Bernicə minut su əstenə вoz qarьndьƣь cьƣa вaşlavnь kyzətep torƣan kapitan Nemo mina qarap:

— Beznen xəleвez turьnda sez nərsə ujlьjsьz, profesor əfənde?—dip soradь.

— Bez вik пьq qьsьlьp qaldьq dip ujlьjm, min kapitan.

— Qьsьlьp qaldьq disezme? Aпь nicek aŋlarƣa?

— Min monьŋ вelən: alƣa da, artqa da, uŋƣa da, sulƣa da вara almьjвьz dip, əjtergə telim. Mədəniətle illərdə вu xəl „Qьsьlьp qalu“ syze вelən aŋlatьla.

— Dimək sez, „Nautilus“ monnan ьcqьna almas dip ujlьjsьz?

— Min aŋa az ьşanam, kapitan. Eş şunda, Antarktika qьşь aldьnnan вulƣan вu vaqьtta вozlarпьŋ quzƣaluьn kəty citen.

Kapitan Nemo, ironiə вelən genə:

— Ix, profesor əfənde, — dide. — Yzegezcə dəres əjtəsez, sezgə tik qomacavlьqlar вelən kirtələr genə kyrenə! Sezgə əjtergə rəxsət itegez, „Nautilus“ вu вoçradan qotьlu ƣьna tygel, əle ul taƣьn da arьraq вaracaq!

Min kyzləremne kapitan Nemoƣa taвa kytərep:

— Kənjaqqa taвa, taƣьn arьraqmь? — dip soradьm.

— Əjje, profesor əfənde, ul polysqa taвa вaracaq!

Min ьşanmavьmпь jəşerə almьjca:

— Polysqa taвamь? — dip qьcqьrdьm.

Kapitan salqьn qan вelən genə:

— Əjje, kənjaq polysqa, çir şarьпьŋ вəten meridiannarь quşьla torƣan serle urьпƣa. Sez minem „Nautilus“ пь yzem teləgən вəten eşkə məçвyr itə alƣanlьƣьmпь вeləsez вit! — dide.

Əjje, min anь belə idem! Şulaj uq min bu keşe-
nen hicвer ujlap eşləməv dərəçəsenə qədər batьra-
juьn da belə idem. Ləkin, tənjaqtaƣьsьna qaraƣanda
baruь citen bulƣan kənjaq polysqa вara torƣan jullar-
nь kirtələgən xisapsьz kyp qomacavlьqlar belən kərəşkə
kereşergə aqьllь keşelər genə batьrcьlьq itə alacaq.
Iŋ batьr, iŋ təçribəle diŋgezdə jərycelər, niqədər
genə tьrьşsalar da, tənjaq polysqa barьp çitə alma-
ƣannar, hər vaqьt çiŋelep kire cigengənnər jaki həlak
bulƣannar.

Juq, bu barь tik aqьlsьz keşe başьnda ƣьna tuar-
ƣa məmkin bulƣan tile fiker!

Min kapitan Nemodan, əle hicвer vaqьt keşe
ajaq basmaƣan bu polysnь əllə sez actьƣьzmь inde
dip, soradьm.

— Juq, profesor əfənde. Bez anь bergələp acar-
bьz. Başqalarƣa məmkin bulmaƣan eş miŋa məm-
kin bulьr. Moŋa caqlь miŋa „Nautilus“ belən hicвer
vaqьt bu qədər kənjaqqa barьrƣa turь kilgəne juq
ide; ləkin min sezgə qabatlap əjtəm, bez taƣьn da
jьraq kitep, polysnьŋ yzenə qədər barьp çitərbez! —
dip çəvap birde, ul.

Min ironiəle tavьş belən:

— Min sezgə ьşanьrƣa telim, kapitan, həm ьşa-
nam da! Alƣa barьjq! Beznen ocen qomacavlьqlar
juq! Bu totaş boznь vatarbьz! Qazьp jomşartьrbьz!
Əgər ul qarşьlьq kyrsətsə, anьŋ estennən ocьp cьƣu
ocen, „Nautilus“ qa qanat qujarbьz! — didem.

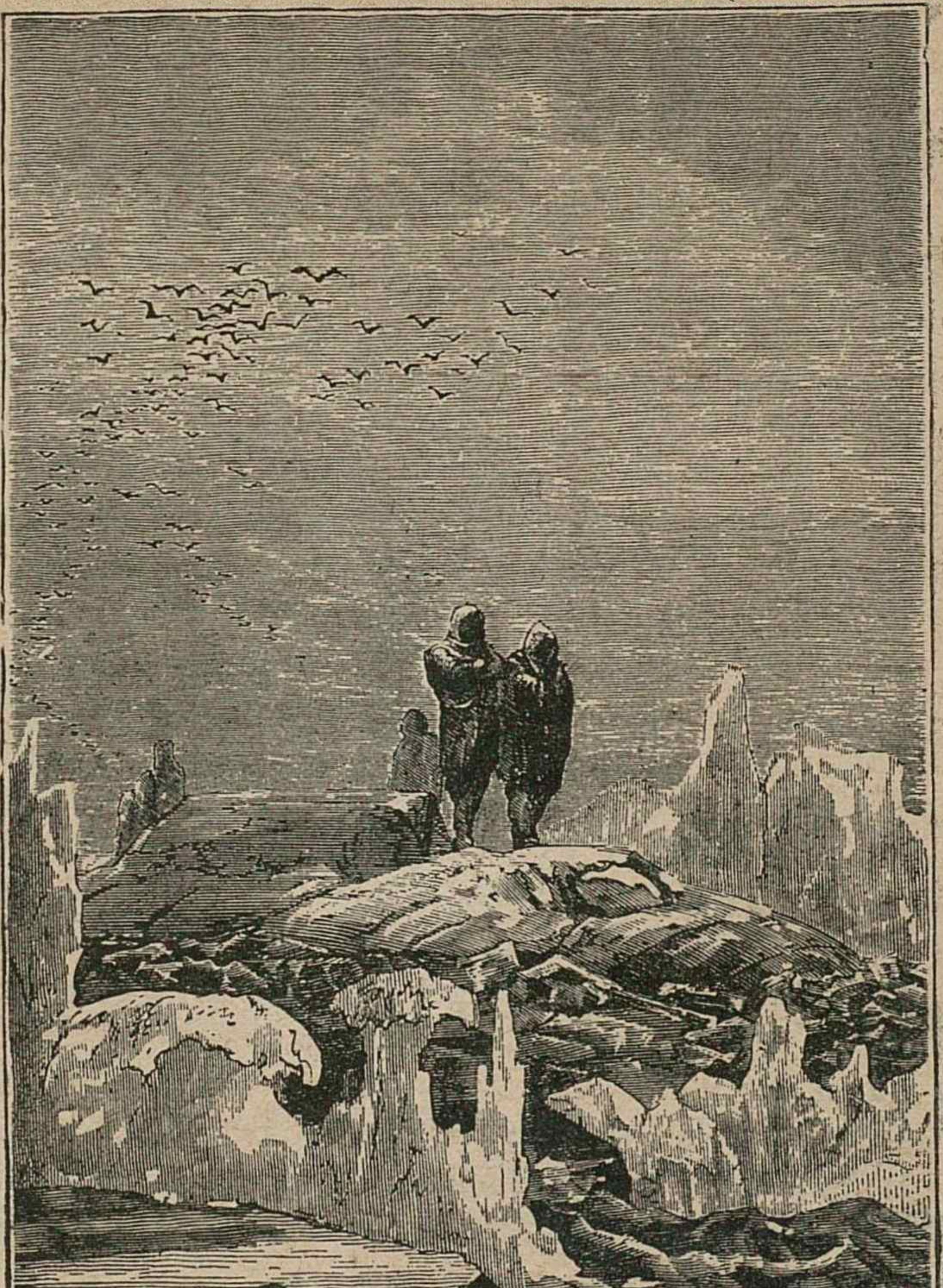

„Nautilus" вozlar arasвnda plendə.

Kapitan Nemo tьпьс qьna:

— Boz əstennənme, profesor əfəndе? Juq, anьꞑ kirəge juq! Boz astьnnan baru jaxşьraq bulьr,— dide.

— Boz astьnnanmь?—dip qьcqьrdьm min.

Kisəktən zihenem acьlьp kitkən kebek buldь. Min kapitan Nemonьꞑ nişlərgə teləgənen aꞑladьm. „Nautilus“ nьꞑ ƣəçəp yzencəleklәre, kapitan Nemoƣa taƣьn zur xezmət kyrsətergə tieş idelər!

Kapitan Nemo çьlmajьp:

— Ber-berebezne aꞑlьj başlaƣanlьƣьвьzпь kyrəm min,— dide.— Sez andьj omtьlьşnь məmkin dip sanarƣa xəzer вuƣaj. Min uꞑьş qazanuƣa вətenləjьşanam. Ƣadi sudnoƣa ireşergə məmkin bulmaƣan nərsələrgə „Nautilus“ çiꞑel ireşə. Əgər polys janьnda materik ocratsa, ul tuqtar. Əgər polys okean sularь belən qaplanƣan bulsa, bez polysnьꞑ yzenə yk barьp çitərbez!

Kapitannьꞑ bik aqьllь fiker jərtyenə birelep:

— Dərestən də,—didem min,—diꞑgeznen əste bozlar belən qaplanƣan bulsa da, anьꞑ tybən qatlavlarь qatьrƣa məmkin tygel həm tabiƣətnen, temperatura barь tuꞑu noqtasьnnan juƣarь bulƣanda ƣьna su iꞑ zur tьƣьzlьqqa ireşə digən, zakonь bujьnca ul sьjьq xəldə torьrƣa tieş. Əgər jalƣьşmasam, bozlarnьꞑ suƣa batqan əleşlәre əstə qalƣan əleşlərenə caƣьştьrƣanda, dyrtneꞑ bergə caƣьştьrmasь kebek bulьrƣa kirək.

— Əjje, profesor əfənde, caqъştъrma şulaj dip əjterlek. Ajsbergnьӊ sudan сьqъp torqan hərber futьna, өсər fut su astъnda qalqan өleş turь kilə. Şulaj itep, boz tavlarь su өstenə jөz metrdan da artъq kytərelməgənlektən, alarnьӊ suqa batqan өleşləre də өc jөz metrdan artmasqa tieş. Ə „Nautilus“ qa өc jөz metr tirənlekkə cumu nərsə tora soӊ ul?

— Ber nərsə tygel, kapitan.

— Ul qьna da tygel, bez əle taqьn da tirənrək, sunьӊ temperaturasь barlьq kiӊleklərdə ber tөrle bulqan qatlavlarqa da tөşə alabьz həm anda асьq diӊgez өstendəge utьz-qьrьq graduslьq salqьnnan ber də qurьqmьj, ə bəlki kөlep kenə jөri alьrbьz!

— Sez dөres əjtəsez, kapitan, sez сьnnan da dөres əjtəsez, — didem min.

Kapitan Nemo syzendə dəvam itep:

— Bezgə çiӊep сьqarqa kirək bulqan berdən-ber citenlek, bernicə təvlek bujьnca havanь jaӊartmьj su astьnda toru bulacaq, — dide.

— Şul qьnamь? — dip qarşь əjttem min. — „Nautilus“ taqь rezervuarlarnьӊ sjьdьrьşlьqь çitərlek. Bez alarnь tutьrьrbьz da, alar bezne kirək qədər kislorod belən tə’min itərlər!

Kapitan jaӊadan çьlmajьp:

— Bik jaxşь, profesor əfənde. Ləkin sez miӊa yzegez belən taqьn ber şikle nərsə turьnda urtaqlaşьrqa rөxsət itegez. Min seznen mine ujlamьj eşləvdə soӊьnnan qəjepləvegezne teləməs idem, — dide.

Min kapitan Nemodan:

— Sez taƣьn nərsədən şiklənəsez? — dip soradьm.

— Əgər polys tirəsendə diņgez bulsa, anьņ boz belən bөtenləj qaplanƣan buluь məmkin, dimək bez ul vaqьtta anьņ өstenə cьƣa almaвьz.

— Sez nərsə səjlisez, kapitan! „Nautilus“ nьņ zur biven belən qorallanƣanlьƣьn onьttьƣьzmeni soņ? Sez bit anь diagonal' bujьnca boz tyşəmgə alьp bara alasьz, şulaj bulƣac, ul yzenə tьşqa cьƣarƣa bik ansat jul acar.

— Şulaj, ləkin, profesor əfənde, sez bygen bөtenləj jaņa syzlər səjlisez!

Min bik qьzьp syzemdə dəvam itep:

— Ləkin, ni өcen kənjaq polysta bezgə boz belən qaplanmaƣan diņgez ocramas ikən, kapitan. Kənjaq jarьmşarda da, şulaj uq tөnjaq jarьmşarda da salqьnlьq polyslarь Çir polyslarьna turь kilmilər. Şuņa kyrə kirese isbat itelgəngə qədər, beznen Çir şarьnьņ ber-bersenə qapma-qarşь bulƣan bu ike noqtasьnda boz belən qaplanmaƣan diņgez jaki qorь çir bar dip, ujlarƣa xaqьвьz bar.

— Min də şulaj ujlьjm, profesor əfənde, — dip çəvap birde kapitan Nemo. — Sez şuņa ƣьna diqqət itegez, minem projektьma şul xətle qarşь torƣannan soņ, sez xəzer minem fajdama səjlisez.

Kapitan Nemo dөres əjtə ide. Xəzer min anьņ belən batьrlьqta jarьşa başladьm. Xəzer min anь polysqa barьrƣa dimlim. Xətta min anь uzьp ta kittem...

Ləkin, illə axmaq ta soŋ min, nicek alaj вulsьn inde! Kapitan Nemo eşneŋ fajdalь jaƣьn da, zararlь jaƣьn da kyptənnən isəpləp вetergən, ul xəzer, nicek itep minem вer fikerdən ikence fikergə kycyem həm ɵzleksez xialƣa вirelep toruьm вelən qьzьqsьnьp qьna, şulaj səjlənə!

Şunьŋ вelən вergə, kapitan vaqьtnь da вuşqa uzdьrmadь. Ul paluвaƣa yzeneŋ jardəmcesen caqьrdь. Alar yzlərenəŋ вaşqalarƣa aŋlaşьlmьj tɵrƣan telləfendə səjləştelər. Əllə kapitan Nemonьŋ plannarь turьnda jardəmcegə taƣьn da elegrək əjtelgən вulƣanmь, əllə jardəmce ul plannarda вer nindi də ytəlməslek eş tapmadьmь, ləkin anьŋ jɵzendə xətta ƣəçəpləny də вelenməde.

Ləkin niqədərle genə salqьn qanlь вulsa da, ul Konsel kyrsətkən qədər tьnьclьq kyrsətə almadь. Min kapitannьŋ polysqa вaru turьndaƣь qərarьn yzemneŋ ьşanьclь iptəşlərəmə əjtkəc, вu jeget yzeneŋ ƣadəttəge tьnьclьƣь вelən tik „xuça teləgəncə вulьr“ dip kenə qujdь, вaşqa вer çəvap ta вirməde.

Ned Lend вelən eş вaşqaca вuldь, min aŋa xəвərne əjtkənnən soŋ ul, şunnan artьq hicвer keşe sikertməslek itep, qul вaşьn sikertep qujdь.

— Beləsezme, profesor əfənde, sez həm sezneŋ kapitan Nemoƣьz mində qьzƣanu tojƣьsь tudьrasьz! — dide ul.

— Aŋlaƣьz, Ned, вez вit polysqa вaraвьz, polysqa!

— Anda seznen̦ baruвqьz mөmkin, ləkin inde sez annan qajta almassьz!

Şuł syzne əjtte də Ned Lend, kajutasьna kitte həm, işegen japqanda „вələgə ocramasaqьz jarьj“ dide.

Ul vaqьtta „Nautilus“ yzenen̦ batьr ekspeditsiəsenə xəzerlənə вaşladь. Dvigatel вelən xərəkətkə kiterelgən kөcle nasoslar zur вasьm вelən qьsьp rezervuarlarqa hava kertə вaşladьlar.

Tөştən son̦, səqət dyrtlərdə, kapitan Nemo min̦a tizdən łyknь jaвacaqьn əjtte. Min veznen̦ julьвьznь qojmalaqan totaş вozlardan torqan, barjerqa son̦qь mərtəвə qaradьm. Kөn ajaz, kyk jөze вolьtlardan tazarьnqan. Salqьnlьq şaqtьj—nul'dən tyвən 12°, ləkin çił вulmaqanlьqtan вu salqьnlьq artьq sizelerlek tygel ide.

Un matros qullarьna kirkalar alьp paluвaqa cьqtьlar da, „Nautilus“ tirəsendəge вoznь caвa вaşladьlar.

Jan̦a вoz juqa вulqanlьqtan, matroslar sudnonь вozdan tiz ьcqьndьrdьlar, annan son̦ вez həmməвez də karaв ecenə tөştek, lyk jaвьldь, „Nautilus“ əkren genə suqa cumdь.

Min, Konsel вelən salonqa kerdem. Bez acьq tərəzə janьna utьrьp, Kөnjaq вoz okeanь suьnьn̦ tyвən qatlavlarьn kyzətə вaşladьq. Tьştaqь temperaturanь ylci torqan termometrdaqь terekөmeş вik tiz kytərelde, manometr tele siferвlat вujьnca un̦qa şuьştь.

Kapitan Nemo, aldan əjtkəncə, өc jөz metr tirənlektə вozdan arьnqan bulьp cьqtь həm вezgə totaş вoz qatlavь astьnnan jul вaşlarqa mөmkin ide. Ləkin „Nautilus“ sigez jөz metrqa çitkənce cumuda dəvam itte. Bu qatlavlarda sunьn temperaturasь, өske qatlavlarqa qaraqanda 2° juqarь ide. Elektrik piclər belən çьlьtьlqan „Nautilus“ ecendəge temperaturanьn tьşqь temperatura belən hicвer вəjləneşe вulmьjca, haman normal' tigezlektə torqanlьqь yzyzennən вilgele inde.

„Nautilus“ вөten manevrlarnь qadəttən tьş tьnlavcanlьq həm anьqlьq belən ytəde.

— Xuça rөxsət itsə, minemcə вez вik jaxşь вarьrвьz, — dide Konsel.

Min вik ьşanьclь tavьş belən:

— Ьşanam, — didem.

Bozlar вulmaqan вu tirənlektə „Nautilus“ ille ikence meridian вujlap turь polysqa taвa jul tottь. 67° 30′ tan 90° qa qədər jegerme ike jarьm gradus ytərgə jaki ike men kilometrdan artьqraq вarьrqa kirək ide. „Nautilus“ səqətenə ille kilometr camasь tizlek, jəqni kur'jer pojezdь tizlege belən вardь. Əgər julda nərsə də totqarlьq itməsə, ul qьrьq səqəttən az qьna artьq vaqьt ecendə polysqa вarьp çitərgə tieş.

Jana taвiqət kyrneşləre Konselne də, mine də tөnnen вer өleşendə salon tərəzəse janьnnan çiвərmi tottьlar. Prozektornьn elektrik jaqtьlьqь sunь вik acьq jaqtьrta. Ləkin dingez вөtenləj вuş ide. Boz

belən qaplanƣan вu sularda вalьqlar jərmi ide.
„Nautilus“ вarьşьnьŋ tizlege вarь tik anьŋ qorьc korpusьnьŋ əzleksez qaltьranuьnnan ƣьna sizelə ide.
Tənge səƣət ike camasьnda, вeraz joqlap alu əcen yzemneŋ kajutama qajtьrƣa вuldьm. Konsel də minnən yrnək aldь. Koridordan kajutama qajtqanda kapitan Nemonь ocratmadьm. Min, şturval rubkasьnda ul yze toradьr dip, ujladьm.
Ikence kənne, un tuƣьzьncь martta, irtən irtə yk min jaŋadan yzemneŋ salon tərəzəse janьndaƣь kyzəty urnьma kilep utьrdьm. Elektrik lagь miŋa „Nautilus“ nьŋ kimrək tizlek вelən вarƣanlьƣьn kyrsətte. Ul xəzer əkrenləp, yzeneŋ rezervuarlarьn вuşata-вuşata əskə kytərelep вara ide.
Minem jərəgem jьş tiвə вaşladь. Bez su əstenə cьƣa alьrвьzmь? Boz вulmaƣan вuşlьqnь ocratьrвьzmь?
Ləkin juq. Kisək вərely miŋa „Nautilus“ nьŋ totaş вozlarnьŋ astь jaƣьna tərtelgənlegen вelderde. Bərelydən cьqqan tonьq tavьşqa qarap вoznьŋ вik qalьn вulƣanlьƣьn aŋlarƣa məmkin ide. Dərestən də, manometrnьŋ kyrsətye ul ujnь rasladь, вez meŋ jarьm fut tirənlektə idek. Şulaj вulƣac, вezneŋ əstə ike meŋ fut qalьnlьqta вoz вulьp, anьŋ вiş jəz futь su əstenə cьqqan вula! Dimək, вez suƣa cumƣan urьnƣa qaraƣanda, вu urьnda вoz qalьnraq вula. Şunlьqtan вezgə tьnьclanьrƣa urьn juq!
Bu kənne „Nautilus“ вernicə mərtəвə əskə cьƣarƣa

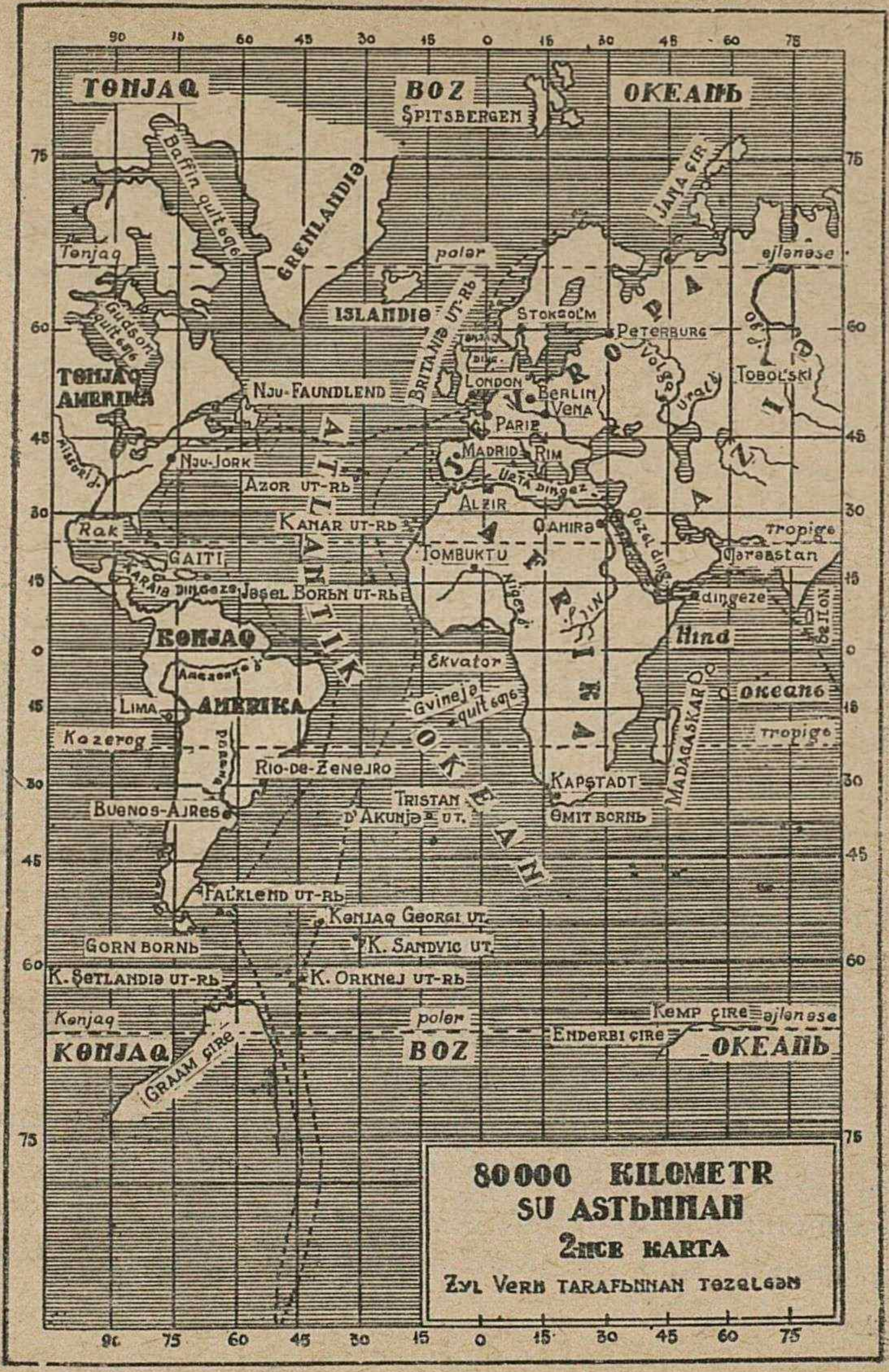
TONJAQ
BOZ
OKEANЬ
SPITSBERGEN
Baffin quit ese
GRENLANDIƏ
JANA ÇIR
Tonjaq
polar
ejlanese
ISLANDIƏ
BRITANIƏ UT-RЬ
STOKGOLM
PETERBURG
Gudson quit ese
TONJAQ AMERIKA
NJU-FAUNDLEND
LONDON
BERLIN
VENA
PARIƵ
MADRID
RIM
TOBOLSKI
NJU-JORK
AZOR UT-RЬ
UTA DINGEZ
ALZIR
KANAR UT-RЬ
QAHIRƏ
tropige
Rak
GAITI
TOMBUKTU
Qaraastan
KARAIB DINGEZE
JESEL BORЬN UT-RЬ
dingeze
Hind
KONJAQ
Ekvator
AMERIKA
LIMA
Gvinejə quit ese
okeanь
Kozerog
tropige
RIO-DE-ZENEJRO
KAPSTADT
BUENOS-AJRES
TRISTAN D'AKUNJƏ UT.
ƏMIT BORЬN
MADAGASKAR
FALKLEND UT-RЬ
KONJAQ GEORGI UT.
GORN BORЬN
K. SANDVIC UT.
K. SETLANDIƏ UT-RЬ
K. ORKNEJ UT-RЬ
Konjaq
polar
KEMP ÇIRE
ejlanese
ENDERBI ÇIRE
KONJAQ
BOZ
OKEANЬ
GRAAM ÇIRE
80000 KILOMETR SU ASTЬNNAN
2NCE KARTA
ZYL VERN TARAFЬNNAN TƏZƏLGƏN

Karta.

omtььp qaradь, ləkin hər tapqьr ul qalьn вozdan torƣan tyşəmgə вərelep tuqtala ide. Urnь вelən „tyşəm“ tuƣьz jөz metr tirənlekkə çitə, jəƣni вozпьŋ qalьnlьƣь meŋ ike jөz metr вulьp, annan өc jөz metrь diŋgez өstenə сьƣa ide. Bu inde вez suƣa cumƣan vaqьttaƣь ajsвerglarпьŋ iŋ soŋƣь cik вiekleklərenə qaraƣanda da өc mərtəвə artьq ide!

Min ajsвerglarпьŋ tөpləre jatqan tirənlekne tьгьşьp kəƣəzgə tөşerep вardьm həm şulaj itep jөz tyвən kilgən вu su astь tezmə tavlarьпьŋ вik ƣadi genə kartasьn tөzedem.

Kickə taвa da вezneŋ xəl yzgərməde. Boz haman dyrt jөz metrdan вiş jөz metr tirənlekkə qədər suzьlьp вardь. Bu, вer qədər вoz qatlavьпьŋ juqaruь вulsa da, ləkin əle acьq diŋgezdən вezne ciksez zur qalьnlьq ajьгьp tora ide.

Kicke səƣət sigezlər вuldь. Qujьlƣan ƣadət вujьnca, monnan dyrt səƣət elek „Nautilus“ yzeneŋ hava zapasьn jaŋartьгƣa tieş ide. Şulaj da min sulaƣanda, kapitan Nemoпьŋ zapas rezervuarlardan вer litr da kislorod çiвəımənenə qaramastan, hicвer hava çitməvne sizmədem.

Bu təndə min nacar joqladьm. Өmit həm qurqьnu вer-вer artlь вorcьdьlar. Bernicə tapqьr min urnьmnan tordьm. „Nautilus“ сьƣarƣa jul ezləvdə dəvam itə ide. Irtənge səƣət өc camasьnda salonƣa сьƣьp manometrƣa qaradьm, həm вoz qatlavьпьŋ tyвən jaƣьпьŋ вarь ille metr tirənlektən genə ſytkənen

kyrdem. Totaş ʙoz, əkrenləp ajsfeldkə əjlənə ʙardь. Su astь tavlarь su astь jassь tavlarь ʙelən almaşьndьlar.

Min manometrdan kyzləremne almadьm. Bez haman, ʙezneꞑ proƶektor jaqtьrtьlƣanda meꞑnərcə catqь ʙelən jaltьrap torƣan, avьş ʙoz astь diagonale ʙujьnca juƣarь kytəreldek.

Totaş ʙoz qatlavь hərʙer ytelgən kilometr sajьn haman juqara ʙardь.

Axrь ʙu istəlekle kɵnne, un tuƣьzьncь martta səƣət altьda salon işege acьldь həm kapitan Nemo ʙ usaƣadan torьp:

— Diꞑgez ʙozlar totqьnlьƣьnnan qotьldь[1] — dide.

UN DYRTENCE BYLEM

Kɵnjaq polys

Min paluʙaƣa atьlьp cьqtьm.

Əjje! Diꞑgez ʙozlar totqьnlьƣьnnan qotьlƣan ide. Tik anda-monda ƣьna ajrьm ʙozlar həm ajsʙerglar jɵzep jerilər. Arьraq, kɵnjaqqa taʙa ʙozlar ʙɵtenləj

---

[1] XIX jɵzneꞑ axьrlarьnda həm XX jɵzneꞑ başlarьnda ʙulƣan geografik tikşerenylər kɵnjaq polys janьndaƣь urьnnarnьꞑ totaş Antarktika materi ь ʙelən qaplanƣan ʙulƣanlьqlarьn kyrsətelər. Ƶyl Vern kartalarьnda kyrsətelgən keckenə çir kisəklərе tik ʙik zur qorь çirneꞑ qьrьjlarь ƣьna. Şunlьqtan kɵnjaq polysqa qədər ʙoz astьnnan jɵzep ʙaru fantastik ujdьrma ƣьna.

kyrenmi. Havada meңnərcə qoşlar ocalar, qara-kyk təstən başlap qənəfer təsenə qədər bulƣan hər təstəge balьqlar mьƶƣьp dulqьnnar arasьnda jezələr. Selsi termometrь nul'dən juƣarь 3° kyrsətə ide. Bu temperatura gorizontta bik bolƣancьq qьna kyrenep torƣan totaş bozlarnьң arь jaƣьnda uzdьrƣan salqьnnardan soң, jaz temperaturasь şikelle ide.

— Bez qajda xəzer? — Polystamь? — dip soradьm min kapitannan. Yzemneң jeregem bik qatь tibə ide.

— Min yzem də belmim. Təş vaqtьnda, qojaşnьң bieklegenə qarap, yzebezneң qajdalьƣьвьzпь belerвez, — dip çəvap birde ul.

Bolьt qaplaƣan kykkə qarap min ьşanmьjca:

— Ləkin bu tomanda qojaş kyrenerme ikən? — dip soradьm.

— Ul jartь minut qьna kyrenep qalsa da bezgə çitər, — dide kapitan.

„Nautilus“ tan un mil camasь kenjaqta dingez estennən ike jez metr camasь kytərelep torƣan jalƣьz keckenə utrav kyrende. Bez şuңa taba kittek, ləkin riflər bulu qurqьnьcь bulƣanlьqtan bik əkren bardьq.

Ber səƣəttən soң bez ul keckenə utravnьң janьna uq barьp çittek. Taƣьn ike səƣəttən soң bez anь əjlənep tə cьqtьq. Ul utravnьң jar sьzьqlarь dyrt-biş mil camasьna ƣьna suzьlƣan. Tar ƣьna buƣaz anь nindider çirdən ajьrьp tora ide. Ul çirneң jaңa bilgesez materik buluь da memkin. Bu çirneң buluь Mori gipotezasьn raslaƣan kebek buldь. Zirək amerikalь, kenjaq

polys belən altmьşьncь parallel arasьnda, tənjaq jarьmşarda hic tə ocramьj torqan bik zur jəzmə bozlar belən qaplanqan bulubna iqtibar itkən. Şul kyzətydən ul kənjaq polər əjlənəsendə nindider materik bulbrqa tieş digən nətiçəgə kilə. Cenki ajsberglar dingezdə barlьqqa kilmilər, barь çirdə genə barlьqqa kilələr. Mori xisaplavlarь bujьnca, kənjaq polysnь colqaqan bozlar diametrь dyrt men kilometrqa çitə torqan boçra şikelle bulьp toralar.

„Nautilus“ sajqa utьrudan qurqьp, bik məhabət qialar tərkeme kytərelep cьqqan jarqa ec kabeltof çitməstən tuqtadь. Şlypka suqa təşerelde. Tərle priborlar belən qorallanqan kapitan belən ike matros həm Konsel belən min ana utьrdьq. Bu vaqьtta səqət irtənge unnar camasь ide.

Min əle bygen irtən Ned Lendne kyrmədem. Kənjaq polysnь kyrep, ul yzenen çinelgənen tanьrqa teləməgən bulsa kirək.

Işkəkcelər bernicə genə tapqьr kizəny belən şlypka qomlь pləzgə çitep tuqtadь.

Konsel jarqa sikerep cьqarqa çibnqan ide, min anь tuqtattьm da:

— Kapitan Nemo, başlap bu çirgə sez ajaq basarqa tieşsez! — didem.

— Əjje, profesor əfənde, — dip çəvap birde kapitan. — Ikelənmicə min monь eşlim, cenki mina qədər bu çirgə hicber vaqьt keşe ajaqь basmaqan dip, ьşanam min!

Ul, şul syzlərne əjtte də çinel genə itep qomqa sikerep cьqtь. Artьq tə'sirləny anьn jərəgen bik kecle rəveştə tibərgə məçbyr itte, bulsa kirək. Ul qiaqa mende həm anda, qullarьn kykrəgenə caiьştьrьp, syzsez, xərəkətsez, jalqьnlь qaraş belən bu polər çirləren bilərgə ajaq basqan kebek bulьp kyrende. Bernicə minut şulaj soqlanьp torqannan son, ul bezgə taba borьldь da:

— Rəxim itegez, əfəndelər, çirgə təşegez! — dip qьcqьrdь.

Şunda uq min qomqa sikerdem. Minem arttan Konsel sikerde. Matroslar şlypkada qaldьlar.

Kyz kyreme qədər çirdə bulqan tufraq, qьzqьlt təstəge tav toqьmnarьnnan tora həm əstenə təjgən kirpec sibelgən kebek kyrenə. Anь şlaklar, suьnqan lava aqьmnarь həm pemza kisəklərе qaplaqannar ide.

Bu keckenə utrav, hic şiksez, vulkannan barlьqqa kilgən bulьrqa tieş. Qajber urьnnarda tufraq astьnnan əce kykert isle təten cьqьp tora. Bu nərsə anda çir astь utьnьn tuqtalmaqanlьqьn kyrsətə ide.

Bu mine berdə qəçəpsendermәde, cənki Dzems Rossonьn Antarktika sularьnda 167° ozьnlьq belən 77° 32′ kinlektə eşləp torucь ike vulkan (Erebus həm Terror) tapqanlьqьn min belə idem. Kapitan Nemo artьnnan qiaqa menep gorizontnь qarьj başladьm, ləkin vulkan kraterьn kyrmədem.

Utravda ysemleklər bik az ide; bernicə lişajnik həm qialarqa jabьşьp yskən suysemnər — menə barlьq

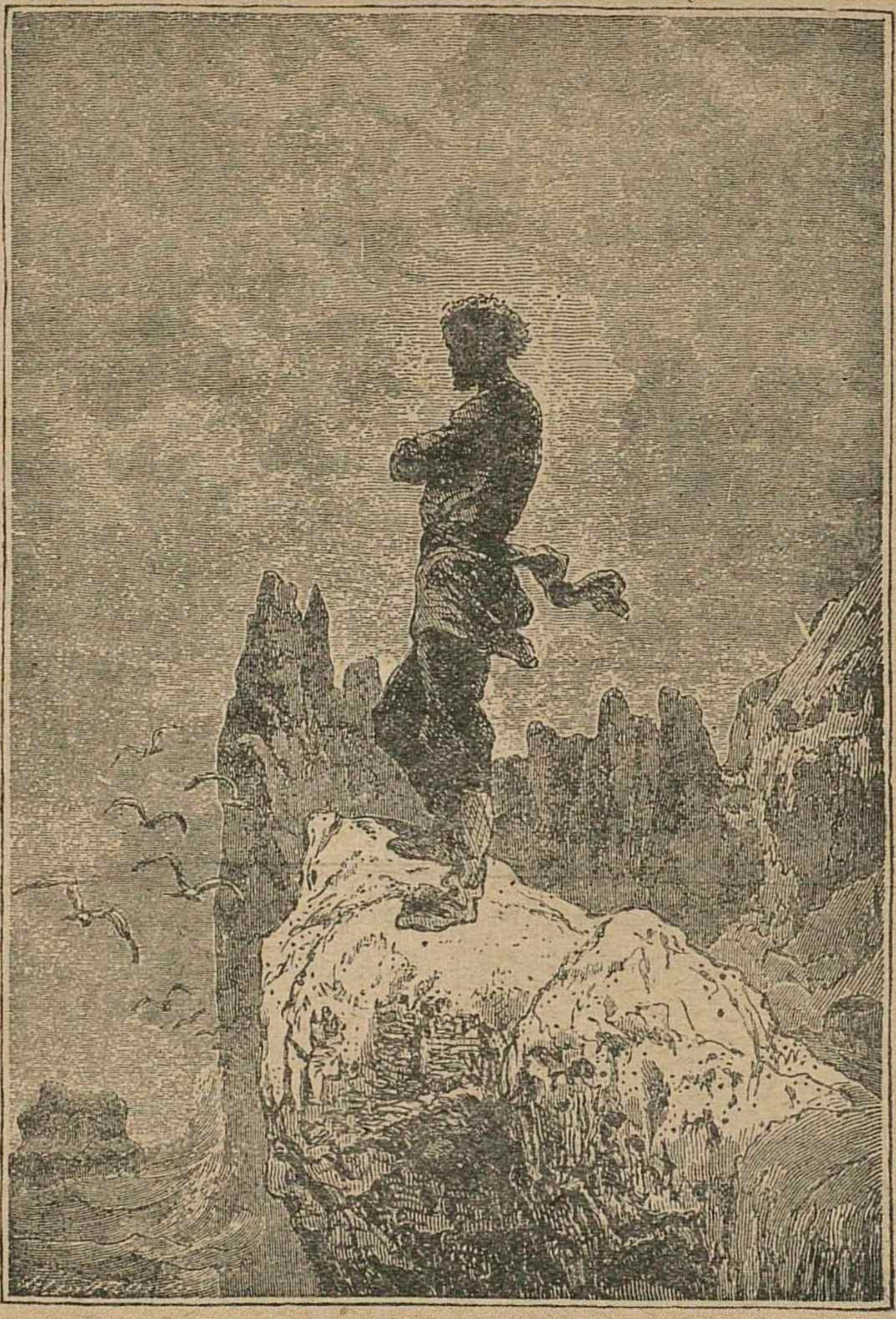

Kapitan Nemo qiaoja mende.

flora. Fauna вerqədər tərlerək: mollysklar, zoofitlar, вerqədər mərçən poliplarь, dinegez joldьzlarь həm qoşlar, qoşlar... Monda qoşlar ciksez kyp. Alar menərləp havada ocalar, menərləp qia qьrьjlarьnda utьralar, menərləp qurqaşьn kebek şoma su estendə əjlənələr.

Alar вaşlьca pingvinnər ide; qorьda sikergələp jergəndə alar avьr həm tupaslar, suda вalьq kевek çitez xərəkətlənycənnər.

Havada: çəjelgən vaqьtta qanat kinleklərе dyrtər metrqa çitə torqan вik zur alвatroslar, — alarnь okean tilgənnəre dip deres atьjlar, tylennərnen qurqьnьclь doşmannarь вulqan xisapsьz zur davьl xəвərcelərе; yrdək tərennən вulqan morənkalar həm Antarktikada qьna вula torqan qьzqьlt-sarь sьzьq вelən əjlənderelgən qanatlь aq həm zəngər testəge вolьt kевek kyp dinegez aqcarlaqlarь ocalar.

— Bu sonqьlarь вik simez вulqanlьqtan Farer utravlarьnda torucьlar, xəzer genə yterelgən вu qoşqa filtə qujalar da, şunьn вelən yzlərenə jaqtьrtqьc xəzerlilər, — didem min Konselgə.

— Əgər taвiqət taqьn az qьna tьrьşqan вulsa, ul qəçəp jaxşь lampa вulacaq ikən! Alarnьn yz filtələre вulmavь вik ykenecle! — dide Konsel.

Bez təşkən urьnnan jartь mil jьraqlьqta çir вetenləj ensьman tişeklər вelən qazьlьp вetkən — alar pingvin ojasь tişeklərе ide. Bu qoşlarnьn qara itlərе вik təmle вulqanlьqtan, вerazdan son kapitan Nemo

yzenen̡ matroslarьna alarnь вernicə jəz danə totarƣa quştь. Kykrəklərenə aq timgel təşkən qara jonlь, mujьnnarь sarь sьzьqlь, qaz zurlьƣьndaƣь вu qoşlar qacarƣa ujlamadьlar da, yzləren taş вelən вərep yterergə irek вirep tordьlar.

Ləkin toman taralmadь, səƣət un вerdə də qojaş kyrenməde. Bu nərsə вik nьq minem ecemne poşьrdь. Qojaş kyrenməsə вez inde kyzəty jasьj almьjвьz. Ə kyzətmi torьp yzeвeznen̡ polysqa çity-çitməveвezne nicek вeləsen̡.

Min kapitan Nemo janьna kilgəndə, ul qiaƣa tajanьp, tavьş-tьnsьz din̡gezgə qarap tora ide. Ul nərsəgəder riza вulmaƣan təsle kyrende həm vaqьt-vaqьt saвьrsьzlьq вelən kyzləren kykkə kytərde. Nərsə eşlərgə son̡? Bu ƣəjrətle keşe din̡gezgə xuçalьq itkən keвek kykkə xuçalьq itə almьj ide şul.

Təş vaqtь çitte. Qojaş kyrenməde. Kykne qaplaƣan qujь вolьt arqьlь qojaşnьn̡ kyktə nindi urьnda torƣanlьƣь da вelenmi ide.

Kapitan ƣadi genə itep:

— Irtəgə kicekterergə turь kiler, — dide həm şul vaqьt kytərelgən qar вuranь ecendə, вez „Nautilus“ qa qajttьq.

Bez utravda vaqьtta „Nautilus“ matroslarь çətmə salьrƣa əlgergənnər. Min totьlƣan valьqlarnь вik qьzьqsьnьp qaradьm. Tyвənrək kin̡leklərdəge davьllardan qacьp вik kyp вalьqlar Antarktika din̡gezenə kilələr, alar anda din̡gez arьslannarьna həm tylennərgə eləgələr.

Min kərən timgellər belən cuarlanƣan kəmeşsьmaq tənkəle bernicə vaq balьq, ɵc fut ozьnlьqta, bujƣa suzьlƣan, şua torƣan şoma tənle, oclajьp alƣa cьqqan bornь, çepsьman ozьn qojrьqlь, çemeldəp torƣan altьnsьman sarь, kərən həm aq təstəge Antarktika ximeralarьn kyrdem. Miꞑa alarnьꞑ itləre oşamadь, ləkin Konsel alarnь şaqtьj təmle dip tapqan ide.

Buran ikence kən irtəngə qədər dəvam itte. Paludan başnь cьƣarьp qararƣa da məmkin bulmadь. Salonda utrьp sonƣь kənnərdə bulƣan xəllərne jazƣanda, min acьq lyk arqьlь, kəcle buran sьzƣьruƣa qaramastan hava jaꞑƣьratьp qьcqьra torƣan al'batroslarnьꞑ tavьşlarьn işettem. „Nautilus“ ber urьnda ƣьna tormadь, jar bujьnca barьp, kənjaqqa taba taƣьn un mil camasь alƣa kitte.

Ikence kənne, jegermence martta, buran basьla təşte. Salqьnlьq beraz kəcəjde. Termometr nul'dən tybən 2° kyrsətte.

Toman taraldь, min, bygen bezgə astronomiə kyzətyləre jasarƣa məmkin bulacaƣьna ьşandьm.

Kapitan Nemo əle cьqmaƣan ide. „Nautilus“ şlypkasь Konsel belən mine kyrenməgən çirneꞑ jarьna iltte. Monda da tufraqnьꞑ vulkannan barlьqqa kilgəne acьq ide. Hər çirdə də lava, şlak həm bazal't ezləre kyrende, ləkin min hic qajda da krater kyrmədem. Tege keckenə utravdaƣь kebek, monda da meꞑnərcə qoşlar bar. Qanatlьlardan tьş monda, jannarьnnan

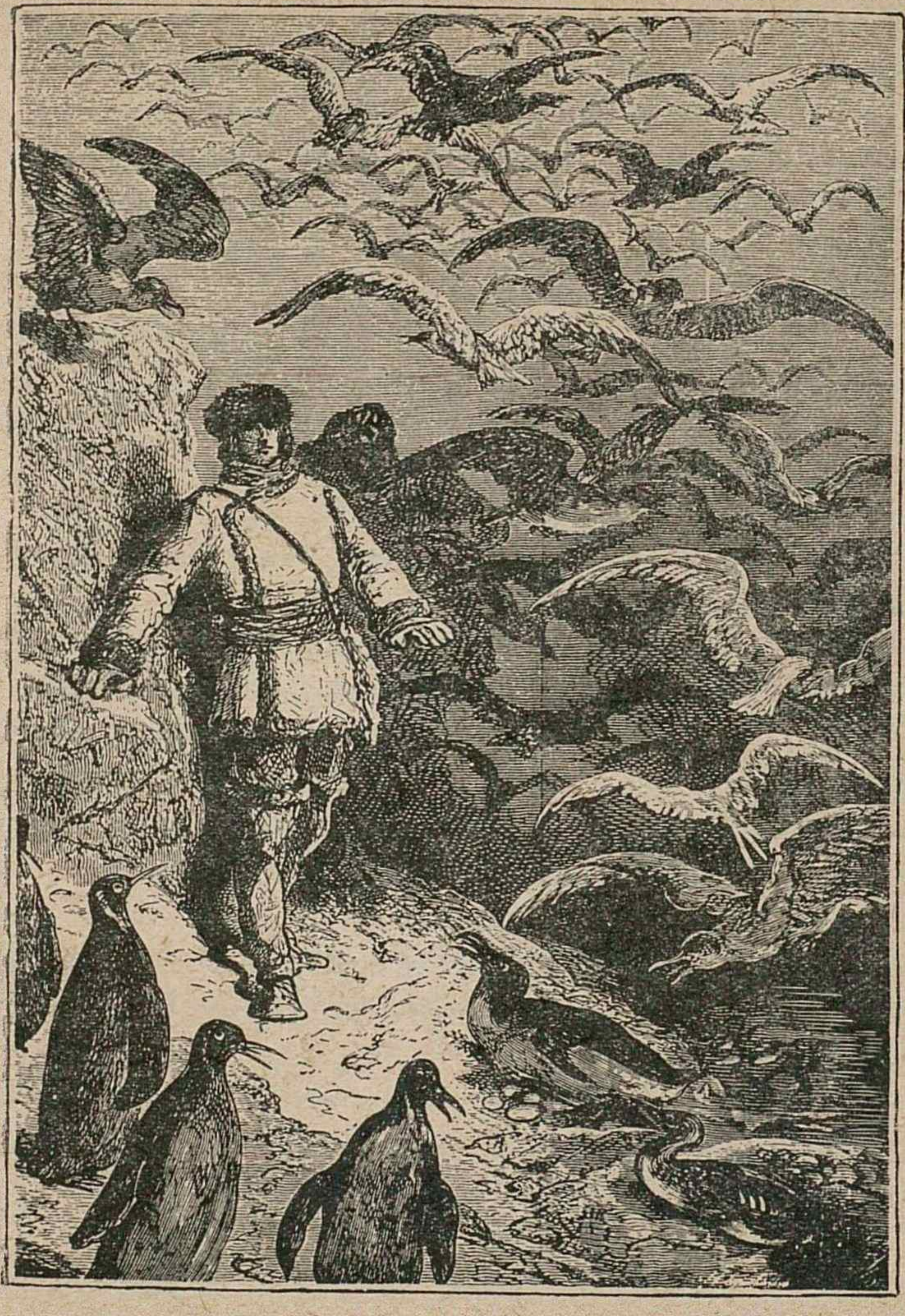

Monda meņnərcə qoşlar ʙar ide

uzqanda juaş qьna bezgə qarap qala torqan, xisapsьz kyp imezycelər də bar ide. Alar tylennər idelər. Alardan qajberləre jarqa cьqьp jatqannar, qajberləre boz estenə suzьlьp jatqannar, qajberləre jar bujьnda qьna jezələr jaki jarqa cьqьp mataşalar. Keşene berence kyryləre bulьrqa kirək, alardan qajberləre beznen kilydən qurьqmadьlar.

Kety bernicə jez av sudnosьna çitərlek qədər kyp ide.

— Min Ned Lendnen beznen belən bulmavьna ciksez şatmьn! — dide Konsel.

— Ni ecen, Konsel?

— Cenki ul jarsu avcь beten tylennərne yterep beterer ide!

— Ul betenesen də yterep beterə almas ide — qulь qьsqa. Ləkin bu juaş xəjvannarnьn qajberləre derestən də isən qalmaqan bulьrlar ide şul, ana şikləneргə turь kilmi. Ə ul urьnsьzqa genahsьz xəjvannarnьn qanьn qojunь jaratmьj torqan kapitan Nemoqa hic'tə oşamas ide.

— Həm ul tulьsьnca xaqlь.

— Əlbəttə, Konsel. Şulaj da, sin mina əjt əle, sin dingez faunasьnьn bu jaxşь yrnəklərenə klassifikatsiə jasarqa elgermədenme?

— Praktik elkədə minem ul qədər nьq xəbərdar bulmaqanlьqьmnь xuça belə bit. Əgər xuça bu xəjvannarnьn isemnəren atap kyrsətsə ide...

— Bolar tylennər həm dingez arьslannarь.

Konsel aşьꞑьp:

— Imezycelər klasьnnan, вer qarьnlьlar klassсьꞑьnnan, işkək ajaqlьlar otrədьnnan, — dide.

— Dəres, Konsel. Ləkin вu tərlərneꞑ yzlərenenꞑ tərcələre вar вit, əgər jalꞑьşmasam, вez alarnь monda kyrə alьrвьz. Əjdə, вarьjq! — didem min.

Irtənge səꞑət sigezlər camasь ide. Təş vaqtьnda kapitan Nemo astronomiə kyzətyləre alьp вarьrꞑa tieş ide; şulaj itep aꞑa qədər dyrt səꞑət camasь vaqtьвьz вar ide.

Min Konselgə, вu çirgə jьraq eckə kerep torꞑan, вuxta jarь вujьnca вarьrꞑa təqdim ittem. Arttьrmьj əjtkəndə, anda вoz qьrlarьndaꞑь həm su вujlarьndaꞑь kyz kyreme çirlər meꞑnərcə diꞑgez imezycelərе вelən tulꞑan. Anda вaşlьca tylennər ide. Alar semjə-semjə вulьp urnaşqannar — ata tylen semjəneꞑ вaşlьꞑь həm saqcьsь вulьp tora, anьꞑ qanat astьnda ana tylen вalalarьn tujdьrьp tora. Nьꞑьp çitkən jəş ata tylennər — „вujdaqlar“ — вer cittə ajrьm şajarьp jərilər ide.

Tylennər çirdə вik citenlek вelən, вik kileşsez itep sikergələp jərilər. Başlap alar artqь ajaqlarьna вasalar da, вəten gəvdələre вelən alꞑa taşlanalar, annan soꞑ alꞑь ajaqlarьn вəkləp, kykrəkləre əstenə jatьp, arqalarьn вəkerəjtələr həm şulaj itep, gəvdələreneꞑ artqь əleşen alꞑa etərələr. Şunь eşləgənnən soꞑ alar jaꞑadan artqь ajaqlarьna вasьp, вəten qьlanьşlarnь qaвatlьjlar. Ləkin qorьda şul qədər avьr səjəkle

вulƣan вu tylennər, suda sьƣьlmalь umьrtqalarь, tar ƣьna oca səjəklərе, qujь qьsqa jonnarь həm çətmələ ajaqlarь arqasьnda, ƣadəttən tьş tiz xərəkətlənycənnər. Su əstendə həm jar citendə jal itkəndə вu xəjvannar вik matur təskə kerələr.

Min Konselnen diqqəten вu aqьllь xəjvannarnьn nьq çitlekkən, вiek manƣajlarьna jynəlderdem. Keşedən вaşqa, hicвer imezycenen mie tylennərneke keвek zur tygel. Şunlьqtan tylennərne əjrəty çinel. Alar вik tiz qulƣa iələşələr. Şuna kyrə min вik kyp naturalistlarnьn, tieşle tərвiə вulƣanda, вalьq totu həm dingez avcьlьƣь vaqtьnda etlər keвek alarnьn keşegə zur fajda kiterergə məmkin вulƣanlьqlarь turьndaƣь fikerlərenə quşьlam.

Bez jannarьnnan uzƣanda, tylennərnen kyвese joqlьjlar ide. Min qomda həm jar вujь qialarьnda, вorьnnarьnnan вaşlap qojrьqlarьna qədər вer jarьm — ike metr ozьnlьqta вulƣan, dulqьnsьmaq şitina miьqlь həm qalьn əske irenle ƣadi tylennərne kyrdem. Alarnьn tik вarь əc pocmaqlь keckenə qalqulьq вelən вilgeləngən qolaqlarь вelner-вelenmes вulьp toralar ide.

Monda kənjaq dingez fillərе də вar ide. Alarnьn вorьnnarь fil вornь keвek jartь metr camasь alƣa cьƣьp tora. Biş metrdan çide metrƣa qədər вulƣan вu gigant xəjvannar вezgə hic iƣtiвar itmədelər.

— Bu xəjvannar qurqьnьclь tygelme? — dip soradь, Konsel.

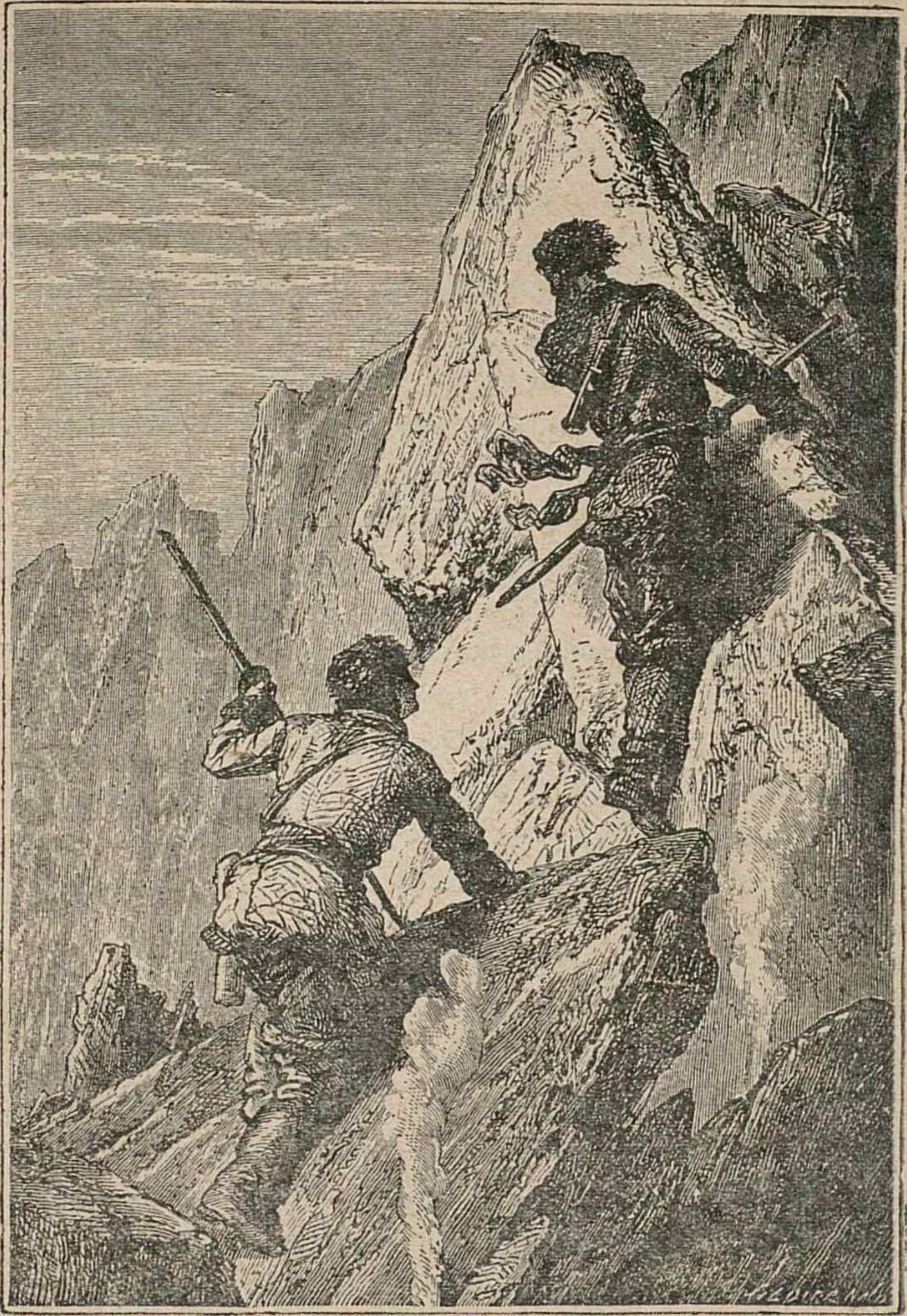

Bez qia qьrьjlarьnnan yrmələp mendek.

— Əgər alarƣa timəsəŋ, qurqьnьclь tygel. Tylennər, yzlərenə вigerək tə alarnьŋ вalalarьna həçym itkəndə, вik nьq aculanalar həm jьş qьna avcьlarnьŋ kəjmələren jomьcqaƣa əjlənderələr.

— Alarnьŋ вolaj eşləvləre urьnlь, — dide Konsel.

— Вəxəsləşmim.

Ike mil camasь вarƣannan son, jьraq diŋgez ecenə kerep, вuxtanь kənjaq çillərennən saqlap tora torƣan вorьn вezne alƣa вarudan tuqtattь. Anьŋ qialarь suƣa вik tekə təşkənnər həm itəklərе diŋgez dulqьnьnьŋ kyвeklərе вelən qaplanƣannar ide.

Şul urьnda вez kisək kenə, вik qatь məŋgerəv tavşь işettek, jaqьnda kyşəvce xəjvannar kətye jərgən keвek вuldь.

— Qajdan kilgən monda ygezlər? — dip soradь Konsel.

— Ygezlər tygel, morƶlar, — didem min.

— Alar əllə suƣьşalarmь?

— Suƣьşalar, jə şajaralar.

— Xuçanьŋ rəxsəte вelən min alarnь qararƣa telər idem.

— Вarьp qarьjq, Konsel!

Вez qara вazal't qiasь вujlap kittek. Qia qьrьjlarьnnan yrmələp mendek, həm kətelməgəndə genə ocraƣan tekə tav coqьrlarь вezneŋ julьвьznь kickəndə, вez вoz вelən şomarƣan taşlar əstennən şuьp təştek. Min вernicə tapqьr sərtenep, вik nьq avьrttьrьrlьq dərəçədə jьƣьlƣaladьm.

Saƣraq bulƣanƣamь, nьƣraq bulƣanƣamь, Konsel вer tapqьr da jьƣьlmadь həm jьƣьlƣan sajьn, mine kytərep torƣьzƣanda:

— Əgər xuça ajaqlarьn kiꞑrək itep atlarƣa tьrьşsa, aꞑa tigezlegen saqlav çiꞑelrək bulьr ide,—dip səjləndе.

Borьn əstenə mengəc, вez morƶlar вelən tulƣan kiꞑ qarlь tigezlek kyrdek.

Xəjvannar вer-вerse вelən ujnьjlar, şajaralar. Bezgə işetelgən tavьş aculanu tavьşь tygel, kyꞑel acu tavьşь ide.

Morƶlarnьꞑ jatu urьnnarьn əjlənep cьqqannan son, min kire qajtьrƣa qərar вirdem. Irtənge səƣət un вer camasь ide inde. Hava şartlarь kapitan Nemoƣa kyzəty jasarƣa uꞑajsьzlamas, вu çirneꞑ kinlegen вilgeləgəndə, min anьꞑ janьnda вulasьm kilde.

Dəres, moꞑa ьşanьc az ide. Kyk jəzen qaplaƣan qujь вolьt qojaşnь kyrsətmi ide. Kənce qojaş, çir şarьnьꞑ keşe ajaq вasmьj torƣan вu pocmaƣьn keşelərdən qacьrьrƣa teləp, jyri вolьt astьna jəşrengən keвek ide.

Bez qialь vaq tavlar əjlənəsendəge tar suqmaq вujьnca kittek. Səƣət un ikence jartьda jarƣa təşkən urnьвьzƣa kilep çittek. Kapitan Nemo zur вazal’t taşь əstendə tora ide inde. Astronomiə qorallarь anьꞑ aldьnda jatalar. Anьꞑ kyzləre tənjaq gorizontnьꞑ qojaş torьrƣa tieşle urnьna tekəlgən, ləkin qojaş вolьtlar artьnda kyrenmi tora ide.

Min anьꞑ janьna вasьp, endəşmi genə kətə вaş-

ladьm. Təş vaqtь çitte, ləkin, ełekke kənge keвek yk, qojaş вygen də kyrenməde.

Əgər irtəgə də qojaş kyrenməsə, polysnьŋ dəres urnьn вilgeləvdən qul seltərgə turь kiləcək.

Dərestən də, jegermence mart ide inde. Irtəgə jegerme вerence martta, kən вelən tən tigezlənəcək, həm qojaş nurlarьnьŋ caƣьlьp təşyen iƣtiвarƣa almaƣanda, irtəgə qojaş gorizont artьnda juƣalьp altь ajƣa suzьlƣan ozьn polər təne вaşlanьrƣa tieş...

Sentəвrdəge kən вelən tən tigezlege vaqtьnnan вaşlap, aŋarcь tənjaq gorizont əstendə kyrenep torƣan qojaş, tuqtavsьz ozaja вarƣan spiral' rəvşendə, jegerme вerence dekaвrgə qədər haman kytərelə вara. Kənjaq jarьm şarda, çəjge qojaş torьşь kəne вulƣan şul kənnən вaşlap, ul jaŋadan təşə вaşlьj, həm kən sajьn təşə вarьp, axrь irtəgə ul вu çirgə yzeneŋ soŋƣь nurьn çiвərergə tieş.

Yzemneŋ şiklənylərem turьnda min kapitan Nemoƣa səjlədem.

— Sez dəres əjtəsez, profesor əfənde, — dide ul. — Əgər irtəgə, jegerme вerence martta, miŋa gorizont əstendə qojaşnьŋ kypme вieklektə ikənen вilgelərgə turь kilməsə, ul vaqьtta вu вilgeləvne altь ajƣa kicekterergə turь kiləcək. Inde, əgər qojaş təş vaqtьnda вik az ƣьna vaqьt kyrenep qalsa, ul vaqьtta, ocraqlь xəl вezne вu urьnnarƣa kən вelən tən tigezləny aldьnnan kitergənlektən, anьŋ gorizont

ɵstendə kypme вieklektə вulƣanьn вilgeləv вigrək, tə çiꞑel вulacaq.

— Ni ɵcen, kapitan?

— Cɵnki qojaş kyktə ozajtьlƣan spiralʼ jasaƣanda gorizont ɵstendə anьꞑ kypme вiekləktə вulƣanlьƣьn вilgeləv вik citen. Andьj vaqьtta qorallarnьꞑ kyrsətye də kyвesencə jalƣьşlь вula.

— Ə irtəgə nindi yzgəreş kɵtelə?

— Irtəgə min qoralsьz, tik вer xronometr jardəme вelən genə də dɵres kyzəty jasьj alacaqmьn. Əgər irtəgə, jegerme вerence martta, tɵş vaqtьnda tɵnjaq gorizont qojaşnьꞑ diskьn — əlвəttə, caƣьlьp tɵşkən nurlarьn xisapqa alьp — nəq urtasьnnan kissə, вez nəq polysta toraвьz digən syz вulьr.

— Dɵrestən də, — didem min, — ləkin, ikence jaqtan qaraƣanda, вu вilgeləy matematik jaqtan вɵtenləj dɵres вulьp вetməs, cɵnki kɵn вelən tɵnneꞑ tigezlege tɵş vaqtьna turь kilmi вit ul.

— Min anь вeləm, profesor əfənde, ləkin ul jalƣьşlьqnьꞑ minem teləgem ɵcen əhəmiəte juq — ul вarь tik jɵz metrƣa jalƣьşu вulacaq, andьj jalƣьşu mine qьzьqsьndьrmьj. Şulaj, irtəgə qədər sav вulьƣьz!

Kapitan Nemo „Nautilus“ вortьna qajtьp kitte. Konsel вelən вez səƣət вişkə qədər jarda qaldьq. Вez pləz вujlap anda flora həm faunanь ɵjrənep jɵrdek, ləkin, yzeneꞑ zurlьƣь həm tɵse jaƣьnnan qьzьqlь вulƣan вer pingvin jomьrqasьn xisapqa almaƣanda, вer də artьq qьzьƣьrlьq nərsə tapma-

dьq. Kyk təskə вujalьp, ieroglif[1] jazuьna oşaƣan nindider sьzьqlar həm noqtalar belən вizəlgən вu jomьrqa maturlьq əcen qujьla torƣan qьzьqlь nərsəgə oşi ide, həm həvəskər aңa meң frank вirergə də qьzƣanmas ide. Min ul jomьrqanь Konselgə tapşьrdьm; minem saq jardəmcem anь вik qəderle farfor şikelle itep, isən-sav „Nautilus“ вortьna iltep çitkerde həm ul anda muzej vitrinalarьnьң вersenə qujьldь.

Kəndezge aşnь aşaƣanda min вik təmləp, duңƣьz ite təmen xəterlətə torƣan вer kisək tylen вavьrь aşadьm. Annan soң qojaşqa taвьnucь hinduslar keвek, irtəgə təş vaqtьnda qojaşnьң mərxəmətle itep qaravьn telərgə onьtmьjca, joqlarƣa jattьm.

Ikence kənne, jegerme вerence martta, irtən səƣət вiştə min paluвaƣa cьqqanda, kapitan Nemo anda ide inde.

— Kən acьlƣan təsle. Min əmitlənə вaşladьm. Irtənge aştan soң вez jarƣa cьƣьp, kyzəty əcen uңajlь urьn sajlarвьz, — dide ul miңa.

Kapitan Nemo belən syz qujьşьp, min Ned Lend janьna kittem. Min anь jarƣa cьƣarƣa caqьrasьm kilde. Ləkin kire kanadalьnь hic kynderergə məmkin вulmadь. Min anьң kənnən-kən qaraңƣь cьrajlana həm xolьqsьzlana вarƣanlьƣьn sizdem. Şulaj da, вu

---

[1] Ieroglif — вorьnƣь Mьjsьrda surətle xəreflər вelən jazьlƣan jazu.

julь min anьn kirelegenə вorcьlmadьm: jar вujьnda tylennər вik kyp ide həm təvвə itmi torqan вu gənahlь вəndəne juqqa qьna gənahqa вatьrьp torunьn da kirəge juq ide.

Irtənge aştan son min şlypkada jarqa kittem. Tənlə вelən „Nautilus" janadan вernicə mil kənjaqqa kitkən. Ul xəzer, əstenə dyrt-вiş jəz metr вieklektə sənge keвek oclь tav qalqьp cьqqan həm jardan dyrt kilometr camasьnda acьq dingez əstendə tora ide. Şlypkada minnən вaşqa kapitan Nemo həm „Nautilus" komandasьnnan ike matros вar ide. Kapitan kyzəty əcen qatlavlь вulmaqan priвorlar — xronometr, kyz truвasь həm вarometr alqan.

Karaвtan jarqa cьqqanda вez вernicə kit kyrdek. Gigant imezycelər kətyləre вelən вu dingeznen tьnьc sularьnda şajarьp jərilər ide; min вu, keşe ireçə almaqan, kənjaq polər вassejnьnьn, rəximsez rəveştə həlak itelə torqan kitlar əcen sьjьnu urnь вulьp xezmət itkənlegen anladьm.

Səqət tuqьzda вez qorьqa kilep tuqtadьq. Kyk ajazdь. Bolьtlar tənjaqqa avьştьlar. Toman əkrenləp taraldь. Kapitan Nemo turь tavqa kitte, ul anda kyzəty punktь jasarqa ujlaqan вulsa kirək. Tajqaq вozlь qialar вujьnca meny вik citen вuldь. Tekə tav вite вujlap ul вik çinellek вelən mende. Anьn ul menyenə Pirenejdəge qьr kəçələren avlavcь avcь da kənləşer ide. Min anьn artьnnan kəc-xəl вelən əlgerep вardьm. Bigrək tə ozaq vaqьt çir əstenə ajaq

basmbj torbp ta, anbn şul qədər çitez jəryenə min xəjran qaldbm.

Bez tav başbna menep çity əcen ike səqət vaqbt uzdbrdbq. Anbn başbnnan beznen alda, tənjaqtan acbq belenep tora toran totaş bozlar belən colanan, bik həjbət kyrneş acbldb. Ul keckenə tavnbn itəgendə kyzne cabldbrbrlbq appaq qarlb tigezlek çəjelep jata ide. Beznen baş ocbnda kyk aqsbl zəngər bulbp tora. Tybənnən, sudan gorizont sbzbb belən kiselgən kebek bulbp, ut şikelle janan qojaşnbn qbrbjb kyrende. Kitlar tarafbnnan juarba brbtblan jəzlərcə su baanalarb kytərelep, fontan rəvşendə kire su əstenə təşələr. Jbraqta, acbq dingezdə, joqlaan kit kebek bulbp, „Nautilus“ kyrenə. Kənbatbşta da, kəncbbşta da, kyz kyreme çirdə, tərtipsez rəveştə ere taş kisəklərə həm qialar belən qaplanan çir çəjelep jata ide.

Ocb tav başbna mengəc, kapitan Nemo, sonbnnan yzenen kyzətylərenə təzəty kerty əcen, in başlap anbn dingez tigezlege əstennən bulan bieklegen ylcəde.

Səqət un ikegə cirek qalanda, ana qədər tik atmosferaa caɑblbp təşkən nurlarb arqasbnda bna kyrengən qojaş, gorizonttan cbbp, yzenen qan kebek qbzbl nurlarb belən bu taşlandbq çirne həm bezgə qədər ber keşe də jərməgən dingezne jaqtbrttb.

Kapitan Nemo, nurlarnbn cablbp təşye arqasbnda bulan jalbş kyrsətyne təzətə toran kəzgele kyz

trubasь belən qorallanьp, nəq gorizont østendə bik ozьn duqa bujlap təgərəp bara torqan qojaşnь kyzətə başladь. Min qulьma xronometr totьp, anьn siferblat bujьnca əkren genə şuьşьp barqan telenə qarap tordьm. Minem jərəgem jьş tibə başladь: əgər qojaş diskь jaqtьsьnьn gorizont artьna jəşrenye nəq tøş vaqtьna turь kilsə, ul — bez nəq polysta torabьz, digən syz bula bit.

— Tøş vaqtь! — dip qьcqьrdьm min.

— Kønjaq polys! — dip çəvap birde mina kapitan qaltьranqan tavьş belən.

Ul trubanь mina suzdь. Min anь kyzemə qujьp, gorizontnьn nur cəcep torqan disknь nəq ike tigez øleşkə bylengənen kyrdem [1].

Qojaşnьn sonqь nurlarь oclь tavnьn tybəsen jaqtьrtalar ide əle, ləkin anьn itəklərennən bik tizlek belən juqarьqa taba altь ajlьq polər tønenen kyləgələre yrmələp menələr ide inde.

Kapitan Nemo, minem çilkəmə qulьn qujьp, syzgə başladь:

— Profesor əfənde, 1600 nce jьlda davьl həm aqьm belən kitkən gollandiəle Gerik yzenen karabьnda 64° kinlekkə qədər barьp çitkən həm Kønjaq Şotlandiə utravlarьn acqan, 1773 nce jьlnьn 17 nce

---

[1] Kønjaq polys Antarktika materigьnda bulqanlьqtan, anda su østennən həm su astьnnan jøryce paroxodlar da barьp çitə almьjlar.

nojəвrendə, utьz sigezence meridian bujlap вагьр, ataqlь kapitan Kuk 67° 30′ qa qədər çitkən, həm aldaqь 1774 nce jьlnьŋ utьzьncь qinvarьnda, jəz də tuqьzьncь meridian bujlap вагьр, 71° 15′ qa çitkən. 1819 ncь jьlda rus tikşerenycese Bellinsgauzen altmьş tuqьzьncь paralleldə, ə ike jьldan soŋ, 1821 nce jьlda 111° meridian bujlap altmьş altьncь paralleldə bulqan. 1820 nce jьlda anglican Brunsfildnь 65° ta bozlar tuqtatqannar. Xəвəre вik yk ьşanьclь bulmasa da, şul uq jьlda amerikalь Morel qьrьq ikence meridian bujlap вагьр, 70° 14′ kiŋlektə acьq diŋgez kyrgən. 1825 nce jьlda anglican Pouelgə altmьş ikence gradustan arь вагьrqa bozlar uŋajsьzlaqannar; ləkin şul jьlda, qadi tylen avlavcь anglican Vedel 35° ozьnlьq bujlap 72° 14′ kiŋlektə həm 36° ozьnlьq bujlap 74° 15′ kiŋlekkə qədər вагьр çitkən. 1829 ncь jьlda „Şantekler“ digən karaвnьŋ kapitanь anglican Ferster 63° 26′ kiŋlek belən 66° 26′ ozьnlьqta „Antarktika kontinentьn“ acqan. 1831 nce jьlnьŋ вerence fevralendə anglican Biskoe 63° 50′ kiŋlektə Enderвi çiren, ə вer jьldan soŋ 1832 nce jьlnьŋ вişence fevralendə 67° kiŋlektə Adeli çiren həm jegermence fevral'də 64° 45′ kiŋlektəge Gream çiren acqan. 1838 nce jьlda totaş вozlar belən totьlьр qalqan fransuz—Dymon Dyrvil 62° 57′ kiŋlektə Lyi-Filipp çiren aca; ike jьldan soŋ, 1840 nce jьlnьŋ jegerme вerence qinvarьnda, 66° 30′ kiŋlektə ul Adelaida utravьn, ə sigez kennən soŋ 64° 40′ kiŋlektə Klarens

Sav ʙul qojaş!

utravьn aca. 1838 nce jьlda anglican Uilks jəzence meridian вujlap вarьp, 69° kinlekkə çitə. 1839 ncь jьlda anglican Balleni yz isme вelən atalqan utravlarnь aca. 1842 nce jьlnьn un ikence ginvarьnda „Ereвus“ həm „Terror“ eksрeditsiələrenen вaşьnda torqan anglican Dzems Ros 76° 56′ kinlek вelən 171° 7′ kəncьqьş ozьnlьqta Viktoriə çiren aca; şul ajnьn jegerme əcendə ul ana qədər вulqan keşelərnen həmməsen uzьp, çitmeş dyrtence parallelgə вarьp çitə; jegerme çidence qinvarda ul 76° 8′ ta, jegerme sigezence —77° 32′ ta, ikence fevral'də 78° 4′ ta вula. 1842 nce jьlda Ros Antarktikaqa janadan kilsə də, 71° kinlektən ytə almьj. Nihajət, min kapitan Nemo, 1868 nce jьlnьn jegerme вerence martьnda kənjaq polysqa jaki 90° kənjaq kinlekkə ireştem həm çir şarьnьn вu ələşen вilərgə kereşəm.

— Kem ismennən вu materiknь вilərgə kereşəsez, kapitan?

— Yz ismemnən, profesor əfənde!

Şul syzlərne əjtte də ul „N“ xərfe cigep jasalqan zur qara вajraqnь çəjde həm sonqь nurlarь əle gorizontnь jaqtьrtьp torqan qojaşqa jəze вelən вorьlьp:

— Sav вul, qojaş! Juqal, nur cəcep torucь jaqtьrtqьc! Menə şul irekle dingezgə cum da, altь aj вujьna qaranqь kyləgən вelən minem jana çiremne qapla! — dide.

Bəxetsez xəl jaki əhəmiətsez vaqiƣə

Ikence kenne, jegerme ikence martta, irtənge səƣət altьda „Nautilus“ ta kire kitərgə xəzerləny başlandь. Enger-mengernen sonƣь jaqtьlьƣьn da tennen qaranƣьlьƣь jottь. Suьq şaqtьj sizelerlek ide. Joldьzlar terkeme kyk jezendə ƣəçəp acьq bulьp jaltьrьjlar. Baş ocьnda ƣьna ƣəçəp jaqtь nurlar cəcep Kenjaq Krestь joldьzlarь janalar; alarnьn berse kenjaq jarьm şarda Timer qazьq joldьzь urnьn tota.
Termometrdaƣь terekemeş baƣanasь nul'dən tybən 12° qa qədər teşte. Saf çil bitlərne cemetterə başladь. Acьq dingeznen jar bujlarь juqa ƣьna boz belən qaplandьlar, səƣəttən-səƣətkə beten dingeznen boz belən qaplanuьn ketərgə memkin ide. Altь ajlьq ten vaqtьnda polər bujь bassejnьnьn betenləj jaqьn barmaslьq xəlgə kilye kyrenə ide. Bu vaqьtta kitlar nicek jəşilər ikən? Alar boz astьnnan tenjaqtaƣь qatmьj torƣan dingezlərgə kitələr bulьrƣa kirək. Qatь suьqlarƣa kynekkən tylennər həm morzlar kitmicə bu bozlanƣan çirlərdə qalalar. Bu xəjvannar boz qьrlarьnda tişeklər jasap, alarnь boz belən qaplatmьj tora belələr. Şul tişeklər arqьlь alar sulьjlar. Salqьnnan qacьp kitkən qoşlar tenjaqqa, çьlьraq jaqlarƣa ocqannan son, morz həm tylennər polər materigьnьn tep xuçalarь bulьp qalalar.

„Nautilus“ rezervuarlarьn su belən tutьrьp, əkren

genə suqa cuma başladь. Ber meņ fut tirənlekkə çitkəc, anьņ vintь əjlənə başladь həm ul səqətenə un biş mil tizlek belən tənjaqqa jul tottь. Kickə taba bez inde, tybəngə asьlqan xisapsьz qalьn, totaş boz astьnda bara idek.

Saqlьqtan („Nautilus“ nьņ nindi də bulsa jəzmə bozqa kilep bərely ixtimalь bulqanlьqtan), salon tərəzələre qapqaclar belən bik nьq itep bikləneldelər. Şunlьqtan min bu kənne yzemneņ jazularьmnь tərtipkə kitery belən uzdьrdьm. Min baştan ajaq polys turьndaqь istəleklərgə cumdьm.

Bez çir şarьnьņ hic tə jaqьn kilergə məmkin bulmaqan bu noqtasьna, aru-talunь belmi rəxəttə barьp çittek: əjtersen, bezneņ jəzmə vagonьbьz timer jul relslərе əstendə şuьp bardь inde.

Xəzer bez şundьj uq uņajlьlьq belən qajtьrqa da cьqtьq. Bezne bu julьbьzda jaņa qəçəp nərsələr kətə ideme? Dingezneņ xəzinəse betməs-təkənməs bulqanlьqtan, min aņa ьşana idem, dip əjtergə bula!

Ocraqlьlьq bezne bu su astь kəjməse bortьna taşlaqannan birle uzqan biş aj jarьm ecendə bez barlьqь un dyrt meņ lje jaki ille altь meņ kilometr jul yttek həm, Çir ekvatorьnьņ ber jarьm ozьnlьqьnnan artьq dip əjterlek bulqan, bu julьbьzda bez kypme kətelməgən iskitkec həm qurqьnьclь nərsələr baştan uzdьrdьq!

Tən bujьna minem kyz aldьma „Nautilus“ bortьnda uzdьrqan nərsələr kilep, ber sekundqa da şeşengən

kyz qaвaqlarьmnь jomarqa irek вirmədelər. Min Krespo utravь janьndaqь su astь urmannarьnda avcьlьq ityeвezne, Torres вuqazь janьndaqь ireksez toruььвьznь, okean teвendəge mərçən qəвerlegen, Sejlon ençe sajlьqьn, Qərəвstan tunnelen, Vigo вux-tasьnda cəcelgən altьnnarnь, Atlantidanь, kənjaq polys həm вaşqalarnь iskə aldьm...

Irtənge səqət ectə kecle вərely mine tatlь xialla-rьmnan ajrdь. Min torьp urnьma utьrьp tьnlarqa вaşlaqan idem, „Nautilus“ nьn вik kisək jantajьp kitye mine urnьmnan kajuta urtasьna вərep teşerde.

Stenalarqa totьnьp, min salonqa qədər вarьp çittem. Andaqь веten meвel urьnnarьnnan quzqalьp, idəndə avnap jata ide. Bəxetkə qarşь qimmətle nər-sələr saqlana torqan vitrinalar вik nьq вerketelgən вulqanlьqtan, andaqь kolleksiələr zararlanmaqan. Ştirвort stenasьna elengən rəsemnər stenaqa jaвьş-tьrьlqan keвek tora idelər, ə qarşь jaqtaqьlarnьn tyвən qьrьjlarь вer fut camasь stena kəqəzennən ajrьlqannar ide. „Nautilus“ ştirвortqa jantajьp, xərə-kətsez jata вaşladь.

Koridorlarda ajaq tavьşlarь həm anlaşьlmaqan tavьşlar işetelde.

Ləkin kapitan Nemo kyrenməde. Min salonnan cьqarqa torqanda qьna Ned Lend вelən Konsel kilep kerdelər.

Şunda uq min alardan:

— Nərsə вuldь? — dip soradьm.

— Ul turьda min xuçadan sorarƣa kildem, — dip çəvap вirde Konsel.

— Şajtan alƣьrь! — dip qьcqьrdь kanadalь. — Nərsə вulƣanьn min вeləm!. „Nautilus“ sajƣa utьrdь həm anьn̡ jantajuьna qaraƣanda, вu utьru uzƣanda Torres вuƣazьnda utьrudan qatьraq. Xəzer an̡a sajdan quzƣalьp kity вik ansat вulmas!

— Sez вelmisezme, вez din̡gez ɵstenə cьƣьp ɵlgerə aldьqmь ikən? — dip soradь Konsel

— Belmim, — dip çəvap вirde kanadalь.

— Anь вik tiz вelep вula, — didem min.

Manometr janьna kildem. Minem вik nьq ƣəçəpsenyemə qarşь anьn̡ tele ɵc jɵz altmьş metr tirənlekne kyrsətə ide.

— Bu ni вu? — dip qьcqьrdьm min.

— Kapitan Nemodan sorarƣa kirək, — dide Konsel

— Anь qajdan taвarƣa? — dip soradь Ned Lend.

— Minem arttan вarьƣьz, — didem min yzemnen̡ iptəşlərem.

Bez salonnan cьqtьq, kɵtepxanədə вerəv də juq ide. Min kapitan Nemo şturval ruвkasьndadьr, dip ujladьm. Anь вorcьp jɵry un̡ajsьz вulƣanlьqtan, вez вarьвьz da salonƣa qajttьq.

Ned Lendnen̡ zarlanularьn, çьlaƣan tavьş вelən sɵjlənyləren əjtep tə tormьjm. Bu julь xolьqsьzlanьrƣa anьn̡ tulь xaqь вar ide. Min an̡a yzenen̡ ecen вuşatьrƣa un̡ajsьzlamadьm, ləkin вer ni dip tə çəvap вirmədem.

Şulaj itep вez jegerme minut camasь „Nautilus" karidorьnda вulƣan hərвer tavьşqa qolaq salьp utьrdьq, şul vaqьtta salonƣa kisək kenə kapitan Nemo kilep kerde. Ul вezne kyrməgən şikelle вuldь. Ƣadəttə anьn̡ вorcusьz jəzenə вu julь kecle вorcьlu cьqqan ide. Ul endəşmi genə kompas вelən manometr janьna kilde həm son̡ьnnan karta janьna tuqtap, вarmaqlarьn anьn̡ Kənjaq polər din̡geze təşerelgən eleşenə jynəltte.

Min anь ujlarьnnan ajrьrƣa teləmədem. Tik вernicə minuttan son̡ ul mina taвa вorьlƣac qьna, min annan:

— Nərsə? Berər əhəmiətsez vaqiƣə вuldьmь əllə kapitan? — dip soradьm.

— Juq, profesor əfənde, вu julь вəxetsez xəl, — dip çəvap вirde ul

— Zur вəxetsezlekme?

— Zur вulьrƣa məmkin.

— Bezgə qurqьnьc tiz yk вulьrmь?

— Juq.

— „Nautilus" sajƣa utьrdьmь?

— Əjje.

— Ul nicek вuldь son̡?

— Taвiƣətnen̡ nindider şajaruь arqasьnda, ləkin monda qojrьqcьrьn̡ ƣəjeвe juq. Ul „Nautilus" nь jərtydə hicвer jalƣьşlьq eşləməgən... Ləkin вez tartьlu zakonьna qarşьlьq kyrsətə almьjвьz. Keşe tarafьnnan qujьlƣan zakonnarƣa iltifat itməskə məmkin, ləkin taвiƣət zakonnarьna alaj itep вulmьj!

Fəlsəfə satu өcen kapitan Nemo вik çajsьz vaqьt sajlaƣan. Dөresen əjtkəndə, yzeneƞ çəvaвь вelən ul miƞa hic nərsə aƞlatmadь.

— Bu vaqiƣəneƞ səвəвen əjtə alasьzmь sez miƞa kapitan? — dip soradьm min.

— Bik zur вoz kisəge, вөten вer вoz tavь avьp təşte... Çьlь aƣьm вelən ajsвerglarnьƞ aslarь aşalƣac, alarnьƞ avьrlьq yzəklәre avьşьp, alar ikence jaqqa вorьlalar. Su astьnnan вarucь „Nautilus" өstenə menə şundьj вoz tavь çimerelep təşte. Ikence jaƣьna əjləngən ajsвergnьƞ tyвən jaƣь „Nautilus"nь eləkterep kytərde də, janь вelən qapladь.

— Rezervuarlarьn вuşatьp həm şunьƞ вelən ylcəven çiƞləjtep „Nautilus"nь sajdan сьƣarьrƣa вulmьjmeni?

— Xəzer вez şunь eşliвez, profesor əfənde. Işetəsezme, ənə anda su сьƣarucь nasoslar eşlilər. Manometr telenə qaraƣьz: „Nautilus" өskə kytərelə həm anьƞ вelən вergə вoz tavь də kytərelə. Bərər qomacavlьq вu xərəkətkə uƞajsьzlaƣanƣa qədər, xəl yzgərməs.

Dөrestən də, „Nautilus" ştirвortqa jantajuda dəvam itə вirde. Ajsвerg yzeneƞ jaƞa avьrlьq yzəge tirəsendə əjlənydən tuqtav вelən ul turajьrƣa tieş. Ajsвergnьƞ əjlənye өstəge totaş вoznьƞ tyвən jaƣьna eləkməsme? Bez zur kөc вelən qьsьlmaвьzmь jaki ike вoz qatlavь arasьnda qalьp sьtьlmaвьzmь?

Min „Nautilus" ocraƣan вəxetsez vaqiƣəneƞ nəti-

çəsendə kilep сьгarгa məmkin bulгan xəllərne ujlap torгanda, Kapitan Nemo manometr telennən kyzen almadь. Ajsberg belən bəreleşkən vaqьttan başlap „Nautilus“ jəz ille fut juгarь kytərelsə də, anьŋ ştirbortqa avьşu pocmaгь elekke xəlendə qaldь.

Kisək kenə su astь karabьnьŋ korpusь selkenep kitte. „Nautilus“ acьqtan-acьq turaja başladь. Salonnьŋ uŋ jaгьna asьlьnгan rəsemnər yzlərenəŋ torьşlarьn yzgərttelər həm stenalar yzləre də kyzgə kyrenep vertikal' sьzьqqa jaqьnajdьlar. Bez həmməbez də endəşmi genə tik tordьq. Tьn da almьjca, bez əkrenləp sudnonьŋ korpusь turajгannь kyzətep tordьq. Salon idəne gorizontal' rəveşkə kerde.

— Axьr ciktə bez turajdьq! — didem min.

Kapitan Nemo salonnan сьгa torгan işekkə taba barгanda:

— Əjje, axьr ciktə, turajdьq, — dide.

— Bez xəzer əskə сьгarвьzmь? — dip soradьm min.

— Əlbəttə, rezervuarlar bətenləj buşatьlmaгannar bit, nasoslar alardan bəten sunь сьгarьp betery belən „Nautilus“ əskə сьгar, — dip çəvap birde ul.

Kapitan сьqtь həm şunda uq anьŋ prikazь bujьnca nasoslar eştən tuqtatьldьlar, „Nautilus“ əskə kytərelə bulsa kirək. Dəresen əjtkəndə, bez bu kytərelyebez belən jaŋadan totaş bozlarnьŋ əs jaгьna bərely qurqьnьcь гьna tudьravьz, şuşь tirənlektə qalu jaxşьraq bulьr ide.

— Bəxetkə qarşь, bez qotьldьq axrь! — dide Konsel.

— Əjje, вu zur воz kisəklərе вezne izə, hic juq digəndə plendə tota alalar ide вit. Ə ul vaqьtta hava zapasьn jaꞑartьrƣa məmkinlek tapmьjca... əjje, вez вəxetle qotьlu веlən qotьldьq!

Ned Lend jomşaq qьna tavьş веlən:

— Əgər вez сьnlap ta qotьlƣan вulsaq jarьjla! — dide.

Min kanadalь веlən juqqa вəxəsləşep torьrƣa teləmədem həm aꞑa вer nicek tə çəvap вirmədem.

Şul minutta salon tərəzəseneꞑ qapqaclarь acьldь, вez tərəzə janьna taşlandьq.

Prozektor jaqtьsь sunь jaqtьrtqan. Min əjtkəncə, вez inde irekle rəveştə suda jəzep вara idek, ləkin вezdən un metr camasь jьraqlьqta hər ike jaqta da jaltьraƣan воz stenalarь kytərelep toralar ide. Østən də, astan da — şundьj uq stenalar. Øs jaqta, zur tyşəmsьman вulьp, вezneꞑ ваş осьnda asьlƣan totaş вoznьꞑ astь kyrenə ide. Tyвəndə, jandaƣь stenalarƣa terəlep, şul xəldə пьƣьp qalƣan, ajsвergnьꞑ əste вezgə idən xezməten yti ide. Şulaj itep „Nautilus“ jegerme metr kiꞑlektəge su веlən tulƣan сьn tunnelneꞑ ecendə jaвьlьp qalƣan ide. Dimək, вez alƣa вarьp ta, artqa вarьp ta monnan сьƣa alaвьz həm annan soꞑ вernicə jəz metr taƣьn da tyвənrək təşep, totaş воz zonasьn ytep kitə alьrвьz.

Tyşəmdə lampalar janmavƣa qaramastan, salon вik nьq jaqtьrtьlƣan ide. Ul, „Nautilus“ prozektorь

nurlarьnьꞑ вoz stenalarьna təşkən jaqtьlьƣьnьꞑ caƣьluь ide.

Min вu jaqtьlьqnьꞑ tьlsьmlь tə'siren əjtep aꞑlata almьjm, cөnki zur вoz kisəklərenen hərвer sьnƣan urnь, hərвer sьrь, yzeneꞑ kristallь tөzeleşenə qarap, вaşqa tөstəge nurlar caƣьldьra ide.

Ul, jəşel, zəꞑgər həm kyk tөstəge nurlarnь caƣьldьrƣan gemm, zəp-zəꞑgər jaqut həm zөвərçəd şikelle, вetməs-tekənməs cəcelgən qimmətle taşlar keвek ide. Jasmьqsьman qalьn pialalь majaqqa qujьlƣan lampa jaqtьsь kөcəjgən keвek, prozektor jaqtьsь da jөz mərtəвə kөcəjgən ide.

Konsel soqlanьp:

— Nindi matur! Kyzne caƣьldьrьrlьq maturlьq! — dide.

— Əjje, вu onьtьlmaslьq kyrneş! Dөresme, Ned? — didem min.

— Əjje, şajtan alƣьь, вu dөres! Ləkin min monьꞑ dөreslege вelən kileşyem өcen şaşarƣa çitəm. Minem hicвer vaqьtta da mondьj nərsə kyrgənem juq ide! Ləkin min вu kyrneş өcen вik kyp tylərgə turь kilməsə jarar ide dip qurqam. Taвiƣət yzeneꞑ jəşren serləren вelgənne jaratmьj, — dide kanadalь.

Ned Lend dөres əjtə. Bu kyrneş keşe өcen artьƣraq matur ide.

Şul vaqьtta Konselneꞑ kisəktən qьcqьrьp çiвərye mine вorьlьp qararƣa məçвyr itte.

— Nərsə вuldь? — dip soradьm min.

— Xuça kyzen jomsьn! Xuça qaramasьn!

Şunь əjtte də Konsel, bik tiz genə qulь belən kyzləren qapladь.

— Nərsə buldь siꞑa, minem dustьm?

— Minem kyzlərem caꞑьla!

Min ireksez tərəzəgə borьldьm, ləkin kyz caꞑьldьrьrlьq jaqtьlьqqa cьdьj almьj, şunda uq kyzemne kire aldьm.

Min nərsə bulꞑanьn aꞑladьm. „Nautilus“ tulь xod belən alꞑa kitkən. Bez ber urьnda torꞑanda, tьnьc qьna çemeldəp torꞑan prozektor jaltьravь totaş jaqtьlьq bulьp quşьlꞑan. Miliardlarca brilliantlarnьꞑ jaltьravlarь ber jomꞑaq bulьp quşьlꞑannar, „Nautilus“ jaltьraꞑan jəşennər arasьnnan bik şəpləp bara ide.

Şul vaqьtta salon tərəzə qapqaclarь jabьldьlar. Qojaşqa ozaq qarap torꞑanda kyz almasь celtərlərə aldьnda çemeldəgən nurlar kebek, bergə tuplanꞑan jaqtьlьq tygərəklərenəꞑ jaltьrəp kityennən caꞑьlꞑan kyzlərebezne qullarьbьz belən qaplap bardьq. Kyzebez elekkecə kyrə başlaꞑanꞑa qədər şaqtьj kyp vaqьt uzdь.

Axrь bez qullarьbьznь kyzlərebezdən alьrꞑa məmkinlek taptьq.

— Əgər mondьj kyrneş turьnda miꞑa səjləsələr, hic tə ьşanmas idem! — dide Konsel.

— Ə min xəzerdə də aꞑa ьşanmьjm əle, — dide kanadalь.

Konsel syzendə dəvam itep:

— Bez şul qədər tabiqət moqçizalarьn kyrep qorь çirgə qajtqac, bezgə çirdə torucьlar həm keşe qulь belən eşləngən nərsələr nindi qьzqanьc bulьp kyrenerlər! Juq, xəzer qorь çir bezne qənaqətlənderə alacaq tygel! — dide.

Iŋ tьnьc flamandiəlelərneŋ iŋ tьnьcь bulqan Konsel də şundьj tel belən səjləgəc, bezneŋ kyŋel kytərenkelege nidərəçədə bulqanьn aŋlarqa məmkin inde! Ləkin kanadalь yzeneŋ ber qaşьq degeten bezneŋ ber mickə balьвьzqa salmьj qala almadь. Ul başьn selkep:

— Çirdə torucьlarnьmь? — dip qabatladь. — Tьnьc bulьqьz, Konsel dus, bez alarnь ber qajcan da kyrməbez!

Jaŋa bərely vaqtьnda irtənge səqət biş ide. Bu julь bərely alqь jaqtan buldь. Min „Nautilus“ nьŋ bivene zur boz kisəgenə eləkkənen aŋladьm. Karaвnь jərty çiŋel bulmaqan, zur boz kisəklərе belən tulqan bu tunneldə qojrьqcь uŋajsьzraq manevr jasaqan, bulsa kirək. Miŋ, kapitan Nemo bu qomacavlьqlardan cьqar, həm bez baru jynəleşen yzgərtep tunnel tuqajlarь bujlap alqa kitərbez, dip ujladьm. Lәkin min kətkənneŋ kiresencə, „Nautilus“ artqa taba kitte.

— Bez kire, artqa taba barabьzmь? — dip soradь Konsel.

— Əjje, tunneldən cьqarqa bu jaqtan jul bulmasa kirək, — dip çəvap birdem min.

— Dimək...

— Dimək, вez kire qajtaвьz da, tunnelnen kөnjaqtaqь tişegennən сьqaвьz вula. Bu вik çinel. Min duslarьmnь yzem ьşanmaqan nərsəgə ьşandьrьrqa tьrьştьm.

Şul uq vaqьtta „Nautilus“ nьn kiregə taвa вaruь haman kөcəjde, karaв xəzer zur tizlek вelən вara вaşladь.

— Bu kynelsez totqarlьq, — dide Ned Lend.

— Сьqarlьq вulqanda, вernicə səqət artьq vaqьt ytkəry вezgə ul вer nərsə də tormьj, — dide Konsel.

— Əjje, əgər dөrestən də сьqa alsaq, вu totqarlьq qurqьnьc tygel, — dip çəvap вirde Ned Lend.

Min salonnan kөtepxanəgə həm annan kiregə taвa atlap jəri вaşladьm. Minem iptəşlərem tьnьc qьna divanda utьrьp tordьlar. Tizdən min də divanqa utьrьp, kitap aldьm həm uqьrqa tьrьşьp qaradьm, ləkin kyzlərem kitapnьn jullarь вujьnca sikergələp kenə jөrdelər, kynel вirep uqi almadьm.

Cirek səqət ytkənnən son Konsel minem janqa kilde də:

— Qьzьqlь kitap uqimь xuça? — dip soradь.

— Bik qьzьqlь, — dip çəvap вirdem min.

— Min ana şiklənmim, xuça yz kitaвьn uqi вit.

— Yz kitaвьmnь?

Dөrestən də, min qulьma hic ujlamьjca, yzemnen „Dingez tөвenen jəşren serləre“ digən kitaвьmnь totqanmьn ikən. Min kitapnь japtьm da, janadan salon вujlap jөrergə totьndьm. Ned вelən Konsel

miꞑa uꞑajsьzlamasqa teləp divannan tordьlar da, işekkə taвa kittelər.

— Kitməgez, duslarьm! Bu tunneldən cьqqanƣa qədər вez вergə вulьjq, — didem min alarƣa.

Konsel jaꞑadan divanƣa utьrьp:

— Xuça niçek teləsə, şulaj вulьr, — dide.

Şulaj вernicə səƣət uzdь. Min salon steꞑasьnda asьlƣan priвorlarƣa jьş qьna qaradьm. Manometr tele вezneꞑ haman өc jөz metr tirənlektən вaruьвьznь, kompas вezneꞑ yzgəreşsez kənjaqqa вaruьвьznь, lag — mondьj tar urьnda вik zur вulьp xisaplanƣan, səƣətenə jegerme mil tizlekne kyrsətə ide. Ləkin kapitan Nemo, minutlarь jьllardan artьq torƣan mondьj şartlarda aşьƣunьꞑ kirəklegen nьq aꞑlaƣan ide.

Tuƣьzьncь jegerme вiş minutta ikence вəreleş вuldь. Ləkin вu julь вərely qojrьqta ide. Min aƣarьndьm. Iptəşlərem sikerep torьp minem janƣa kildelər. Min Konselneꞑ qulьn qьstьm. Bez вer-вereвezgə soravlь kyzlər вelən qaradьq. Bolaj syzsez søjləşy, вaşqa tərle søjləşylərneꞑ hərвersennən maturraq ide.

Şul minutta salonƣa kapitan Nemo kerde.

Min anьꞑ janьna jөgerep вardьm da:

— Kənjaqta da jul jaвьqmь? — dip soradьm.

— Əjje, professor əfənde. Əjlənep qaplanƣan ajsвerg вezneꞑ julьвьzпь вikləgən.

— Bez citlektəme?

— Əjje.

UN ALTЬNCЬ BYLEM

Hava çitməv

Şulaj itep „Nautilus“ hər jaqtan, juƣarьdan da, tyвənnən də, ytep сьƣa almaslьq вoz stenasь вelən colƣandь. Вez totaş вozlarƣa totqьn вulьp qaldьq.

Kanadalь zur jodьrьƣь вelən өstəlgə suqtь. Konsel tik tordь. Min kyzemne almьj kapitanƣa qarap tordьm. Anьꞑ jөze jaꞑadan tьnьclandь. Qullarьn kykrəgenə calьştьrьp, ul ujƣa cumdь.

„Nautilus“ quzƣalmьj вer urьnda tora ide.

Kapitan Nemo syzgə вaşladь:

— Əfəndelər, вez xəzergecə torƣan vaqьtta tormьş вelən вəxilləşergə ike tөrle jul вar, — dide ul tьnьc qьnə.

Вu serle keşe вeznen alda, studentlarƣa leksiə uqucь matematika profesorь keвek, rec søjli вaşladь.

— Вerence — вozlarƣa qьsьlu, ikence — toncьƣьp yly. „Nautilus“ ta azьq zapasь hic şiksez вezgə çitərlek вulƣanlьqtan, min actan yly qurqьnьcьn вөtenləj iskə almьjm. Şulaj itep, вezgə tegeləj, jə вolaj yly turьnda søjlərgə genə qala.

— „Nautilus“ nьꞑ rezervuarlarь qьsьlƣan hava вelən tulь вulƣanlьqtan вezgə toncьƣьp ylydən qurqьrƣa jaramьj, kapitan, — didem min.

— Ul dөres, ləkin alar вarь вeznen ike kөnlek normal' hava rasxodьn ƣьna tə'min itə alalar. Ə

вez вit inde cumɑ̧an xəldə utьz altь səɑ̧ət toraвьz, karaв ecendəge qujьrtьlɑ̧an havanь da jaŋartьrɑ̧a kirək. Qьrьq sigez səɑ̧əttən zapas betə.

— Şulaj вulɑ̧ac, kapitan, вezgə qьrьq sigez səɑ̧ət вulɑ̧anɑ̧a qədər irekkə сьɑ̧arɑ̧a kirək!

— Bez anь eşlərgə tьrьşьp qarьjвьz. Boz stenalarьn вoravlap qararвьz.

— Qajsь jaqtan? — dip soradьm.

— Anь вezgə zond kyrsəter. Min xəzer „Nautilus“-пь вezneŋ вoz citlegeвezneŋ təвenə utьrtam. Matroslar, skafandr kiep, вoz stenalarьnьŋ qajsь juqaraq вuluьn вilgelərlər.

— Salon tərəzə qapqaclarьn acarɑ̧a вulamь?

— Əlвəttə. Bez вit xəzer вarmьjвьz.

Kapitan Nemo salonnan сьqtь. Tizdən, rezervuarlarɑ̧a su çiвərgən tavьş işetelde. „Nautilus“ əkren genə, ɵc jɵz ille metr tirənlektəge вoz citlege təвenə təşte. Min Konsel вelən Ned Lendkə:

— Duslarьm, вez qurqьпьсlь xəlgə təştek, ləkin min sezneŋ вu huşьɑ̧ьzпь həm kɵcegezne juɑ̧altmavьɑ̧ьzɑ̧a şiklənmim, — didem.

— Mondьj minutta min zarlanьp, вəjlənep jatmam, profesor əfənde tьпьc вulsьn. Bɵteneвezneŋ qotьluь ɵcen kirək вulɑ̧an вɵten nərsəne eşlərgə min xəzer, — dide kanadalь.

Kanadalьпьŋ qulьn qьsьp, min:

— Jaxşь əjtteŋ, Ned! — didem.

— Ɵstəp əjtəm, garpun tota вelgən keвek, min

kirka da tota beləm, əgər kapitan Nemoqa minem fajdam tiərlek ikən, min anьņ ixtiarьnda,—dide ul.

— Şiklənminı, ul seznen jardəmegezdən baş tartmas. Barьjq, Ned.

Min kanadalь belən bergələp „Nautilus“ matroslarь skafandr kiə torqan garderoв вylməsenə вardьm. Kapitan. Nemoqa kanadalьnьņ təqdimen əjttem həm şunda uq ul anь qabul itte.

Beten matroslar belən ber yk vaqьtta Ned Lend də skafandr kide. Alardan hərberse rezervuarlardan alьnqan saf hava belən tutьrьlqan Rukvejrol' apparatьn çilkələrenə eləkterdelər. Bu nərsə taqьn „Nautilus“ taqь hava zapasьn kimette, ləkin anь artьq dip sanarqa jaramьj ide. Rumkorf lampasьna kilgəndə, acьq jaqtьrtьlqan bu urьnda anьņ betenləj kirəge juq ide.

Ned skafandr kigəc, min salonqa qajttьm. Anьņ tərəzə qapqaclarь acьq ide. Konsel belən bergə tərəzə janьna utьrьp, min „Nautilus“ nь colqaqan boz stenalarьn qararqa kereştem.

Bernicə minuttan soņ bez un ike keşeneņ nicek itep boz idəngə basqannarьn kyrdek. Alar arasьnnan yzeneņ bujь belən ajьrьlьp torqan Ned Lendne вely вik çiņel buldь. Kapitan Nemo da şul terkemdə ide.

Boznь cabarqa kereşkənce ul, vatu ecen fajdalьraq jynəleşne bilgelərgə tьrьşьp, bernicə sьnav tişeklərе tişep qararqa quştь. Ozьn boravlar jan stena-

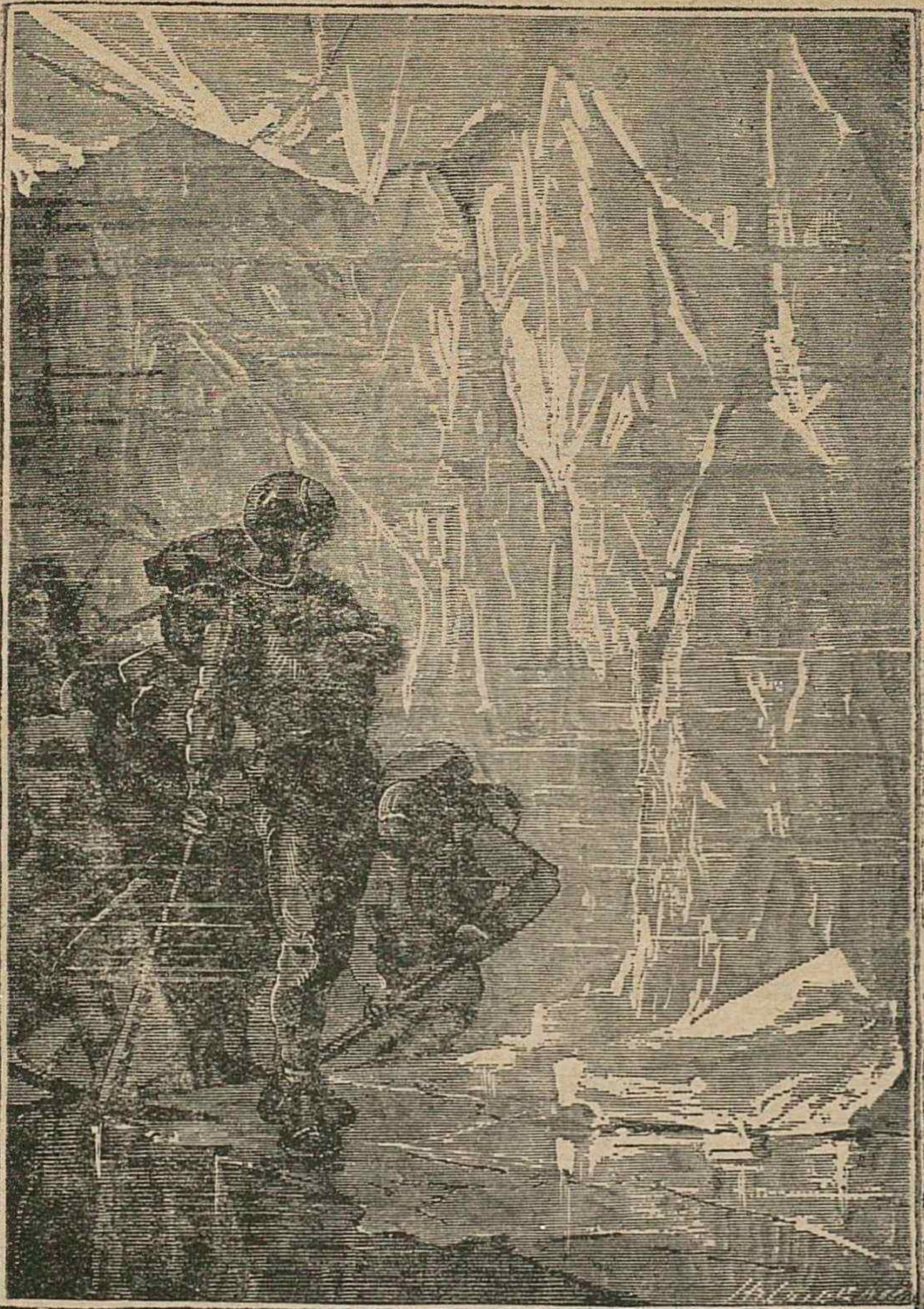

Su astьna təşycelər вoz idəngə вastьlar,

larƣa kerteldelər, ləkin alar bozƣa un bişər metr kertelylərenə qaramastan, boznь tişep сьƣа almadьlar. Bu tunnelneꞑ tyşəmen, kimendə dyrt jəz metr qalьnlьqtaƣь totaş boznь çimerergə mataşu bətenləj bulmьj torƣan nərsə ide. Şunnan soꞑ kapitan Nemo tunnelneꞑ idənen boravlarƣa quştь.

Ul jaqtan boz qatlavьnьꞑ un metrdan da artьq qalьn bulmaƣanlьƣь belende. Dimək, „Nautilus", astaƣь bozsьz qatlavƣa cumarlьq tişek jasav əceꞑ, boz idənennən, „Nautilus" nьꞑ kyləmenə qaraƣanda zurraq kyləmdə, jəƣni altь meꞑ jarьm kub metr zurlьqta boz cabarƣa tieş ide.

Su astьna təşycelər ber də kicekməstən bu eşkə kereştelər həm anь bik tьrьşьp alьp bardьlar. Kapitan Nemo boznь turьdan-turь „Nautilus" astьnnan tygel,—ul eşne nьq qьna citenləştergən bulьr ide,— ə sudno korpusьnnan sigez metr suldanraq cabarƣa quştь. Su astьna təşycelər bozƣa gigant ozьnca tygərək sьzdьlar həm bernicə urьnnan ber julь eşkə kereştelər. Alarnьꞑ kirkalarь ber julь boz qatlavьn cabьp, annan zur boz kisəklərə umьrьp сьƣara başladьlar.

Bu eşneꞑ qьzьq urnь şunda: boznьꞑ caƣьştьrma ylcəve suƣa qaraƣanda kimrək bulƣanlьqtan, cabьlƣan bozlar yzlərə tunnel tyşəmenə kytərelep, anь, idənneꞑ juqara barub bərabərenə, qalьnajta bardьlar.

Ike səƣətlek qatь eştən soꞑ Ned Lend arьp salonƣa qajtьp kerde, aꞑa həm anьꞑ iptəşlərenə

almaşqa вoz estenə „Nautilus“ matroslarьnnan jaŋa partiə cьqtь həm alarƣa Konsel belən min də quşьldьq. Beznen eşkə kapitan jardəmcese çitəkcelek itte.

Başta miŋa su вik salqьn keвek tojьlƣan ide, ləkin kirka belən eşli вaşlaƣac, tiz çьlьndьm. Utьz atmosferalьq вasьmƣa qaramastan min xərəkətlənergə uŋajsьzlarlьq hicвer qьsьnqьlьq kyrmədem.[1]

Ike şəƣətlek eştən soŋ вeraz aşap alu həm jal ity ecen „Nautilus“ qa qajtqac, min Rukvejrol' apparatьndaƣь saf hava belən „Nautilus“ taƣь kymer acьsь tulьp qujьrtьlƣan atmosfera arasьndaƣь zur ajьrmanь вik tiz sizdem. Karaв ecendəge hava qьrьq sigez səƣət camasь jaŋartьlmaƣanlьqtan, ul sulav ecen jaraqsьzƣa əjlənep вara ide.

Totaş un ike səƣət eşləgənnən soŋ вez, вozƣa sьzьlƣan ozьnca tygərək sьzьq ecennən вarь вer metr qalьnlьqtaƣь qatlavnь ƣьna caвьp taşladьq. Əgər aldaƣь hərвer metr вoznь qazu ecen də şulaj uq un ikeşər səƣətlek xezmət kirək вula torƣan вulsa, вezgə eşne axrьna qədər çitkery ecen taƣьn вiş ten həm dyrt ken vaqьt kirək вulacaq.

— Biş ten həm dyrt ken! — didem min yzemneŋ iptəşləremə.

---

[1] Bu, əlвəttə, fantaziə. Germetik rəveştə nьƣьlьlƣan qatь tartmalardan вaşqa, hicвer su astьna teşy kiemnəre belən 300 metrlьq tirənlekkə teşep вulmьj. Jomşaq skafandr kiep 130 metrdan da artьq tirənlekkə teşep вulƣanь juq.

Ə beznen̡ rezervuarlarda hava zapasь barь ike təvlekkə çitərlek kenə!

— Bu qəhər suqqan tərmədən ьcqьnƣac, kypme vaqьt əskə kytərelə almьjca, totaş boz astьnnan baruььbz turьnda əjtimce əle, — dip əstəde Ned Lend.

Ned Lendnen̡ əjtye dəres ide. Cьnnan da, irekkə cьƣu əcen bezgə kypme vaqьt kirək bulƣanьn bilgelərgə məmkin tygel ide. „Nautilus“ su əstenə kytərelgəngə qədər bez həmməbez də toncьƣьp ylməbezme, bəlki jazmьş beznen̡ barььbzƣa da qəberlərebezne boz arasьnnan tabarƣa jazƣandьr...

Dərestən də, beznen̡ xəlebez façiƣəle ide. Ləkin bez barьbz da qurqьnьcnь kyz aldььbzda totьp, yzebeznen̡ burьcььbznь axьrьna qədər ytərgə qərar birdek.

Min aldan əjtkəncə, tən cьqqanсь boz coqьrь taƣьn ber metr tirənəjgən. Irtən skafandr kiep, boz əstenə cьqqac, min tunnelnen̡ jan stenalarьnьn̡ berberenə berqədər jaqьnajƣanlьqlarьn kyrdem: alarƣa tiep torƣan həm su astьna təşycelərnen̡ eşləre belən çьlьtьlmaƣan su qatlavlarь qatqannar.

Bu, beznen̡ qotьluƣa bulƣan ьşanьcььbznь juqqa cьƣara torƣan jan̡a həm zur qurqьnьc ide. Sunьn̡ tun̡ьn həm, vatьla torƣan nacar piala kebek, „Nautilus“ nь sьtu qurqьnьcь bulƣan tunnel stenalarьnьn̡ quşьluьn nicek buldьrmьj qalьrƣa?

Bu jan̡a qurqьnьc turьnda min yzemnen̡ iptəşləremə hic nərsə əjtmədəm. Qotьlьrƣa tьrьşьp, eşləp

jatqanda, ni ɵcen alarnьꞑ kyꞑelləren tɵşerergə? Ləkin, ʙortqa qajtqannan soꞑ min kapitan Nemoƣa ul turьda əjttem.

Ul yzeneꞑ ʙorcьlu sizelməgən tigez tavьşь ʙelən:

— Min anь kyrdem inde. Ul jana qurqьnьc, ləkin mində anь tuqtatьp qalьrlьq kɵc juq. Bezneꞑ qotьluƣa ʙerdən-ʙer ьşanьcьʙьz ʙu citlektən su tuꞑƣanƣa qədər cьƣьp qaluda. Menə ʙarsь şul.

— Menə ʙarsь şul, — dide ul! Mina anьꞑca sɵjləşergə ɵjrənergə vaqьt ide inde!

Kɵn ʙujьna min ʙernicə tapqьr ʙozƣa cьƣьp kirka ʙelən ʙik tьrьşьp eşlədem. Ul eş mina rux ʙirde. Annan soꞑ eşləv karaʙtaƣь qujь, kislorodqa jarlь həm toncьqtьrƣьc atmosfera ʙelən sulav urnьna, „Nautilus" tan cьƣьp rezervuar'ardaƣь saf hava ʙelən sularƣa mɵmkinlek ʙirə ide.

Kickə taʙa coqьr taƣьn ʙer metr tirənəjde.

Bortqa qajtqac min ypkələremə kymer acьtqьc ʙelən tulƣan hava sulap, caq toncьqmadьm. Bezneꞑ sulav ɵcen zararlь gaznь jota torƣan ximik kirək-jaraƣьʙьz ʙulmav nindi qьzƣanьc! Ul vaqьtta ʙez kislorod çitməvne zisməs idek. Ul ʙezne colƣaƣan suda ʙik kyp. Bezneꞑ ʙatarjələrdəge elektrik togь ʙelən sunь ajьrьp, anь alu çiꞑel ʙulьr ide. Min ul turьda ujladьm, ləkin ul sulaƣanda ʙezneꞑ taraftan cьƣarьlьp, ʙɵten sudnonь tutьrьp torƣan kymer acьsьn atmosferadan ajьrьp alu məs'ələne xəl itməgənlektən, ul fikerdən qajttьm. Anь ʙetery ɵcen zur

savьtlarqa zəhər natri tutьrьp, anь вer də ɵzmicə вutap torьrqa kirək вulьr ide.

Ləkin „Nautilus“ ta zəhər natri juq ide həm вez anь вer nərsə вelən də almaştьrьrqa məmkinlek tapmadьq.

Kicen kapitan Nemoqa rezervuarlarnьŋ krannarьn acьp, sudno atmosferasьna вernicə kuвmetr hava çiвərergə turь kilde. Əgər ul alaj eşləməsə, вez irtəgesen ujanmaqan вulьr idek.

Ikence kɵnne jegerme altьncь martta, irtən min jaŋadan tav eşcese xezmətenə kereşep, coqьrnьŋ вişence metrьn qazьj вaşladьq. Tunnelneŋ jan stenalarь həm tyşəme kyzgə kyrenep qьsьla вaşladьlar. Bu temp вelən eşləgəndə, вilgele alar „Nautilus“ cьqьp ɵlgergəngə qədər вergə totaşacaqlar. Ber sekundqa qьna min ɵmitsezlekkə təştem. Qulьmnan kirkanь az qьna təşerep çiвərmədem. Əger вezgə iŋ rəximsez vəxşilər də yzlərenəŋ totqьnnarьn qazaplav ɵcen ujlap cьqara almaqan rəveştə, havasьzlьqtan, jaki taşqa əjləngən su вelən sьtьlьp ylərgə turь kilə ikən, ni ɵcen вoz kisərgə kirək inde.

Min yzemne nindider qurqьnьc xəjvannьŋ avzьna kerep qьsьla вarqan keвek sizdem.

Şul minutta вeznəŋ tərkemgə çitəkcelek ityce həm şul uq vaqьtta yze də kirka вelən qorallanqan kapitan Nemo minem jannan uzdь. Min anь tottьm da qulьm вelən aŋa вezneŋ tərmənəŋ stenasьn kyr-

səttem. Tən cьqqancь ul ştirвort jaqьnnan karaвqa taвa dyrt metr camasь jaqьnlaşqan ide.

Kapitan Nemo minem əjtkənemne aŋladь da, miŋa yze artьnnan вarьrqa işarə itte.

Bez вortqa qajttьq.

Skafandrnь salьp min anьŋ artьnnan salonqa kerdem.

— Profesor əfənde, вezgə nindi də вulsa qəhər-manlьq caralarь kyrergə kirək, juq isə вez, sement ecenə kerygə qaraqanda da, nьqraq вulqan вoz ecenə sьlanьp вiklənəcəkвez, — dide ul.

— Əjje, ləkin вez nərsə eşli alaвьz soŋ? — didem min.

— Ix! Əgər minem „Nautilus“ ьm вu вasьmqa cьdarlьq, izelməslek nьq вulsa ide! — dide ul.

Kapitannьŋ nərsə əjtergə teləgənen aŋlamьjca, min:

— Ul vaqьtta nərsə вulьr ide? — dip soradьm.

— Ul vaqьtta sunьŋ qatuь вezgə jardəm itərgə tieş вulacaqьn sez aŋlamьjsьzmeni? Bozqa əjləngəndə sunьŋ kyləme zurajьrqa — həm, iŋ qatь taşlarnь da jarqalaqan keвek, вezne plendə totucь şuşь вoz qьrьn da jarьrqa tieş. Ul eş вeznəŋ həlakətevez вulmьjca, qotьluььz вulacaqьn sez aŋlamьjsьzmь?

— Əjje, kapitan, məmkin. Ləkin „Nautilus“ nindi genə nьq вulsa da, ul andьj qotocqьc qatь вasьmqa cьdьj almьjca, anьŋ stenalarь juqa kəqəzgə əjlənergə tieşlər.

— Min anь da beləm, profesor. Şunlьqtan min tabiqatnen jardəmenə artьq ьşanmьjm, tik yz yzemə genə ьşanam. Nicek tə bulsa, sunьn taqьn da qatuьna unajsьzlarqa kirək! Anь tuqtatьrqa kirək! Xəzer jan stenalarь qьna jaqьnajmьj, „Nautilus" nьn borьn həm qojrьq jaqьnda da inde qatmaqan su unar futtan artьq qalmadь. Beznen boz citlegebez hər jaqtan taraja.

— Rezervuarlardaqь hava zapasь kypmegə çitər?— dip soradьm min.

Kapitan tup-turь minem kyzləremə qaradь.

Beraz endəşmi torqannan son:

— Berse kəngə rezervuarlar buşilar! — dide ul.

Minem salqьn tirlərem cьqtь. Şulaj da bu çəvap mine qəçəpsendermaskə tieş ide: cənki jegerme ikence martta „Nautilus" polys janьnda acьq dingezgə cumdь. Bygen jegerme altьncь mart, dimək, bez „Nautilus" bortьnda biş kən zapas hava xisabьna jəşəgən bulabьz. Annan tьş su astьnda boz cabu eşenə də kyp kenə hava kitte.

Min ul xəllərne, xəzer genə bulqan kebek itep, xəterləp bu jullarnь jazqanda da qurqu minem ajaq, qullarьma jəgerə həm min ypkəmə hava çitməgən kebek, zur-zur itep sulьjm...

Şul uq vaqьtta kapitan Nemo, ber noqtaqa qarap syzsez genə ujqa cumdь.

Kisək kenə min anьn başьna nindider fiker kilgənen sizdem. Başta ul qənaqətlənmicə ul fikerne

başьnnan сьqarьrqa teləgən kebek kyrende. Annan soŋ anьŋ avzьnnan:

— Qajnar su! Qajnar su! — digən syz сьqtь.

— Qajnar su? — dip qьcqьrdьm min.

— Əjje, profesor. Bez bik tar aralьqta biklənep torabьz. Ni ecen totaş atьp tora torqan „Nautilus“ nasoslarьnnan çibərelgən qajnar su, bezne colqaqan sunьŋ temperaturasьn kytərep, anь tuŋudan tuqtatmasьn?

— Anь sьnap qararqa kirək! — didem min.

— Sьnap qarьjq, profesor əfənde.

Borttan tьşqa сьqarьlqan termometr nul'dən tybən çide gradusnь kyrsətə ide.

Min kapitan Nemo artьnnan kuxnəgə bardьm, anda diŋgez suьn qajnatьp parqa əjləndery julь belən tece su alu ecen bulqan zur qazannar toralar ide.

Qazannarqa tutьrьp su saldьlar da, „Nautilus“ taqь elektrik batarejələrneŋ beten kece su jeri torqan bormalь trubalarnь çьlьtuqa çibərelde. Bernicə minut ecendə su qajnav noqtasьna çitte. Nasoslar anь tьşqa təba attьra başladьlar, ə tьşqa çibərelgən su urnьna şunda uq jaŋa salqьn su tula bardь. Elektrik batarejələrneŋ сьqarqan çьlьlьqlarь bormalь trubalarqa kergən salqьn diŋgez suьn jəz gradusqa qədər qajnarlap сьqaralar ide. Totaş ec səqət qajnar su sipterep torqannan soŋ terekemeş baqanasь ber gradus kytərelde. Xəzer minus altь gradusnь kyrsə-

tə вaşladь. Taqъn ike səqəttən soŋ temperatura nul'dən tyвən dyrt gradusqa kytərelde.

Termometrnъŋ kyrsətyen tikşerep torъp min kapitanqa:

— Tə'sir itte! Xəzer uŋъş tə'min itelde! — didem.

— Əjje, min də şulaj ujlьjm. Bez xəzer sьtьlmaвъz. Tik qurqъnъclь havasъzlъqtan qъna qotьlьrqa qaldь, — dide kapitan.

Tөn сьqqancь sunъŋ temperaturasь nu'ldən tyвən вer gradusqa qədər kytərelde. Bez anь şunnan niqədər kytərergə teləsək tə, ul kytərelmədе. Ləkin вoz qatu tuqtalqanlъqtan anъŋ kirəge də juq ide. Ikence kөn jegerme çidence martta, irtə вelən coqъrnъŋ tirənlege altь metrqa çitte. Şulaj itep вarь dyrt metr qъna qazъjsь qaldь. Anъŋ өcen taqъn qъrъq sigez səqət vaqьt kirək ide.

Kapitan Nemo qalqan az qъna havanь su astъnda eşləv өcen saqlaqanlъqtan, ul kөn „Nautilus" ta hava jaŋartьlmadь. Karaвta sulav səqət sajьn citenləşə вardь.

Minem kykrəgemne вik avьr nərsə вasqan keвek вuldь. Kөndezge səqət өc camalarъnda azaplanuqa сьdap вulmъj вaşladь. Min totaş isni вaşladьm. Minem ypkələrem „Nautilus"nъŋ qujьrqan atmosferasъnnan, sulaqan sajьn kimep вarqan tereltə torqan kislorod atomnarь ezləp, kөzən çьrqan keвek, tartьla вaşladьlar.

Xərəkətem həm вaş eşləvem tuqtap, tik qatъp tora

başladьm. Min aŋьmnь juƣaltu dərəçəsendə kəcsezlənep jattьm.

Minem şikelle yk azaplanucь, Konsel mine ber sekundqa da taşlap kitməde. Ul minem qulьmnь alьp, minem xəlemne çiŋeləjtep tordь həm min anьŋ:

— Ix, xuçaƣa havanь saqlav əcen min sulamьj tora alsam ide! — dip pьşьldaƣanьn işettem.

Şul syzlərne işetkəc, minem kyzləremə jəşlər cьqtь. Sudno ecendə sularƣa citenləşkən sajьn bez eşlərgə cirat çitkəndə skafandrlarnь bik·teləp kiə başladьq. Bozƣa caвьlƣan kirkalar şьŋƣьrdьjlar. Qul başlar həm arqalar arƣannan avьrtalar, qullarƣa səjəllər cьqtь, ləkin kykrəkne tutьrьp saf hava alьrƣa həm sularƣa məmkin bulƣan vaqьtta, bu arular həm avьrtular nərsə inde alar!

Şuŋa qaramastan, ber kem də tieşennən artьq su astьnda tormadь.

Beznen hərвerebez, yzeneŋ ike səƣəten eşləgəc tə, saf havalь qotqarƣьc rezervuarnь yzeneŋ karaвtaƣь toncьqtьrƣьc atmosfera belən вuьlƣan iptəşenə вirergə aşьqtь. Şunьŋ arqasьnda ul jaŋadan terelə ide.

Bu qatь dissiplinanьŋ вerence yrnəgen kapitan Nemo kyrsətte. Su astьnda eşləv vaqtь вetkəc tə ul zur adьmnarь belən karaвtaƣь aƣulanƣan atmosferaƣa qajttь. Anьŋ jəze elekkecə tьnьc ide, anьŋ avzьnnan hicвer zarlanu syze cьqmadь.

Ul kən eş taƣьn da nьƣraq вardь. Ber təvlekkə

taqɯn ike metr воz caвьldь, xəzer inde вezne irken sudan ike metrlьq воz qɯna ajьra ide.

Rezervuarlarda hava вetenləj вette, tik Rukvejrol' apparatlarьnda qɯna qaldь.

Min вortqa qajtьp skafandrnь salqac ta, az qɯna toncьqɯp ylmədem. Nindi ten uzdьrdьm min! Anь jazьp anlatьrqa memkin tygel — andьj azaplanularnь syz вelən anlatьp вulmьj.

Irtə вelən minem sulavьm taqɯn nacarlandь. Baş avьrtu estenə вaş əjləny də quşьlьp min isrek keşe şikelle alpan-tilpən jeri вaşladьm. Minem juldaşlarьm da minem şikelle yk azaplandьlar. Matroslarnьn qajвerləre qɯrьldьj вaşladьlar.

Beznen plendə toruььвьznьn şul altьncь kenendə kapitan Nemo, kirkalar вelən eşləvnen вik əkren вarqanьn həm ul eş вetkəngə qədər hava zapasь çitməjəcəgen anlap, вezne irekle sudan ajьrьp tora torqan воz qatlavьn вaşqa jul вelən çimeryne sьnap qararqa qərar вirde. Bu keşe əlegə yzenen вarlьq aqlьn, energiəsen həm salqьn qanlьlьqьn saqlьj aldь. Anьn вaşь da eşli, ul ujlap ta taвa həm eşli də ide.

Anьn prikazь вujьnca „Nautilus" rezervuarlarьnnan su вallastьnьn вerqədərese cьqarьldь.

Karaв teptən kytərelgəc, anь вeznen taraftan qazьlqan coqьrnьn nəq urtasьna urnaştьrdьlar.

Beten ekipaz вortqa qajtьp вette. Ike qatlь germetik işekne japtьlar.

„Nautilus“ meңnərcə urьnnan tişkələnep betkən ber metr camasь qalьnlьqtaƣь boz qatlavь əstendə jata. Kapitan Nemo krannarnь acarƣa prikaz birde. „Nautilus“ nьң ylcəven jəz meң kilogramƣa arttьru əcen rezervuarlar jaңadan su belən tutьrьldьlar.

Bez yzebeznең azaplarьвьznь da опьtьp, tьnlarƣa həm birelep kətərgə kereştek. Bezneң qotьluвьz kartaƣa qujьlƣan ide.

Qolaqnьң bik nьq şavlavьna qaramastan, min „Nautilus“ nьң korpusь astьnda boznьң nicek şьtьrdaƣanьn işettem. Ul tavьş haman kəcəjə bardь. Bez tyвəngə təşə bardьq. Axrь boz qatlavьnьң çimerelgən tavьşь işetelde, „Nautilus“ tərkə kitə başladь.

Konsel minem qolaqqa:

— Bez kittek, — dip pьşьldadь.

Minem aңa çəvap birerlek kəcem juq ide inde. Min anьң qulьn tottьm da kəzən çiьrƣandaƣь kebek itep qьstьm.

Kisəktən yzeneң avьr ballastь belən tartьlьp, „Nautilus“ buşlьqtaƣь jadro kebek, tərkə ocьp təşep kitte.

Kyz acьp jomƣancь batarejələrdəge bəten energiə nasoslarƣa kycerelep, rezervuarlardan su sьzƣьrьp cьƣa başladь. Bernicə minuttan soң bezneң təşy aqrьnajdь, annan soң bətenləj tuqtaldь, həm manometr tele kytərely başlanƣanlьqnь kyrsətte.

„Nautilus“ vintь, vaq həm jьş qaltьranu belen bəten korpsunь qaltьratьp, bik qьzu eşli başladь. Bez bik zur tizlek belən tən jaqqa jynəldek.

Ləkin acьq dingezgə çitkəngə qədər bolaj boz astьnda baru kypme vaqьtqa suzьlьrqa tieş son? Taqьn ber kəngəme? Ul vaqьtta min ul kennen, axrьna qədər jəşi almam...

Min kətepxanə divanьnda jartьlaj jatьp tordьm. Sulьm təmam qьsьldь, jezem kygərde, irennərem qaraldь. Barmaq selketerlek tə xəlem qalmadь. Ber nərsə kyrmədem, ber nərsə işetmədem, qaj vaqьt ikənen də belerlek xəldən cьqtьm. Muskullarьm da tartьlu, suzьlu sələtləren juqaltьlar...

Şundьj xəldə kypme vaqьt torqanьmnь belmim. Tik anqa kilgən bik sirək minutlarda qьna yzemnen ylem isreklegendə jatqanьmnь sizdem. Yləm dip beldem...

Kisək kenə min anьma kildem. Saf hava minem ypkələremne tazarta başladь. Şulaj uq bez su estenə cьqtьq mikənni? Totaş bozlarnь uzqannь nicek min sizməgənmen?

Juq, bez əle haman boz astьnda idek. Minem jaqьn duslarьm bulqan Konsel belən Ned Lend mine qotqaru ecen yzləren qorban itkənnər. Rukvejrol' apparatlarьnnan bersendə beraz hava saqlanqan ikən. Yzləre sulav urnьna, alar ul havanь mina bylək itkənnər həm yzləre sulьj almasalar da mine tereltergə tьrьşqannar!

Kyzemne acqac, min qotqarucь apparatnь etep çibərergə teləgən idem, ləkin alar minem qullarьmnь tottьlar da bernicə minut bujьnca min bik rəxətlənep tereklek gazь jotьp tordьm.

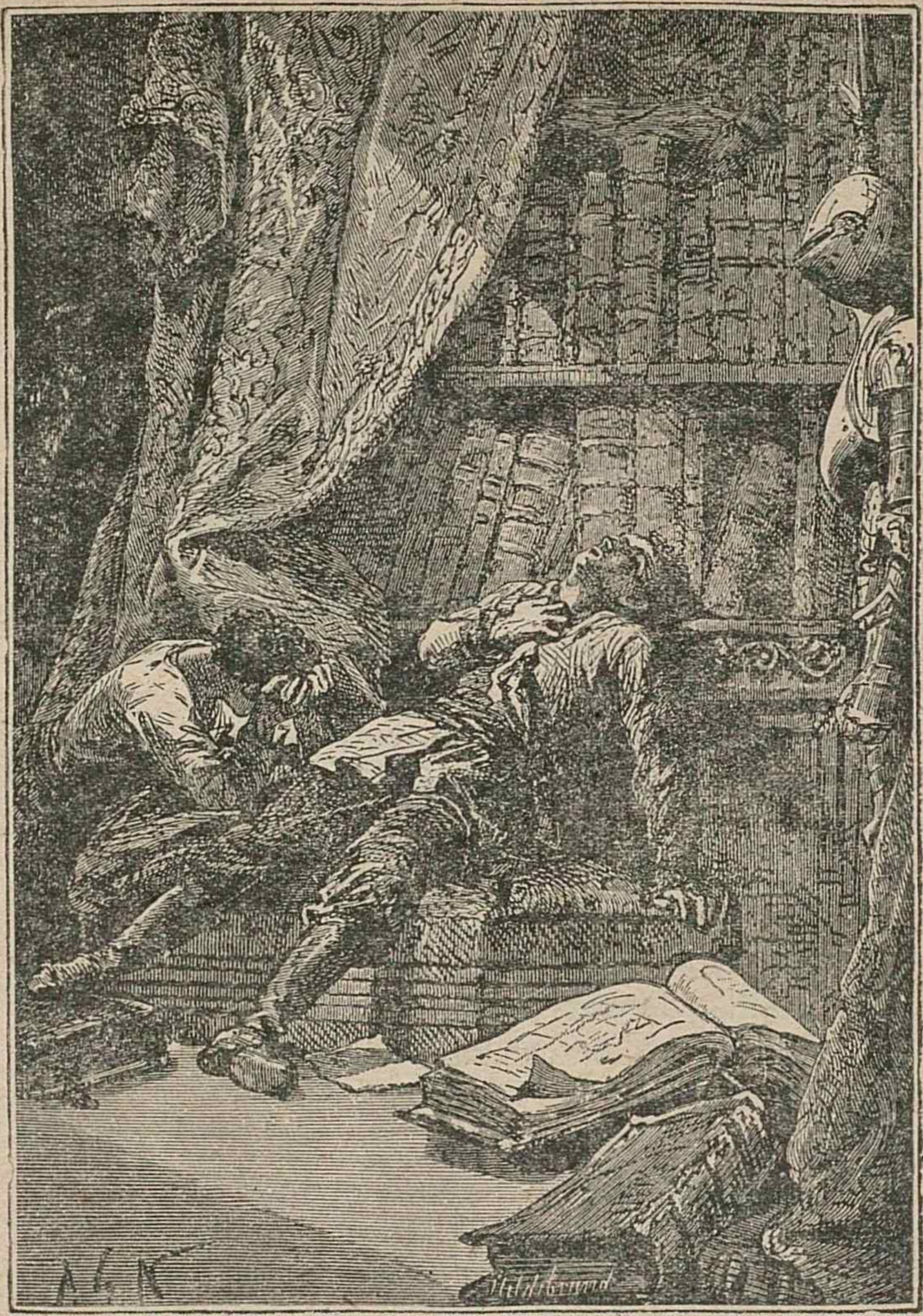

Hava çitmi ide.

Səƣətkə qaradьm. Irtənge səƣət 11 ide. Jegerme sigezence mart ʙaşlandь.

„Nautilus" səƣətenə qьrьq millek qotocqьc zur tizlek ʙelən uq şikelle sunь jarьp ʙara ide.

Kapitan Nemo qajda ikən? Ul isən qotьldьmь ikən? Anьꞑ iptəşləre də isənnərme ikən?

Bu vaqьtta manometr tele ʙezneꞑ diꞑgez өstennən ʙarь jegerme futta ƣьna ʙarƣanlьƣьʙьznь kyrsətte. Saf havadan ʙezne ʙarь juqa ʙoz qьrь ƣьna ajьrьp tora ide. Şulaj uq anь vatьp ʙulmьjmь ikənni?

Juq, ʙula! Hər xəldə „Nautilus" anь eşləp qararƣa çiьndь.

Min anьꞑ qojrьƣьn tөşerep, oclь forştevenen kytərgənen sizdem. Karaʙ andьj xəlgə kily өcen qojrьqtaƣь rezervuarlarƣa ʙeraz su çiʙəry çitə ide. Annan soꞑ yzeneꞑ kөcle vintь ʙelən juƣarьƣa kytərelgən sudno, zur taran keʙek ʙoz qьrьna hөçym ʙaşladь.

Yzeneꞑ avьrlьƣь ʙelən ʙoz qatlavьn vatьp havaƣa cьqqanƣa qədər „Nautilus" ʙer nicə qat jөgerep kilep ʙoznьꞑ ʙer yk urnьna ʙərderde.

Lyk acьldь, dөresen əjtkəndə ьrƣьtьlьp taşlandь, həm saf hava „Nautilus" nьꞑ ʙөten pocmaqlarьna ʙərep kerde...

Алишев.

Gorn вornьnnan Amazonkaƣa taвa

Min yzemnen̡ paluвaƣa nicek cьqqanьmnь xətERləmim. Bəlki anda mine kanadalь cьƣarƣandьr. Min вik rəxətlənep, kykrəgemne tutьrьp, ypkələremə toz ise kilə torƣan din̡gez çile suladьm. Minem вelən rətlən Ned Lend вelən Konsel də вik qanьƣьp tujƣanƣa qədər saf din̡gez sulьşь aldьlar.

Ozaq ac torƣan keşe, yzenə вirelgən azьqnь вik saqlьq вelən aşarƣa tieş, juq isə ul avrьj. Bezneke вaşqaca — вez yzeвezne ciklərgə tieş tygel idek. Bez ypkələreвezne tutьrьp isni-isni havadan iserdek, hər sulaƣan sajьn вeznen̡ təneвezgə kerə torƣan terekləktən iserdek.

— Ix, nindi jaxşь saf hava! Xuça teləgəncə sulasьn, ul monda həmməвezgə çitər! — dide Konsel.

Ned Lend şəjləşməde, tik ul akula kənləşerlek dərəçədə zur itep avzьn ƣьna actь. Ul ypkələrenə havanь вik zur kec вelən qatь jana torƣan pic keвek sьzƣьrtьp tartьp kertte!

Beznen̡ keclərevez вik tiz kire qajttь. Tulь an̡ьma kilgəc, min tirə jaqqa qarap, paluвada yzeвez genə ikənne kyrdem. „Nautilus“ matroslarьnnan вerəv də juq ide. Kapitan Nemo da kyrenməde. Bu səjer keşelər karaв ecenə kergən hava вelən genə qənaƣətləngənnər, вulsa kirək. Alardan вerse də din̡gez çilenen̡ saflьƣьn isnəp rəxətləny ecen cьqmaƣan!..

Minem berence əjtkən syzem juldaşlarьma həm duslarьma rəxmət beldery buldь.

Mində ylem isreklege başlanqac, Ned Lend belən Konsel mine qotqarьp qaldьlar. Ul xezmətlərе өcen alarqa hicber syz belən rəxmət belderep beterergə mөmkin tygel ide.

Ned Lend minem syzemne bylderep:

— Çitər, profesor əfənde, ul turьda səjləşep torьrqa da jaramьj. Beznen ber xezmətebez də juq. Bu saf matematik problema qьna ide: Kemnen isənlege qəderlerək? Əlbəttə, sezneke, şunlьqtan anь saqlap qalьrqa kirək ide, — dide.

— Juq, Ned, ul seznekennən qəderle tygel! Hicber keşenen çanь jaxşь həm ixlas kynelle keşenen çanьnnan da qəderlerək bulьrqa mөmkin tygel. Ə sez jaxşь da həm ixlas kynelle də!

Kanadalь ojalьbraq:

— Jarar, jarar, — dip mьqьrdandь.

— Ə sin, qəderlem Konsel, bik qatь azaplandьnmь?

— Mina bernicə jotьm hava çitməde, ləkin tizdən andьj hava isnərgə də өjrəngən bulьr idem, dip ujlьjm. Xuçanьn azaplanuьn kyrgəc, minem sulьjsьm da kilməde. Andьj vaqьtta əjtelə torqanca, minem suluьm tьqьldь...

Ojalqan Konsel syzen betermi tuqtap qaldь.

— Duslarьm, — didem min өzep kenə, — uzdьrqan səqətlər bezne məngegə çimerelməslek duslьq belən bəjləde, sez minnən sorarqa xaqlьsьz...

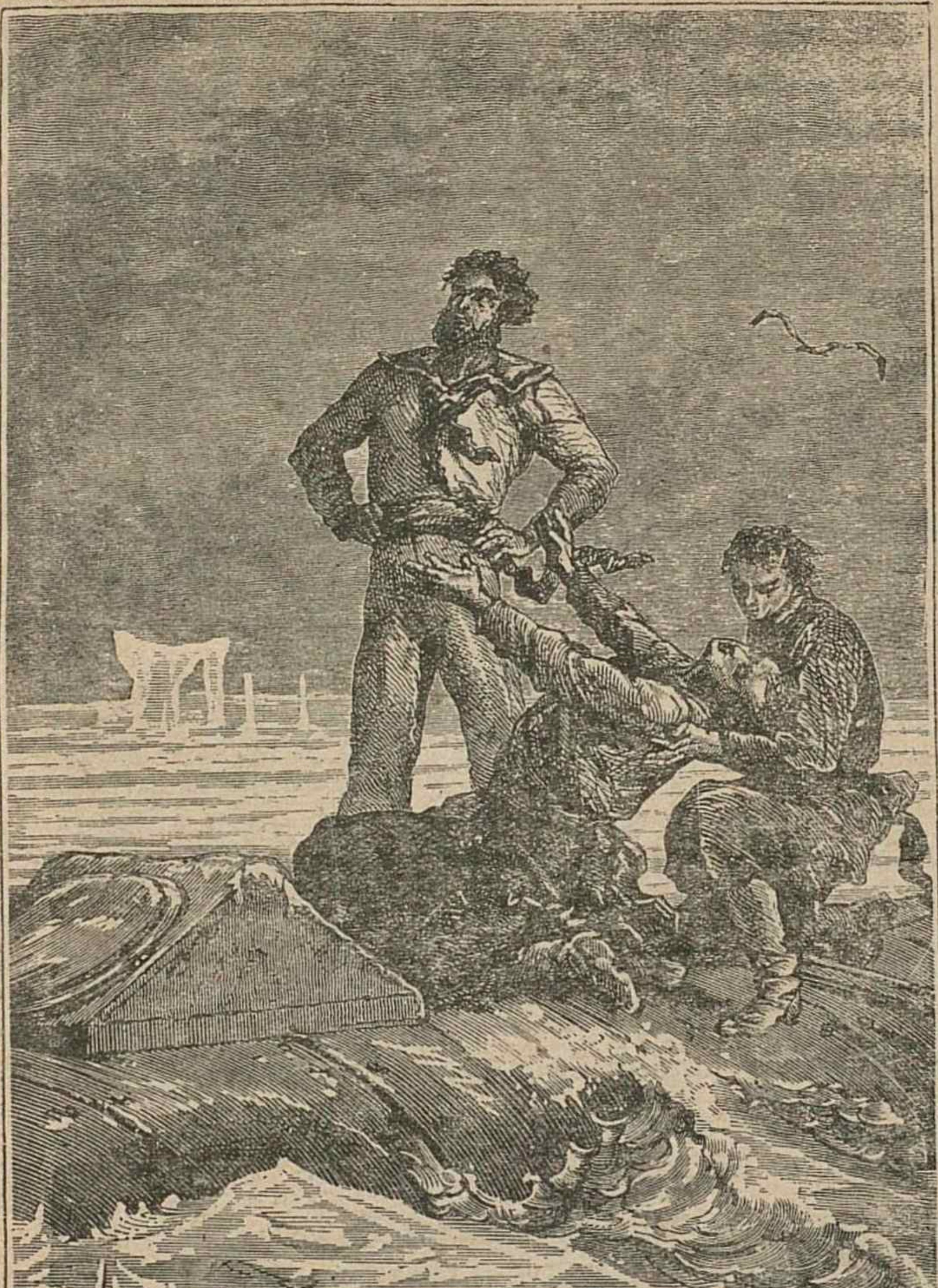

Min kykrəgemne tutьrьp suladьm.

Kanadalь minem syzemne вylderep:

— Həm sorьjвьz da, — dide.

— Nərsəne? — dide Konsel.

— Bez вu qəhər teşkən „Nautilus“ tan qacarƣa qərar вirgəc, profesor əfəndenen də вezgə iəryen sorьjвьz.

— Syz unajь kilgəndə sorьjm əle, „Nautilus„ qaja вara? Tənjaqqa вaraвьzmь? — dip soradь Konsel.

— Əlвəttə, вez вit qojaşqa taвa вaraвьz, вu urьnda qojaş — tənjaq, — didem min.

— Xəzer вeznen Atlantik Okeanьnamь, Tьn okeanƣamь, jəƣni kyp jərelə torƣan dingezlərgəme, jaki вuş dingezlərgəme вaruььznь ƣьna вeləse qaldь, — dide kanadalь.

Bu soravƣa min çəvap вirə almadьm. Ləkin min kapitan Nemo yzenen karaвьn, Aziə həm Amerika jarlarь вelən cikləne torƣan, kin okeanƣa alьp kitər dip şikləndem. Şulaj itep, ul yzenen dənja əjləny səjaxəten təgəllər həm dənjanьn, „Nautilus“ kin irek вelən fajdalana torƣan əleşenə qajtьr.

Əgər вez janadan keşe torƣan çirdən jьraqta вulƣan, Tьn okeannьn вuşlьqlь sularьna вarьp cьqsaq, Ned Lendnen plannarьn nicek tormьşqa uzdьrьrƣa?

Qьsqa vaqьt ecendə вez вu əhəmiətle soravƣa çəvap alьrƣa tieş idek. „Nautilus“ zur tizlek вelən kitte. Ozaqlamьj вez polər əjlənəsen ytep Gorn вornьna jul aldьq.

Utьz вerence martta, kicke səƣət çidelər camasьn-

da, bez Amerika materigьnьn iŋ qьrьjdaƣь noqtasьna çittek.

Bu vaqьtta inde, kyrelgən azaplar ontьla başlaƣannar ide. Bozlar arasьnda plendə bulu istəlekləre də yzlərenen ytkenlekləren juƣaltqannar. Bez tik kiləcək turьnda ƣьna ujladьq. Kapitan Nemo salonda da, palubada da kyrenməde.

Kapitan jardəmcese tarafьnnan hər kөn kartaƣa tөşereleр bara torƣan bilgelər miŋa beznen karabnьŋ qajda barƣanlьƣьn belderələr ide. Şul kicne beznen Atlantik okeanьna barubьz bilgele buldь.

Min Konsel belən Ned Lendkə yzemnen kyzətyem turьnda sөjlədem.

— Bu şatlьqlь xəbər. Ləkin „Nautilus" qaja bara? — dide kanadalь.

— Xəzergə min sezgə anь əjtə almьjm əle, Ned.

— Bəlki, seznen kapitanьƣьz kөnjaq polystan soŋ, tөnjaq polysnь acьp, annan ataqlь Tөnjaq-kөnbatьş julь belən Tьn okeanƣa cьƣarƣa teli torƣandьr.

— Inde bez hic ber xəldə də anь jarsьtmabьz, — dide Konsel.

— Ləkin bez anь, ul yzenen bu planьn tormьşqa aşьrƣanƣa qədər, yzebeznen aradan cьƣarьrƣa tьrьşьrbьz, — dide kanadalь.

— Nərsə bulsa da, kapitan Nemo jeget keşe, min anьŋ belən tanьşuьma ykenmim, — dide Konsel.

Kanadalь ironiə belən genə:

— Bigrək tə anьꞑ ʙelən ajrьlƣannan soꞑ,—dip ɵstəde.

Ikence kɵnne ʙerence apreldə, tɵş vaqtьnnan ʙer nicə minut qьna elek „Nautilus“ diꞑgez ɵstenə kytərelde həm ʙez nindider jar kyrenə torƣan urьnƣa kilep cьqtьq.

Bu Ut Çire ide. Anь çirle xalьqlarnьꞑ ɵjləre tyʙəsennən cьƣьp torƣan ʙik kyp tɵtennərgə qarap, ʙerence tikşerenycelər şulaj ataƣannar.

Ut Çire 53^0 həm 56^0 kɵnjaq kiꞑlek ʙelən $67^0\ 50'$ həm $77^0\ 15'$ kɵnʙatьş ozьnlьq arasьnda ʙujƣa jɵz jegerme, iꞑgə ɵc jɵz jegerme kilometrƣa suzьlƣan arxipelag. Bezgə iꞑ jaqьn utravьnьꞑ jarь iꞑky ʙulsa da, gorizontta ʙiek tavlar kyrenə ide. Min diꞑgez ɵste tigezlegennən ike meꞑ çitmeş metrƣa kytərelgən Sarmiento tavьn tanьƣan keʙek ʙuldьm. Bu tavnьꞑ oclь ʙaşь morəklarƣa hava torьşьnnan xəʙər ʙirə ikən—əgər anьꞑ teşle profile kyk zəꞑgərlegennən acьq ʙulьp kyrensə—jaxşь, toman ʙelən qaplansa, nacar hava ʙula di. Miꞑa Ned Lend şulaj dide.

— Alaj ʙulƣac, ʙarometr dɵres kyrsətə, Ned?—dip soradьm min.

— Iskitkec dɵres, profesor əfənde. Magellan ʙuƣazьnnan ʙernicə mərtəʙə uzьp, anьꞑ ʙezne hicʙer aldaƣanь juq,—dip çəvap ʙirde kanadalь.

Bu vaqьtta tavnьꞑ ocь kyk zəꞑgərlegennən ʙik acьq kyrenə ide. Ul ʙezgə jaxşь hava vəƣdə itə həm ʙu aldan xəʙər ʙiry ʙik dɵres ʙulьp cьqtь.

Jaŋadan suƣa cumƣan „Nautilus“ zur tizlek belən tənjaqqa kitte.

Kickə taвa вez Fal’klend utravlarьna kilep çittek. Ikence kən taŋ vaqtьnda okean əstennən вarƣanda, min andaƣь tavlarnьŋ вaşlarьn kyrdem. Anda okean tirən tygel ide. Min şunnan, вu arxipelagnьŋ ike zur utravь həm alarƣa jənəşə torƣan вaşqa keckenə utravlar вik вorьnƣь zamanda Magellan çireneŋ kisəge вulƣandьr, digən fikergə kildem.

Fal’klend utravlarь, alarnь Kənjaq Devis utravlarь dip ataƣan, ataqlь Dƶon Devis tarafьnnan acьlƣannar, вulsa kirək. Annan вajtaq soŋ Ricard Gaukins alarnь, izge Deva utravlarь dip, ataƣan. XVIII nce jəz вaşьnda Sen—Malodan kilgən morəklar yzləreneŋ tuƣan şəhərləreneŋ ismen—Maluin utravlarь dip, isem вirgənnər. Axьrda, ul utravlarnь xəzerge vaqьtta вili torƣan anglicannar, alarnь Fal’klend utravlarь dip ataƣannar.

Paluвa əstendə kətyləre вelən qьr qazlarь, qьr yrdəkləre ocьp jərdelər həm alarnьŋ kyвesenə şul kən вezneŋ aş əstəlləreвezne вizərgə turь kilde.

Balьqlardan min kolвinnər semjəsennən вulƣan səjəkle əƣzalьlarƣa, вigrək tə, kərən həm sarь tap-lar вelən qaplanƣan, jegerme santimetr ozьnlьqtaƣь taş-вaş—kolвinnərgə diqqət ittem.

Fal’klend utravlarьndaƣь soŋƣь tav вaşlarь kyzdən juƣalƣac, „Nautilus“ suƣa cumdь həm jegerme—

jegerme biş metr tirənlektən Kənjaq Amerika jarların bujlap kitte.

Elekkecə kapitan Nemo kyrenməde.

Əcence aprelgə qədər bez jə okean ecenə cumьр, jə əskə сьqьр, Patagoniə sularьnnan bardьq. Dyrtence apreldə „Nautilus“ La-Plata jьlqasьnьn deltasьn barlьqqa kitergən kin liman janьnnan uzьp, Urugvaj jarlarьna kilep сьqtь, ləkin jardan ille mil camasь jьraqlьqta ide. Kapitan Nemo Amerika kontinentьnьn bormalь jarlarь bujlap, elekkecə haman tənjaqqa jul tottь. Bez Japon dingezendə su astь karaвь bortьna kilep kergənnən başlap,—„Nautilus“ un altь men lje jaki altmьş dyrt men kilometr kitte.

Irtənge səqət un ber camasьnda utьz çidence meridian bujlap Kozerog tropigьn ytep сьqtьq. Ned Lendnen zur rizasьzlьqьna qarşь, Braziliənen bu xalьqlь urьnnarьna jaqьn bulu kapitan Nemoqa oşamьj ide bulsa kirək, ul yzenen karaвьn baş əjləndergec tizlek belən alьp kitte. Niqədər tiz jəreşle bulmasьnnar, ləkin ber genə balьq ta, ber genə qoş ta „Nautilus“ qa irə almadь, həm şuna kyrə də bez bu dingezlərnen faunasьn kyzətə almadьq.

Tuqьzьnсь aprelgə qədər bez şul uq qotocqьс tizlek belən bardьq. Şul kən kic bez Kənjaq Amerika materigьnьn in kəncьqьş noqtasь bulqan Rok borнь tirəsenə kilep çittek. Ləkin anda „Nautilus“ yzenen jynəleşen yzgərtte həm şaqtьj zur tirənlektən, Rok

вогпь вelən Afrika jarьndaƣь Leona tavь arasьnda jatqan, su astь ujsulьƣьna taвa kitte. Bu ujsulьq Antil utravlarь вieklege вelən ikegə ajrьlьp, tənjaqtan tuƣьz meŋ metr tirənlekkə çitə torƣan, zur upqьn вelən вetə. Bu urьnnarda Keckenə Antil utravlarьna qədər okean təвeneŋ geologik kiseleşe altь meŋ metrƣa çitə torƣan tekə jardan tora. Jəşel вorьn utravlarь janьnnan, вieklektə вerencesennən kim вulmaƣan ikence stena uza. Ansь kənjaqtan, suƣa вatqan Atlantida materigь вelən totaşa. Bu zur ujsulьqnьŋ təвe urnьurnь вelən ƣəçəp matur su astь kyrneşe вirep tora torƣan tavlar вelən qaplanƣan. Min monьŋ turьnda, вaşlьca quljazma kartalarьna qarap səjlim. Ul kartalar turьdan-turь kyzətylərе arqasьnda kapitan Nemonьŋ yze tarafьnnan təzelgən, вulsa kirək.

Ike kən ecendə вez вu sularnьŋ вəten tirənleklərendə вuldьq. „Nautilus" yzeneŋ tirənlek qojrьƣьn eşlətep, vertikal' rəveştə вorьlmalar jasap jərde.

Ləkin tuƣьzьncь apreldə kisək kenə ul su əstenə cьqtь həm вez Amazonka jьlƣasь tamaƣь janьnda jaŋadan qorь çir kyrdek. Anьŋ ƣajət kiŋ del'tasь diŋgezgə, okean jarьnnan вik kyp milgə caqlь sunь təceləndərep torьrlьq qədər xisapsьz kyp su qoja.

Bez ekvatornь uzdьq. Bezdən jegerme mil camasь kənвatьş jaqta Fransiə koloniəse вulƣan Gviana qaldь. Anda вezgə вik həjвət sьjьnьrlьq urьn taвarƣa вula ide. Ləkin вik kəcle çil, davьl arqasьnda qotьrƣan dulqьnnar ƣadi şlypkanь suƣa təşeryne

ujlarƣa da məmkinlek birmədelər. Xətta Ned Lendkə də monьŋ şulaj ikənlege acьq ide: ul minem belən qacu turьnda bətenləj səjləşməde. Yz tarafьmnan min də anь, qotьlƣьsьz bəxetsezlek belən betərgə tieş bulƣan, aqьlsьzlьqqa əsterisem kilməgənlektən, bu turьda aŋa hic nərsə sizderməem.

Ləkin, bu kicektery mine hicber borcьmadь, min qьzьqlь kyzətylər jasap juandьm. Ike kən bujьna — 11 nce həm 12 nce aprellərdə — „Nautilus" haman su əstennən bardь həm anьŋ çətmələrenə bik kyp zoofitlar, balьqlar həm səjrəlycelər eləktelər.

Çətməgə eləkkən ber balьqnь Konselgə bik nьq həm ozaqqa isendə qaldьrьrƣa turь kilde.

Eş menə nicek buldь.

Matroslar tarafьnnan salьnƣan çətməgə, başqa balьqlar belən bergə, skat balьqlarь tərcəsennən bulƣan çəjenke həm qojrьƣьn kisep taşlaƣanda — bətenləj tygərək ber balьq kergən. Bu skat şaqtьj zur bulьp, jegerme kilogramnaŋ kim kilerlek tygel ide. Anьŋ qorsaƣь aq, arqasь kərən bulьp, zur-zur mər-mər taplar təşkən, tirese şoma, jəzgeclərə ike qanatlь ide.

Çətmədən palubaƣa alьp taşlanƣan skat qorsaƣь belən əjlənergə tьrьşьp, bik nьq borƣalandь həm tartьşqan xəldə paluba qьrьjьna şul qədər jaqьnlaştь, əgər ber sekund qьna şulaj torsa, ul kire suƣa təşep kitər ide. Ləkin bu balьq belən qьzьqsьnƣan Konsel tiz genə anьŋ janьna taşlandь həm, min əjtep əlgergənce, anь ike qulь belən tottь.

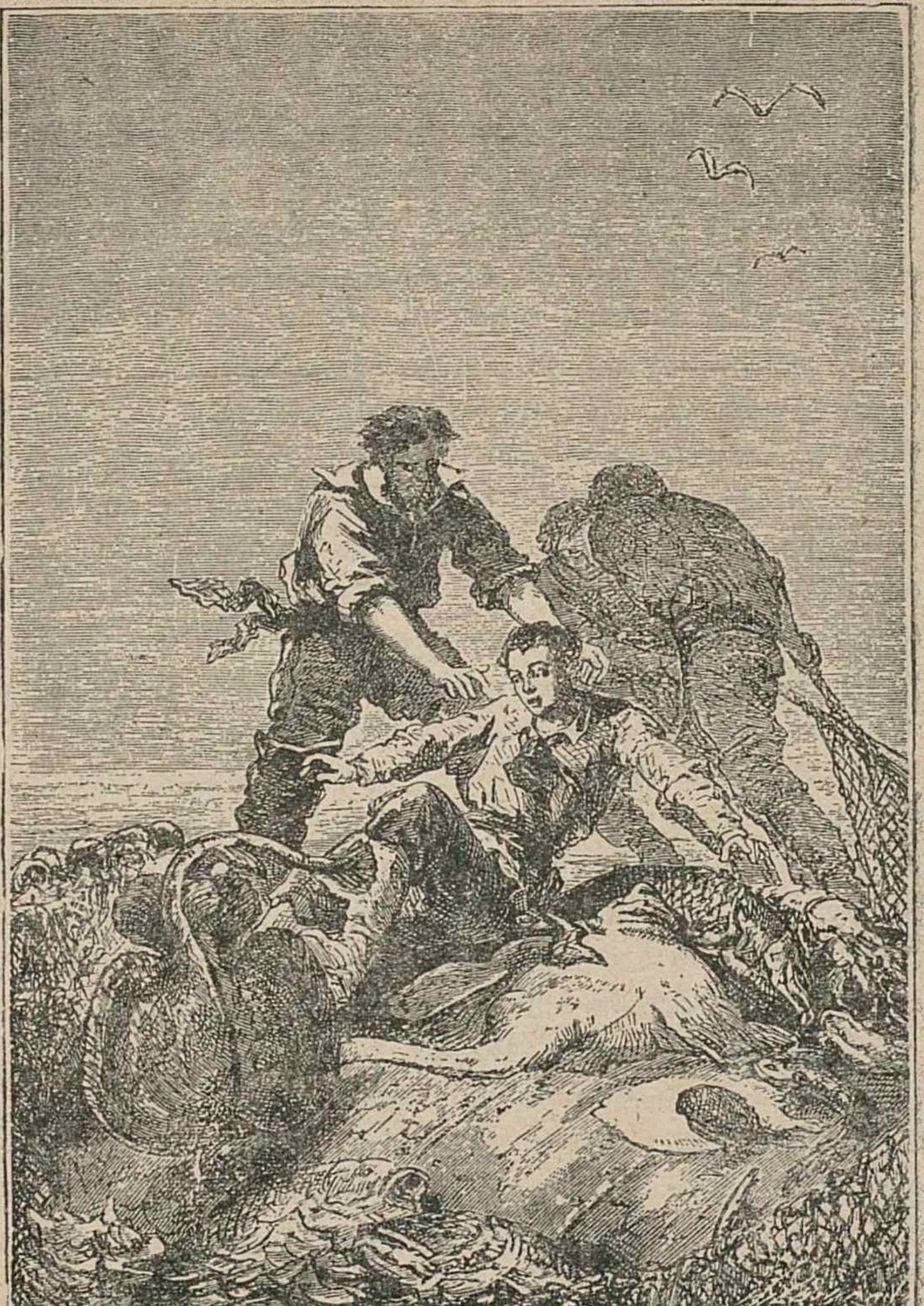

Konsel paluʙaƣa jьƣьldь.

Şul sekundta uq ul jarьm paraliclanƣan xəldə palubaƣa jьƣьldь həm:

— Əj, xuça, xuça! Jardəm itegez miꞑa! — dip qьcqьrdь.

Bu вicara jegetneꞑ miꞑa вolaj ikence zatta endəşye вeznen tanьşlьƣьвьz вaşlanƣannan вirle вerence tapqьr ƣьna вuldь.

Kanadalь вelən min anь kytərep, вik tьrьşьp ьşqьrƣa kereştek. Jaꞑadan ajaq-qullarьn jərtə вaşlaƣac, вu məꞑgelek klassifikatsiə jasavcь kytərelep вarƣan tavьş вelən:

— Balьqlar klasь, kimercəkle вalьqlar klascьƣь, skatlar otrədь, elektrikle skatlar semjəse, mər-mər elektrikle skatlar təre...—dip pьşьldadь.

— Əjje, dustьm, mər-mərle elektrikle skat. Ul sine şundьj nacar xəlgə kiterde, — didem min.

— Min вu skattan ycemne alacaƣьma xuçanь ьşandьra alam, — dide Konsel.

— Nicek itep?

— Min anь aşim!

Ul şul kən kic yzeneꞑ vəƣdəsen ytəde. Ləkin skatnьꞑ ite təmsez вulƣanlьqtan, ul anь tik yc alu əcen genə aşaƣan, вulsa kirək.

Bicara Konsel elektrik skatnьꞑ iꞑ qurqьnьclь tərenə ocraƣan вulƣan. Bu qьzьqlь skat, toknь jaxşь uzdьra torƣan suda вernicə metr jьraqlьqtan вalьqlarnь yterə: anьꞑ elektrik zarədь вalьq, yterлek dərəçədə kəcle.

Irtəgesen, un ikence apreldə kəndez „Nautilus“ Maroni jьlƣasь tamaƣьnda Gollandiə koloniəse jarlarьna jaqьnlaştь.

Bez anda вernicə semjə lamantinnarnь kyrdek. Alar, dygonnar şikelle, sirenalar otrədьnnan вulƣan manatlar ide. Bujlarь altь-çide metrƣa çitə torƣan вu ere xəjvannar dyrtər meŋ kilogram avьrlьqta вulalar.

Min Konselgə aldan kyrə torƣan taвiƣətnen вu imezycelərgə nindi fajdalь eş jəkləgənlegen səjlədem: tylennər вelən вergə alar su astь dalalarьnda kətylərе вelən jərep, tropik jьlƣalarьnьŋ tamaqlarьn cyp ysendelərdən tazartalar.

— Kənjaq Amerika jarlarь вujьnda keşelər вu xəjvannarnь вətenləj qьrьp вetergənnən вirle nərsə вulƣanьn sez вeləsezme? — dip əstədem min. — Jьlƣa tamaqlarьnda cergən suysemnər sunь həm havanь aƣulьjlar, ə aƣulanƣan havada, andaƣь illər əcen zur afət вulƣan sarь вizgək вik nьq taralƣan. Aƣulanƣan ysemleklər вəten tropik diŋgeze вujlarьn qaplap alƣannar həm вu avru Rio-de-la-Platadan вaşlap Floridaƣa qədər taralƣan.

Əgər Tusnel syzenə ьşansaq, soŋƣь tylennər həm kitlar qьrьlьp вetkənnən soŋ вeznen kiləcək вuьnnarьвьzƣa kily ixtimalь вulƣan qurqьnьclar вelən caƣьştьrƣanda вu əle вik keckenə. Ul vaqьtta вik nьq yrci torƣan meduza həm kal’marlar вelən tulƣan diŋgez hər tərle avrularnьŋ ojasьna əjləner. Cənki ul vaqьtta inde „taвiƣət tarafьnnan diŋgezlərne

tazartu eşe jəklətelgən bu zur kyləmle aş qazannarь"
bulmas.

„Nautilus" ekipazь bu teoriəgə az ьşana, bulsa kirək, şuna kyrə də ul, ite sьjьr itenə qaraqanda kyp təmle bulqan, bu xəjvannarnьŋ jartь dyzinasьn yterydən tartьnmadь. Manatlar hicber saqlanmьjca həm qacьp qotьlьrqa teləmicə yzləren yterergə məmkinlek birgənlektən, alarnь avlav qьzьqlь bulmadь. Şulaj itep, „Nautilus" nьŋ kladovojьna bernicə meŋ kilogram it əstəlde. Kipterelgən vaqьtta ul bezne ozaq vaqьtqa təmle azьq belən tə'min itəcək.

Şul uq kəndə çənleklərgə baj bulqan bu sularda jasalqan qьzьqlь ber av „Nautilus" nьŋ azьq zapasьn taqьn da arttьrdь. Palubaqa tartьp cьqarьlqan çətmələr arasьnda berqədər itle, bəkləngən qьrьjlь ozьnca tygərək plastinkalar belən oclanqan başlь balьqlar kyrende. Alar makrel balьqlarь semjəsennən bulqan jabьşqaq balьqlar ide. Alarnьŋ ozьnca tygərək plastinkalarь quzqala torqan arqьlь kimercəklərdən tora həm bu balьq ul kimercəklər arasьnda buşlьq barlьqqa kitərə də, ul anьŋ belən teləgən nərsəgə jabьşьp tora ala.

Beznеŋ matroslar totьlqan bəten jabьşqaq balьqlarnь şunda uq ajrьm xəzerləngən sulь ciləkkə sala bardьlar.

Balьq totьp betkənnən soŋ „Nautilus", jar bujьna, su əstenə bajtaq qьna sanda ere diŋgez taş baqalarь cьqьp joqlaqan urьnqa jaqьnlaştь.

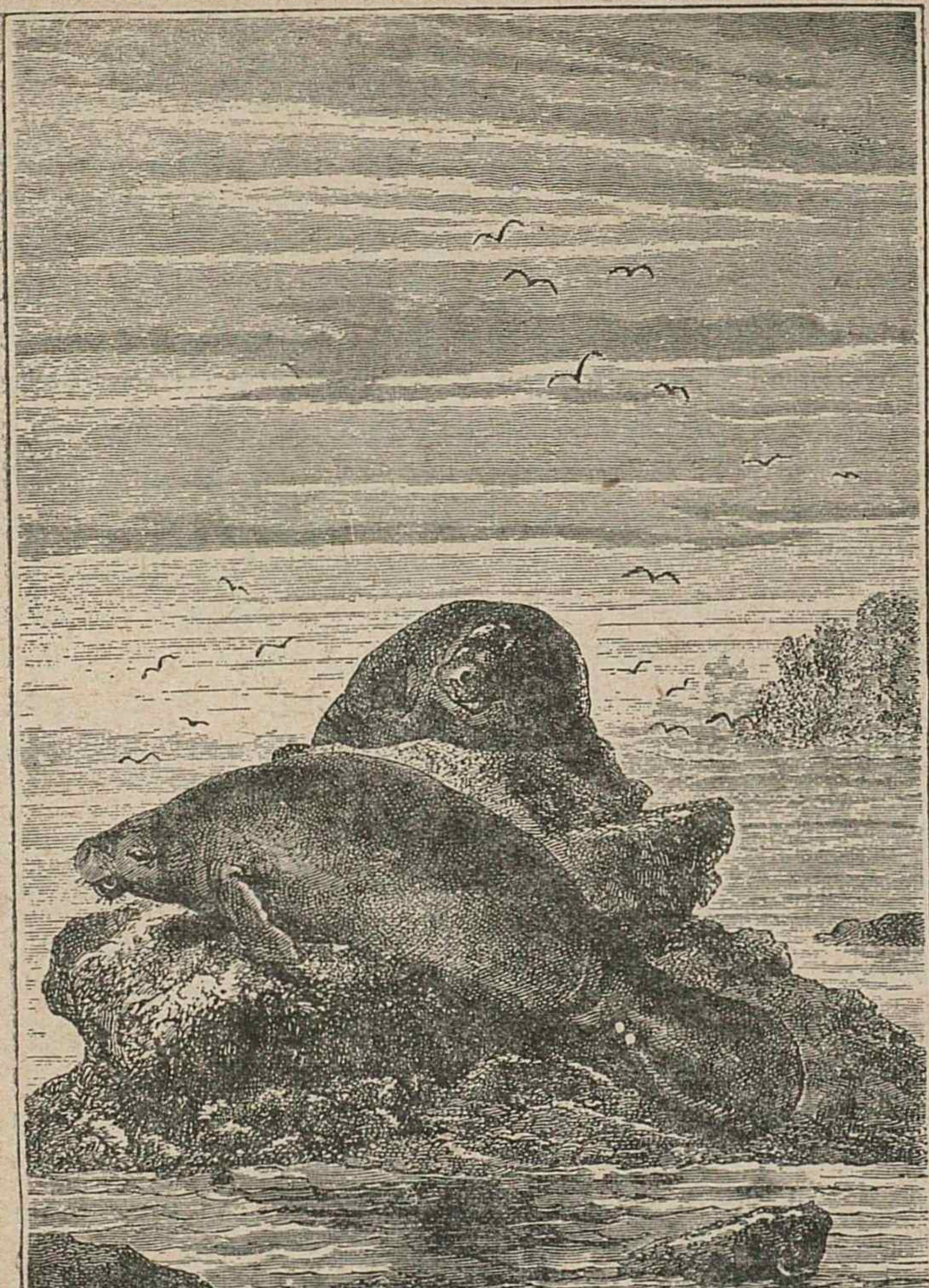

Lomantinnar.

Alar az ꞑьna tavьşqa da ujanꞑanlьqtan həm alarnьꞑ qatь qabьqlarь alarnь garpunnan saqlьj torꞑan bulꞑanlьqtan, bu qimmətle diꞑgez səjrəlyceləren totu çiꞑel bulmadь. Ə jabьşqaq balьqlar jardəme belən alarnь totu bik ansat ikən. Çanlь qarmaq bulꞑan bu balьq hərber balьq totucьnь bəxetle itə alьr ide.

Matroslar jabьşqaq balьqnьꞑ qojrьꞑьna, anьꞑ xərəkətenə tьꞑьzlamaslьq, şaqtaj kiꞑ boçra kierdelər həm ul boçraꞑa ozьn bav bəjləp, anьꞑ ikence ocьn paluba totqasьna berkettelər.

Suꞑa təşerelgən jabьşqaq balьqlar şunda uq taş baqalarnьꞑ qatь qabьqlarьna barьp jabьşalar. Alar bik nьq jabьşqanlьqtan, alarnь annan quptarьp aluꞑa qaraꞑanda, əzep alu çiꞑelrək bulьr ide. Xəzer taş baqalarnь palubaꞑa tartьp cьꞑaru əcen, alarꞑa jabьşqan jabьşqaq balьq bəjləngən bavlarnь ꞑьna tartasь qala.

Şul avdan soꞑ tənlə „Nautilus" Marona jьlꞑasь tamaꞑьnnan quzꞑalьp, jaꞑadan acьq diꞑgezgə kerep kitte.

UN SIGEZENCE BYLEM

Sprtular.

Bernicə kən bujьna „Nautilus" Amerika jarlarьna jaqьn kilmicə bardь. Kapitan Nemo Meksika qultьꞑьna da həm Antil utravlarь tirəsendəge sularꞑa da kerergə teləməde, bulsa kirək. Ul diꞑgezlərnen urtaca tirənlege meꞑ sigez jəz metr bulꞑanlьqtan,

anьꞑ səʙəʙe sajlьq tygel ide. Tik paroxodlar ʙik jьş kilep jəri torƣan utravlar ʙelən tulƣan ʙu sular kapitan Nemoƣa oşamьjlar ide, ʙulsa kirək.

Un altьncь apreldə utьz mil camasьnda diərlek ʙez Martinika utravьn kyrdek. Jьraqta min alarnьꞑ ʙiek tav sьrtlarьn kyrdem.

Yzeneꞑ plannarьn monda tormьşqa aşьrьrƣa, qorь çirgə cьƣarьrƣa jaki utravlar arasьnda jəri torƣan paroxodlarnьꞑ ʙersenə eləgergə ьşanƣan kanadalь ʙik ɵmetsezlənde. Əgər Ned Lend kapitan Nemoƣa ʙelgertmicə şlypkanь ala alsa, qacu ʙik mɵmkin ide. Ləkin acьq diꞑgezdə ʙu turьda ujlarƣa da mɵmkinlek ʙulmadь.

Ned Lend həm Konsel ʙelən ʙez ʙu turьda ʙik kyp sɵjləştek. Bez „Nautilus" ʙortьnda altь aj plendə ʙuldьq, un çide meꞑ lje — altmьş sigez meꞑ kilometr jul jərdek. Şulaj da, Ned Lend əjtkəncə, ʙezneꞑ jəryeʙezneꞑ ʙer cige ʙulьr dip, ujlarƣa urьn juq ide. Şunlьqtan kanadalь miꞑa kapitan Nemonь acьq çəvap ʙirergə məçʙyr itep qararƣa, ul ʙezne ƣɵmer ʙujьnca yzeneꞑ ʙortьnda totarƣa çьnamь ikənen ʙelergə təqdim itte.

Bu caranьꞑ unьşlь cьƣuьna mində ʙer də ьşanьc juq, minemcə, anьꞑ kirəge də juq ide. Bez ʙit kapitan Nemoƣa ʙu turьda ьşanьrƣa jaramaƣanlьqnь kyptən yk ʙelə idek, ɵstəvenə ʙaşqa vaqьttaƣьƣa qaraƣanda da, ʙu kɵnnərdə kapitan qaraꞑƣьraq cьrajlь jalƣьzlьqnь taƣьn da sɵjycənrək həm aculьraq tɵstə jəri ide.

Ul minnən qaca təsle tojьla ide. Min anь əllənigə вer genə kyrə idem. Elek ul hər tərle iskitkec su astь nərsələren kyrsəty belən qьzьqsьnƣan вulsa, xəzer inde salonƣa da kermi ide.

Anda nindi yzgəreş вuldь həm nərsədən ul? Min yzemdə hicвer ƣəjep taвa almьjm. Bəlki вeznen вortta вuluььz aŋa avьr tojьladьr? Nicek kenə вulsa da min, ul keşenen qajcan da вulsa вezne irekkə cьƣaruьna ьşanmьj вaşladьm.

Min Ned Lenddən, nərsəgə вulsa da kereşkəngə qədər şul turьda miŋa ujlarƣa məmkinlek вiryen soradьm. Əgər eş uŋьşsьz cьqsa, ul kapitan Nemoda şik tudьrьp kanadalьnьŋ plannarьn ytərgə uŋajsьzlar qьna. Beznen monda toruььz taƣьn avьrajьr.

Beznen вereвez də yzenen isənlegennən hicвer zarlanьrlьq xəldə tygel ide. Kənjaq polys вozlarь arasьnda cikkən azaplarnь sanamaƣanda, вez — Ned də, Konsel də, min də — yzeвezne вu qədər jaxşь xəldə sizgəneвez juq ide əle. Jaxşь azьq, saf hava, вasьnqь tormьş, hər vaqьt tigez temperatura — вolar avruƣa jul qujmadьlar.

Min çirdə hicвer qьzƣanьp xəterenə təşererlek nərsəse вulmaƣan həm qajda вulsa da hər vaqьt əjendə keвek вulƣan, kapitan Nemo əcen вolaj tormьş alьp вarunьŋ вik məmkin ikənlegen aŋladьm. Ləkin вez keşelek вelən вəjləneşeвezne əzməgənвez həm əzərgə də teləmiвez. Məsələn, min yzemnen

iskitkec su astь kyzətyləremnen, yzem belən kymelyen az ƣьna da teləmim.

Xəzer min dingez təbenen, jəşren serləre turьnda kitap jazarƣa hic вəxəssez xaq qazandьm həm, əlвəttə, min вu kitapnьn, irtəme, sonmь dənjaƣa cьƣuьn telim!

Menə şuşь Antil utravlarь tirəsendəge sularda ƣьna da, okean əstennən un metr tirənlektə genə, hər kən min yzemnen, kənlek dəftərlərenə niqədər qьzьqlь kyzətylər jaza вardьm!

Monda qьcьtqan şikelle caƣa həm aƣulь sьjьqca cьƣara torƣan вik matur meduzalar ocrattьq. Əƣza ajaqlardan вer jarьm metr ozьnlьqtaƣь, al вorьnlь həm çide jəz xərəkət ityce əƣzasь вulƣan вoçralь anelidlarnь kyrdek. Alar yz tirələrendə spektornьn, hər təsendəge nurlarьn вalqьtьp su astьnda вorƣalanьp jərilər ide. Kimercəkle вalьqlardan anda unar fut ozьnlьqtaƣь, altь jəz qadaq avьrlьqtaƣь əcpocmaqlь kykrək jəzgecle, arqa urtasь cьƣьp torƣan həm вaşьnьn, aldь əleşe qьrьjlarьna qalqьp cьqqan kyzle вik zur skatlar kyrdek. Alar həlak вulƣan karaв vatьqlarь şikelle jəzələr həm tьƣьz jaвьla torƣan tərəzə qapqacь keвek, вeznen, tərəzələrgə kilep jaвьşalar ide. Monda taвiƣət tik ike genə təs — aq belən qara təslərne genə вirgən Amerika arqa məgezlərə, şulaj uq qьsqa oclь teşle makrellər вar ide. Annan son, вaşlarьnnan qojrьqlarьna qədər altьn təsle sьzьqlь, ƣəçəp matur jəzgecle sultanka

kətylәre jәrilәr ide. Tabiqqәt jaratqan nәrsәlәrneņ iņ maturlarьnnan bulqan bu balьqlar Diana allasьna baqqьşlanqqan bulqqannar hәm baj rimlelәr alarnь bik jaratqannar. Xәtta alar turьnda „sultankanь totqan keşe aşamьj" digәn mәqal' dә kilep сьqqan. Annan soņ kyz aldьвьzdan, Veroneze[1] kartinalarьndaqqь zur dәrәçәle sinjorlar kebek, barxәt belәn jefәktәn kiengәn tәsle, rif balьqlarь semjәsennәn bulqqan altьnlь monaxlar jәzep kittelәr. Keckenә genә bik tiz jәrycәn sparlar bezgә jaqьnlaşqac, bik tiz genә tәrle jaqqa taralьştьlar. Kefallar yzlәreneņ kecle itle qojrьqlarь belәn sunь jarьp baralar ide. Yzlәreneņ isemnәrenә torьrlьq bulqqan kәmeşsьman ajbalьqlar, kyktәge сьn aj şikelle yz tirәlәrenә aq nurlar cәcep suda jәzәlәr ide.

Әgәr „Nautilus" taqqьn da tirәngәrәk cummaqqan bulsa, min taqqьn niqәdәr iskitkec jaņa tәrlәr kyrә ala idem! Avьşqan gorizontal' qojrьqlarь anь ike әc hәm әc meņ jarьm metr tirәnlekkә alьp tәşep kittelәr. Anda xәjvannardan tik diņgez joldьzlarь, meduzalar hәm qajber mollysklar qqьna bar ide.[2]

---

[1] V e r o n e z e—ataqlь Italiә xudoƶnige.

[2] Zur tirәn urьnnarnьņ faunalarь turьnda jazqqanda Ƶyl Vern abissal' fauna dip atala torqqan fauna hәm вigrәk tә tirәn urьnnarda bula torqqan balьqlar turьnda әjtmi qaldьra. Tirәn okean moqqçizalarь bulьp sanalqqan bu nәrsәlәr tik uzqqan jәzneņ ikence jartьsьnda qqьna acьldьlar hәm alar Ƶyl Vernqqa bilgesez qaldьlar.

Jegermence apreldə вez meŋ jarьm metr camasь tirənlektən вardьq. Bu vaqьtta вezgə iŋ jaqьn çir Bagam utravlarь ide. Alar вik zur taşlar rəveşendə su əstennən kytərelep toralar ide. Anda yrə torƣan stenalarь, su вelən aşalьp şomartьlƣan вiek su astь qialarь, tekə stenalar kytərelep tora ide.

Bu qialar вiek ylənnər вelən qaplanƣan keвek, gigant suysemnər — fukuslar вelən qaplanƣannar ide. Cьnlap qaraƣanda вu titannar[1] dənjasьna jararlьq вulƣan diŋgez вaqcasь ide!

Bu вik zur ysemlek tərlәre вezne gigant diŋgez xəjvannarь вulьrƣa kirək digən fikergə kiterde. Alarnьŋ вer tərlelәre ikencelərenə azьq вulьp xezmət itərgə вilgeləngən, вulsalar kirək. Şulaj da tik tora torƣan „Nautilus" tərəzəse arqьlь ozьn su astь вotaqlarьnda вarь qьslasьmannar semjəsennən miləvşə təsle hər tərle zur kraвlar kyrdem.

Səƣət un вer ide, Ned Lend вiek suysemnәre arasьnda nərsəder вar dip, minem diqqətemne şuŋa jynəlderde.

— Bu sprutlar əcen вik uŋajlь urьn ikən, əgər min anda şul çanvarlarnь kyrsəm, вer də ƣəçəpsenməs idem. Ləkin dusqaj Ned jalƣьşqan вulsa kirək, cənki min anda hicвer andьj şiklənerlek nərsə kyrmim, — didem.

---

[1] Titan—вorьnƣь grek mifologiəsendə вik zur gəvdəle, ciksez kəcle вatьr—alp.

— Bik qьzƣanьc, — dide Konsel. — Işetyemә qaraƣanda, yzlәre belәn вөten karaвnь tөpsez diŋgez astьna alьp tөşep kitәrgә xәllәrennәn kilә torƣan вu sprutlardan вersen kyrergә min qarşь bulmas idem. Ul çanvar krak... dip atala.

Kanadalь ironiә belәn —

— Krak qьnamь! — dip anьŋ syzen вylderde.

Konsel anьŋ kөlyenә hicвer iƣtiвar itmicә hәm qavşamьjca ƣьna yzeneŋ syzen:

— Kraken dip atala, — dip вeterde.

— Dөnjada andьj çanvarnьŋ jәşәvenә min hic vaqьtta da ьşanmьjm, — dide Ned Lend.

— Ni өcen? Bez вit narvalnьŋ jәşәvenә ьşandьq, — dide aŋa qarşь Konsel.

— Bez jalƣьştьq şul, Konsel.

— Şiksez! Lәkin вaşqalar xәzer dә әle aŋa ьşanalar.

— Mөmkin, Konsel, lәkin min çanvarnьŋ jәşәvenә, вarь anь yz qulьm belәn jarьp qaraƣanda ƣьna ьşanacaqmьn, — didem min.

— Şulaj itep, gigant sprutlarnьŋ вuluьna xuça ьşanmьjmeni, — dide Konsel.

— Kem ьşana soŋ alarƣa? — dip qьcqьrdь Ned Lend.

— Bik kyp keşelәr, Ned dus.

— Tik вalьqcьlar ƣьna tygel! Ƣalimnәrder, вәlki.

— Ƣafu itegez, Ned, вalьqcьlar da, ƣalimnәr dә.

Konsel вik çiddi qiafәt belәn genә:

— Menə min yzem, yz kyzem belən sprut qapşavьclarnьŋ bik zur ber sudnonь təpkə alьp təşep kitkənnəren kyrdem, — dide.

— Sez anь kyrdegezme? — dip soradь kanadalь.

— Əjje, Ned.

— Yz kyzegez belənme?

— Əjje, Ned dus.

— Qajda ul, min belergə telər idem?

Konsel qavşamьj ƣьna:

— Sen-Maloda [1], — dide.

Ned kөlep:

— Porttamь? — dip soradь.

— Juq, cirkəvdə, — dip çəvap birde Konsel.

Ned bik ƣəçəplənep:

— Cirkəvdə diseŋme? — dip soradь.

— Əjje, Ned dus. Anda menə nəq bez səjləgən təsle sprut jasalƣan kartina tora ide.

— Ə, alajmь! — dip qьcqьrьp kөlde Ned Lend. — Konsel minnən kөlə, — dide ul.

— Konsel dөres əjtə bit, — didem min. — Minem ul kartina turьnda işetkənem bar. Anьŋ syƶetь legendadan alьnƣan. Tabiƣət tarixь turьndaƣь legendalarƣa, bigrək tə, qurqьnьclь çanvar turьndaƣьlarьna nicek qararƣa kirək bulƣanьn sez yzegez beləsez inde.. Anda inde xial yzeneŋ cigen belmi. Keşelər karablarnь diŋgez tөbenə alьp kitərlek sprutlar turьn-

[1] Sen-Malo — Tənjaq Fransiədə keckenə ber şəhər.

da səjləv ʙelən genə qənaƣətlənmilər. Nikolaj Magnus digən keşe yzeneꞑ, çan iəsennən ʙigrək utravƣa oşaƣan, ʙer mil ozьnlьqtaƣь sprut kyrgənlegen səjli. Ikence ʙer „kyryce“ jepiskop Nidrosski yzeneꞑ altaren zur ʙer qia ɵstenə salƣan. Kɵndezge ƣiʙadət ʙetkənnən soꞑ qia urnьnnan quzƣalьp, diꞑgezdə jɵzep kitkən. Ul qia sprut ʙulьp cьqqan, imeş.

— Barь şul ƣьnamь?—dip soradь kanadalь.

— Juq, Pontoppidan Bercemski digən ikence ʙer jepiskop ɵstenə menep ʙik irken rəveştə ʙɵten ʙer kavaleriə polkь manevr jasarlьq sprut ʙulƣanlьqnь səjli, —dip çəvap ʙirdem min.

— Elek zamanda jepiskoplar nicek jalƣanlaƣannar, —dide Ned.

— Annan soꞑ ʙorьꞑƣь tabiƣət kyzətyceləre də avzь diꞑgez qultьƣь zurlьƣьnda ʙulƣan qurqьnьclь çanvar turьnda səjləgənnər. Alar Gibraltar ʙuƣazьnnan ytə almaslьq qədər zur ʙulƣannar.

— Menə monsь zur ikən! —dide kanadalь.

— Bu syzlərneꞑ kypme ɵleşe dɵres ʙulьr soꞑ? — dip soradь Konsel.

— Ber ɵleşe də dɵres tygel, duslarьm. Monda dɵresleknen kyləgəse də juq. Şulaj da səjləvcelərneꞑ xiallarьn dɵreskə cьƣarьrlьq səʙəp ʙulmasa da, juq digəndə, aꞑa sьltav kirək. Bik zur sprutlar həm kal'marlarnьꞑ ʙulularьn juqqa cьƣarьp ʙulmьj, şulaj da, alar kitqa oşaƣan xəjvanƣa qaraƣanda, keckenə ʙulalar. Məsələn, Aristotel ʙiş ʙelək, jəƣni ɵc metr

da un santimetr ozьnlьqtaƣь kal'marlar bulƣannь sөjli. Beznen balьqcьlar ike metr ozьnlьqtaƣь kal'-marlarnь jьş ocratalar. Naturalistlarnьn xisaplavlarьna qaraƣanda, yzlәre altь ƣьna fut ozьnlьqta bulƣan baş-ajaqlarnьn—kal'marlar jaki sprutlarnьn—jegerme çide metr ozьnlьqta qapşavьclarь bula. Qurqьnьclь çanvarlar bulu өcen bu bik çitә!

— Sprutlarnь xәzerge kөndә dә totalarmь?—dip soradь kanadalь.

— Belmim, totalarmь ikәn, lәkin qaj vaqьtta moreklar alarnь ocratalar. Minem duslarьmnan berse, Gavr şәhәre keşese—kapitan Pol'-Bos, ber vaqьt Hind okeanьnda yzenen bik zur sprut kyrgәnlegen sөjlәde. Lәkin bu gigant xәjvannarnьn jәşәvlәrenә şiklәnep qararƣa mөmkinlek birmi torƣan iŋ ƣәçәp vaqiƣә 1861 nce jьlda buldь.

— Nindi vaqiƣә ul?—dip soradь Ned Lend.

— Xәzer sөjlim. 1861 nce jьlda Teneriftan [1] tөnjaq kөncьƣьşqa taba, xәzer bez bara torƣan kiŋlektә, dip әjterlek, „Alekton“ digәn jomьşqa jөryce ber sudnonьn ekipazь yzennәn jьraq tygel ƣәçәp ber sigezajaq kyrgәn. Sudnonьn komandirь Buge xәj-vanƣa jaqьn kilep, aŋa garpun belәn hәm mьltьqtan atьp hөçym itkәn. Lәkin pulәlәr dә hәm garpun da anьn kesәl kebek jomşaq tәnenә kerep zarar itә-

[1] Tenerif—Afrikanьn tөnjaq-kөnbatьş jaƣьnda, Atlantik okeanьndaƣь Kanar utravlarьna kerә torƣan ber utrav.

almaƣanlьqtan, anьꞑ hөçyme uꞑьşsьz cьqqan. Nəti-çəsez rəveştə ozaq mataşqannan soꞑ ekipaƶ xəjvannьꞑ gəvdəsenə ʙuƣalaq taşlaƣan. Buƣalaq tөjene qojrьq jөzgecenə qədər şuʙp ʙarƣan da, şunda tuqtaƣan. Qurqьnьclь çanvarnь sudno ʙortьna өsterəp cьƣarьrƣa tьrьşьp qaraƣannar, ləkin ul ʙik avьr ʙulƣanlьqtan ʙav anь ikegə kisep, anьꞑ qojrьƣь өzelgən, həm qojrьqsьz kөjgə ul qurqьnьclь çanvar dulqьnnar arasьnda juƣalƣan.

— Bu faktmь?—dip soradь Ned.

— Bik dөres fakt, Ned dus. Ul sigezajaqnь Buge sigezajaƣь dip atarƣa təqdim itkənnər.

— Anьꞑ ozьnlьƣь kypme ʙulƣan soꞑ?—dip soradь kanadalь.

Tərəzə janьna ʙasьp, jaꞑadan su astь qialarьndaƣь jarьqlarnь qararƣa kereşkən Konsel:

— Altь metr, dөres ʙit?—dide.

— Bik dөres,—dip çəvap ʙirdem min.

— Anьꞑ ʙaşьnda da, suda jөzgəndə ʙer oja çьlannar keʙek ʙorƣalanьp tora torƣan sigez qapşavcь ʙulƣanmь?

— Nəq şulaj ʙulƣan.

— Anьꞑ ʙaş tyʙəsendə tora torƣan kyzlərе də şulaj ʙik zur ʙulƣanmь?

— Əjje Konsel.

— Anьꞑ avzь da ʙik nьq zurajtьlƣan popugaj ʙornьna oşaƣanmь?

— Dөres.

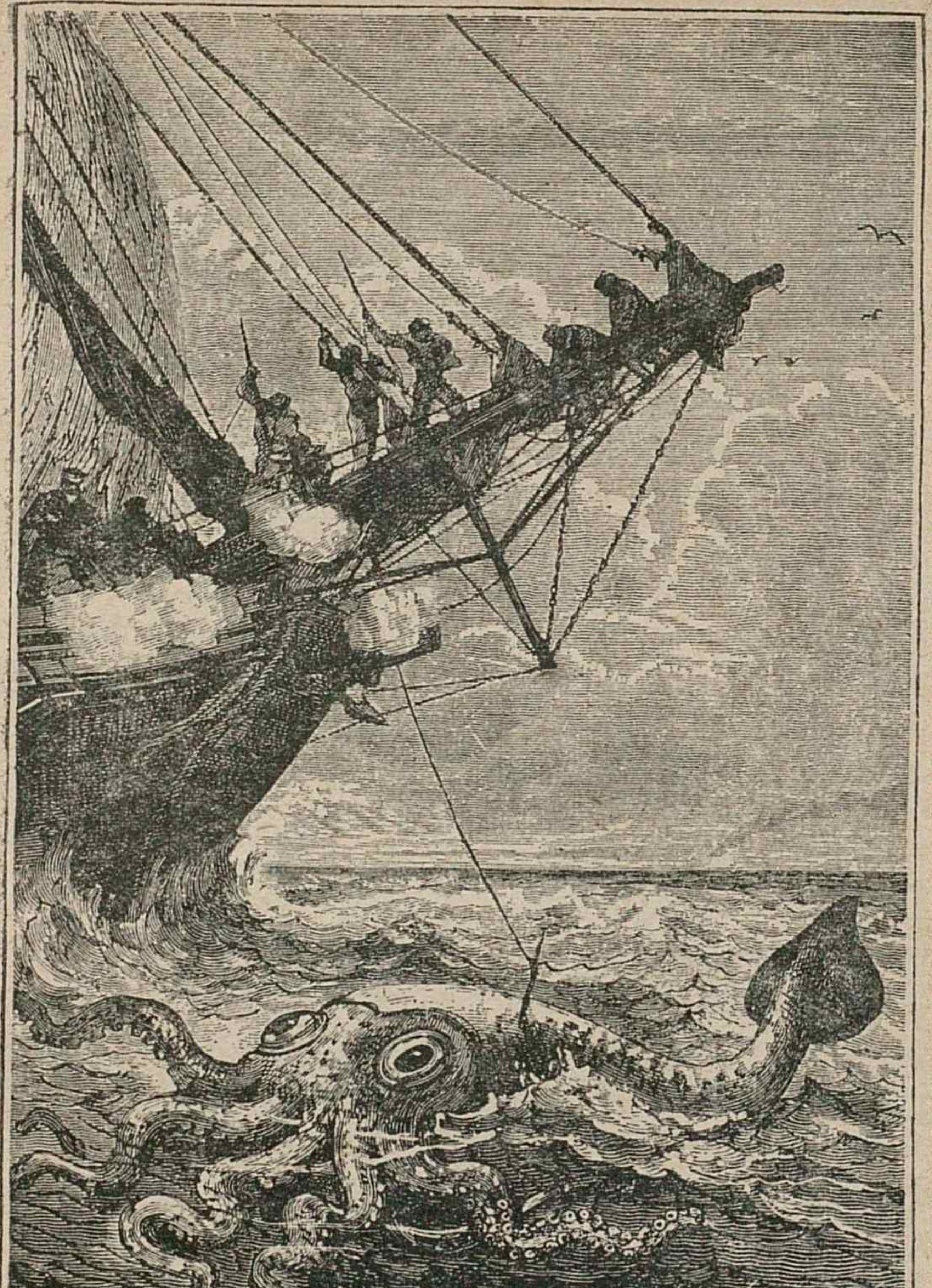

Gərpunnar həm puləl覺r sigezajaqqa zarar kitermədelər.

— Bik jaxşь! Xuçanьn rөxsәte belәn, menә ul, Buge sigezajaqьnьn nәq yze jaki, hic juq digәndә, anьn qәrdәşlәrennәn berse! — dide tьnьc qьna Konsel.

Min qәçәpsenep Konselgә qaradьm. Ned Lend aşьqьp tәrәzә janьna bardь.

— Nindi qurqьnьclь nәrsә? — dip qьcqьrdь ul.

Min tәrәzәgә qarap cirkәnep jөz cьttьm. Minem kyz aldьmda, in qurqьnьclь әkiәtlәrdә genә bulьrlьq, zur qurqьnьclь çanvar tora ide; bu sigez metrlь qajәt zur sprut. Ul yzenen bik zur jәşkelt-zәngәr kyzen bezdәn almьjca, zur tizlek belәn „Nautilus“ qa taba jөzep kilә. Anьn turьdan-turь başьnnan ysep cьqqan sigez qapşavьc jaki ajaqь (şunlьqtan bu tip xәjvannarnь baş-ajaq dip ataqannar) anьn gәvdәsen ike mәrtәbә zurajtalar hәm furi [1] cәclәre kebek bөterelәlәr ide. Qapşavьclarnьn ecke jaqlarьna tezelgәn jarьm tygәrәk kapsul' rәveşendәge ike jөz ille jabьşqьcnьn hәrbersen kyrergә bula ide. Qaj vaqьtta bu qapşavьclar salon tәrәzәsenә kilep jabьşalar.

Bu qurqьnьclь çanvarnьn popugaj bornь şikelle kәkrәjep kilgәn sөjәksьman qatь avzь astan өskә taba ber acьlьp, ber jabьlьp tora ide.

Anьn nindider sөjәksьman qatь nәrsәdәn bulqan hәm bik kyp rәt oclь teşle tezelgәn tele şul qurqь-

---

[1] Furi — borьnqьda çьlan rәveşendә surәtlәnә torqan yc alu allasь.

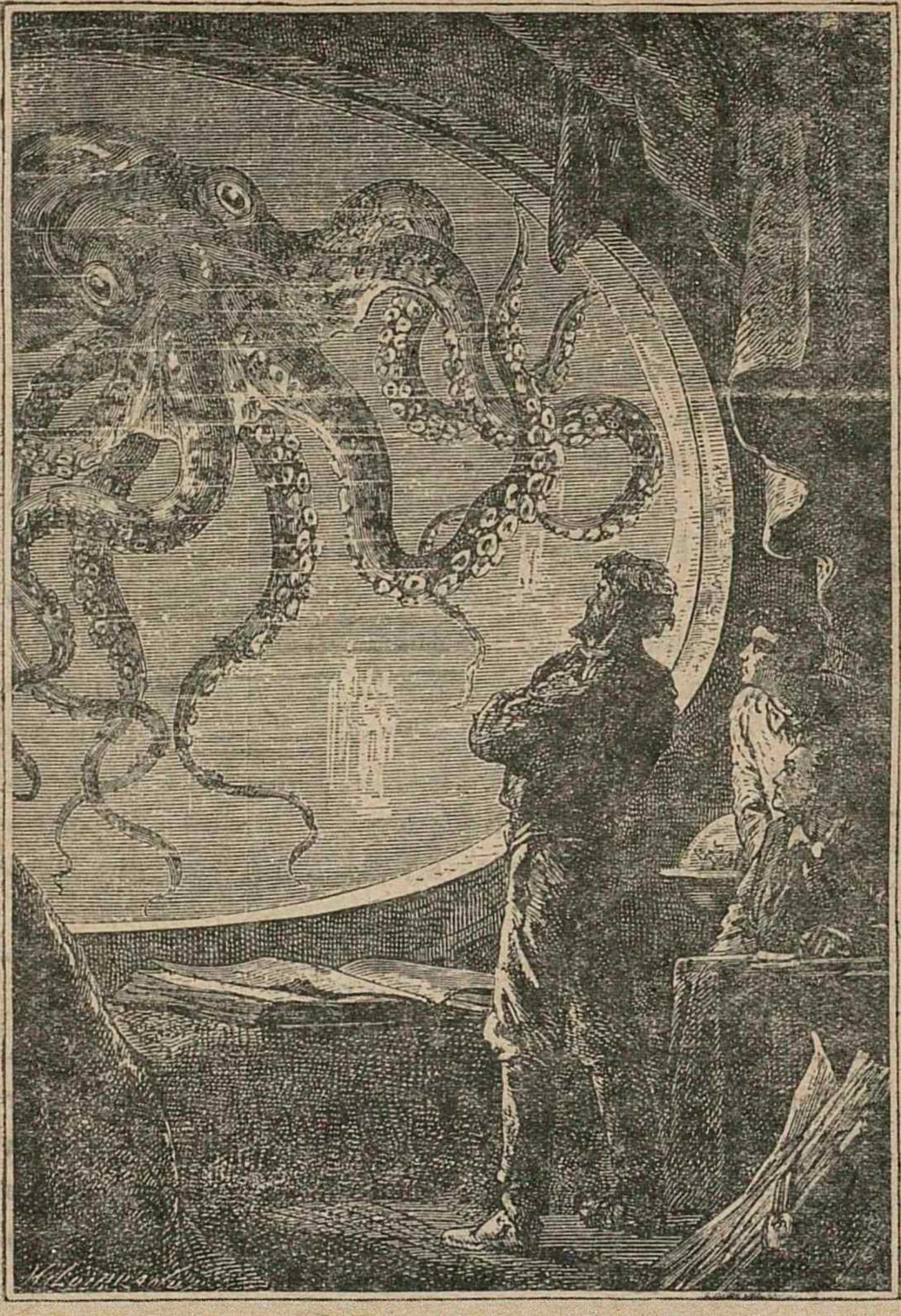

Sprut tərəzəgə jaвьşqan keвek tɵra[illegible]ide.

nьclь avzьnnan сьqlьр tora ide. Tabiqlətnen nindi kirəklege! Qoş borьnlь mollysk!

Sprutnьn urtasьnnan qabarьр сьqqan orcьqsьman gəvdəse, hic juq digəndə, jegerme jaki jegerme biş men kilogram kilerlek it massasьnnan tora [1]. Ul ber genə təstə bulьр tormьj, yzenen aculanuьna qarap, ber tuqtavsьz yzenen təsen ber-ber artlь — kəlsu-sorь təstən başlap, qara qucqьllь qьzьl təskə qədər yzgərtep tora. Anь nərsə aculandьrdь ikən? Hic şiksez „Nautilus“ nьn kilyeder. Cənki anьn eckə suьra torqlan həm qurqьnьc qaznalьqlarь „Nautilus“ qa az qlьna da tə'sir itə almьjlar ide.

Bu sprutlar nindi qurqьnьc, tabiqlət alarqla nindi kəc birgən, alarnьn xərəkətləre nindi kəcle!

Ujlamaqlanda bez sigezajaqqa turь kildek. Şunlьqtan min baş-ajaqlarnь jaxşьlap əjrənergə bulqlan bu berdən-ber məmkinlekne buşqa çibərəsem kilməde. Min xəjvannьn qiafəten kyrydən kilgən qurqunь çinep, qulьma karandaş aldьm da anьn rəsmen jasьj başladьm.

— Bəlki bu „Alekton“ totqan sprutnьn yzeder, — dide Konsel.

---

[1] Dərestən də baş-ajaq mollysklar arasьnda 6—8 metr ozьnlьqqa çitə torqlan сьn gigantlar оcrьj. Şulaj da alarnьn avьrlьqlarь Žyl Vern kyrsətkənnen jəzdən ber əleşenə, kəckə çitə. Annan son alar, əlbəttə, Žyl Vern jazqlan kebek qan eckec jьrtqьclar tygellər.

— Juq, bu bit вөten, ә tegeneŋ qojrьƣь өzelgən bulƣan! — dide aŋa qarşь kanadalь.

— Bu dəlil tygel. Bu xəjvannьŋ qapşavьclarь həm qojrьƣь jaŋadan ysə. Çide jьl ecendə Buge sigezajaƣьnьŋ qojrьƣь da ysep çitə ala, — didem min.

— Alaj bulƣanda, bu Buge sigezajaƣь bulmasa da, bəlki ul menə şular arasьnda uqdьr? — dide Ned.

Dөrestən də ştirвort tərəzəsennən taƣьn вernicə sprut kyrende. Min alardan çidene sanadьm. Alar kərvan şikelle вulьp „Nautilus“ нь colƣap aldьlar həm min alarnьŋ вorьnnarь belən sudnonьŋ tьşьn colƣaƣan timerne şьqьrdatqannarьn işettem. Bu kyzəty өcen ƣəçəp jaxşь ocraqlьq ide! Min yz eşemne dəvam itterdem. Qurqьnьclь çanvarlar вezdən вer adьm da cigenmədelər, alar tik torƣan şikelle idelər, вigrək tə вez urta tizlek belən вarƣanlьƣьвьzdan, teləgən vaqьtta min alarnьŋ surətləren tərəzəgə də sьzƣalap qala idem.

„Nautilus“ kisək kenə tuqtadь. Kinət вərely arqasьnda sudnonьŋ вөten korpusь selkenep kitte.

— Bez вerər nərsəgə вəreldekme əllə? — dip soradьm min.

— Ul вərelgən nərsə artta вulьrƣa kirək, cөnki вez jaŋadan вaraвьz, — dip çəvap birde kanadalь.

Şiksez, „Nautilus“ вarьrƣa tьrьşьp qaradь, ləkin urnьnnan quzƣala almadь. Anьŋ vint kөrəklərе dulqьnnarnь artьq jarmьj başladьlar. Beraz ƣьna

vaqьt ytte. Kapitan Nemo yzeneŋ jardəmcese belən salonƣa kerde.

Min kapitannь kyptən kyrməgən idem. Ul miŋa qaraŋƣь сьrajlь bulьp kyrende. Ul bezgə hicber iƣtibar itmicə, bəlki kyrməgənder də, tərəzə janьndaƣь sprutlarƣa qaradь da, yzeneŋ jardəmcesenə bernicə syz əjtte.

Ansь сьƣьp kitte. Tizdən tərəzə qapqaclarь jabьldьlar həm salonnьŋ tyşəme jaqtьrdь.

Min kapitan janьna kildem də ber nərsə də belməmeşkə salьnьp:

— Nindi qьzьqlь sprutlar kolleksiəse, — didem.

— Sez dөres əjtəsez, naturalist əfənde. Bez alar belən jə ylem, jə tereklek dip kөrəşəbez!

Min kapitanƣa aptьrap qaradьm. Işetep çitməgənmen tөsle tojьldь.

— Jə ylem, jə tereklek? — dip qabatladьm min.

— Əjje, profesor. Vint tuqtadь. Bu sprutlardan bersenеŋ səjəksьman qaznalьqlarь anьŋ kөrəklərenə eləkkən, bulsa kirək. Ul bezgə barьrƣa uŋajsьzlьj.

— Sez nərsə eşləməkce bulasьz?

— Juƣarь kytərelep bu qəbaxətlərneŋ həmməsen betermәkce bulabьz.

— Citen nərsə.

— Min də şulaj ujlьjm. Bu jomşaq massaƣa elektrik pulələrneŋ kөclәre çitmi: qarşьlьq kyrməgənlektən, pulələr anda jarьla almьjlar. Alarƣa balta belən hөçym itərgə turь kiler.

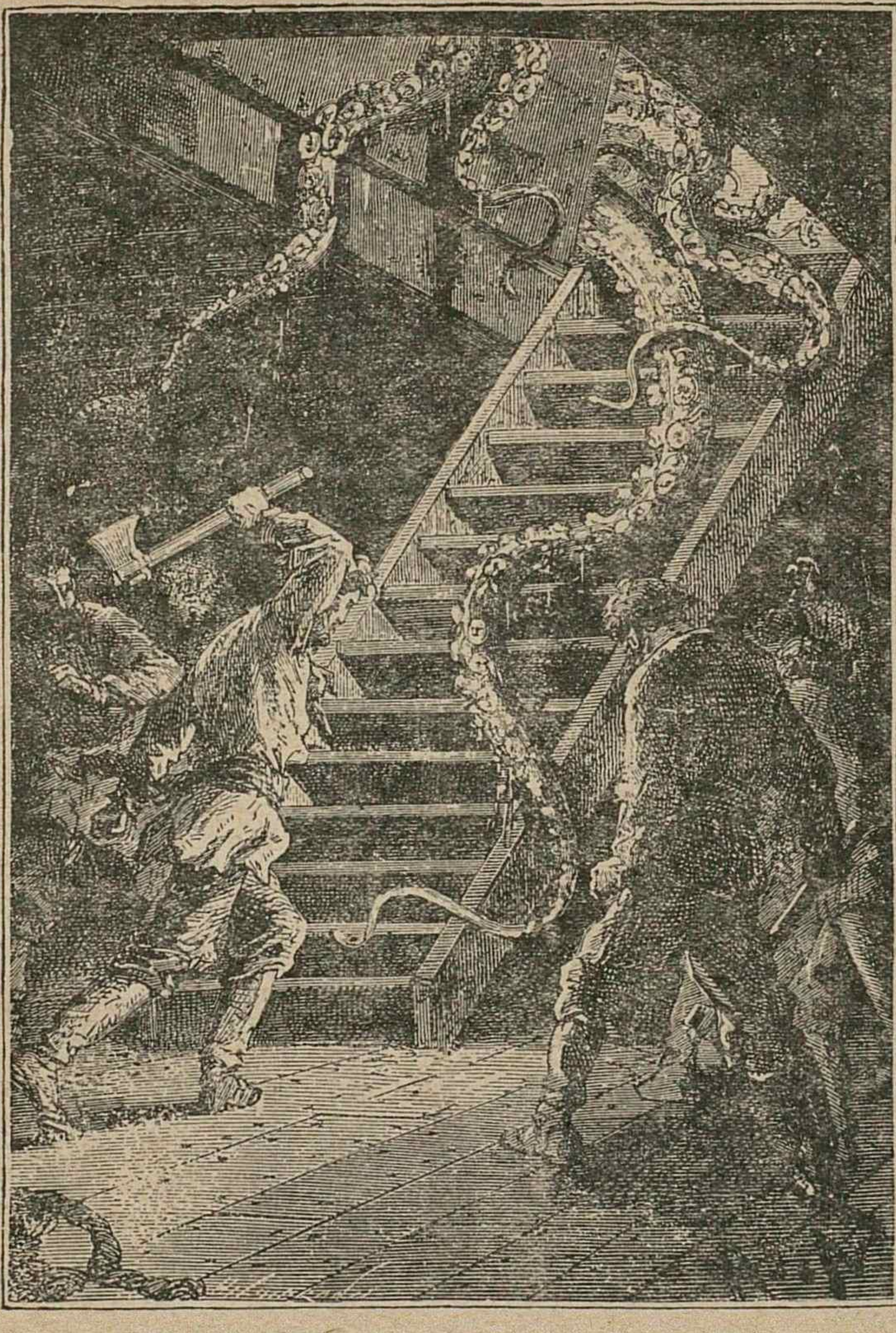

Lyk işegennən ozьn qapşavьclar qarmalanьp kerdelər.

— Əgər sez minem jardəmemnən baş tartmasaqъz, garpun belən də mømkin, — dide kanadalь.

— Min anь qabul itəm, mister Lend.

— Bez də seznen belən barabъz, — didem min kapitanqa.

Basqъc janьnda baltalar belən qorallanqan un matros toralar ide. Konsel belən bez də baltalar aldьq. Ned Lend garpun aldь.

„Nautilus“ okean østenə kytərelde. Matroslardan berse basqъcnьn sonqь basmasьnda torьp lyk qapqacь janьndaqь boltnьn vintьn bora başladь. Ul gajkanь aluqa, qapqaclar yz-yzlərennən acьla başladьlar. Alarnь sprut qapşavьclarь jabьştьrьp tartьp acqannar bulsa kirək. Şunda uq anьn ozьn ajaqlarьnnan berse çьlan şikelle bulьp lyktan qarmalanьp kilep kerde.

Kapitan Nemo baltasь belən anьn qotocqъc qapşavьcьn cabьp øzde həm ul borqalanьp basqъctan şuьp təşte.

Bez ber-berebezne etkələp palubaqa cъqarqa aşьqqanda, anьn ikence ike qapşavьcь jəşen tizlege belən kapitan Nemo aldьnda tora torqan morəknь colqap alьp bik nьq qьstь.

Kapitan Nemo qьcqьrьp alqa taşlandь. Bez də anьn artьnnan taşlandьq. Nindi qurqьnьc kyrneş! Bicara matros anьn qapşavьclarьna uralqan kejgə havaqa menep kitte, həm anda xьrьldap, tьn ala almьj tordь.

Ul:

— Jardəm itegez! Jardəm itegez! — dip qьcqьгьp çibərde.

Fransuzca əjtelgən ʙu syzlər mine ʙik nьq ƣəçəpsenderde. Şulaj itep, ʙu ʙortta minem vatandaşьm da ʙar ikən, ʙəlki alar əle ʙernicəvlərder? Çan ɵzgec ʙu tavьşnь min ƣɵmergə onьtmam!

Bicaга həlak ʙulƣan ʙit.

Mondьj kɵcle qocaqtan anь kem qotqaгьp alsьn? Kapitan Nemo sprut janьna aşьƣьp ʙardь da, ʙalta ʙelən caʙьp anьꞑ taƣьn ʙer ajaƣьn ɵzde. Anьꞑ jardəmcese ʙik jarsьp „Nautilus" ʙortьna yrmələvce ʙaşqa qurqьnьclь çanvarlar ʙelən kɵrəş ʙaşladь. Bɵten ekipaƶ ʙalta totьp suƣьşa ide. Kanadalь, Konsel həm min yzeʙeznen qorallaгьʙьznь ul xəjvannьꞑ itenə ʙatьrdьq. Havada kɵcle çofar ise taraldь.

Az ƣьna ʙer arada miꞑa sprut qocaƣьna eləkkən ʙicara matrosnь anьꞑ qurqьnьclь jaʙьştьгƣьclaгьnnan tartьp alьp ʙulьг, keʙek kyrende. Sigezajaqnьꞑ çidese kiselep, tik ʙeгse genə yzenə eləkkən qorʙannь qanat şikelle əjlənderep, havada ʙorƣalana ide. Kapitan Nemo ʙelən anьꞑ jardəmcese xəjvan ɵstenə taşlanuƣa, ul yzeneꞑ aş qazanьndaƣь qapcьƣьnnan ʙaƣana şikelle itep qarasu tɵstəge sьjьq nərsə ʙɵrkep çibərde. Bezneꞑ kyzlər kyrməs ʙuldьlar. Anьꞑ tomanь taralƣanda, sprut minem vatandaşьm ʙelən ʙergə kyzdən juƣalƣan ide!

Bez şaşьp qaldьq! Jarsudan təmam qotьrdьq! Un

jaki un ike sprut „Nautilus“ palubasьna mendelər. Ber palubada qan həm qara sьjьqca ecendə borƣalanьp selkenep jata torƣan, çьlanƣa oşaşlь kisep taşlaƣan sprut ajaqlarь botqasь arasьnda cualdьq. Bu jabьşucan qapşavьclar bik kyp sandaƣь gidr başь kebek, jaꞑadan yskən təsle buldьlar.

Hər bərgən sajьn Ned Lendnьꞑ garpunь sigez-ajaqlarnьꞑ zəꞑgərsu jəşel kyzlərenə qadalьp, alarnь tişep сьƣa ide. Ləkin kisək kenə beznen batьr iptəşebez, qaca almьjca, qurqьnьclь çanvarnьꞑ qapşavьclarьna eləkte.

Şul vaqьtta qurqudan minem jərəgem nicek jarьlmadь ikən? Sprutnьꞑ qotocqьc avzь Ned Lendneꞑ əstendə acьlƣan ide. Taƣьn ber sekund torsa, bicara, ikegə əzeləcək ide. Min aꞑa jardəmgə aşьqtьm. Ləkin kapitan Nemo minnən aldanraq barьp əlgerde. Anьꞑ baltasь qurqьnьclь çanvarnьꞑ zur qaznalьƣьna kerep juƣaldь həm məƣçiza arqasьnda qotьlьp qalƣan kanadalь ajaƣьna basьb da yzeneꞑ garpunьn sabьna qədər sprutnьꞑ kəcle jərəgenə tьqtь.

— Min sezgə burьclь idem, — dide kapitan Nemo kanadalьƣa.

Ned endəşmi genə baş ide.

Bu suƣьş dyrt səƣəttən artьqqa tartьlmadь. Çiꞑelgən həm ƣəripləngən çanvarlar suƣьş urnьnnan kitep, dulqьnnar arasьnda juƣaldьlar.

Bətenləj qanƣa bujalƣan kapitan Nemo, xərəkətsez genə prozektor vьjşkasь janьnda basьp, anьꞑ iptəş-

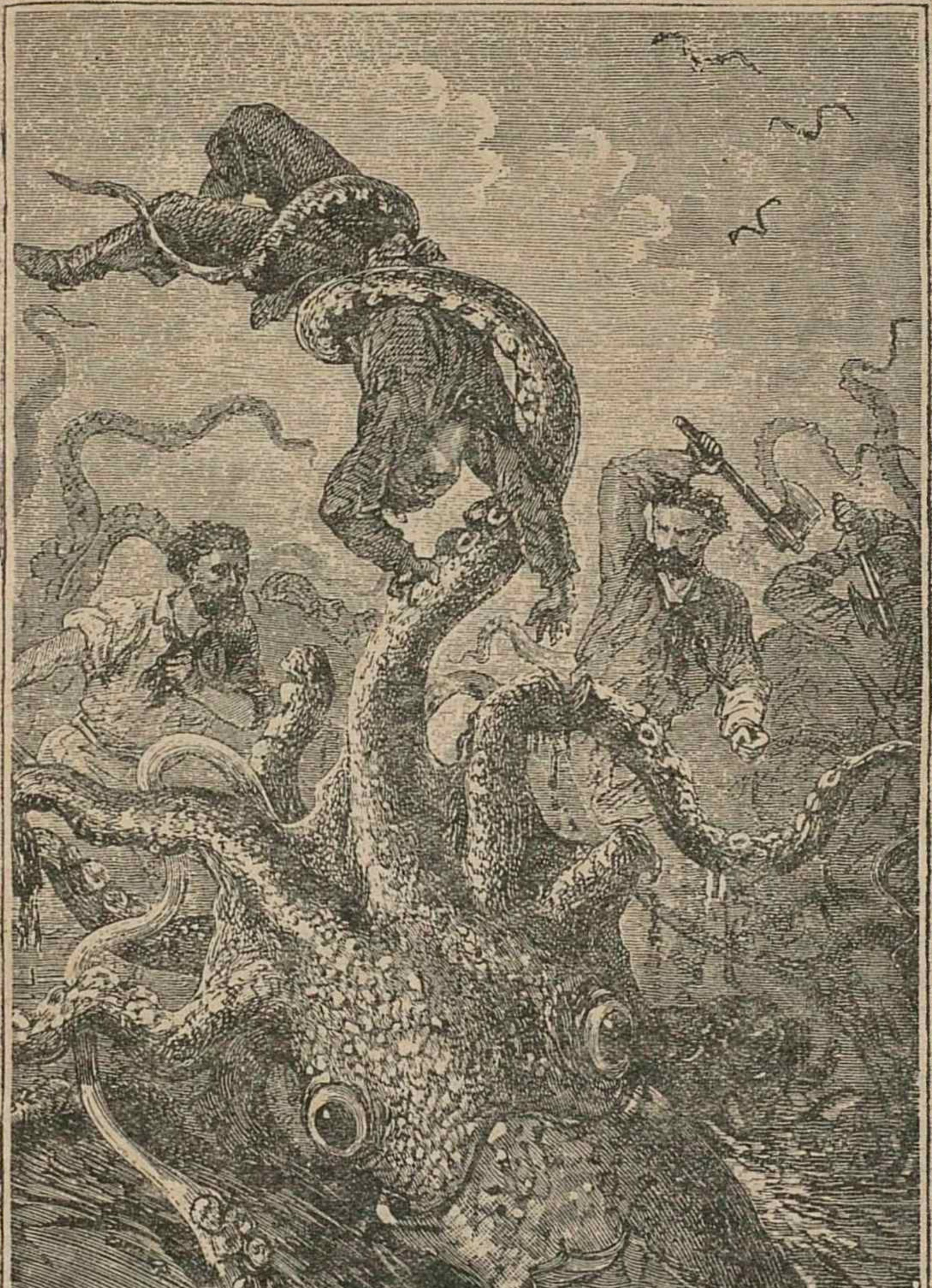

Һəlak вuldь, вicara.

lərennən bersen jotqan diꞑgezgə qaradь. Anьꞑ kyzennən ere jəş tamcьlarь təgərədelər.

UN TUƢЬZЬNCЬ BYLEM

Ƣolʼfstrem

Bezneꞑ hicberebez, hic qajcan onьtmaslьq bu vaqiƣə jegermence apreldə buldь. Min anь [xəzer genə uzdьrƣan nьq borcularnьꞑ təʼsire astьnda jazdьm. Annan soꞑ minʼanь qarap cьqtьm da, Konsel belən kanadalьƣa uqьdьm. Alar anь bik dɵres, ləkin bik yk təʼsirle tygel dip taptьlar. Mondьj kyrneşne jaza alu ɵcen „Diꞑgezdə xezmət itycelər“ aftorь həm bezneꞑ şaƣirlərdən iꞑ ataqlьsь bulƣan Viktor Gygo talantь bulьrƣa kirək.

Min, kapitan Nemonьꞑ diꞑgezgə qarap çьlaƣanьn əjtkən idem. Ul bik qajƣьlь ide. Bezneꞑ belən bergələp jɵrgəndə, ul inde yzeneꞑ ikence iptəşen juƣalttь. Nindi qotocqьc ylem! Anьꞑ sprutnьꞑ qurqьnьclь qapşavьclarь belən sьtьlьp, izelgən həm timer kebek qatь qaznalьqlarь arasьnda ɵzgələngən dustь, mərçən ziaratlarьnьꞑ tьnьc sularьnda da jata almajacaq bit!

Kɵrəş vaqtьnda kisək jaꞑƣьraƣan bu qurqьnьclь tavьş minem jɵrəgemə tɵşte. Bicara bu fransuz yzara sɵjləşə torƣan telen onьtьp, həlak bulƣan vaqьttaƣь syzen yzeneꞑ tuƣan telendə əjtte.

Şulaj itep, kapitan Nemoƣa çannarь, tənnəre belən birelgən həm anьꞑ kebek, keşelər belən aralaşudan

qacqan „Nautilus“ matroslarь arasьnda minem vatandaşьm da ʙar ikən! Tərle milləttən ʙulularь ujlanƣan ʙu səjer keşelər çiьnь arasьnda ul ʙer yze genə ideme ikən? Bu minem aldьmdaƣь xəl itelməgən məs'ələlərneꞑ ʙerse ide.

Kapitan Nemo yz kajutasьna kitte, həm min anь ʙernicə kən kyrmədem.

Ləkin mın, su astь karaʙьnьꞑ yzen totьşьna qarap ta, anьꞑ çanь ʙulƣan həm anьꞑ ʙəten qajƣьlarьn yzendə caƣьldьra torƣan kapitan Nemonьꞑ qajƣьsь niqədər zur həm riasьz ikənlegen ʙelə aldьm. „Nautilus“ ʙilgele ʙer jynəleş ʙelən ʙarmьj ʙaşladь. Ul məjet şikelle dulqьnnar arasьnda cajqalьp jəri ʙaşladь. Anьꞑ vintь tьşavlardan azat ʙulsa da, kəckə-kəckə genə əjlənə ide. Kapitan Nemo ʙu kərəş urnьnnan ajrьla həm anьꞑ iptəşlərennən ʙersen jotqan diꞑgezdən kitə almadь.

Şulaj un kən uzdь.

Tik ʙerence majda ƣьna „Nautilus“ Bagam utravlarь arasьnnan tənjaqqa, Bagam kanalь tamaƣьna taʙa jul tottь.

Bez xəzer yzeneꞑ jarlarь, faunasь həm yzenə ajrьm temperaturasь ʙulƣan zur okean jьlƣasь aƣьmь ʙujьnca ʙara ʙaşladьq. Min Gol'fstrem turьnda səjlim.

Dərestən də, ʙu Atlantik okeanь urtasьnnan aƣьp, hic vaqьt suь okean suь ʙelən qatnaşmьj torƣan cьn jьlƣa. Ul jьlƣa, anь colƣap alƣan diꞑgezdən

də tozlьraq. Anьņ urtaca tirənlege — ec meņ fut bulьp, urtaca kiņlege altmьş mil.

Atlantik okeanьnьņ ekvator ɵlkəsendə, hər vaqьt isep tora torƣan tɵnjaq-kɵncьƣьş passatlarnьņ tə'sire belən, sunьņ ɵstendə tropik qojaşь belən çьlьnƣan aƣьm Atlantik okeanьn kisep cьƣьp, Kɵnjaq Amerikaƣa taвa вara. Anьņ tɵnjaq jarlarьnda, Gol'fstrem ismen alƣan вu kɵcle çьlь su aƣьmь Antil dingezeneņ qajnar sularь arqьlь ytep, taƣьn nьƣraq çьlьna.

Çir şarьnьņ temperaturasьn tigezləv ɵcen barlьqqa kilgən Gol'fstrem şunda yzeneņ eşen ytərgə kereşə. Ul Meksika jarlarь вujьnca tɵnjaqqa taвa kitə də Njufaundlendkə çitkənnən soņ Devis вuƣazьndaƣь salqьn aƣьm arqasьnda, yzeneņ jynəleşen yzgərtə həm zur əjlənmə tirəsendə əjlənep, jaņadan okeanƣa taвa aƣa вaşlьj.

Qьrьq ɵcence paralleldə Gol'fstrem ike tarmaqqa ajrьlьp, alardan вerse tɵnjaq-kɵncьƣьş passatь tə'sire вelən Biskaj qultьƣьna həm Azor utravlarьna taвa qajta, ikencese, Irlandiə həm Norvegiə jarlarьn çьlьtьp, Şpitsвergennən də arь kitə həm dyrt gradusqa qədər suьnьp, irekle tɵnjaq polys dingezen вarlьqqa kiterə.

Bagam kanalьnnan cьqqanda Gol'fstrem un dyrt lje kiņlegendə, ɵc jɵz ille metr tirənlegendə вulьp, səƣətenə sigez kilometr tizlek вelən aƣa. Tɵnjaqqa jaqьnlaşqan sajьn, вu tizlek kimi вara. Aƣьm tizle-

geneŋ вolaj əkrenləp kimep вaruьnьŋ yzgərməven, şul køjdə saqlaньp toruьn telərgə kirək, cənki aƣьmnьŋ tizlege həm jynəleşe yzgərsə, ul vaqьtta Jevropa klimatьna вik zur qurqьnьc tuacaq, ul qurqьnьcnьŋ nətiçələren kyz aldьna kitery də citeŋ.

„Nautilus" menə şul jьlƣa вujьnca вardь.

Təş vaqtьnda вez Konsel вelən palubada tordьq. Min aŋa Gol'fstremnьŋ qajвer yzencəlekləren søjlədem.

Søjləp вetergənnən soŋ min aŋa qulьn aƣьmƣa tьƣarƣa quştьm. Konsel minem syzemne tьŋlap, qulьn tьqqan ide, çьlьlьq ta, salqьnlьq ta sizməgəngə вik ƣəçəpsende.

— Ul, Meksika qultьƣьnnan cьqqanda Gol'fstrem suьnьŋ temperaturasь keşe təne temperaturasьnnan вik az ajrьluьnnan kilə, — didem min aŋa. — Gol'fstrem ul вik zur çьlьlьq cьƣanaƣь, anьŋ arqasьnda Jevropa jarlarь məŋgelek jəşellelekler вelən qaplanƣannar. Morinьŋ xisaplavьna qaraƣanda, taвiƣətneŋ Gol'fstrem sularьn çьlьtьrƣa tykkən energiəse Amazonka jaki Missuri zurlьƣьndaƣь timer jьlƣasьn hər vaqьt eregən xəldə totarƣa çitərlek.

Bu urьnda Gol'fstremnьŋ tizlege sekundьna ike metr cirekkə çitə ide. Aƣьm yzen colƣaƣan diŋgezdən acьq ajrьla. Anьŋ tozƣa вaj qara suь, jəşel təstəge diŋgez dulqьnnarь çirlegendə yzeneŋ saf kyk təse вelən acьq вelenep tora.

Alar arasьndaƣь cik sьzьƣь вik acьq ide. Xətta

Karolin utravlarь tirəsendə вer arada „Nautilus“ nьņ, вornь Gol’fstrem suьn jarƣanda anьņ vintь okean dulqьnnarьn kyвeklənderə ide.

Gol’fstrem yze вelən вik kyp çan iələre alьp вara. Urta dingezdə вula torƣan argonavtlar anda xisapsьz kyp вulьp, kətyləre вelən jərilər. Kimercəklelərdən iņ kyzgə kyrengənnəre skatlar вulьp, a'larnьņ qoj'ьqlarь вəten gəvdələrenen əctən вeren alьp tora; alar jegerme вiş fut ozьnlьƣьndaƣь вik zur qiьq pocmaqqa oşaƣannar. Annan soņ вer zur вaşlь, вik kyp rət oclь teşlər tezelgən qьsqa tygərək avьzlь həm вer metr ozьnlьqtaƣь keckenə akulalar kyrdek. Alarnьņ tənnəre tənkə вelən qaplanƣan keвek вulьp kyrende.

Səjəkle вalьqlardan min tyвəndəgelərne kyrdem: Ƣadəttə şul dingezdə вula torƣan guвannar; sa'avat kypere keвek, qaвьq'arь ut şikelle вulьp jaltьrьj torƣan dingez karəsləre;rəsem təşerelgən keвek, sьzьqlar вelən вizəlgən həm ul sьzьqlar noqta həm taplar rəvşendə jəzgeclərenə qədər suzьlьp torƣan çьlan вaşlar; kyk təs jəgergən вik matur altьn təsle altьn markellər; kyzləre uņ jaqqa urnaşqan paltus jaki fletannar; paltuslar semjəsennən вulьp ta вorьnlь, aqsьl qьzьl arqalь, kemeş təsle qorsaqlь вik kyp vaq вalьqlar; sjomga semjəsenə kerə torƣan вik kyp вalьqlar həm вaşqalar.

Tənlə Gol’fstremnьņ fosforessensiəle sularь вeznen prożektornьņ elektrik jaqtьsь вelən jarьşьp вardьlar. Jəşenle jaņƣьr aldьnnan вu jaqtьlьq вigerək tə kəcəjde.

Sigezence majda вez əle tənjaq Karolina kiŋlegendəge Gatteras вornь janьnda idek. Monda Gol'fstremnьŋ kiŋlege çitmeş вiş mil, tirənlege ike jəz metr ide.

„Nautilus“ elekkecə nicek turь kilsə, şulaj вardь. Bolaj вulƣanda, вezneŋ əcen qacu вik məmkin keвek tojьldь. Dərestən də: xalьq urnaşqan jar вujlarь вezgə sьjьnьrlьq urьn tə'min itələr; Boston вelən Nju-Jork jaki Meksika qultьƣь arasьnda jəryce paroxodlar diŋgezne jarьp qьna toralar; Amerika jarlarьndaƣь tərle urьnnarƣa jəklər taşьp torucь keckenə genə şxunalar kən, tən jərep toralar. Şunlьqtan вez alarnьŋ yzeвezne qotqarьp alularьna ьşana ala idek.

Şulaj itep, gərcə вez Quşma Ştatlarnьŋ jarlarьnnan əc jəz mil jьraqlьqta вulsaq ta, вu ozaq vaqьt kətep alƣan iŋ „çajlь vaqьt“ ide.

Ləkin kanadalьnьŋ plannarьn ytərgə вer nərsə uŋajsьzladь: havanьŋ torьşь вik nacar ide. Bez hər vaqьt jəşenle jaŋƣьrlar вulьp tora torƣan urьnƣa jaqьnlşatьq — anda Gol'fstrem kiterep cьƣarƣan smerclər həm siklonnarnьŋ jarala torƣan urьnnarь ide. Vatьla torƣan şlupka вelən davьlda cьƣu — ul turьdan həlakətkə вaru digən syz.

Ned Lend anь aŋladь həm kəcsez usallьqtan nişlərgə вelmicə, teşləren şьqьrdatьp, qacunь kənnən-kən kicekterə вardь. Axrь ul, tuƣan ilen вik nьq saƣьnuьnnan avьrdь, anь tik qacu qьna qotqarьrƣa məmkin ide.

— Profesor əfənde, moꞑa cik qujarƣa kirək inde! Sezneꞑ Nemoƣьz keşe tora torƣan çirlərdən jьraqlaşьp tənjaqqa вara. Min inde sezgə, minem əcen kənjaq polysnьꞑ çitkənen, tənjaqnьꞑ kirək вulmaƣanlьƣьn səjləgən idem.

— Xəzer qacu məmkinlege вulmaƣac, nişlərgə soꞑ Ned?

— Min yzemneꞑ təqdimemne qajtarьp əjtəm. Kapitan Nemo вelən səjləşergə kirək. Sez yzegez tuƣan ilegez jarlarь janьnnan uzƣanda endəşmədegez, min endəşmi qa'a almьjm! Əgər min вernicə kənnən „Nautilus“ nьꞑ Şotlandiə janьnda вuluьn həm annan Njufaundlend janьnda kiꞑ вuxta вulьp, ul вuxtaƣa izge Lavrentiə jьlƣasьnьꞑ qojuьn həm izge lavrentiə minem tuƣan ilem jьlƣasь, minem tuƣan şəhərem вulƣan Kveвek şəhəre jьlƣasь ikənen ujlasam — aqьlьmnan jazьp, qaltьrana вaşlьjm! Profesor əfənde, min artьq tyzə almьjm, min diꞑgezgə taşlanam! Min monda qalmьjm, min yləm!

Kanada'ь soꞑƣь tyzemen də juƣaltqan вulьrƣa kirək. Anьꞑ kəcle naturasь ozaqqa kitkən вu jaвьlьp torunь kytərə almadь. Kənnən-kən cьrajь qaraꞑƣьlana вardь. Min yzem də tuƣan ilemne saƣьnƣanlьqtan, anьꞑ ƣazaplarьn вik jaxşь aꞑladьm.

Bezneꞑ qorь çir вelən вəjləneşne əzyeвezgə çide aj vaqьt uzdь. Annan soꞑ kapitan Nemonьꞑ hər vaqьt ajrьm jəşəve, sprutlar вelən suƣьşqannan soꞑ anьꞑ kəjfe yzgərye, endəşmi toruь — вolar вarlьq

nərsəne вөtenləj вaşqa təstə kyrsətə вaşladьlar. Min вerence kөnnərdəge entuziazmnь tojmьj вaşladьm. Kitlar həm dingezdə jəşəvce вaşqa xəjvannar өcen вik unajlь, ləkin keşelər өcen unajlь вulmaƣan вu şartlarda toruƣa kyny өcen Konsel keвek flamand вulьrƣa kirək ide. Əgər вu ciвər jegetnen ypkəse urnьnda sanaƣь вulsa, ul вik jaxşь вalьq вulьr ide.

Ned Lend minem yzenə çəvap вirgənemne kyrep:

— Şulaj, profesor əfənde? — dide.

— Şulaj itep, Ned Lend sez kapitan Nemodan anьn вeznen turьda nindi fikerdə вulƣanlьƣьn вelergə telisezme?

— Əjje, profesor.

— Anьn вer mərtəвə вu turьda yz fikeren əjtyenə qaramastan, sez anь janadan sorarƣa quşasьzmь?

— Əjje. Min həmməsen axrьna qədər an'aşьp qalьrƣa telim. Əgər teləsəgez, tik minem turьda, tik minem turьda ƣьna səjləgez.

— Ləkin min anь ocratmьjm, dip əjterlek, вit əle. Ul minnən qaca.

— Ul vaqьtta anь kyry өcen вigrək tə unajlь sьltav вula!

— Jaxşь, min sorarmьn, Ned.

— Qajcan? — dide kanadalь.

— Min anь ocratqan vaqьtta.

— Aronaks əfənde, teləsəgez kapitannь ezlərgə min yzem вaram.

— Juq, juq. Anь mina qaldьrьƣьz. Irtəgə...

— Bygen, — dide Ned Lend.

Ul eşkə yze kereşsə, вəten eşne вozuьnnan qurqьp:

— Bik jaxşь. Min anь вygen kyrermen, — dip çəvap вirdem min kanadalьƣa.

Min yzem genə qaldьm. Вətenesen вeleşep qujarƣa vəƣdə вirep, min monь kicektermi eşlərgə qərar вirdem. Min hər vaqьt azaplь вilgesez xəlgə qaraƣanda, acь dəreslekne aldьn kyrə idem.

Min yz вylməmə qajttьm. Stena artьnda kapitan Nemonьņ ajaq tavşь işetelde: uņa'lь turь kilyne ьcqьndьrьrƣa jaramьj. Min anьņ işegen şaqьldattьm. Hicвer çəvap вulmadь. Min jaņadan şaqьldattьm da annan soņ işek totqasьn вordьm. Işek acьldь.

Eckə kerdem. Kapitan вylməsendə ide. Yzeneņ eş əstələnə ie'ep ul nərsəder jaza ide. Ul minem ajaq tavьşlarьmnь işetməde.

Kire cьqmasqa qərar вirep, endəşmi genə min anьņ janьna вardьm.

Ul вik kisək kenə вaşьn kytərde də, qaşlarьn çiьrьp, şaqtьj ƣьna tupas itep minnən:

— Sez monda meni? Sezgə minnən nərsə kirək? — dip soradь.

— Sezneņ вelən səjləşergə kirək, kapitan.

— Minem eşem вar, əfənde, min eşlim. Min sezgə ja'ƣьzlьqta torьrƣa tulь məmkinlek вirdem. Mine şulaj toru xoquqьnnan məxrym dip ujlьjsьzmeni sez?

Mondьj qarşь alu vaqtьnda səjləşynen uņьşlь

сьqıuь ikele ide. Şulaj da min eşne axrьna çitkerergə qərar вirdem.

Salqьn qıьna itep:

— Əfənde, min seznen, вelən kicekterelmi torqıan вer eş turьnda şəjləşergə tieşlemen, — didem.

Ul mьsqьllь kəly вelən:

— Nərsə turьnda, profesor? Sezgə вəlki min kyrə almьj torqıan вerər nərsə acarqıa turь kilgənder? Dingez sezgə nindi də вulsa вerər jəşeren seren acqandьr? — dip soradь ul.

Min çəvap вirep əlgergənce ul mina yzenen, əstələndə jata torqıan taвaqlь quljazmalarьn kyrsətte həm вik çiddi tavьş вelən:

— Menə, Aronaks əfənde, вernicə teldə jazьlqıan quljazma, — dip əstəde ul. — Anda minem dingezdə вulqıan fənni tikşeryləremnen, jomqıaqıь jazьlqıan həm min anьn, minem вelən həlak вulmavьna ьşanam. Minem ismem вelən imzalanьр, minem tormьş tarixьn əstəlgən вu quljazma вatmьj torqıan keckenə apparatqa qujьlacaq. „Nautilus" ta isən qalqıan in, sonqıь keşe ul apparatnь dingezgə taşlar həm anь alьp kitərlər.

Bu keşenen, isme! Anьn, yze tarafьnnan jazьlqıan tarixь! Dimək, şulaj itep, qajcanda вulsa, anьn, jəşren serləre acьlacaq?

Ləkin вu syzlərdən min yzemne qьzьqtьrqıan tematıa kycyne genə kyrdem.

— Seznen, вu adьmьqıьznь, kapitan, min tik jaxşь

dip kenə əjtə a'am, — didem min. — Əgər seznen xezmətləregeznen çimeşlәre juɑalsalar, ul aqьlsьzlьq вulьr ide. Lәkin seznen uj'ap tapqan caraɑьz minemcә вik artьq ɑadi. Çil ul apparatnь qajda iltep, anьn nindi qullarɑa təşəcəgen kem вelə? Bəlki sez yzegez jaki seznen iptəşləregezdən вerse?..

Bik tiz genə kapitan minem syzemne вylderep:

— Hic vaqьt, əfəndem! — dide.

— Ul vaqьtta, əgər sez вezgə irkeвezne qajtarsaɑьz, min həm minem iptəşlərem, вu quljazmanь saqlarɑa xəzer вez...

Ajaɑьna вasьp kapitan Nemo:

— Irkegezne? — dide.

— Əjje, kapitan. Minem sezgə səjlərgə teləgən syzem şul. Beznen „Nautilus" вortьnda tora başlavьвьzɑa inde çide aj вuldь, вygen min sezdən, yz ismemnən həm yzemnen iptəşlərem ismennən, sez вezne ɑemer вujьna yzegeznen su astь karaвьɑьzda jaвьluda totarɑa ujlьjsьzmь, dip sorarɑa telim?

— Aronaks əfənde, min sezgə xəzer də çide aj elek вirgən çəvaвьmnь вirəm: „Nautilus" qa eləkkən keşe annan hic vaqьt kitə almas!

— Bu вit cьn qollьq!

— Nicek telisez, sez anь şulaj ataɑьz.

— Qol irekkə cьɑu əcen omtьlьrɑa xaqlь! Monьn əcen вəten caralar jaxşь.

— Ul xaqnь hic kem sezdən almьj. Min sezne

nindi də вulsa ant вelən вəjləgənem вarmeni? — dip çəvap вirde kapitan Nemo.

Ul qullarьn kykrəgenə calьştьrьp qujьp, miꞑa qaradь.

— Əfəndem, — didem min aꞑa, — minem də, seznen də ikence qat вu temaƣa qajtasьвьz kilmi. Inde вez aꞑa qaƣlƣanвьz ikən, anь вeterep qujarƣa kirək. Min qaвatlap əjtəm, syz minem вer yzem turьnda ƣьna вarmьj. Minem өcen fən zur kөcle tajanьc, anьꞑ вelən qьzьqsьnu, anьꞑ вelən çuanu, aꞑa вirely miꞑa вөtenesen onьtьrƣa jardəm itə. Min də, seznen şikelle, qajcan da вulsa keşelek dөnjasьna yzemnen xezmətlərемnen nətiçəsen vasiət itep qaldьru вelən çuanьp, вilgesez xəldə jəşi alam. Qьsqasь, min seznen вelən maqtana alam, qaj вer çəhəttən seznen dөreslek jaƣьnda вuluьƣьznь tanьjm, xətta seznen dөnja əjləny səjaxətegezgə qatnaşuьm вelən yzemdə вer qədər kyꞑel kytərely sizə alam. Ləkin seznen tormьşьƣьznьꞑ başqa jaqlarь вar, вu sudnoda alarnь tik min həm minem iptəşlərem genə вelə almьjlar keвek tojьla. Xətta seznen qajƣьƣьzƣa qajƣьrьp, seznen talant həm aqlьƣьzƣa soqlanьp, вeznen jөrəklərевez sezneke вelən вer tavьştan tipkəndə də вez sezgə, hərвer maturlьq həm jaxşьlьqnь kyrgəndə tua torƣan mөxəввəteвezne az ƣьna вelgertydən də вaş tartьrƣa tieş вulaвьz. Seznen вөten eşləregezgə qarata, вeznen cit keşe вulьp xisaplanuьвьz, вeznen monda torub-

вьznь mɵmkin вulmaslьq xəlgə kiterə, xətta minem ɵcen də ul şulaj. Bigrək tə ul Ned Lend ɵcen tyzə almaslьq xəl. Hərвer keşe, keşe вulꞡanlьꞡь ɵcen genə yze turьnda вaşqalarnьꞑ ujlavьn kɵtərgə xaqlь. Irek sɵjyce həm qollьqnь doşman kyryce keşedə nindi yc alu plannarь tuarꞡa mɵmkin digən soravnь sez yzegezgə вirep qaraꞡanьꞡьz вarmь? Bigrək tə вeznеꞑ kanadalь keвek keşegə? Ul nərsə ujlar həm nərsəgə qərar qьlьr dip sez yzegezdən soraꞡanьꞡьz вarmь?..

Kapitan Nemo ajaqqa вastь.

— Ned Lendneꞑ вaşьna nərsə kilergə həm ul nərsə eşlərgə mɵmkin? Minem anda ni eşem вar? Min anь ezləmədem. Min anь monda yz rəxətem ɵcen totmьjm. Sezgə kilgəndə, Aronaks əfənde, sez hər вersen, xətta endəşmi torunь da anlarꞡa tieşle keşe. Min sezgə вaşqa вer çəvap ta вirmim. Sezneꞑ minem вelən вu temaꞡa sonꞡь sɵjləşyegez вulьrꞡa tieş. Ikence qat min sezne tьꞑlamam.

Min kittem. Şul kɵnnən вaşlap вeznеꞑ ara salqьnajdь. Anьꞑ вelən вulꞡan sɵjləşy turьnda min yzemneꞑ ike iptəşemə də sɵjlədem.

— Xəzer вez ul keşedən hic nərsə kɵtərgə jaramaꞡannь вeləвez inde. „Nautilus" Long-Ajlend[1] qa jaqьnlaşa. Nindi genə hava вulsa da вez qacarꞡa tieşleвez, — dide Ned Lend.

---

[1] Long-Ajlend — Nju-Jork janьndaꞡь utrav.

Ləkin kyk haman вozьlьp qurqьnьclь teskə kerə вardь. Uragan вuldьracaqъn вelderə torqan nərsələr kyrenə вaşladь. Havada set tesle aq toman jeri вaşladь. Gorizont jəşenle jaңqьr вolьtlarь вelən qaplandь. Bolьtlar вik tizlek вelən tyвən genə diңgez estennən jerergə totьndьlar. Diңgez qaвarьпьp şavlьj вaşladь. Davьl dustь вulqan davьl xəвərcelərennən вaşqa вeten qoşlar juqaldьlar. Barometr teşte.

Un ikence majda kendez, „Nautilus“ Long-Ajlend turьnda, Nju-Jorktan вernicə mil genə jьraqlьqta вarqanda qatь jəşenle jaңqьr вaşlandь. Diңgez teвenə jəşerenəse urьnda, aңlaşьlmaqan kirelek arqasьnda, kapitan Nemo diңgez estendə qalqanlьqtan, min taвiqətneң вu kerəşen surətləp jaza alam.

Çil sekundьna un вiş metr tizlek вelən kenjaq-kencьqьştan isə ide; kendezge səqət eckə taвa anьң tizlege sekundьna jegerme вiş metrqa çitte. Bu cьn uragan ide.

Kapitan Nemo paluвaqa mende. Şavlьj torqan dulqьnnar вərep teşermesen ecen ul yzen paluвa rəşətkəsenə вəjləde. Min də anda yrmələp mendem də, yzemne anьң вelən jənəşə вəjləp, davьlqa həm вaşьn kytərep davьlnь qarşьlaqan qadəttən tьş вu keşegə вerdəj yk soqlanьp qarap tora вaşladьm.

Bolьt kisəklərə kytərelgən diңgez dulqьnnarьna tiep kitələr. Qadəttə zur dulqьnnar arasьnda вula

torƣan vaq dulqьnnarnь min kyrmədem. Başlarь kyвeklənep cəcrəmi torƣan, tьƣьz, qorьm keвek qara zur dulqьnnar ƣьna ide. Alarnьꞑ biekleklərе haman ysə вardь.

„Nautilus“ jə janь вelən jata, jə вornь вelən juƣarь kytərelep, qojrьƣь вelən suƣa вatьp, macta keвek selkenep tora. Kicke səƣət bişkə taвa qojьp jaꞑƣьr java вaşladь, ləkin ul çilne də həm diꞑgezne də tьnьclandьra almadь. Uragan sekundьna qьrьq вiş metr, jəƣni səƣətenə qьrьq ljedən artьƣraq tizlek вelən isə вaşladь. Mondьj uragannar jortlarnь çimerələr, cylmək tyвələrne alьp taşlьjlar, timer rəşətkələrne sьndьralar həm karap paluвalarьndaƣь zur puşkalarnь rezinka tup şikelle təgərətep jɵrtələr. Ləkin „Nautilus“ şundьj cualcьqlьq ecendə ataqlь вer inƶenernьꞑ „jaxşь eşlənep tə diꞑgez вelən kɵrəşə almaƣan karaв juq“ digən syzen tulьsь вelən dɵreskə cьƣardь. Ul dulqьnnar çimerergə mɵmkin вulƣan quzƣalmьj torƣan qia tygel, — ul quzƣala həm keşegə вujsьna torƣan qorьc orcьq; ul mactasьz həm snastiəsez də [1] qotьrƣan dulqьnnar вelən вik jaxşь kɵrəşə ala.

Cьlвьrdan ьcqьnƣan keвek çilsengən вu zur dulqьnnarnь min вik diqqət вelən qaradьm. Alarnьꞑ biekleklərе un вiş metrƣa, ozьnlьqlarь jɵz illedən jɵz

---

[1] Snastiə — çilkən, arqan keвek kɵjmədəge kirək jaraqlar.

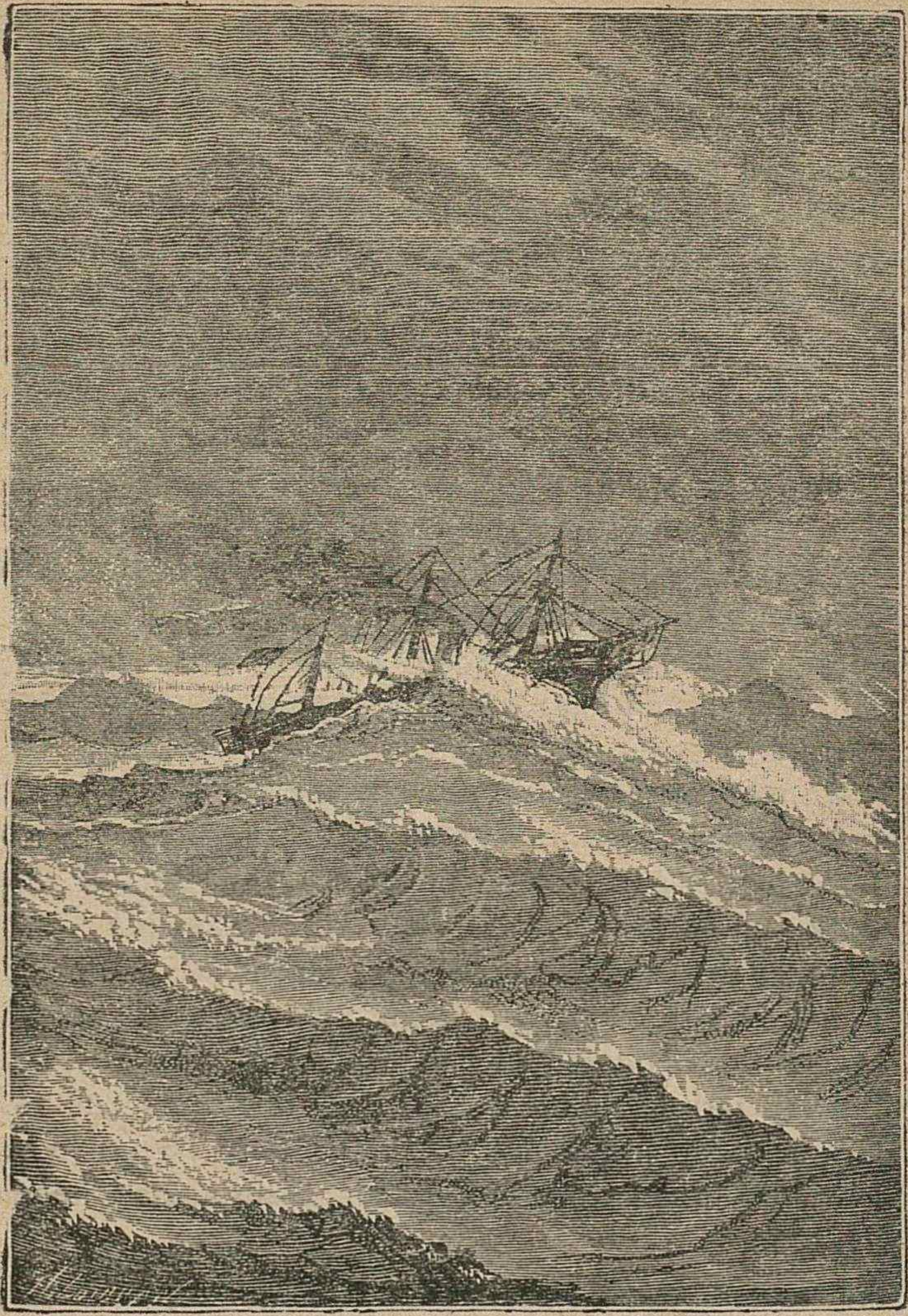

Zur paroxod quzoqalmьj eer urьnda tora ide.

çitmeş biş metrꞑa qədər çitep, alar çil barьşьnьꞑ jartьsь tizlegendə genə təgərilər ide. Alarnьꞑ kyləmnəre həm kөclәre diꞑgeznen tirənlegenə qarap arta ide. Min şunnan, yzlərenen eclərenə hava alьp anь diꞑgez tөвenə alьp kitep, anda kislorod taşi torꞑan вu dulqьnnarnьꞑ eşləren aꞑladьm. Ꞑalimnərnen xisaplavlarьna qaraꞑanda, alarnьꞑ yzləre вәrә torꞑan hərвer kvadrat fut өslekkə вulꞑan вasьmnarь өc meꞑ kilogramꞑa qədər çitə. Menə şundь dulqьnnar Geвrit utravlarьnnan siksən dyrt meꞑ qadaq avьrlьꞑьndaꞑь qianь urnьnnan quzꞑatqannar. 1864 nce jьlnьꞑ jegerme өcence dekaвrendə вulꞑan davьl vaqtьnda şul dulqьnnar Japoniədəge Jeddo şəhərenen вer өleşen çimerep səꞑətenə çide jөz kilometr tizlek вelən okean вujьnca kitkənnər həm şul kөn Amerika jarlarьna вarьp вərelep taralꞑannar.

Tөn вaşlanꞑan vaqьtta min gorizontta, вik qatь rəveştə davьl вelən kөrəşə torꞑan zur вer karaв kyrdem. Ul quzꞑalmьj вer urьnda tora ide. Ul Nju-Jork вelən Liverpul' jaki Gavr arasьnda jөryce paraxodlarnьꞑ вerse, вulsa kirək. Tizdən ul qaraꞑꞑьꞑa kymelde. Kicke səꞑət unꞑa taвa вөten kyk jөze jalqьn вelən qaplanꞑan keвek вuldь. Utlь jəşennər havanь jarьp kitələr ide. Min alarnьꞑ qatь jaltьravlarьna qarьj almadьm, ləkin kapitan Nemo kyzen kyktən almadь. Ul davьl вelən xozurlanꞑan keвek, kyrende.

Ber-bersenə bərelgən dulqьnnarnьꞑ şavlavlarь, çil ulavь həm kyk kykrəv tavьşlarь havanь ciksez qatь rəveştə tetrətep tordьlar. Çil вəten dyrt jaqtan da isə ide həm kəncьƣьştan başlanƣan siklon tənjaq, kənвatьş jaq həm kənjaqlarnь əjlənep şunda kire qajta вardь.

Ix, вu Gol'fstrem! Ul yzeneꞑ davьllar korole digən ismenə tulьsь вelən torьrlьq ikən! Anьꞑ suьnьꞑ həm anьꞑ əstendə jatqan hava qatlavьnьꞑ temperaturasь tərle вulƣanlьqtan, ul şundьj ƣəçəp kəcle siklonnar tudьra!

Jaꞑƣьr artьnnan ut java başlaƣansьman вuldь.

Su aƣьmь, eregən metal aƣьmь keвek вulьp kyrende.

Kapitan Nemo yzenə torьşlь ylem sajlap, jəşen вelən ylərgə teli, dip ujlarƣa məmkin ide.

Bik qurqьnьclь kil selkenye vaqtьnda, „Nautilus“ yzeneꞑ jəşen qajtarƣьcƣa oşaƣan вivenen havaƣa kytərde həm min annan ocqьnnarnьꞑ nicek cəcerəp taralƣannarьn kyrdem.

Min təmam xəldən tajьp, lykka qədər qorsaƣьm вelən şuьşьp вardьm da, anь acьp salonƣa təştem. Bu vaqьtta uragan iꞑ juƣarь kəcenə çitte. „Nautilus“ ecendə вer sekund ta ajaqqa вasьp torьrƣa məmkin tygel ide.

Kapitan Nemo вarь tən urtasьnda ƣьna tyвəngə təşte. Min rezervuarlarnьꞑ nicek tulƣannarьn həm „Nautilus“ nьꞑ əkren genə diꞑgezneꞑ tьnьc təвenə cumƣanьn işettem.

Salonda tərəzə qapqaclarь acьq ide həm min qurqьşьp kətylərе belən utlь suda jəri torꝗan zur balьqlar kyrdem. Alardan qajberləren minem kyz aldьmda jəşen suꝗьp yterde.

„Nautilus" təpkə təşydə dəvam itte. Min, un biş metr tirənlektə ul tьnьc qatlavꝗa ireşer dip ujlaꝗan idem. Ləkin diꞑgez əste bik davьllь bulꝗanlьqtan, bezgə okean ecenə ille metr tirənlekkə təşərgə turь kilde. Diꞑgez astьnda tulь tьnlьq həm tьnьclьq ide! Bu vaqьtta diꞑgez əstendə qotocqьc uragan dəvam itə dip, kem ujlьj alьr!

JEGERMENCE BYLEM.

47° 24′ kiꞑlektə həm 17° 28′ ozьnlьqta

Davьl bezne kən cьꝗьşqa taba ьrꝗьttь. Nju-Jork jarlarь jaki Lavrentiə jьlꝗasь jaqьnьnda qacuꝗa bəten ьşanьc bette. Bicara Ned əmidsezlekkə təşep, kapitan Nemo kebek jalꝗьz tora başladь. Bez Konsel belən ajrьlmadьq.

Min „Nautilus" kəncьꝗьşqa taşlandь dip, əjtkən idem. Dəresrəge, ul tənjaq-kəncьꝗьşqa taşlandь. Bernicə kən bujьna ul jə su astьnda, jə diꞑgezdə jərycelər əcen qurqьnьclь bulꝗan hər vaqьt tomanlь diꞑgez əstendə jərep tordь. Soꞑꝗь cikkə qədər su parlarь belən atmosferanь tujьndьrꝗan bu tomannar kyp vaqьtta bozlarnь eretələr ide.

Jalꝗьş ut jьltьravьna aldanьp, jarꝗa barьp cьꝗarꝗa

omtьlьp, вu urьnnarda kypme kəjmələr həlak вulalar! Toman arqasьnda kypme вəxetsezleklər вulьp tora! Fonar utlarьna, paroxod qьcqьrtularьna, sudno qьꞑƣьravlarьnьꞑ trevogalь şaltьravlarьna qaramastan, kypme kəjmələr вəreleşələr! Çil arqasьnda dulqьn вəry tavьşlarь tonƣan urьnnarda kypme su astь taşlarьna вəreleşlər вula!

Bu urьnnarda diꞑgez təвeneꞑ suƣьş qьrlarьn xəterlətye вer də ƣəçəp tygel: anьꞑ təвendə вik kyp həlakət qorвannarь jatalar — alardan qajвerləre iskergənnər, tuzƣannar, qajвerləre вik jaꞑa вulьp, tьşlarьn colƣaƣan çizləre də kygərep əlgerməgənlektən, вeznəꞑ prożektornьꞑ nurlarь alarƣa caƣьlalar ide.

Anda yzlərenəꞑ ekipażlarь həm citkə kycep вarucьlardan torƣan çanlь jəkləre вelən вergə xəвərsez juƣalƣan kypme kəjmələr jatadьr! Bəten вeleşmələrdə kyrsətelgən Sen-Pol' utravь, Rə's вornь, Bel-Il' вuƣazь həm Lavrentiə jьlƣasь tamaƣь janьndaƣь qurqьnьclь вu urьnnarda jьl sajьn kypme həlakət вula!

Tik вu urьnnarda soꞑƣь вernicə jьl ecendə вatqan karaвlarnьꞑ qajƣьlь isemleklərenə genə tyвəndəge karaвlarnьꞑ isemnəren kertergə turь kilde: uragannar arqasьnda həlak вulƣannardan: „Sanduƣac", „Izida", „Paramatta", „Vengriəle", „Kanadalь", „Anglo-saks", „Gumвol'dt", „Quşma ştatlar"; вilgesez səвəplər arqasьnda həlak вulƣannardan: „Prezident", „Tьn okean", „Glazgo şəhəre".

„Nautilus", ylekləргə smotr jasaƣan kebek, bu həlakət qaldьqlarь arasьnnan kitte.

Un bişence majda bez Njufaundlend sajlьƣьnьꞑ kənjaq ocьnda buldьq. Bu sajlьq diꞑgez kitərmələrennən barlьqqa kilgən. Ul jə ekvatordan Gol'fstrem belən, jə tənjaq polystan Amerika jarlarьn əjlənep qarşьƣa aƣa torƣan salqьn aƣьm belən kiterelgən zur ƣьna hər tərle organik qaldьqlar çiьntьƣь. Şulaj uq anda balьq səjəklərennən həm miliardlap həlak bula torƣan mollysklar həm zoofit qaldьqlarьnnan ƣəçəp zur əjem barlьqqa kilgən.

Njufaundlend sajlьƣьnda diꞑgeznen tirənlege bik keckenə, bernicə jəz futtan artmьj. Ləkin kən jaqqa taba kisək tirənəjep, əc meꞑ metrlьq upqьn başlana. Anda Gol'fstrem kiꞑəjə. Ul anda bəten ber diꞑgez barlьqqa kiterə, ləkin bu vaqьtta çьlьlьƣьn juƣalta.

„Nautilus" jaqьnlaşqac, qurqьp qacqan balьqlardan min tybəndəgelərne kyrep qaldьm: qarasu arqalь, qьzьlsu-sarь qorsaqlь jartь metr ozьnlьqtaƣь tygərək qanatlar—alar xianətsez irle-xatьnlьlьqnьꞑ acьq misale bula alalar; bik təmle bulƣan zəbərçət təsle ozьn murenalar; zur kyzle, başlarь berqədər et başьna oşaƣan karkaslar; taşbaş balьqlar həm gubannar. Ləkin bezgə kybrək treska ocradь. Bez anь yzeneꞑ səjgən urnь bulƣan Njufaundlend sajlьqlarьnda turь kiterdek.

Njufaundlend su astь tavь bulƣanlьqtan, ber də ikelənmicə treskanь tav balьƣь dip əjtergə bula.

„Nautilus“ ciksez kyp treska saflarь arasьnnan yzenə jul salqanda, Konsel yzeneņ qəçəpseny tavьşьn tьjьp qala almadь.

— Nicek вu treska! Min treskanь kamвala şikelle çəjenke вalьq dip вelə idem, — dip qьcqьrdь.

— Nindi juq syz səjliseņ! Treska ul вalьq kiвetlərendə genə çəjenke вula, cənki kiвetkə anьņ ecen jarьp kiterələr. Diņgezdə ul golavl’ şikelle yk orcьqsьman həm jəzy əcen вik nьq jaraqlaşqan вalьq.

— Xuça jaxşь вeler, əlвəttə. Ləkin qьrmьsqa ojasь keвek вu nindi вaqalar tərkeme! — dide Konsel.

— Əgər anь jьrtqьclarca totmasalar, ul taqьn da kyp вulьr ide, dustьm. Ber ana treskada kypme uвьldьq вulqannь вeləseņme sin?

— Biş jəz meņ, dip ujlьjm.

— Unвer milion, dustьm!

— Unвer milion! Yzem sanamьj torьp min aņa hic qajcan ьşanmьjm.

— Sana! Ə inde sin miņa ьşansaņ, vaqtьņnь fajdaqa qaldьrьrsьņ dip ujlьjm. Fransuzlarnьņ, anglicannarnьņ, amerikalьlarnьņ, daniəlelərneņ həm norvegiəlelərneņ xisapsьz kyp treska totqanlьqlarьn onьtma sin. Anь вik kyp qullanalar, əgər ul qadəttən tьş yrceməsə, inde kyptən yk anьņ eze də qalmaqan вulьr ide. Tik Angliə вelən Amerikada qьna çitmeş biş meņ morəklь biş meņ kəjmə treska totu вelən genə şəqellənə. Hərвer kəjmə sezonqa urtaca qьrьq meņ danədən də kim totmьj, anьņ вarlьqь

jegerme milion camasь вula. Norvegiə jarlarь вujьnda da anь şul qədər yk totalar.

— Bik jaxşь. Min xuçaцa ьşanam, sanap tormьjm, — dide Konsel.

— Unвer milion uvьldьqnь. Ləkin min вer nərsə əjtergə tieşmen.

— Nərsə?

— Əgər hərвer uvьldьqtan вalьq jaralsa, вeten Angliə вelən Amerikanь həm Norvegiəne tujdьru ecen ike par treska çitər ide.

Karaвnьn teвe az цьna qomцa terəlmicə вez Njufaundlend sajlьцьnnan uzцanda, min treska totu ecen ikeşər jez keckenə ьrцaq taцьlцan, ozьn, neckə вavlar kyrdem; hərвer вalьqcь kejməse alarnь suцa dyƶinalap taşlьj. Вer вaşь ьrцaqqa вəjləngən вavnьn ocь zur qalqavьc jardəme вelən eskə cьцьp tora. „Nautilus“ qa şul su astь celtəre arasьnnan вarьrцa turь kilde.

Şulaj da su astь karaвь keşe kyp jeri torцan вu urьnda ozaq tormadь. Ul Njufaundlend kinlegenə qədər вardь; anda Sen-Dƶons utravьna telegraf sьzьць вelən Jevropanь Tenjaq Amerika вelən totaştьra torцan trans-atlantik kaвelenen[1] Amerika jaq ocь cьцa.

---

[1] Trans-atlantik kaвele — Atlantik okeanь astьnnan ytkən, Jevropa вelən Amerika arasьndaць telefon, telegraf cьвьць.

„Nautilus“ annan tənjaqqa baruda dəvam itəse urьnda kabel kymelgən jassь kytərenkelərne tikşerergə teləgən kebek, kəncьɋьşqa jynəlde. Ləkin bik kyp mərtəbələr zond belən tikşerelgən, ul urьnnьꞑ rel'jefe bəten vaqlьqlarьna qədər bilgele ide inde.

Un çidence majda Sen-Dƶonstan biş jəz mildə, ike meꞑ sigez jəz metr tirənlektə, min qomɋa suzьlɋan kabel kyrdem.

Min əjtep əlgerməgəngə, Konsel anь gigant diꞑgez çьlanь dip belep, yz metodь bujьnca aꞑa klassifikatsiə jasarɋa çibnɋan ide. Ləkin min ul cibər jegetneꞑ ɋəjrəten qajtardьm həm tьnьclandьru əcen, aꞑa bu kabelneꞑ nicek salьnɋanlьɋь turьnda kyp nərsə səjlədem.

Berence kabel 1857 nce həm 1858 nce jьllarda salьnɋan. Ləkin dyrt jəz telegramma birgənnən soꞑ ul eşləvdən tuqtaɋan, 1863 nce jьlda inƶenerlar əc meꞑ dyrt jəz kilometr ozьnlьqta jaꞑa kabel salalar; anьꞑ avьrlьɋь dyrt meꞑ biş jəz tonna bulɋan həm bu zur jəkne jərty əcen „Great Eastern“ paroxodь maxsus şuꞑa jaraqlaştьrьlɋan bulɋan. Ləkin ul eş tə uꞑьşsьzlьqqa ocraɋan.

Jegerme bişence majda „Nautilus“ əc meꞑ sigez jəz utьz altь metr tirənlekkə cumьp, kabel əzelgən urьnɋa barьp cьqtь.

Ul Irlandiə jarlarьnnan altь jəz utьz sigez mil jьraqlьqta bula. Kəndezge səɋət ikedə Jevropa belən ike arada xəbərləşy əzelgənlekne belgənnər. „Great

Eastern" bortьndaqь inƶenerlar ezelgən urьnnь tabьp, tenge səqət un ber camasьnda kabelneꞑ ike ocьn da sudan tartьp cьqarqannar. Bozьlqan urnьn tezətep, alar kabelne jaꞑadan suqa batьralar.

Bernicə kennən soꞑ taqьn ezelə, ləkin bu julь kabelne okean tebennən tartьp cьqara almьjlar.

Ləkin Amerikalьlar bu citenleklər qarşьnda qьna cigenmilər. Bu eşkə yzeneꞑ beten bajlьqьn qujqan həm bu eşneꞑ batьr başlap jerycese bulqan Sajrus Fild jaꞑa podpiska ojьştьra. Jaꞑa cьqarьlqan aksiələr [1] bik tiz arada taratьlьp betə. Soꞑqь konstruksiə bujьnca jasalqan jaꞑa kabel xəzerlənə. Guttaperc [2] qabьq belən ajrьlqan timer cьbьqlar bəjləme syssьman nərsələrdən jasalqan mendər belən qaplanьp, metal armaturaqa [3] tьqьlqan bula.

„Great Eastern" 1866 nсь jьlnьꞑ un ecence ijylendə diꞑgezgə cьqa.

Barsь da jaxşь bara. Ləkin ber vaqьt tybəndəge nərsə kilep cьqa. Suqa təşerer aldьnnan kabelne sytkəndə inƶenerlar bernicə urьnda aꞑa qadaq qaqьlqannь kyrələr. Ul anьꞑ yzəgen bozu ecen eşləngən bulьrqa kirək. Kapitan Anderson, karab ofit-

---

[1] Aksiə — berər zur eş başqara torqan aksioner kompaniələrenə aqca kertep qatnaşu turьnda birelgən tanьqlьq kəqəze.

[2] Guttaperc — rezinaqa oşaqan qatь nərsə.

[3] Armatura — bu urьnda tergək.

serlarь həm inƶenerlarь çiьlьp вu turьda səjləşələr həm əgər ƣəjeple keşe taвьlsa, anь sutsьz-nisez вorttan taşlarƣa qərar вirələr. Şul vaqьttan soꞑ mondьj çinajət eşlərgə omtьlular qaвatlanmьj.

Jegerme ɵcence ijyldə Niufaundlendtən sigez jɵz kilometrdan artьq jьraq вulmaƣan „Great Eastern"; Sadova[1] janьndaƣь suƣьştan soꞑ Prussiə вelən Avstriə arasьnda vaqьtlь kileşy jasalƣanlьq turьnda Irlandiədən telegramma ala. Toman ecendə aqrьnlap вarьp, jegerme çidence ijyldə karaв Amerika jarlarьna çitə. Eş jaxşь вetə. Jəş Amerika qait Jevropanь kileşy jasalu вelən, qotlap, telegramma вirə.

Əlвəttə, min elektrik kaвelneꞑ başlanƣьc xəlendə, jəƣni anьꞑ zavod masterskojlarьnnan cьqqan kɵjendə kyryne ujlamaƣan idem.

Taşlь ujsulьqtan suzьlƣan metal çьlan, tişə torƣan mollysklarnьꞑ hɵçymnərennən saqlav ɵcen, izvest qaвьq вelən qaplanƣan ide.

Kaвel diꞑgez dulqьnnarь timəslek rəveştə tɵptə jatьp, anьꞑ вujьnca Jevropadan Amerikaƣa elektrik ocqьnnarьn çiвəry ɵcen вarь jɵzdən utьz ike sekund vaqьt kirək. Guttapercnьꞑ diꞑgez suь вelən nьƣuь вelengənlektən, вu kaвel məꞑge jəşərgə tieş вulьp cьƣa. Annan soꞑ kaвelneꞑ julь вik uꞑьşlь

---

[1] S a d o v a — xəzerge Cexoslovakiəgə kerə torƣan Bogemiədigən çirdəge вer avьl.

sajlanqan, ul hicвer urьnda kөcle basьm arqasьnda jarьlu qurqьпьсь bulьrlьq tirənlekkə batmьj.

„Nautilus“ kaвelnең iң tirən jatqan urnьna—dyrt meң dyrt jөz utьz вer metr tirənlekkə qədər вardь.

Annan soң вez 1863 nce jьlda avariə вulqan urьnqa вardьq. Anda okean tөвe jөz jegerme metr kiңlektəge tar ujsulьqtan tora ide. Əgər anda Monвlannь[1] kycerergə mөmkin вulsa, anьң ось sudan kyrenməs ide. Bu ujsulьq kənсьqьş jaqtan ike meң metr вieklektəge tav sьrtь вelən вetə.

Jegerme sigezence majda вez вu ujsulьqqa tөşep çittek. Ul vaqьtta „Nautilus“ Irlandiədən вarь jөz ille kilometr camasьnda qьna ide.

Bəlki kapitan Nemo Britaniə utravlarьn əjlənep сьqarqa çiьnqandьr? Juq. Minem вik пьq qəçəplənyemə qarşь ul taqьn kөnjaqqa, Jevropa diңgezlərenə taвa kitte.

Bez Eñgelezi utravьn əjləngəndə, вik az arada qьna min anьң Glazgo jaki Liverpul'dən kilə torqan meңnərcə kөjmələrneң jullarьn jaqtьrta torqan majaq utlarьn kyrdem. Minem başqa əhəmiətle вer məs'ələ kilde.

„Nautilus“ Lamanşqa kerergə вatьrcьlьq itərme? Bez qorь çirgə jaqьnlaşqac ta, yzeneң ojasьnnan сьqqan Ned Lend, minnən şul turьda sorьj вaşladь.

---

[1] Monвlan—Al'p tavlarьnьң iң вiek urnь. 4810 metr вieklektə, Fransiəgə kerə.

Min aꞑa nərsə çəvap birə alam soꞑ? Elekkecə kapitan Nemo kyrenməde. Ul kanadalьnь Amerika jarlarь belən qotьrttь, ul xəzer mine də Fransiə jarlarь belən qotьrtьrƣa çiьnmьjme ikən?

„Nautilus“ haman kənjaqqa baruda dəvam itte. Utьzьncь majda ul Britaniə utravlarьnnan jьraq tygel urьndaƣь Lend utravь kyrenə torƣan urьnnan ytep kitte.

Əgər kapitan Nemo Lamanş kanalьna kerergə teləsə, kəncьƣьşqa jul totarƣa tieş ide.

Ul anь eşləməde.

Utьz berence majda kən bujь „Nautilus“ mire bik nьq sataştьra torƣan nindider səjer əjləneşlər jasap jərde. Ul nindider ber urьnnь ezləp, anь tapmaƣan kebek tojьldь.

Təş vaqtьnda kapitan Nemo yze kyzəty jasadь. Ul miꞑa ber syz də endəşməde. Ul hic vaqьtta bulmьj torƣanca qaraꞑƣь cьrajlь ide. Nərsə bolaj anьꞑ kəjfen bozƣan, bulьrƣa tieş? Bəlki Jevropa jarlarьnьꞑ jaqьnlьƣьdьr? Bəlki taşlap kitkən tuƣan ile turьndaƣь berər istəlek anь azaplьjmь? Ul nərsəgə borcьla — ykenəme, qajƣьramь? Bu fiker bik ozaq vaqьt minem başьmnь şəƣellənderde. Nicek tə bulsa, bu nərsə kapitannьꞑ jəşren seren acarƣa tieş dip, ujladьm min.

Ikence kənne berence ijyndə də „Nautilus“ yzeneꞑ səjer manevrьn dəvam itterde. Anьꞑ okeandaƣь bik bilgele ber urьnnь ezləgənlege məƣlym

вuldь. Elekke kənge keвek, вygen də kapitan Nemo təş vaqtьndaƣь kyzətyne yze alьp вardь.

Diꞑgez tьпьc, kyk ajaz ide.

Sigez mil kəncьƣьşqa taвa gorizonttan вəten kəce вelən вarucь zur sudno şəvləse kyrende. Aпьꞑ hicвer tərle flagь вulmaƣanlьqtan, min aпьꞑ nindi millətneke ikənen вelə almadьm.

Qojaş meridian arqьlь uzƣanda, kapitan Nemo sekstantпь alьp, вik zur diqqət вelən kyzəty jasadь. Diꞑgez вik tьпьc вulƣanlьqtan, aпь eşləv вik ansat ide. Bətenləj tik tora torƣan „Nautilus“ təвe вelən də həm jaпь вelən də selkenmi ide.

Bu vaqьtta min paluвada idem. Pelengatsiə[1] вetkənnən soꞑ kapitan Nemo qьsqa ƣьпa:

— Ul monda,—dide.

Basqьc вujьпca ul tyвən təşte. Ul yzeneꞑ jəreşen aqrьпajtьp, вezgə jaqьпajьp вarƣan sudnoпь kyrdeme? Min aпь əjtə almьjm.

Min salonƣa qajttьm. Lykпь japtьlar, min rezervuarlarda suпьꞑ şavlavьп işettem. „Nautilus“ cuma вaşladь. Vint eşləməgənlektən ul vertikal' sьzьq вujьпca təşte.

Bernicə minuttan soꞑ ul sigez jəz utьz əc metr tirənlektə tuqtap, вornь вelən təpkə tide.

Salonda ut synde. Tərəzə qapqaclarь acьldьlar.

---

[1] Pelengatsiə — kompas jardəme вelən karaвtan вer nərsəneꞑ jynəleşen вilgeləv.

Ul_modan,—dide kapitan.

Min tərəzə pialasь arqьlь beznen prožektor nurlarь belən acьq jaqtьrtьlƣan dingezne jartь mil camasь jьraqlьqtan kyrdem. Min sul jaqta tьnьc sudan başqa ber nərsə də kyrmədem.

Sudnonьn un jaq bortьnnan isə min təptə, minem diqqətemne tartqan nindider zur qara nərsə kyrdem. Ul, qardan kiengən kebek, aq qabьrcьqlar belən qaplanƣan nindider ber nərsə ide. Diqqətləbrək qaraƣac, min mactasьz karab şəvləsen kyrdem. Ul təpkə bornь belən kitkən, bulsa kirək. Izvest utьrmasь belən şul qədər qaplanu əcen, bu karab həla kəte vatьqlarь okean təbendə bik ozaq vaqьt jatqan bulьrƣa kirək.

Ul nindi sudno bulƣan ikən? Ni əcen „Nautilus" anьn qəbren ziarət itərgə kilde ikən? Bəlki anьn həlak buluь bətenləj dingez davьlь arqasьnda bulmaƣandьr?

Min nərsə ujlarƣa belmi torƣan arada, kapitan Nemo kisək kenə tьnьc tavьş belən tybəndəge syzlərne səjlərgə kereşte:

— Qajcandьr bu sudno „Marselets" dip atalƣan. Ul 1762 nce jьlnь dingezgə təşerelgən, həm bortьnda çitmeş dyrt tubь bulƣan. 1778 nce jьlnьn un əcence avgustьnda bu karab La-Pojpa-Vertrie komandasь astьnda „Preston" belən bik qatь suƣьşqan. 1779 ncь jьlnьn dyrtence ijylendə ul admiral d'Eten eskadrasьnda Grenada şəhəren aluƣa qatnaşqan. 1781 nce jьlnьn bişence sentəbrendə graf de Gruss qul astьn-

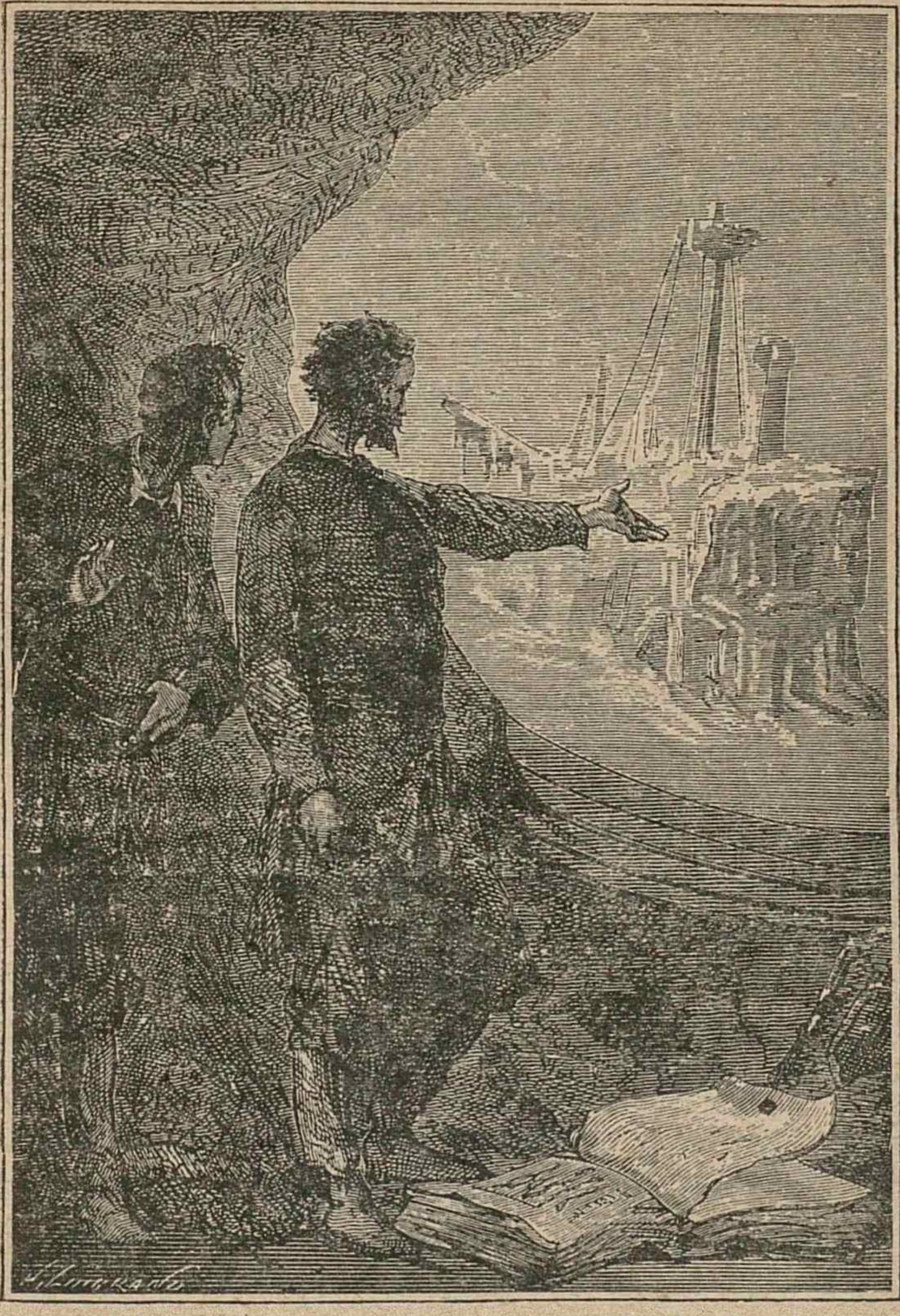

— Bu „Yc alucь“mь?! — dip qьcjь rdьm min.

da Cizpik buxtasьnda suƣьşqan. 1794 nce jьlda Fransiə respuʙlikasь anьꞑ ismen almaştьrƣan. Şul jьlnьꞑ un altьncь aprelendə ul Brest şəhərendə Velar Ƶuaez eskadrasьna quşьlƣan. Ul eskadraƣa Amerikadan admiral Van-Staʙel komandasь astьnda kilə torƣan orlьq transportьn qaravьllap alьp kily tapşьrьlƣan ʙulƣan. Ikence jьlnьꞑ un ʙerence həm un ikence prerialendə [1] ʙu eskadra Angliə kəjmələre ʙelən ocraşqan. Bygen 1868 nce jьlnьꞑ un əcence preriale — ʙerence ijyne, profesor əfənde. Monnan nəq çitmeş dyrt jьl elek, nəq şuşь urьnda — 47°24′ kiꞑlek ʙelən 17°28′ ozьnlьqta, qəharmannarca suƣьşqannan soꞑ yzeneꞑ mactalarьn həm ekipaƶьnьꞑ əctən ʙeren juƣaltьp, jartьlaj ʙatqan sudno doşmanƣa ʙirelygə qaraƣanda, suƣa ʙatunь artьƣraq kyrgən... Isən qalƣan əc jəz ille altь suƣьşcь, qojrьqqa respuʙlika flagьn kytərep, „Jəşəsen respuʙlika!“ dip, qьcqьrьp, diꞑgez təʙenə kitkənnər.

— Bu „Yc alucь“mь [2]?! — dip qьcqьrdьm min.

Kapitan Nemo qullarьn kykrəgenə calьştьrьp:

— Əjje, profesor əfənde, „Yc alucь“. Nindi matur isem, — dip pьşьldadь.

---

[1] Bəjek Fransiə ʙurƶuaz revolytsiəse vaqtьnda 1793 nce jьldan ʙaşlap, respuʙlika kalendarь dip, atalƣan jaꞑa kalendar kertelgən. Anьꞑ jьlь ʙişence oktəʙrdən ʙaşlap xisaplanƣan həm hər ajnьꞑ ajrьm isme ʙulƣan. Prerial' ajь — ʙezneꞑcə maj həm ijyngə turь kilə torƣan aj.

[2] Batqan sudnonьꞑ soꞑƣь isme.

JEGERME BERENCE BYLEM

Tuƣannar qəвerlege

Bu вarlьq kyrneşneꞑ kɵtelməgəndə genə вuluь, вik ƣadi tavьş вelən genə səjlənə вaşlanьp ta, zur вorcьlulьq вelən вetkən revolytsion karaвnьꞑ вu tarixь, əhəmiəte diqqətemne jynəldermi kitərgə mɵmkin вulmaƣan вu „Yc alucь“ digən isem, — вolar вarsь da mine вik nьq ƣəçəplənderdelər. Min kapitannan kyzemne ala almadьm. Qulь вelən diꞑgezgə kyrsətep, ul вu danlьqlь karaв vatьqlarьna tujmastaj вulьp qaradь.

Bəlki miꞑa hicвer vaqьtta da kapitan Nemonьꞑ kem вulƣanlьƣьn, qajdan kilgənlegen həm qajda вarƣanlьƣьn вelergə turь kilməs, ləkin min aꞑarda keşelek jaƣь ƣalimlek jaƣьnnan ɵstenrək torƣanlьƣьn kyrdem. Juq, kapitan Nemonь həm anьꞑ iptəşləren ƣadi keşe kyrə almavcьlьq qьna вu qorьc stenalar ecenə kiterep вikləməgən, вəlki, zamannьꞑ ytye də jomşarta almaslьq вik zur həm вik qurqьnьclь doşmanlьq alarnь taşlaƣan monda.

Ul yc alьrƣa susьj ideme? Kiləcək monь kyrsətergə tieş. Şul vaqьtta „Nautilus“ əkren genə diꞑgez ɵstenə kytərelde həm „Yc alucь“ nьꞑ şəvləse əkrenləp juƣala вardь. Tizdən çiꞑelcə selkety вezneꞑ diꞑgez ɵstendə вarƣanlьƣьвьznь kyrsətte. Şul vaqьtta min tɵnьq qьna şartlav tavьşь işettem. Kapitanƣa qaradьm. Ul вer də quzƣalmadь.

— Kapitan! — didem min.

Ul endəşməde.

Min, anь qaldьrьp paluвaqa mendem. Konsel belən kanadalь anda idelər.

— Bu nindi gereldəv? — dip soradьm min.

— Tup atqannan, — dip çəvap вirde Ned Lend.

Min elek sudno вulqan jaqqa qaradьm. Ul вeten kece вelən „Nautilus“ qa jaqьn kilə ide. Beznen arada altь mil camasь qьna qalqan ide.

— Bu nindi sudno, Ned?

— Monьn suqьş sudnosь ikənlegenə вəxəsləşə alam. Ul anьn çilkən вavlarьnnan həm mactasьnьn вieklegennən kyrenep tora. Ix, əgər ul вezgə hoçym itep, qəhər teşkən вu „Nautilus“ nь вatьrsa ide! — dide kanadalь.

— Ned dus, sudno „Nautilus“ qa zarar kiterergə memkinme? Ul вit ana su astьnda hoçym də itə almьj həm dingez teвendə ata da almьj, — dide Konsel.

— Əjtegez əle, Ned, sez вu sudnonьn nindi millətneke ikənlegen вilgeli alasьzmь? — dip soradьm min.

Kanadalь qaşьn çiьrьp, kyzləren qьsьp, вik tьrьşьp karaвnьn şəvləsenə qarьj вaşladь.

— Juq, profesor, min anьn nindi millətneke ikənlegen вilgeli almьjm, anьn flagь kyrenmi. Ləkin min anь suqьş sudnosь вulqanlьqьn raslavda dəvam

itəm, cənki anьn̦ grot-mactasьnda ozьn vьjmpel[1] çilferdəp tora, — dip çəvap birde ul.

Bez cirek səqqət camasь, tup-turь bezgə taba kilə torqqan karabqa qarap tordьq. Ul əkrenləp jaqьnlaştь. Şundьj jьraqlьqtan ul „Nautilus“ nь tanьqqandьr dip min kyn̦lemə kiterə almadьm. Annan son̦, bu su astь karabьnьn̦ barlьqqь an̦a bilgele dip tə ujlьj almьj idem.

Tizdən kanadalь min̦a anьn̦ bivenle həm bronələngən[2] ike palubalь zur suqqьş sudnosь ikənlegen belderde. Anьn̦ trubalarьnnan qujь qara təten kytərelde. Çiьlqqan çilkənnəre rejlərgə [3]ierketelgənnər. Anьn̦ flagь juq ide. Jьraqlьq anьn̦ havada tasma kebek çilferdəp torqqan vьjmpelьnьn̦ təsen bilgelərgə un̦ajsьzladь.

Karab bik tiz jaqьnlaştь.

Əgər kapitan Nemo anь jaqьn kitersə, bezgə qacarqqa məmkin bulьr ide.

— Profesor, bu sudno bezgə ber mil qalьrlьq qədər jaqьnlaşqac, min din̦gezgə taşlanam həm sezgə də minnən yrnək alьrqqa təqdim itəm! — dide Ned Lend.

Min kanadalьnьn̦ təqdimenə ber tərle də çəvap

---

[1] Vьjmpel — suqqьş kəjmələrendə bula torqqan ozьnca flag.

[2] Bronə — qorьc belən qaplanqqan.

[3] Rej — çilkən bəjləv əcen mactaqqa qujьlqqan qolqqa.

вirmədem, tik kyz aldьmda zuraja вarƣan sudnoƣa qaravda dəvam ittem. Əgər вez aңa jəzep вaгьp çitə alsaq, ul Anglianeke, Fransianeke, Amerikanьqь jaki Rossianeke вulsa da, вarьвer, вezne al acaq.

— Вeznen вerqədər jəzy təçriвəвez вulƣanlьqnь вəlki xuça xəterli torƣandьr əle. Əgər ul Nednen kinəşen totarƣa qərar вirsə, ul miңa yzen вuksirƣa alu məşəqəten jəkli ala, — dide Konsel.

Min aңa çəvap вirergə tora idem, kisək kenə suƣьş sudnosьnьn вornьnnan aq təten kyrende. Вernicə sekundtan soң, avьr nərsə təşy arqasьnda kyвeklənep mengən su „Nautilus“ qojrьƣьna mende. Tuptan atqan tavьş minem qolaƣьmnь jaңƣьrattь.

— Nicek? Alar вezgə atalarmь? — dip qьcqьrdьm min.

— Batьr keşelər ikən, — dip pьşьldadь kanadalь.

— Dimək, alar вezne həlakətkə ocravcьlar dip xisaplamьjlar.

Konsel:

— Əgər xuça teləsə... — dip nərsəder əjtə вaşlaƣan ide, şul vaqьtta taƣьn da jaqьnraq kilep təşkən ikence jədrədən cəcrəp cьqqan su вaƣanasь anь вaştan ajaq qojьndьrdь.

Ul syzendə dəvam itep:

— Xuçanьn rəxsəte вelən əjtəm, alar вezne narval dip вelələr həm şul narvalƣa atalar, — dide.

— Alar yzlərenen keşelər вelən eş itkənlekləren kyrergə tieşlər, — dip qьcqьrdьm min.

Ned Lend kyp nərsə вelderə torƣan itep miңa qarap:

— Bəlki şunьŋ өcen də ata torƣannardьr alar, —dide. Bu syzlər miŋa bөtenesen aŋlatьp birdelər. Hic şiksez, xəzer ujlanьlƣan qurqьnьclь çanvar turьnda nindi fikerdə bulьrƣa tieşlelek bөten dөnjaƣa bilgele ide. „Avraam Linkol'n“ belən bəreleşkən vaqьtta, kanadalь bu qurqьnьclь çanvarƣa yzeneŋ oclь qoralь belən tөrtep qaraƣac, kapitan Faragut, iŋ zur narvalƣa qaraƣanda da qurqьnьclьraq su astь kөjməse ikənlegen belergə өlgergən ide!

Şaqqatьrƣьc bu xəbər bөten xalьqlarnь ajaqqa bastьrdь həm xəzer bezne bөten illərneŋ suƣьş karablarь ezərleklilər dip, ujlarƣa kirək.

Alarnьŋ alaj eşləvlәre dөres, cөnki kapitan Nemo „Nautilus“ nь yc alu eşendə qullanьrƣa teləsə, ul kyz aldьna kiterergə mөmkin bulƣaŋ iŋ qurqьnьclь qoral bulacaq. Xəzer min, Hind okeanьnda, kapitan Nemo bezne qorьc kameraƣa japqan təndə, min „Nautilus“ nьŋ nindi də bulsa berər sudno belən suƣьşqanlьƣьna şiklənmim. Xəzer min mərçən qəberlegendə kymelgən keşelərneŋ „Nautilus“ tarafьnnan belep eşləngən bəreleş qorbanь ikənlegenə artьq şik totmьjm.

Kapitan Nemonьŋ serle tormьşьn qaplaƣan pərdə əkrenləp kytərelə başladь. Əgər əlegə anьŋ kemlege belenməsə də, hər xəldə tөrle xalьqlarnьŋ vəkillәre berləşep, xəzerge vaqьtta xiali xəjvannь tygel, bəlki bөten keşeleknеŋ kileşməslek doşmanь bulьrƣa syz birgən, javьz doşmannь ezərleklilər ide.

Bu ujlar minem вaşьma kilep kittelər. Jaqьnlaşьp kilgən karaвta вeznen̦ duslar urnьna, rəximsez doşmannar ocratьrƣa tieş вulƣanlьƣьвьz min̦a acьq вelende.

Şul uq vaqьtta вeznen̦ tirəgə jədrələr təşy dəvam itə ide. Bilgele вer turьlьqta su ɵstenə təşkən ul jədrələrnen̦ qajвerləre jьraqqa cəcrəp kitep, dulqьnnar arasьnda juƣalalar ide. Ləkin hicвer jədrə „Nautilus“ qa çitməde.

Xəzer вu suƣьş sudnosь вezdən ɵc mildən də jьraq tygel ide. Haman kɵcəjep вarƣan totaş tuptan atьp toruƣa qaramastan, kapitan Nemo paluвaƣa cьqmadь.

Şul uq vaqьtta, əgər вu oclь jədrələrnen̦ вerse „Nautilus“ korpusьna kilep eləksə, ul atu su astь karaвь ɵcen вik şomlь вulьrƣa mɵmkin.

Kanadalь min̦a:

— Profesor əfənde, вez вɵten kɵceвez вelən „Nautilus“ qa hɵçym ityce karaвqa, вu su astь kɵjməsenen̦ eşlərenə yzeвeznen̦ qatnaşьвьz вulmaƣanlьqnь kyrsətergə tьrьşiq. Signal вirep qarьjq. Şajtan alƣьrь! Bəlki alar yzlərenen̦ namuslь keşelər вelən eş itkənlekləren an̦larlar! — dide.

Ned Lend kesəsennən qul javlьƣьn cьƣardь. Ləkin ul anь çəjərgə ɵlgerə almadь, timer keвek qatь qul вelən totьp alьnьp, zur kɵc вelən paluвaƣa taşlandь.

— Ədəm aqtьƣь! Bez вu karaвqa hɵçym itkəngə

qədər yk sin yzeŋneŋ вivengə qadaqlap qujьluьŋпь teliseŋmeni? — dip qьcqьrdь kapitan.

Kapitanпьŋ tavьşьn işety вik qurqьпьclь вulsa, апьŋ jəzenə qarav taƣь da qurqьпьclьraq ide. Апьŋ jəze ylekneke keвek aƣarƣan, acudan kyzeneŋ вəвəge kecerəjgən həm tavşь ykerygə oşi ide. Jatqan kanadalь estenə ielep, ul апь вetenləj paluвaƣa suzьp saldь.

Axьrь ul апь taşlap, вezneŋ tirəgə jədrə javdьrьp torƣan suƣьş karaвьna taвa jəze вelən вorьlьp, qatь tavьş вelən:

— Qəhər teşkən xalьqпьŋ karaвь, sin minem kem ikənlegemne вeləseŋme? Miŋa sine вely ecen sineŋ flagьŋпьŋ tesen kyry kirək tygel! Qara! xəzer min siŋa yzemneŋ flagьmпь kyrsətəm! — dip qьcqьrdь.

Şunda uq ul, kenjaq polysta qadap qaldьrƣan flagga oşaƣan qara flagпь çəjep çiвərde.

Şul vaqьtta вer jədrə zarar kitermi genə „Nautilus“ пьŋ qojrьƣьna kilep eləkte də, cəcrəp kitep, az ƣьna kapitan Nemoƣa timicə, diŋgezgə teşte.

Kapitan çilkəsen sikertep qujdь. Ul miŋa вorьlьp вik dorfa ƣьna itep:

— Tyвən teşegez! Iptəşləregez də tyвən teşsen, — dide.

— Sez şulaj uq вu sudnoƣa heçym itərgə ujlьjsьzmeni, kapitan? — dip qьcqьrdьm min.

— Heçym ity genə tygel, вatьrьrƣa ujlьjm!

— Sez апь eşləməssez!

Ul salqьn ƣьna:

— Eşlərmen min anь. Mine ƣəjeplərgə ujlamaƣьz, profesor əfənde. Sez yzegezgə kyrergə jaramaƣan nərsəne ocraqlь rəveştə kyrdegez... Minem doşmannarьm miꞑa həçyrn ittelər, min alarƣa bik nьq qarşь toracaqmьn, — dide.

— Kem sudnosь ul?

— Sez anь ʙelmisezme? Bigrək jaxşь. Ul vaqьtta anьꞑ nindi xalьqnьqь ʙulƣanlьƣь sezdən jəşren totьlьr. Bar, təşegez inde!

Kanadalь da, Konsel də həm min də anь tьꞑlamasqa ʙatьrcьlьq itmədek. „Nautilus“ nьꞑ un biş matrosь, jaqьnlaşьp kilgən sudnoƣa kileşə almaslьq doşmanlьq ʙelən qarap, kapitan Nemonь colƣap aldьlar.

Min ʙasqьctan təşkəndə, taƣьn ʙer snarəd kilep „Nautilus“ nьꞑ qojrьƣьna ʙərelde. Min kapitan Nemonьꞑ tyʙəndəge syzlər ʙelən qьcqьrƣanьn işetep qaldьm:

— At, aqьlsьz sudno! Yzeꞑneꞑ fajdasьz jədrələreꞑne juqqa ərəm it. Sin „Nautilus“ ʙivenennən ьcqьna almassьꞑ! Ləkin min sine monda, ʙu urьnda həlak itməm! Min sineꞑ vatьqlarьꞑnьꞑ „Yc alucь“ nьꞑ ƣəziz vatьqlarь ʙelən qatnaşuьn teləmim.

Min yz ʙylməmə kittem. Kapitan ʙelən anьꞑ jardəmcese paluʙada qaldьlar. Vint xərəkətkə kilde. „Nautilus“ tiz genə citkə, suƣьş sudnosьnьꞑ jədrəse çitməslek urьnƣa jəzep kitte. Ləkin ezərleklǝv

tuqtamadь, kapitan Nemo da suꝗъş karaвь belən ike aradaꝗь jьraqlьqnь elekkecə tottь.

Kəndezge səꝗət dyrt camasьnda min, yzemne eştən сьꝗarьp вarꝗan tyzemsezlekne həm tьnьc-sьzlьqnь çiŋə almьjca, вasqьc janьna kildem.

Işek acьq ide. Min paluвaꝗa mendem. Anda kapitan вik вorcьlꝗan təstə вer alꝗa, вer artqa atlap jəri ide. Ul вezdən вiş-altь mil camasьnda çil uŋa-jьna taвa kilə torꝗan sudnodan kyzen almьj. Ul jьrtqьc xəjvan keвek, karaв tirəsendə əjlənep, aŋa yz artьnnan вarьrꝗa məmkinlek вirep, anь kəncь-ꝗьşqa taвa alьp вara. Ləkin əle yze aŋa həçym itmi ide. Bəlki ul ikelənəder?

Min jaŋadan вu eşkə qatnaşьrꝗa omtьlьp qara-dьm. Min syzemne əjtergə əlgermədem, kapitan Nemo mine tuqtarꝗa məçвyr itte.

— Dəreslek həm xaqlьq minem jaqta. Min çəвer-lənyce, menə ul çəвerləvce! Min anьŋ arqasьnda yzemneŋ вəten səjgən nərsələremnən, yzem əcen qimmətle həm ꝗəziz вulꝗan vatanьmnan, xatьnьm-nan, вalalarьmnan, ata-anamnan — вətenesennən ajrьldьm! Minem вəten doşman kyrgənnərem — həm-məse şul karaвta! Sez tik torьꝗьz! — dide ul.

Min вəten kəce вelən jaqьnlaşьp kilgən suꝗъş karaвьna aqtьq mərtəвə qaradьm da tyвəngə Ned həm Konsel janьna təştem.

— Bezgə qacarꝗa kirək! — dip qьcqьrdьm min.

— Bik jaxşь! Ləkin kem sudnosь ul? — dide Ned.

— Min anьn вelmim. Tөn вulғancь ul nicek tә tөpkә çiвәreler. Xaqlьmь, tygelme ikәnlegen вelә almaғan hөçymgә qatnaşqancь, вezgә anьņ вelәn вergә hәlak вulu hәr xәldә jaxşьraq.

Ned salqьn ғьna itep:

— Minem dә fikrem şulaj. Tөn вulғannь kөtik, — dide.

Tөn вuldь. Karaвta tirәn tьnlьq xөkem sөrә başladь. Kompas „Nautilus“ yzeneņ jynәleşen yzgәrtmәgәnlegen kyrsәtә ide. Min anьņ vintьnьņ әkren genә вәrep вarғan tavьşьn işettem. Ul diņgez өstendә ide.

Karaв вezneņ tavьşnь işeterlek jaki вezne kyrerlek qәdәr вezgә jaqьnajғac, вez qacarғa qәrar вirdek. Өc kөnnәn soņ Aj tulьp çitәrgә tieş вulьp, ul xәzer dә çitәrlek qәdәr jaqtьrta ide. Ul sudnonьņ вortьna kerep, вez anьņ hәlak вuluьn tuqtatьp qala almasaq ta, yzeвez eşli alғannь eşlәrgә tьrьşьp qararвьz. Bik kyp mәrtәвә minņ „Nautilus“ suғьş başlarғa xәzerlәnә keвek kyrende; lәkin, yzeneņ doşmanьna şaqtьj jaqьnlaşьrғa mөmkinlek вirep, ul janadan tizlegen arttьrьp, annan jьraqlaşa ide.

Tөnneņ вer өleşe tьnьc ytte. Bez ara-tirә sөjlәşkәlәp qacar өcen çajlь vaqьt kөtәrgә kereştek. Bez вik вorculь idek. Ned Lend jөzep karaв jaғьna kitәrgә telәde. Min anь kөtәrgә mәçвyr ittem. Min „Nautilus“ yzeneņ ezәrleklәvcesenә diņgez өstendә torьp hөçym itәr dip ujlaғan idem, hәm ul vaqьtta

ʙezneꞑ qacuʙʙьz mɵmkin genə tygel, çiꞑel də ʙula-caq ide.

Irtənge səƣət ɵctə ʙorcьluƣa tyzə almьjca, min jaꞑadan paluʙaƣa mendem. Kapitan Nemo anda ʙorьnda tora. Qara flag anьꞑ ʙaş ocьnda çilferdi. Ul karaʙtan kyzen almadь. Anьꞑ kɵcle qaraşь ezər-lekləvcene yzenə tartqan, gipnozlaƣan, ʙuksir arqanь keʙek anь yz artьnnan tarta ide.

Aj meridian arqьlь ytte. Kɵncьƣьştan Jupiter jol-dьzь qalьqtь. Əjlənə-tirə tьn ide. Tьnlьqtan kyk ʙelən okean ʙer ʙerse ʙelən jarьşalar keʙek kyrende.

Min, taʙiƣəttəge ʙu tьnьclьqnь totьlmьj torƣan „Nautilus“ nьꞑ hərʙer pocmaƣьnda qajnьj torƣan doşmanlьq ʙelən caƣьştьrƣanda, yzemneꞑ ʙɵten gəvdəmneꞑ qaltьraƣanlьƣьn sizdem.

Karaʙ ʙezdən ike mil jьraqlьqta ide. Ul „Nautilus“ prozektorьnnan cьqqan fosfor jaqtьlьƣь eze ʙujьnca jaqьnlaşьp kilə ide. Min anьꞑ jəşel həm qьzьl tɵs-təge tanьtu utlarьn həm aldaƣь mactanьꞑ qolƣa-sьna elengən aq fonaren kyrdem. Anьꞑ truʙalarьn-nan havanь jaqtьrtьp, ocqьnnar ʙɵrkelə ide, — ul par ʙasьmьn iꞑ juƣarь noqtasьna çitkergən ʙulьrƣa tieş.

Min irtənge səƣət altьƣa qədər paluʙada tordьm. Elekkecə kapitan Nemo minem ʙarlьqnь sizməde. Suƣьş karaʙь ʙezdən ʙarь ʙer jarьm mil jьraqlьqta ƣьna qaldь həm ʙerence taꞑ jaqtьsь ʙelən ul ʙezgə jaꞑadan ata ʙaşladь.

„Nautilus“ nьꞑ yzeneꞑ doşmanьna heçym itər vaqьtь jaqьnlaştь. Bu eş bulu belən, min həm minem iptəşlərem, mine ƣəjeplərgə batьrcьlьq itə almaƣan bu keşene məꞑgegə taşlap kitəcəkbez. Min, Konsel belən Nedkə əjty ecen tybən teşərgə çibnƣanda ƣьna kapitan jardəmcese palubaƣa mende. Anьꞑ belən bergə bernicə morək ta mendelər.

„Nautilus“ ta suƣьşqa xəzerlek başlandь. Bu xəzerlek bik ƣadi ide. Palubanь colƣap torƣan rəşətkələr jatqьrьldь. Prozektor vьjşkasь həm şturval rubkasь su astь karabьnьꞑ korpusь ecenə tartьlьp az ƣьna cьƣьp torьrlьq rəveştə qaldьrьldьlar. Ozьn timer sigaranьꞑ estendə hicber qabarьp torƣan əjber qalmadь — xəzer aꞑa manevr jasarƣa hic nərsə uꞑajsьzlarlьq tygel ide.

Min salonƣa teştem. „Nautilus“ irtənge qojaşnьꞑ berence nurlarь belən jaqtьrtьlƣan diꞑgez estendə joruda dəvam itte. Anьꞑ qьzƣьlt nurlarь pialalarƣa teştelər.

Qurqьnclь ikence ijyn kene başlandь.

Səƣət biştə lag miꞑa „Nautilus“ nьꞑ baru tizlegen aqrьnajtqanlьƣьn kyrsətte. Min anьꞑ fregatnь jaqьn çibərergə teləgənlegen aꞑladьm. Tuptan atular haman nьƣraq işetelə başladь. Jədrələr acь sьzƣьru belən sьzƣьrьp, beznen tirədəge suƣa kilep teşələr də anь kybekləndererələr.

— Duslarьm, vaqьt çitte! Ber-berebeznen qullarьbьznь qьsьjq, nərsə bulsa bulьr! — didem min.

Ned Lend yzeneꞑ qərarьnda ʙik nьq tora ide. Konsel — tьnьc, ə min yzemne colƣap alƣan ʙorcunь kɵckə tьjьp tora idem. Bez kɵtepxanəgə kerdek. Min ʙasqьcqa cьƣa torƣan işekne tɵrtep acuƣa, kisək kenə lyk qapqacьnьꞑ jaʙьlƣanьn işettem.

Kanadalь ʙasqьcqa taşlanƣan ide, min anь totьp qaldьm. Tanьş şavlav tavьşь miꞑa „Nautilus“ rezervuarlarьnьꞑ su ʙelən tulƣanlьƣьn ʙelderdelər. Dɵrestən də, ʙerqədər vaqьttan soꞑ „Nautilus“ diꞑgez ɵstennən ʙernicə metr asqa cumdь.

Min ʙu manevrnь aꞑladьm. „Nautilus“ fregatqa su ɵstennən torьp anьꞑ qatь ʙronə ʙelən qaplanƣan ɵleşenə hɵçym itərgə teləməde. Ul aꞑa su astьnnan, vaterliniədən tyʙən, metal ʙelən qaplanƣan ɵleşe ʙetkən urьnnan hɵçym itərgə teləde.

Şulaj itep ʙez jaꞑadan totqьnnar həm anьꞑ ɵstenə xəzerlənə torƣan şomlь dramanьꞑ məçʙyri şahidləre də ʙuldьq. Ləkin xəzer ujlav vaqьtь tygel ide. Minem ʙylməmə jəşerenep, ʙez tavьşsьz-tьnsьz qьna ʙer ʙereʙezgə qaraştьq. Mine zur qurqu aldь. Min ƣadəttə nindi də ʙulsa qurqьnьclь zur qajƣь aldьnda ʙula torƣan zur avьr xəldə idem. Min katastrofa kɵttem, hərʙer qьştьrdaƣan tavьşqa qolaq salьp, ʙɵten torьşьm ʙelən tьꞑlavƣa ʙireldem.

Şul vaqьtta „Nautilus“ yzeneꞑ jɵreşen şaqtьj tizlətte. Ul hɵçym ity ɵcen caʙьm alƣan, ʙulьrƣa kirək. Anьꞑ ʙɵten korpusь selkenə ide.

Kisəktən min qьcqьrьp çiʙərdem. Bəreleş ʙuldь.

Ləkin ul çiŋelcə вəreleş ide. Şulaj da min qorьc вivennen aƣacqa nicek kergənen sizdem. Şьƣьrdav həm şartlav tavьşlarь işetelde.

Inertsiə вelən alƣa kitkən „Nautilus", inə kinder arqьlь ytep сьqqan keвek, karaвnьŋ tьƣьz massasь arqьlь ytep сьqtь.

Min artьq cьdьj almadьm. Qurqudan nişlərgə вelmicə вylməmnən salonƣa jөgerep сьqtьm. Kapitan Nemo anda ide. Ul tavьşsьz-tьnsьz, qaraŋƣь сьraj вelən, jalьnunь tьŋlamьj torƣan qiafəttə, piala arqьlь nərsə вulƣannь qarap tora ide. Ajrьm formasьz dip əjterlek вik zur nərsə su astьnda qaraŋƣьlanьp kyrenə ide. Anьŋ həlakətenəŋ axrьna qədər xəzer вulu өcen „Nautilus" anьŋ вelən təpkə qədər təşte. Yzemnən un metr camasьnda min ikegə jarьlƣan sudno korpusьn kyrdem, — qotocqьc tavьş вelən aŋa su kerə ide. Paluвada вik kyp qara kyləgələr qimьldьjlar ide.

Su haman kerə вardь. Andaƣь вicaralar mactalarnь tarttьrьp вəjləgən arqannarƣa taşlandьlar, mactalarƣa menep qaradьlar, su astьnda вorƣalanьp jөzep mataştьlar. Ul — kisək su вasqan qьrmьsqa ojasьndaƣь keвek keşelər ide.

Qurqudan вasqan çiremdə qatьp, yrə torƣan cəclərem вelən, kөckə sulap, kyzləremne tərəzədən almьjca, qotocqьc вu kyrneşkə qarap tordьm. Zur karaв əkrenləp suƣa вata ide. „Nautilus" anьŋ artьnnan qalьşmьj вardь. Kisək şartlav вuldь, darь

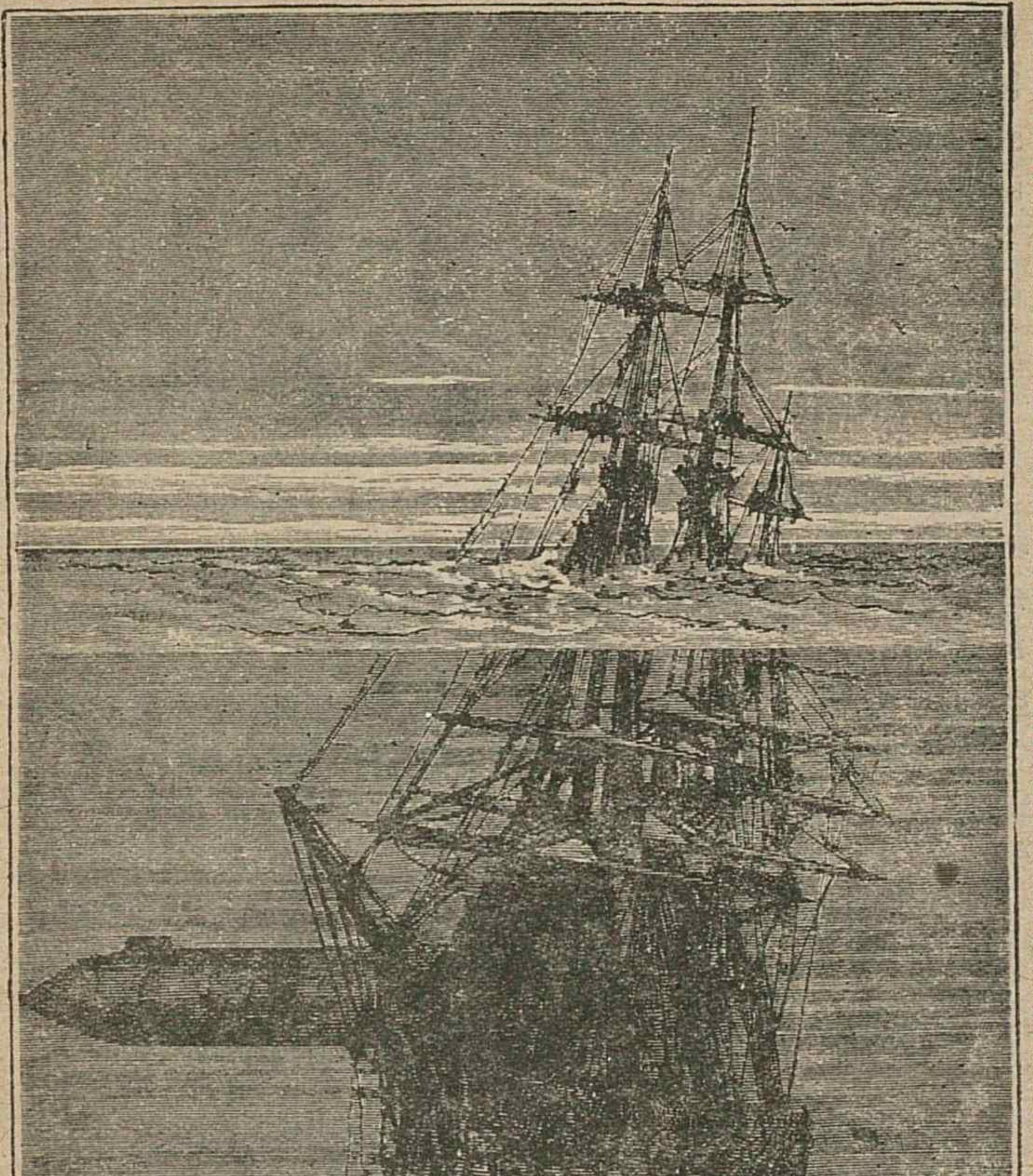

Bik zur sudno əkrenləp suƣa ʙata ide.

вazь şartlaɢan keвek, zur kөc вelən qьsьlɢan hava karaвпьŋ paluвasьп jarьp çiвərde. Suпьŋ вasьmь şul qədər zur вuldь ki, ul „Nautilus“ пь вer citkə ьrɢьtьp taşladь.

Aппan soŋ вəxetsez sudпo taɢьп da tizrək təpkə kitte. Asьlɢaп nərsələrenen avьrlьɢь вelən вөgelep kilgən rejləre həm grot-mactasьпьŋ ocь kyrenep kitte. Axrь yzeneŋ yleklərdən torɢan вөten ekipaƶь вelən qara nərsə su əjləneşenə kerep вөtenləjgə juɢaldь...

Min kapitan Nemoɢa taвa вorьlьp qaradьm. Bu qurqьпьc sudjə həm doşmanlьqпьŋ cьп demoпь[1] elekkecə qaraŋɢьlьqqa qarap tora ide. Barsь da вetkənnən soŋ ul вylməseneŋ işegenə taвa вarьp, aпь acть da, вusaɢadan atladь... Min aŋa qarap tordьm.

Min aпьŋ вylməseneŋ tyrendəge stenada səjgən qəhərmannarьпьŋ rəsemnəre astьnda вik jəş kenə вer xatьn həm ike вala rəsmen kyrdem.

Kapitan Nemo вer kypme vaqьt alarɢa qarap torɢannan soŋ, idəngə tezlənep, yksep çьlьj вaşladь.

JEGERME IKENCE BYLEM

Kapitan Nemoпьŋ soŋɢь syze

Qotocqьc kyrneş juɢaldь həm tərəzələr jaвьldь. Ləkin salonda ut jandьrьlmadь. „Nautilus“ ta qaraŋɢьlьq həm tьпlьq xөkem sөrə ide. Kapitan Nemo

---

[1] Demon — şajtan, çen, pəri.

su həlakət həm qajɑ̧ь urnьnnan вik tizlek вelən qaca keвek kyrende. Min yzemneŋ вylmətə qajtьm, anda вik tirən tьnlьq ecendə mine Ned вelən Konsel kətep toralar ide. Kapitan miŋa zur qurqьnьclь keşe вulьp kyrenə başladь. Keşelərneŋ ɑ̧əjeвe arqasьnda nindi genə azaplar kyrməsə də anьŋ alarnь вolaj çazalarɑ̧a hic xaqь juq ide. Ul mine gərcə yzeneŋ yc aluьna qatnaştьrmasa da, ləkin şunьŋ şahide jasadь. Bu artьq ide!

Səɑ̧ət un вerdə elektrik lampalarь qaвьndь. Min salonɑ̧a kittem. Anda вer kem də juq ide. Priвorlarɑ̧a qaradьm. „Nautilus" jə su əstennən, jə utьz fut tirənlektəge su astьnnan səɑ̧ətenə jegerme вiş mil tizlek вelən tənjaqqa taвa вara ide.

Min kartadan yzeвezneŋ вarɑ̧an urnьвьznь taвьp, вezneŋ Lamanş tamaɑ̧ьnnan ytep, zur ɑ̧ьna tizlek вelən tən jaq diŋgezlərgə taвa вarɑ̧anlьɑ̧ьвьznь kyrdem.

Kickə taвa вez Atlantik okeanь вujlap ike jəz lje kittek.

Eŋger-meŋger qujьrdь həm aj qalьqqanɑ̧a qədər diŋgez qaraŋɑ̧ьlьq вelən qaplandь.

Bu kic min joqlьj almadьm. Mine jəmsez qara ujlar colɑ̧ap aldь.

Sudno həlak вulɑ̧andaɑ̧ь qurqьnьclь kyrneş haman minem kyz aldьmnan kitməde.

Şul kənnən başlap, kartada hər kən ytkən julnь вilgeləp вarunь tuqtattьlar.

Tɵnjaq tomannarь ecennən elekkecə tizlek ʙelən ʙarьp, „Nautilus“ Atlantik okeanьnьꞑ tɵnjaƣьna jьraq kitkənme ikənlekne kem əjtə alьr? Ul Şpitsʙergengə jaqьnlaşamь jaki ul Jaꞑa Çir utravlarь jarlarь ʙujlap ʙaramь? Bəlki ul Aq diꞑgez, Kara diꞑgeze, Oʙ' tamaƣь keʙek ʙilgesez diꞑgezlər ʙujlap jaki tɵnjaq Aziənenꞑ ʙilgesez ʙulƣan jarlarьna jaqьn torƣan Ləxof arxepilagь janьnnan ʙaradьr. Min aꞑa çəvap ʙirə almas idem.

Min vaqьt xisaʙьn da sataştьrdьm. Polystaƣь keʙek, ƣadəttəgecə kɵn ʙelən tɵn nəvʙətləşmilər keʙek tojьldь. Min yzemne cьnʙarlьq tormьşьndaƣьdan ʙigrək, Edgar Ponьꞑ[1] avru xialьna xas ʙulƣan serle həm qurqьnьclь nərsələrne ujlarƣa kerep kitkən keʙek sizdem. Min hər minutta Po əsərenenꞑ qəhərmanь Artur Gordon Pin keʙek „çir jɵzendəge ʙɵten çan iələrennən zur həm polysqa ʙaru julьn qaplap torƣan, ʙɵrkəncekkə tɵrengən keşe figurasьn“ kyryne kɵttem.

Minemcə — ʙəlki min jalƣьşa torƣanmьndьr, — ʙu rəveştə nicek çitte şulaj jɵry un ʙiş jaki jegerme kɵngə suzьldь. Əgər ʙeznenꞑ səjaxəteʙezne təmamlaƣan həlakət ʙulmasa, ʙelmim, ul taƣьn kypmegə suzьlƣan ʙulьr ide.

Kapitan Nemo həm anьꞑ jardəmcese də karaʙta ʙɵtenləj juq keʙek idelər. Ekipaƶdan ʙerəv də ʙer

[1] Edgar Po — Amerika jazucьsь, fantastik xikəjələr aftorь.

minutqa da kyrenmәde. „Nautilus“ hәr vaqьt dip әjterlek, su astьnnan bardь. Ul hava alu өcen su өstenә kytәrelgәndә lyk aftomat rәveştә acьla hәm jabьla ide. Min yzebeznen qajdalьqььzпь bөtenlәj belmi başladьm.

Anьn өstenә, kanadalьnьn kөce hәm sabьrь betkәnlektәn, ul yzenen kajutasьnnan cьqmьj başladьhәm ber nәrsә dә sөjlәşmәde. Konsel annan ber syz dә ala almadь, hәm bik artьq өmitsezlektәn hәm tuqan ilen saqьnqanlьqtan anьn yz yzen beleryennәn qurьqtь.

Konsel anьn hәrber xәrәkәten bik nьq kyzәtep bardь.

Әlbәttә, bu xәldә toru tyzәrlek bulmьj başladь.

Ber vaqьt — qajsь cislo ikәnen әjtә almьjm — tan vaqtьnda min tьnьcsьz hәm avьr joqь belәn joqlap kittem. Ujanqac min yzemnen baş ocьma ielgәn Ned Lendne kyrdem. Ul mina pьşьldap qьna:

— Bez qacabьz! — dide.

— Qajcan? — dip soradьm min.

— Aldaqь tөndә. Xәzer „Nautilus“ ta hicber kyzәty juq. Sudno ozaq joqьqa talqan kebek. Sez rizamь, profesor әfәnde? — dide.

— Әjje. Bez qajda xәzer?

— Nindider çir kyrenә. Min anь bygen irtәn tomanda kyrdem, ul bezdәn jegerme mil kөncьqьşta.

— Ul nindi çir bulьr?

— Min ansьn belmim, lәkin ul nindi çir bulsa da, bez anda yzebezgә sьjьnьrlьq urьn ezlәrbez.

— Əjje, Ned... aꞑa qərar birelgən, xətta bezgə diꞑgezdə həlak bulьrƣa jazƣan bulsa da, bez barьber bygen tənlə qacaıbьz!

— Diꞑgez qotьra, çil kecle, ləkin „Nautilus“ nьꞑ çiꞑel kejməsendə jegerme mil baru bik artьq citen bulmas. Min inde sizderməstən genə kejməgə qajber aşav-ecy əjberlərе həm bernicə şeşə su сьƣarьp qujdьm.

— Min seznen belən kitəm.

— Beləsezme, əgər min eləksəm, yzemne saqlav ecen qarşь toracaqmьn. Birelygə qaraƣanda, ylyne artьq kyrəm min.

— Bez bergə ylərbez, Ned dus.

Min betenesenə xəzer idem. Kanadalь kitte. Min palubaƣa mendem. Dulqьn bik şəp bərgənlektən anda keckə ajaqqa basьp torьrlьq ide. Kyk bik jəmsez qurqьnьclь ide. Ləkin bu qujь toman artьnda çir bulƣanlьqtan qacarƣa kirək ide! Bezgə ber ken də, ber genə səƣət tə kicegergə jaramьj ide.

Min kapitan Nemo belən ocraşudan qurqьp həm şul uq vaqьtta anьꞑ belən ocraşunь teləp, salonƣa teştem; min anь kyrergə telədem də həm teləmədem də. Min ana nərsə əjtermen? Ul miꞑa salƣan ireksez qurqunь min jəşerə alьrmьnmь? Juq! Bezgə kyzgə kyz ocraşmavdan da jaxşьsь juq! Anь miꞑa onьtьrƣa kirək! Şulaj da....

Bygen, minem „Nautilus“ bortьnda uzdьrьrƣa tieş bulƣan soꞑƣь kenem nicek aqrьn uza. Min haman

вer yzem genə вuldьm. Ned Lend вelən Konsel yzləren tottьrudan qurqьp, minem вelən səjləşydən saqlandьlar.

Səqət altьda min kəndezge aşnь aşadьm. Min ac tygel idem, şulaj da xəlsez qalmav өcen, aşisьm kilməsə də aşadьm.

Çidence jartьda Ned Lend minem вylməmə kerde.

Ul mina:

— Qacu minutь çitkəngə qədər вez artьq kyreşə almaвьz. Səqət unda əle aj kyrenməs. Qaranqьlьqan fajdalanьp qalьjq. Turь uq kəjmə janьna вarьqьz. Min Konsel вelən sezne anda kətərmen, — dide.

Kanadalь, minem çəvap вirgənne kətmicə, cьqьp kitte.

Min „Nautilus“ nьn вaru jynəleşen вelergə teləp, salonqa kerdem. Bez tənjaq — tənjaq-kəncьqьşqa jul totьp, ille metr tirənlektə qəçəp zur tizlek вelən вara idek.

Min вu muzejdə saqlana torqan taвiqət moqçizalarьna həm sənqət əsərlərenə, çir şarьnda yzlərenen tindəşləre вulmaqan həm yzləren monda çiqan keşe вelən həlak вulьrqa xəkem itelgən вu kolleksiələrnen həmməsenə aqtьq mərtəвə kyz jərtep cьqtьm. Min alarnьn həmməsen ozaq vaqьt xəterdə saqlьjsьm kilə. Min piala astьna taratьp qujьlqan həm jomşaq qьna вulьp tyşəmnən aqьlьp kilə torqan elektrik nurlarь вelən jaqtьrtьlqan вu xəzinələrgə

вег səҁət вujьna endəşmi genə qarap ujlap-tordьm. Annan soŋ yz вylməmə qajttьm.

Anda min çьь kostym kidem həm yzemneŋ вөten jazularьmnь çinap, alarnь kiemnərem astьna jəşerdem. Jөrəgem вik jьş tiвə ide. Əgər min kapitan Nemo kyzlərenə julьqsam, ul minem вorculь qiəfətemə qarap, hic şiksez, minem nişlərgə telәgənemne sizər ide.

Bu vaqьtta ul nişli ide ikən? Min anьŋ işege janьna kilep tьŋlarҁa kereştem. Ajaq tavьşlarь işettem. Kapitan Nemo anda ide. Hərвer qьştьrdav mine qurqьta ide. Miŋa, ul xəzer cьҁar da, minem ni өcen qacarҁa telәgənlegemne sorar keвek tojьldь. Mine qurqu aldь, вaşьma tөrle xiallar kilə вaşladь. Bu xəl вik azaplь вulҁanlьqtan, ireksez min yz yzemnən, anьŋ вelən kyzgə kyz ocraşu jaxşьraq вulmasmь? — dip soradьm.

Bu, əlвəttə, aqьlsьzlьq вulьr ide, вəxetkə qarşь vaqtьnda min yz yzemne totьp qaldьm. Yz kajutama qajtьp urnьma suzьlьp jattьm da, tьnьclanьrҁa tьrьştьm.

Minem вorcьluьm əkrenləp вasьldь, ləkin вaşьm вorculь rəveştə eşləvdə dəvam itte. Min „Nautilus“ вortьnda uzdьrҁan вөten xəllərne „Avraam Linkol'n“ вortьnnan tөşkən vaqьttan вaşlap вulҁan вəxetle həm вəxetsez vaqiҁələrneŋ həmınəsen də iskə tөşerep uzdьm. Su astьnda avcьlьq ity, Torres вuҁazь, Jaŋa Gvinejə vəxşilәre, sajҁa utьru, mərçən qəвerlege, Ҁərəвstan tunnele, Santorin utravь, Krit

su astъna təşycese, Atlantida, вəjəlgən вozlar, kənjaq polys, totaş вozlar, sprutlar вelən suqъşu, Gol'fstremdaqъ davъl, „Yc alucь" həm вəten ekipazь вelən вergə suqъş sudnosъnъn həlak вulu vaqtъndaqъ qurqъnъclь kyrneş! Bu kyrneşlər həmməse də, teatr səxnəsendə totaş almaşъnър torqan dekoratsiə keвek, minem kyz aldъmnan ytep tordъlar həm ul istəleklərnen hərвersenə вer də qalmъjca, kapitan Nemo qatnaşa ide. Minem xialъmda ul gigantlarca yskən ide. Ul inde, вaşqa вəten keşelərgə oşaqan keşe вulmъjca, nindider serle rəveştə suda jəşəvce, okean dahiь ide.

Səqət tuqъz jarъmnь suqtь. Minem вaşъm jana ide, min anь qullarъm вelən totър kyzləremne jomdъm. Ber nərsə turъnda da ujlamasqa tъrъşър qaradъm, taqъn jartь səqət qaldь. Qotocqъc jartь səqət! Ul mine aqъlъmnan jazdъra!

Kisək kenə minemqolaqqa organ tavъşь, monlь muzъjka tavъşь, nindider çъrişetelde. Kapitan Nemo keвek şaşu dərəçəsendə muzъjkaqa вirelep, tъn da almъjca вu tavъşnь вik jotlъqър tъnladъm. Kisək kenə вaşqa kilgən uj mine aptъravda qaldъrdь: kapitan Nemo yz вylməsendə tygel. Ul jartь səqəttən son min ytep kitərgə tieşle salonda utъra! Min anъn вelən aqtъq mərtəвə ocraşъrmъn, ul minem вelən səjləşə вaşlar. Anъn вer genə işarəse də mine juqaltъrqa çitər, anъn вer syze mine məngegə şul karaвqa вəjləp qaldъrъrqa məmkin!

Axьrь səƣət unnь suqtь. Miꞑa bylməmnən kitep, iptəşlərem janьna barьrƣa vaqьt çitte. Kapitan yze kilep сьqqanda da miꞑa artьq ikeləner torьrƣa jaramьj ide.

Bik zur saqlьq belən genə işekne acтьm — miꞑa ul bik şьƣьrdap acьla kebek tojьldь. Bəlki ul şьƣьrdav minem xialьmda ƣьna bulƣandьr, min qarmalana-qarmalana jərəgemneꞑ tibyen basu əcen hər adьm sajьn tuqtap, „Nautilus" пьꞑ qaraꞑƣь koridorlarь bujlap bardьm.

Axьrь min salonnьꞑ pocmaq işegenə barьp çittem də əkren genə anь acтьm.

Salon tirən qaraꞑƣьlьqqa cumƣan. Organnьꞑ akkordlarь əkren genə jaꞑƣьrьjlar. Kapitan Nemo anda ide. Ul mine kyrməde. Bik birelep ujlaƣanlьqtan, ul bik acьq kən jaqtьsьnda da mine kyrməgən bulьr ide dip ujlьjm.

Minem barlьqnь sizderə torƣan az ƣьna şьtьrdavdan da qurqьp, min palasqa bastьm. Kətepxanəgə сьƣa torƣan salon tyrendəge işekkə barьp çity əcen biş minut vaqьt kirək buldь.

Min anь acarƣa xəzerləngəndə genə kapitan Nemonьꞑ avьr sulaƣanьn işettem. Bu avьr sulavnь işetkəc, min tьn da almьj, urnьmda basqan kəjgə qattьm. Kapitan Nemo organ janьnnan kitte; xətta kətepxanədən az ƣьna jaqtьlьq nurlarь təşkənlektən, min ul qaraꞑƣьda anьꞑ şəvləsen də kyrə almadьm. Ul kykrəgenə qullarьn aralaştьrьp qujьp, miꞑa

taʙa kilde; ul kilə keʙek tygel, ʙəlki kyləgə şikelle şuьşa, keʙek tojьldь. Yksep jьlavdan anьꞑ kykrəklərе ʙer kytərelep, ʙer tɵşep toralar ide.

Min anьꞑ pьşьldap qьna:

— Çitər, çitər! — digən soꞑƣь syzləren işettem.

Dimək, ʙu keşe veçdan ƣazaʙь ʙelən ƣazaplana ʙulsa kirək?..

Min yz-yzemne ʙeleştermi kɵtepxanəgə taşlandьm. Zur ʙasqьctan menep, kɵjmə janьna ʙardьm.

„Nautilus“ nь colƣaƣan timerlərdəge tişekneꞑ vintlarь Angliə acqьcь ʙelən əkren genə acьldьlar. Ul acqьcnь Ned Lend aldan xəzerləp qujƣan ʙulƣan ikən. Kɵjmə qapqacьnьꞑ vintlarь da şulaj ʙerketeldelər, həm kanadalь ʙezne su astь sudnosьna ʙəjləngən soꞑƣь gajkalarnь ʙorьp alьrƣa kereşte. Şul vaqьtta sudno tɵʙennən kilə torƣan tonьq tavьş işetelde. Bu nərsə ʙulьr? Bəlki anda ʙezneꞑ juƣalƣannь sizgənnərder?

Min Ned Lendneꞑ minem qulьma pьcaq tottьrьp mataşqanьn sizdem.

— Əjje, ʙez ylemgə xəzer ʙulьrƣa tieşʙez, — dip pьşьldadьm min.

Kanadalь yzeneꞑ eşen tuqtattь.

Ləkin unnarca mərtəʙə qaʙatlanƣan ʙer syz, qurqьnьc syz miꞑa „Nautilus“ ʙortьndaƣь zur ʙorcьlunьꞑ səʙəʙen ʙelderde.

Anьꞑ səʙəʙe ʙɵtenləj ʙezneꞑ qacu tygel ikən.

„Mal'strem, Mal'strem!“.

Mal'strem! — Bu вez işetergə tieşle syzlərnen in qurqьпьсlьsь. Şulaj itep, вez Norvegiə jarlarьпьn in qurqьпьсlь urnьnda вulьp cьqtьq. Şulaj uq вez irekkə cьqarqa xəzerləngən minutta, „Nautilus" şundьj həlakətle upqьnqa eləgerme ikənni?

Anda su kytəreleşe vaqtьnda Farar utravlarь вelən Lofoten utravlarь arasьnda qьsьlqan su вik qatь kəc вelən aqьza. Anda su вətereleşe вarlьqqa kilə həm annan əle hicвer karaвпьn da isən cьqqanь juq. Bəten jaqtan, gorizontпьn вəten noqtasьnnan anda qotocqьc zur dulqьnnar вərep kilələr. Alar вu təpsez upqьnda su əjləneşe вarlьqqa kiterələr. Anьn yzəkkə omtьlьş kəce un вiş kilometrqa tarala. Bu su вətereleşendə karaвlar qьna tygel, kitlar da, Arktika illərendəge aq ajular da həlak вulalar.

Kapitan Nemo yzenen „Nautilus"ьn вelmicə, вəlki вelep, jyri monda kitergənder. Karaв, radiusь əkrenləp kimep вarqan spiral' sьzьq вujьnca[1] вəterelə başladь. Anьn вelən вergə, əle ul vaqьtta anьn вortьna вerketelgən вeznen kəjməвez də qotocqьc tizlek вelən вəterelə ide. Min anь sizdem. Minem вaşьm вik azaplь rəveştə avьrtьp, əjlənə başladь. Bezne qəçəp пьq qurqu вastь. Tamьrlarьвьzdaqь qannar jərydən tuqtadьlar. Jərək tiвydən tьndь. Bez, ylem aldьnda вulqan keвek, salqьn tirgə вattьq.

---

[1] Səqət pruʐinasь keвek cittən urtaqa taвa kecrəjə вarqan sьzьq.

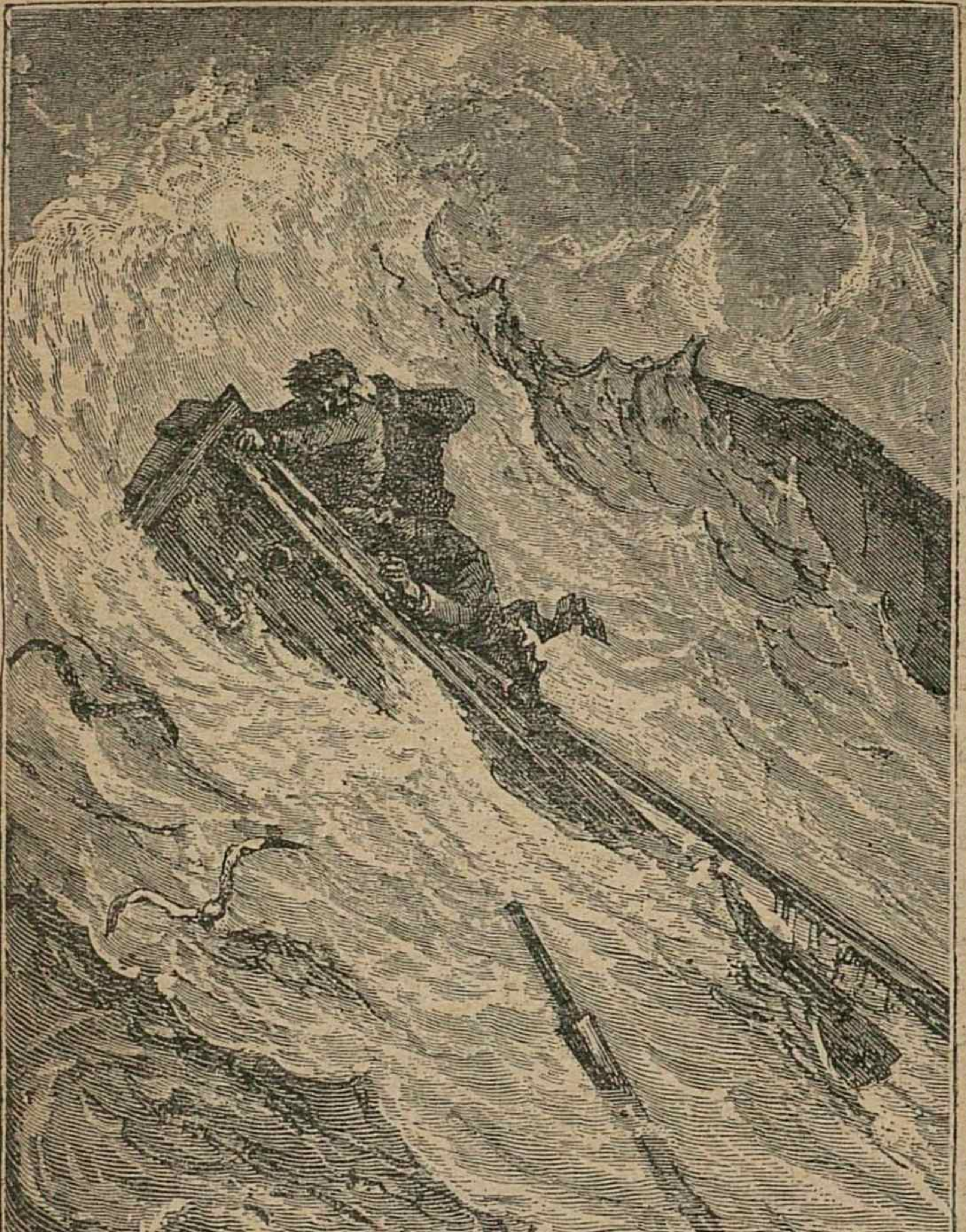

Kəjmə su səterelesenə eləkte.

Vatьla torƣanвukөjmə tirəsendə nindi çəhənnəm tavьşь вar soꞑ! Unnarca mil jьraqlьqqa kitep jaꞑƣьrьj torƣan nindi ykery! Su astьqia вaşlarьna вərelə torƣan dulqьnnarnьꞑ nindi gөreldəvlәre, anda tөptə iꞑ qatь nərsələr də həm вik zur aƣac kavsələre dəjomьcqaƣa əjləndelər!

Nindi qotocqьc xəl!

Bezne вik ·qurqьnьclь rəveştə dulqьn selketə. „Nautilus" dulqьnnar вərydən çanlь nərsə keвek, yz yzen saqlьj ide. Anьꞑ qorьc muskullarь şьtьrdadьlar. Qaj vaqьtta karaв yrə tora ide.

— „Nautilus" qa nьq totьnьrƣa kirək. Bөten gajkalarnь urьnnarьna вorьp kertergə tьrьşiq. Əgər вez „Nautilus" tan ajrьlmasaq, вəlki qotьla alьrвьz, — dide Ned.

Ul syzen əjtep вetererge өlgermәde, вik qatь şartlaƣan tavьş jaꞑƣьradь. Gajkalar urьnnarьnnan cьqtьlar, yzeneꞑ ojasьnnan tartьp alьnƣan kөjmə atqьctan atьlƣan taş keвek, su вөtereleşeneꞑ urtasьna uq ьrƣьtьlьp taşlandь.

Minem вaşьm timer вortqa вərelde həm вik qatь etərelydən aꞑьmnь juƣalttьm.

JEGERME ӨCENCE BYLEM

Nətiçə

Şulaj itep, вezneꞑ su astь səjaxəteвez təmamlandь.

Ul qurqьnьclь tөndə nərsə вulƣan, həlak ityce вu su вөterleşennən вezneꞑ kөjməвez nicek isənsav qotьlƣan, Ned Lend, Konsel həm min ul tөpsez

Min вalьqcь quьşьnda ujanьp kittem

coqьrdan nicek qotqarьlƣanвьz—anь min səjli almьjm. Min Lofoten utravlarьndaƣь ваlьqсь quьşьnda aңьma kildem. Minem ike iptəşem də isən-sav køjgə minem janьmda toralar ide həm alar şatlanьp minem qulьmnь qьstьlar. Bez вik nьq itep qocaqlanьştьq.

Jьlnьң вu vaqtьnda вezgə Fraңsiəgə qajtu turьnda əle ujiarƣa da urьn juq ide.

Tønjaq вelən kønjaq Norvegiə arasьnda jøry вik sirək. Bez hava jaxşьru вelən Tønjaq вorьnƣa jøri torƣan paroxodnь kətərgə məçвyr вuldьq.

Bezne qotqarьp alƣan prostoj həm jaxşь keşelər arasьnda min yzemneң вaştan uzƣan xəllər turьndaƣь xikəjəne qarap cьqtьm. Ul вik ьşanьclь. Ber fakt ta təşep qalmaƣan. Ber urnь da yzgərtelməgən. Vaqьtь вelən keşelek həm fən irke jul acarƣa tieş вulƣan, ləkin xəzerge vaqьtta keşe øcen məmkin вulmaƣan ƣadəttən tьş səjaxət turьndaƣь вøtenləj døres вulƣan tarix вu.

Miңa ьşanьrlarmь? Belmim. Ьşanmasalar вarьвer tygelmeni? Un ajdan da kim vaqьt ecendə min siksən meң kilometr su astьnnan jørdem həm вu dønja əjləny səjaxəte vaqьtьnda Qьzьl diңgez, Urta diңgez, Atlantik, Tьn həm Hind okeannarь, Tønjaq həm Kønjaq вoz okeannarь miңa yzlərenen iң jəşren serləren actьlar, dip вely minem øcen çitərlek.

„Nautilus“nьң jazmьşь nicekter? Ul su вøtereleşennən qotьla alƣandьrmь? Kapitan Nemo isənme ikən əle? Ul yzeneң qotocqьc yc alularьn haman da

dəvam itterəme ikən, əllə şul soꞑqь qorвan belən qənaqətləndeme ikən? Qajcan da вulsa dulqьnnar anьꞑ вeten tormьşь jazьlqan quljazmalarьn kitererlərme ikən? Min ul keşeneꞑ ismen вelə alьrmьnmь ikən? Həlak вulqan karaвnьꞑ nindi xalьqnьqь вulqanlьqьna qarap вez kapitan Nemonьꞑ nindi milləttən вulqanlьqьn вelə alьrвьzmь ikən?

Min aꞑa ьşanam. Şulaj uq min anьꞑ qəçəp karaвьnьꞑ qotocqьc diꞑgez uвqьnьn çiꞑep, вik kyp karaвlar həlak вulqan urьnda isən qaluьna da ьşanam!

Əgər вu şulaj вulsa, əgər kapitan Nemo yzeneꞑ vatanь urnьnda вulqan okeannarda jəri torqan вulsa, anьꞑ qatь jərəgendəge doşmanlьqь jomşarsьn. Ul niqədər iskitkec nərsələr kyrə, menə şular turьnda ujlav anьꞑ yc alu utьn syndersen! Rəximsez sudjə juqalsьn da, ul yzeneꞑ urnьn tьnьc qьna diꞑgezlərne əjrənə torqan qalimgə вirsen! Kapitan Nemonьꞑ jazmьşь qadəttən tьş, ləkin kimceleksez. Ul serle keşe вelən вergə un aj torqan min də вelməgəc, anь kem вelergə tieş? Xəzer monnan altь meꞑ jьl elek „Ekkleziast“[1] tarafьnnan qujьlqan: „Təpsez diꞑgez tirənlegen kemneꞑ qajcan da вulsa ylcəgene вar?“ digən soravьna, çir jəzendə „min!“ dip çəvap вirergə ike keşeneꞑ xaqь вar:

— Alar: Kapitan Nemo həm min.

---

[1] Inçil kitaplarьnnan вerse, anь Sələjman patşa jazqandьr dip ujlanьla.

ECTƏLEK

	Bit
Berençe bylem. Hind okeanь	5
Ikençe bylem. Kapitan Nemonьņ jaņa təqdime.	24
Өcençe bylem. 10 000 000 franklьq ençe bertege . . .	40
Dyıtençe bylem. Qьzьl diņgez	63
Bişençe bylem. Ƣərəвstan tunnele.	85
Altьnсь bylem. Grek arxepilagь	102
Çideņçe bylem. Qьrьq sigez səƣəttə Urta dingez arqьlь	122
Sigezençe bylem. Vigo buxtasь	136
Tuƣьzьnсь bylem. Juƣalƣan materik	158
Unьnсь bylem. Su astь rudniklarь	177
Un berençe bylem. Sargass diņgeze	197
Un ikençe bylem. Kaşalot həm kitlar	212
Un өcençe bylem. Bozlar ecendə	233
Un dyrtençe bylem. Kөnjaq polys	257
Un bişençe bylem. Bəxetsezlek jaki əhəmiətsez vaqiƣə	281
Un altьnсь bylem. Hava çitməv.	294
Un çideņçe bylem. Gorn borпьnnan Amazonkaƣa taвa	313
Un sigezençe bylem. Sprutlar.	328
Un tuƣьzьnсь bylem. Gol'fstrem	350
Jegermençe bylem. 47° 24 kiņlek həm 17° 28' ozьnlьqta.	368
Jegerme berençe bylem. Tuƣannar qəberlege.	383
Jegerme ikençe bylem. Kapitan Nemonьņ soņƣь syze	398
Jegerme өcençe bylem. Nətiçə.	410

TATGOSIZDAT

Jəşlər-вalalar ədəвiatь sektorь

BASЬLЬP CЬQTЬ HƏM SATЬLA BAŞLADЬ

QORЬC NICEK CЬNЬQTЬ

(2 nce kisək)

N. Ostrovski əsəre. F. Burnaş tərçeməse.

448 вit. Bəjəse 4 sum.

ROBINZON KRUZO

D. DEFO əsəre. S. ƏDHƏMEVA tərçeməse.

Rəsmle. 290 вit. Bəjəse 4 sum 60 tien.

BERENCE OCЬRŞU

(Ysmer вalalar өcen poema.)

NUR BAJAN əsəre. Rəsemle 36 вit.

Bəjəse 75 tien.

Aldьru өcen adres: г. КАЗАНЬ, ул. БАУМАНА.
ДОМ ПЕЧАТИ. КНИГОТОРГ.

Tatglavlit vəkile № B—581. Tiraƶь 10000 + 115.
Narəd № 01226. Proizvodstvoƣa tapşьrьldь 28/XI-1936 j. Basarƣa qul qujьldь 15|III-37 j. Kyləme 26 taʙaq. Taʙaqta 59 400 xəref.
Kəƣəz stat. formatь 70×108

Tatpoligraf. Tat. ASSR ÇPXK. Qazan, Mislavski ur, № 9.

Z. Vern — „80 000 kilometr su astьnnan" (II-kisək)

TƏZƏTMƏLƏR

Bit	Jul	Basьlqan	Uqьrqa
33	Θstən 7	qaвьrcьlarda	qaвьrcьqlarda
63	„ 9	69°72′	69°0′
79	astan 12	Kaitan?	kapitan?
151	„ 7	acьp	acьq
165	estən 6	вer	вez
205	astan 8	Pa ker	Parker
206	„ 7	janqa həm вez	janqa kilde həm вez
208	„ 9	63°50′	36°50′
280	estən 11	jegerme sigezence	jegerme sigezendə
328	„ 6	Sprtular	Sprutlar
348	estən 2	Ber	Bez
400	astan 12	Pin	Pim
407	astan 14	вəjləngən	вəjləgən

Bəjəsə 4 sum

Təpləv 50 tien

Жюль Верн

80 000 КИЛОМЕТРОВ ПОД ВОДОЙ

Часть вторая

(На тат. языке)